

T E S T I M O N I A

SATE ȘI ȘCOLI ROMÂNEȘTI
DIN TRANSILVANIA
LA MIJLOCUL SECOLULUI
al XIX -lea
(1867 – 1875)

**SATE ȘI ȘCOLI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA
LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA
(1867—1875)**

**Lucrare apărută cu sprijinul FUNDAȚIEI SOROS
PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ**

**SATE ȘI ȘCOLI ROMÂNEȘTI
DIN
TRANSILVANIA
LA MIJLOCUL SECOLULUI
AL XIX-LEA
(1867 — 1875)**

**Studiu introductiv, ediție îngrijită, note și comentarii
de
SIMION RETEGAN**

**EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1994**

ISBN 973-85-0152-2

STUDIU INTRODUCŢIV

Istoria învăţămîntului, prezentată foarte adesea în trecut ca o laborioasă înşiruire de instituţii şcolare centrale şi locale, de personalităţi didactice cu merite desigur inegale, de monotone programe şi norme pedagogice, întîmpină azi serioase reticenţe. Venind în urma marelui val al monografiilor şcolare, ea apare în ochii celor mai mulţi cititori ca un domeniu arid prin însăşi natura sa, un domeniu de mult bătătorit, care nu mai poate oferi nimănui nici o surpriză.

În realitate, dacă transpunem trecutul şcolii în mediul social viu care a creat-o, dacă explorăm toate multiplele sale deschideri de ordin spiritual şi material, dacă racordăm fenomenul şcolar naţional unui context mai larg, istoria învăţămîntului încetează de a fi un anodin capitol al istoriei culturii, devine unul dintre cele mai fertile domenii ale istoriei societăţii în ansamblul ei. Ce poate fi într-adevăr mai caracteristic pentru o comunitate omenească în epoca modernă, decît modalităţile instruirii şcolare a tinerei generaţii, asupra cărei se îndreaptă întotdeauna toate speranţele şi eforturile.

Cu atît mai plină de semnificaţii este istoria şcolarizării atunci cînd o surprindem la nivelul comunităţilor sateşti, în directă legătură cu viaţa acestora, din actele lor şi în perioada cea mai dificilă a începuturilor, cînd se pun pe picioare cele dintîi creaţii şcolare, atît de firave în toate privinţele. Vedem atunci cum satele, răspunzînd unor impulsuri venite din afară sau din proprie iniţiativă, contaminate parcă unele de altele, achiziţionează un teren pe seama şcolii, ridică pe el cîte un modest edificiu, se obligă, în acte solemne, să acopere în comun prin contribuţii în bani, în produse, în muncă remuneraţia învăţătorului. Se poate de asemenea urmări modul cum instituţia, învingînd rezistenţe de tot felul, îşi face un loc al său în interiorul colectivităţii sateşti, face, sub patronajul spiritual al statului şi al bisericii, primii săi paşi. Care era poziţia acestor noi înjghebări în raport cu administraţia satească, cu biserica, cu statul, care erau raporturile dascălului cu preotul şi judele satesc, cu autorităţile mai înalte statale şi bisericeşti, care erau atitudinile şi motivaţiile ţăranilor înşişi în privinţa şcolii, sînt alte întrebări cărora documentele şcolare sateşti le conturează un răspuns.

Expresie, așadar, a unei vieți colective, modesta școală sătească ne lasă într-adevăr să întvedem în spatele ei nu numai deschiderea națională a lumii țărănești, ci și întreaga complexitate a microcosmosului rural din voința și prin sacrificiile căruia ea există. Iată câteva dintre motivele care justifică, credem, publicarea acestui eșantion de acte sătești cu caracter școlar. Sint, cu câteva excepții, texte pornite exclusiv și nemijlocit din sărăcăcioasele cancelarii sătești, purtând fiecare semnăturile fruntașilor comunităților rurale: juzi, jurați, notari, învățători, preoți, purtând sigiliile lor — multe încă cu legenda în limba română — purtând mai ales dovezile atât de mișcătoare și atât de caracteristice ale consimțământului țărănesc: apăsarea degetului asupra semnului crucii de dinaintea fiecăruia din zecile și chiar sutele de nume ce năpădesc aceste acte. Nimic nu arată mai elocvent decât aceste mărturii directe, fruste adeseori în modul lor de exprimare, sentimentele care animă societatea sătească, dăruirea cu care satele se lasă purtate de valul mișcării școlare, dăruirea cu care atâtea și atâtea colectivități sătești mici, sărace, izolate se antrenează în acțiuni ce par să depășească puterile lor materiale.

În dorința de a nu altera claritatea acestei imagini directe a felului cum țărănimea vedea școala și problemele ei, nu am inclus în volum decât acte școlare provenite nemijlocit din sate. A fost astfel lăsat în afară întreg noianul rapoartelor școlare, unele extrem de interesante, ale protopopilor, păstrate în arhivele episcopilor, rapoartele centralizatoare ale vicarilor uniți din Năsăud, Făgăraș, Șimleu, Sighet, rapoartele inspectorilor școlari de stat numiți în 1869.

După conținutul documentelor, volumul cuprinde protocoale prin care satele donează școlii anumite surse de venituri, anumite sume de bani, anumite suprafețe de pământ, acte prin care comunitățile fixează plata învățătorului și se obligă solemn pentru achitarea ei, declarații privind caracterul confesional al școlii, acte privind angajarea unor învățători români, acte privind folosirea limbii române ca limbă de predare în școală. Cea mai mare parte a lor se referă la teritoriul Transilvaniei istorice dar alături de ele se găsesc și acte din Maramureș, Sălaj și Chioar, teritorii care au aparținut Episcopiei greco-catolice a Gherlei, a cărei arhivă păstrează cele mai multe din documentele volumului. Ei îi urmează, în ordinea numărului de documente înserate, arhiva Mitropoliei greco-catolice de Alba Iulia și arhiva Mitropoliei ortodoxe a Ardealului. Nu ne-a fost, din păcate, accesibilă arhiva Episcopiei greco-catolice a Lugojului, astfel încât satele din Hațeg care i-au aparținut, nu se reflectă în paginile volumului.

Selectate dintr-un extrem de vast material arhivistic, textele acestui volum oferă, sperăm, o imagine veridică a modului cum ve-

deau țăranii dintr-o regiune sau alta școala, a felului cum se recepțau și se aplicau în sate directivele forurilor conducătoare românești, a modalităților prin care școala din satele românești transilvănene a rezistat presiunii statului dualist maghiar în perioada sa de început.

Care este, concret, situația școlii românești din satele Transilvaniei în momentul în care asupra ei se abate tăvălugul greu al administrației opresive maghiare?

Moștenirea școlară sătască de dinainte de 1867

Mijlocul veacului al XIX-lea, perioada cuprinsă între revoluția de la 1848 și pactul dualist, reprezintă, incontestabil, epoca celui mai puternic avânt al școlii sătăști din teritoriile românești ale Imperiului habsburgic. Este vremea unui atotcuprinzător elan școlar ale cărui ecouri răzbat pînă în cele mai îndepărtate sate, vremea în care sute și sute de colectivități abia deziobăgite, din Maramureș pînă la Olt, din Cîmpia Vestică pînă în Carpații orientali, trezite parcă la o nouă viață, pun pe picioare, adesea cu prețul unor mari sacrificii, cîte o modestă alcătuire școlară. Luate una cu alta, mai mari sau mai mici, mai vechi sau mai noi, numărul total al școlilor românești sătăști, ajunge astfel să crească în Transilvania istorică de la 691 în anii 1840—44¹, la 742 în 1851², la 981 în 1858³ și la 1625 în 1865⁴. Așadar, mai mult decît o dublare într-un deceniu și jumătate. Pe întregul teritoriu locuit de români în Nordul Carpaților, fără Bucovina, creșterea este asemănătoare, mergînd de la 1274 de școli în 1844 la 2569 în 1870^{4/a}. Rețeaua școlară românească căpăta astfel o relativă densitate și omogenitate cu care va păși în lungile decenii ale dualismului, cînd învățămîntul în limba română, supus unei sistematice presiuni, unor permanente vexațiuni, va bate o lungă perioadă pasul pe loc, apoi va pierde o bună parte din pozițiile cîștigate anterior.

Ritmul mișcării școlare de la mijlocul veacului diferă desigur, de la an la an, de la zonă la zonă, dar rămîne pretutindeni spectaculos față de intervalul scurt al timpului. Prin eforturile acestei prime generații de oameni liberi, iobagii de ieri, săraci, neștiutori, umiliți, școala prinde rădăcini puternice în sate într-un avînt care reînnoia pe un plan mai înalt marea roire școlară din epoca lui Iosif al II-lea. Într-adevăr acest salt al școlii românești nici nu poate fi disociat de intervenția masivă și eficientă a aparatului de stat în domeniul învățămîntului, tot astfel cum nu poate fi rupt nici de eliberarea socială a mării mase țăărănești, și nici de efortul organizat al intelectualității românești. Elanul acesteia pentru școală era cu atît mai mare cu cît participarea națiunii la conduce-

rea statului, impunea ea însăși, în lipsa unei aristocrații sau burghezii puternice, creșterea contingentului oamenilor cu carte, singurii care puteau gira treburile națiunii lor. Străbăteam de fapt epoca în care societatea românească a Transilvaniei, acea lume de țărani și preoți, despre care vorbește adesea Iorga, pornește pe calea unei mai puternice stratificări și diversificări, epoca în care satul românesc intră mai adânc în circuitul culturii. De truda țăranului român care plătise prețul vieții strălucitoare a castelelor și curiilor foștilor săi stăpîni feudali, care purtase pe umerii săi statul prin dările și recruții săi, începe să beneficieze într-o mai mare măsură și cultura propriei sale comunități naționale. Sînt tot mai multe colectivitățile rurale care își rînduiesc fundațiile proprii cu surse culturale, devin membre fundatoare ale Astrei, acordă burse, contribuie cu florinii lor la subscripțiile publice și, mai presus de toate, întrețin școli confesionale, ortodoxe sau greco-catolice.

E de la sine înțeles că școlile sătești pe care le vedem ființînd una lîngă alta, sat de sat, comunitate de comunitate, unele cu un trecut mai lung în spatele lor, altele abia aduse și ținute în viață, prezintă între ele nesfîrșite diferențe și denivelări, în privința edificiului și înzestrării sale, a pregătirii și retribuirii învățătorilor, a duratei și calității instrucției.

În satele fostelor regimente de graniță, în colectivitățile mari ale Pămîntului Crăesc, în unele comunități iobăgești din comitate, ne aflăm încă de acum în prezența unor instituții școlare care, consolidate de-a lungul a două sau trei generații, satisfac în linii mari cerințele lumii patriarhale țărănești. În clasele acestor școli întîlnim adesea acele figuri venerabile ale unor dascăli de țară cu o reală vocație didactică, cu o mare dăruire pentru cauza învățămîntului, asemenea lui Pantelimon Clăiță din nuvela Budulea Tai-chii a lui Ioan Slavici, asemenea lui Zaharia Herdelea din romanul *Ion* al lui Liviu Rebreanu. Sînt dascăli care își petrec toată viața în una și aceeași școală, se încadrează în viața puternică țărănească ce curge în jurul lor, se amestecă printre oamenii satului, le boțază și le născocesc copii, participă la necazurile și bucuriile lor, dar au totuși și preocupări mai înalte cărturărești, cîteodată chiar preocupări politice. Prin munca și prin exemplul lor, prin reușita socială a unora dintre elevii lor cei mai străluciți, se creează treptat în acest mediu un ambient favorabil școlii, convins de necesitatea instrucției, de binefacerile ei. Asemenea școli sătești vedem de pildă în zona Năsăudului, unde poetul Gheorghe Sion, în timpul exilului său transilvănean din vara anului 1848, rămîne uimit de rînduelile occidentale ale satelor pe care le vizitează, se extaziază ca în fața unui spectacol inedit înaintea școlilor frumoase, pline de copii, a ordinii care domnea în ele, a istețimii native a unora dintre elevi. „E o plăcere, scrie el, să treacă cineva prin aceste

sate. Organizațiunea lor, disciplina și viața locuitorilor lor merita a le studia orice bărbat de stat⁴⁵. Într-adevăr, deoarece autoritățile militare și apoi cu timpul chiar familiile de grăniceri nu concepeau ca tînăra generație să fie lipsită de instrucție școlară, știința de carte este aici mai larg răspîdită, iar numărul oamenilor cu o pregătire școlară medie mai ridicat decît în oricare altă parte a Transilvaniei. De aici din părțile libere ale Năsăușului vor fi aduși în satele iobăgești din comitate, pînă departe în fundul Maramureșului, zeci și zeci de dascăli ai școlilor noi care apar după revoluție.

Față de aceste modele încă greu de atins, cele mai multe din instituțiile nou create după 1848 sînt înjghebări foarte modeste în toate privințele, cu învățători necalificați și foarte slab plătiți, cu o școlarizare efectivă limitată doar la cele cîteva luni de iarnă, cu o foarte deficitară frecvență a elevilor, departe de ceea ce ar fi trebuit să fie o școală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Starea lor reală nu poate fi însă înțeleasă fără a evoca mai întîi realitățile economice și mentale ale satelor care le-au creat și care le susțin prin propriile lor puteri. Or acestea sînt, în general, de proporții relativ mici, au o înzestrare economică deficitară, lup-tîndu-se pentru a-și asigura, de la un an la altul, de la o recoltă la alta, o existență cu adevărat grea. Aceste colectivități țărănești nu dispun decît foarte rar de bunuri colective care ar fi putut fi destinate școlii, întrețineau singure nu numai școala ci și biserica cu aparatul ei, ca și întreaga administrație comunală: jude, notar, colector, jurați. Simțim de foarte multe ori din acte, că satele sînt într-adevăr la limita puterilor, că nu pot face mai mult pentru cauza școlii. Desigur grija traiului de toate zilele nu apasă cu aceeași putere în toate perioadele și asupra tuturor comunităților; există ani buni și ani răi, sate bogate și sate sărace, familii înstărite și familii sărmene, însă condiția materială deficitară a mediului social românesc rămîne un obstacol omniprezent și durabil în fața învățămîntului rural.

Născute pe un asemenea sol, cît din îndemnul propriu al obștilor sătești care se contaminează una de cealaltă, cît din sila poruncilor împărătești și episcopești, foarte multe din aceste noi școli nu aveau un local propriu, ci își desfășurau activitatea în cîte o casă din sat, nu aveau un dascăl cu o pregătire adecvată chemării sale, ci funcția era deținută de la un an la altul, de un om cu ceva carte, fie diacul bisericii, fie preotul, fie un tînăr cu cîteva clase normale, cu una sau două clase gimnaziale, nu aveau un cît de modest suport material propriu care să le ofere o garanție de stabilitate și dezvoltare. Plățile învățătorilor acestor școli — nu cu mult mai mari decît acelea ale unor servitori domnești — se acoperă din contribuțiile sătenilor care dădeau pentru școală, cînd în

mod egalitar, după numărul fumurilor, cînd după cel al copiilor, cînd după florinul de dare față de stat, mici sume de bani, anumite cantități de produse, lemne de foc, zile de lucru, după cum bătrîni satelor cădeau la învoială cu cel ce ocupa funcția. În general preferințele satelor merg spre oameni din sat, cunoscuți, care cereau mai puțin și care erau aproape întotdeauna și cei mai slab pregătiți.

Cît despre conținutul instrucției școlare, aceasta se rezuma, în general, la citit, scris, socotit și cîntările bisericești. Foarte adesea, școlarizarea efectivă a celor 20—30 de copii între 6 și 12 ani se reducea la lunile de iarnă, începînd din prima săptămîină a postului mare, după ce se adună totul de pe hotar și pînă cam la sărbătorile Paștelor cînd animalele începeau să fie din nou scoase la păscut.

Și totuși, peste aceste vicisitudini, cauza școlară face un mare salt înainte, căci odată pornite pe acest făgaș, comunitățile românești vor face de la un an la altul mai mult pentru instruirea copiilor lor. Sînt extrem de mișcătoare eforturile pe care le fac sute de sate românești în această vreme pentru a-și încropi un rost școlar oricît de firav. Actele arhivelor episcopale arată cum ani de-a rîndul ele se străduiesc să procure un teren pe seama școlii, să ridice pe el edificiul necesar, să asigure plata învățătorului. Ni s-au păstrat din această vreme sute de contracte prin care conducătorii satelor se obligă în cuvinte solemne, cu o prestare de jurămint, pe ei și pe urmașii lor, să asigure pe calea aceasta anevoioasa a repartiției asupra sătenilor, remunerația dascălului. Cunoaștem, de asemenea, zeci de acte de donație prin care satele cedează școlii anumite izvoare de venituri: cîrciumăritul lunilor de toamnă care le aparțineau în cele mai multe locuri, dobînda obligațiunilor marelui împrumut de stat din 1854, anumite suprafețe de pămînt arabil, de fînaț, de pădure ce aparțineau comunităților. Se întilnesc sate care, în vederea constituirii unui fond școlar hotărâsc, de comun acord, anumite taxe pentru miri, anumite gloabe pentru cei ce nu își trimiteau copiii la școală, gloabe pentru cei ce încălcau buna ordine, sate care cedează pentru acest scop anumite cantități de produse.

Ca urmare a strădaniilor satelor, ale autorităților bisericești, ale organelor locale de stat firavele creații școlare ale începuturilor prind treptat putere, încep să se schimbe la față, să se maturizeze. Spre sfîrșitul veacului rămîne încet de domeniul trecutului figura dascălului primelor începuturi, silit adesea să-și cîștige existența cu brațele, transmițînd pe apucate copiilor cîte ceva din puțina sa carte, năpăstuit adesea de preot, umilit de jude. Învățătorul de pe la 1900 cu o pregătire intelectuală generală mai înaltă, cu o instruire pedagogică mai bună, mai strîns supravegheat de superiorii săi, se apropie de chipul intelectualului educator, însuflețit de misiunea

lui, care ține legătura cu mișcarea de idei a timpului său, gravitează, cu inevitabilele ezitări pe care le stîrnesc în sufletele oamenilor afrontarea autorităților, spre mișcarea politică a națiunii sale, este în intimitatea sălii de clasă, mesagerul unor idealuri naționale. Începînd chiar de prin 1868—9 învățătorii școlilor confesionale românești se string laolaltă în reuniuni proprii pe zone, cu statute de funcționare, cu fonduri bănești, țin conferințe didactice anuale, dintre care unele de o anvergură ce amintește adunările anuale ale Astrei, spiritul ei.

Procesul modernizării învățămîntului sătesc românesc, realizat greu prin propriile sacrificii ale națiunii, a mers paralel cu tendința de întărire a spiritului național care sălășluia în el. Noile instituții școlare nu numai că fac să licăre în fața satului, e drept încă de departe, luminile culturii, dar devin treptat mici focare de susținere a sentimentului și conștiinței naționale, devin efectiv „școli naționale“, cum de la început au fost numite. Surprindem bine acest rol din felul în care se desfășoară în satele mai mari examenele de sfîrșit de an, care devin foarte adesea adevărate serbări naționale. În școlile împodobite, în prezența conducătorilor satelor, judele cu jurații săi, preotul cu curatorii, în prezența notabilităților române din împrejurimi, a părinților se aud poezii și cîntece naționale, se țin cuvîntări, se adoptă hotărîri privind soarta instituției, se organizează colecte.

Și chiar dacă progresele școlare din deceniul premergător dualismului sînt în primul rînd cantitative, comparativ cu starea materială a lumii sătești, cu înapoierea în care ea a fost ținută, sîntem martorii unui început care apare grandios în ochii contemporanilor, un început care deschidea perspective largi ridicării culturale a națiunii.

Ce se întîmplă, pe plan școlar, după 1867?

Deși în timpul dualismului efortul pentru învățămînt al națiunii române crește în intensitate, deși posibilitățile sale materiale se lărgesc, opoziția puterii de stat zădărnicește orice creație școlară de anvergură mai mare; nici un gimnaziu nou de-a lungul a cinci lungi decenii, nici o singură instituție de învățămînt superior laic. În afară de aceasta, învățămîntul confesional sătesc, creat și susținut din resursele proprii ale colectivității românești, nu doar că suportă tutela omniprezentă a statului, dar trebuie să facă față unei politici sistematice de restrîngere a limitelor sale. Înțelegem astfel de ce în 1872, în timpul tratativelor de la Blaj cu primul ministru Lonyai, fruntașii români cereau mînuirea și dirijarea autonomă față de stat a școlilor elementare, subvenții școlare pentru comunele sărace locuite de români, înființarea unor gimnazii, a unor școli reale, agricole, comerciale cu limba de predare română, instituirea unui regim de paritate în ceea ce privește limba de predare

și corpul didactic al universității care se pregătea la Cluj⁶. Cum realitățile politicii școlare maghiare vor fi diametral opuse acestor planuri — la Cluj în 1872 se instituie doar o catedră de limba și literatura română „ca o pomană“ făcută populației majoritate, la stăruințele Vienei⁷ — nu ne va surprinde faptul că în 1890 funcționau în Ungaria 137 de gimnazii maghiare față de 17 gimnazii cu limba de predare germană, română sau sîrbă, că din totalul elevilor școlilor medii 72,4% erau maghiari, 14,7% germani și abia 6,4% români, 3,8% slovaci, 1,9% sîrbi⁸.

În ceea ce privește învățămîntul sătesc, ca simplu punct de reper să menționăm aici faptul că în 1899, după trei decenii de stăpînire dualistă, în ciuda tuturor progreselor demografice, economice, culturale, făcute de români în acest răstimp, numărul școlilor cu limba de predare română era în toată Ungaria de abia 2157⁹, tolerate și acestea de către stat numai de nevoie, ținute în viață cu toată încordarea puterilor comunităților sătești românești.

Cît privește biserica românească, ortodoxă și greco-catolică, ea acordă școlii sătești un patronaj spiritual, o ocrotește sub scutul autonomiei sale, dar se angajează foarte puțin în susținerea sa materială. La români această importantă forță a societății burgheze, care mînuiește toate firele rețelei școlare confesionale, importante activități culturale, apreciabile disponibilități politice, poartă amprentele adînci ale discriminării feudale a națiunii, urmele subordonării sale față de ierarhia sîrbească la ortodocși, față de cea catolică la uniți. Emanciparea religioasă a românilor se realizează tîrziu, pe urmele celei politice — în 1853 și 1864, prin constituirea mitropoliei unite a Albei Iulii, și, respectiv, prin reînființarea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei — și se materializează în forme limitate, într-o autonomie incompletă, pe un fundament economic modest. Români ortodocși vor fi mai bine apărați în timpul regimului dualist, în spatele „Statutului organic“ din 1868, marea operă a lui Șaguna, însă vor dispune de resurse financiare mai mici decît acelea pe care le manevrau uniții. Astfel încît sus, la nivelul ierarhiilor centrale, vedem episcopii românești într-o confruntare inegală cu statul străin pentru apărarea autonomiei proprii, pentru sinoade, într-o permanentă strîmtorare materială. Ele abia susțin cîte un seminarium și cîte o preparandie, iar Blajul și Oradea, cele mai bine înzestrate, cîte un gimnaziu confesional. Jos, la nivelul parohiilor, o biserică săracă tutează o școală și mai săracă, cu care totuși nu se identifică decît pe plan spiritual. Material, se face și aici o distincție netă între ceea ce este al bisericii, al preotului și ceea ce este al școlii, al învățătorului. Cel mult, cu aprobările forurilor superioare, se taie din grădina casei parohiale un capăt de pămînt pentru școală, i se rupe un colț din cimitir, sau,

în lipsa acestora, școala este înghesuită în casa cantorului. Această distincție se face nu numai în parohiile sărace, imensa majoritate, cu bisericuțele lor din lemn așezate la cîte o margină de sat, de care țin cîteva locuri de arătură, cîteva bucăți de finaț, casa preotului, a cantorului, cimitirul și care efectiv nu puteau prelua cheltuielile învățămîntului, ci se face și în parohiile înstărite, cu biserici de piatră, cu mari porțiuni canonice, cu importante surse de venituri, cu apreciable capitaluri. Vor trebui să vină amenințările și constrîngerile dualismului pentru ca biserica să-și consolideze, în zonele cele mai periclitate, eforturile pentru apărarea învățămîntului confesional, printr-un oarecare aport material. Vom vedea, spre exemplu, în 1875 sinodul ortodox de la Sibiu acordînd un ajutor de 3.000 de florini pentru școlile din satele românești ale Secuimii, dintre care unele își pierduseră limba, dar își păstrau încă religia, portul, datinile proprii¹⁰.

Așadar, povara școlii confesionale românești, ca și cea a administrației comunale, ca și cea a bisericii, cade iremediabil asupra sătenilor înșiși, al căror obol, în ciuda tuturor opintirilor care se fac, nu putea fi decît modest, pe măsura posibilităților lor.

Peste toate aceste vicisitudini cauza școlară românească, privită în ansamblul său, făcuse mari pași înainte cînd asupra sa se abate ostilitatea regimului dualist.

Sigur că toate cifrele globale evocate mai sus nu spun totul prin ele însele. Astfel datele referitoare la mijlocul veacului ne apar în altă lumină dacă le corelăm cu acelea privind școlile națiunilor privilegiate din trecut, dacă punem alături cele trei gimnazii românești din Principatul Transilvaniei în anii guvernării liberale: Blajul, Brașovul și Năsăudul, cu cele 9 gimnazii catolice, 6 evanghelicoluterane și 3 unitariene¹¹, dacă comparăm suportul material șubred, încropit cu mari sacrificii al școlii românești, cu înzestrarea bogată, chiar opulentă, a școlilor celorlalte națiuni, dacă privim necesitățile de ansamblu ale unei națiuni ținute secole de-a rîndul departe de viața publică, de școală, de cultură. Vedem atunci că chiar și în epoca de dinainte de 1867, cea mai favorabilă învățămîntului românesc, în cel mai mare comitat al Transilvaniei, Hunedoara, unde, cum scrie Barițiu, în străvechea țară a Hațegului se aflau ruinele Sarmisegetuzei¹², graniță în graniță cu România, peste 180.000 de români nu aveau un gimnaziu, că în Făgărașul vecin „patria lui Negru vodă“, 80.000 de români erau în aceeași situație, că în afara seminariilor preoțești, lipsea orice altă formă de învățămînt superior în limba română, ca și școlile de meserii, ca și cele comerciale etc. Sau chiar dacă rămînem în cadrul modest al mediului sătesc în care curge cea mai mare parte a vieții românești, este suficient să raportăm numărul instituțiilor de învățămînt cu cel al

populației, numărul copiilor cu cel al școlilor, ca să ne dăm seama cât de lung mai era drumul care trebuia străbătut. Astfel în 1869 în comitatul Hunedoara, cu 188.991 locuitori și 359 localități, imensa majoritate românești, funcționau abia 132 de școli, ceea ce înseamnă o școală la 1.431 de locuitori, o școală la 223 de copii¹³. În același an, în scaunul săsesc al Sighișoarei, cu 27.280 de locuitori și 20 de localități, existau 39 de școli, revenind deci 699 de suflete și 128 de copii pentru o școală¹⁴.

În același timp, numărul mic al școlilor sătești cu limba de predare română de la sfârșitul veacului ne apare și mai mic dacă îl punem în corelație cu cel al instituțiilor cu limba de predare maghiară, dacă evocăm lunga suită a legilor școlare dualiste, tot atâtea arme în mîna guvernului, tot atâtea instrumente pentru realizarea politicii de asimilare națională, niciodată pierdută din vedere, dacă evocăm zelul naționalist al organelor locale de stat, pentru care școala confesională constituia mereu o prezență stinjenitoare, dacă nu chiar indezirabilă. Pare greu de crezut că, oricît formau românii cu cele mai bine de două milioane și jumătate locuitori ai lor, a doua populație a Ungariei, nici una din școlile cu limba de predare română, mare sau mică, centrală sau locală nu era înființată, susținută sau cel puțin subvenționată de statul maghiar. Mai mult decît atît, începînd din deceniul al VIII-lea al veacului, guvernele maghiare nu permit nici măcar înființarea unor școli medii românești din propriile resurse ale națiunii. Astfel încît în toată perioada stăpînirii dualiste românii rămîn numai cu cele 5 gimnazii de dinainte de 1867, care totuși supraviețuiesc, spre deosebire de cele ale slovacilor închise în 1874. Despre un învățămînt superior românesc laic nici măcar nu putea fi vorba, ca la mijlocul veacului. Mii și mii de tineri români erau siliți în felul acesta să frecventeze timp de 8—12 ani, în perioada de formare a personalității, școli străine, îmbibate de un puternic spirit exclusivist, desprinzîndu-se mulți dintre ei de trunchiul comunității lor naționale. Sînt, spun contemporanii, fiii rătăciți ai națiunii, care absorbiți de mediul orășenesc străin în care ajung își pierd limba, religia, naționalitatea, prin carierele la care aspiră, prin capcanele căsătoriilor, prin atracția pe care o exercită strălucirea puterii, a unei culturi mai bogate, a unei vieți sociale mai înalte.

Peste toate aceste corective și altele de acest gen, limbajul cifrelor spune totuși esențialul: mijlocul veacului al XIX-lea, perioada cuprinsă între 1850 și 1867, marchează în istoria învățămîntului românesc din Transilvania, un salt puternic înainte, tot astfel cum dualismul aduce cu el dificultăți dintre cele mai grave, care înfundă școala românească într-un impas greu, o condamnă la stagnare.

Impactul legislației dualiste asupra școlii rurale românești

Debutul școlar al statului dualist maghiar s-a făcut, cum se știe, prin cunoscuta lege XXXVIII al lui Iosif Eötvös din 1868, care croiește cadrul juridic al evoluției ulterioare a învățămîntului sătesc. În condițiile în care analfabetismul cuprindea 65—75%¹⁵ din populația statului¹⁵, legea prevedea obligativitatea frecventării școlii pentru copiii între 6—12 ani, obligativitatea cursurilor de repetiție pînă la 15 ani, obligația satelor cu cel puțin 30 de copii, lipsiți de o școală confesională, de a ridica și întreține o școală comunală, impunea o pregătire de specialitate pentru învățători, stabilea condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească edificiile școlare, prescria obiectele obligatorii de studiu, fixa durata anului școlar etc. etc. Într-o vreme cînd în întreaga Europă școala confesională deținea un primat net față de școala laică — în Ungaria școlile întreținute de biserică formau 80%¹⁶ din totalul instituțiilor școlare¹⁶ — cînd statul dualist, confruntat cu dificultățile consolidării sale, era departe de a putea prelua întreaga gestiune materială a învățămîntului, cînd se manifestă o oarecare îngăduință față de naționalități, legea enunța dreptul neîngrădit al confesiunilor de a întemeia școli, dreptul fiecărui tînar de a-și primi instrucția în limba maternă, obligația statului de a acorda sprijin moral și material și învățămîntului naționalităților.

În același timp legiuirea din 1868 ascundea o serie de capcane, care stîrnesc de la început temerile cele mai vii în rîndul nașionilor nemaghiare. Alături de școlile confesionale, întreținute de biserică, ea institua două categorii noi de instituții de învățămînt: școlile de stat și școlile comunale, acestea din urmă întreținute material de comunități, dar dependente exclusiv de stat. Ambele categorii de școli, cărora legea le garantează favoruri importante, refuzate instituțiilor confesionale, vor avea ca limbă de predare în mod curent limba maghiară, unele vor fi bilingve și numai o mică parte vor folosi limbile nemaghiare¹⁷. Dimpotrivă, dacă o școală confesională, în decurs de șase ani de la promulgarea legii, nu îndeplinea postulatele sale, dacă localul său nu avea înălțimea, lărgimea, luminozitatea prescrisă, dacă numărul elevilor unui învățător depășea maximumul stabilit, dacă nu se predau toate obiectele prevăzute, după trei avertismente din partea Ministerului cultelor și învățămîntului, ea putea fi declarată școală comunală. Erau condiții, desigur, firești pentru funcționarea normală a unei școli moderne, însă, realizarea lor ad literam, într-o perioadă atît de scurtă de timp, era imposibilă pentru sute și sute de mici comunități confesionale, chiar cu încordarea tuturor puterilor lor.

Amenințarea plana în primul rînd asupra nașionilor nemaghiare, lipsite de mari fonduri colective, private de concursul statului, avi-

zate numai la resursele proprii, incomparabil mai limitate decât acelea ale națiunii dominante. „În Transilvania, citim în marele memoriu al congresului școlar de la Blaj, din 1873, ca să se susțină școli, fie și numai elementare, s-ar recere, după un calcul aproximativ, cel puțin un milion de florini pe fiecare an, iar înființarea lor, după cum o recere legea, ar costa cel puțin 10 milioane și ne îndoiim foarte dacă încă și pre lângă aceste cifre s-ar putea satisface postulatele legii. Credem că suntem bine informați dacă vom susține că niște sume ca acestea, în împregiurările noastre, necum comunele, mai ales cele rurale, dară nici însuși statul nu e în stare de a le suporta”¹⁸. Schimbarea radicală a situației, continuă actul, nu se poate produce decât într-o perioadă mai lungă de timp, cum de altfel s-a desfășurat și evoluția școlară a statelor occidentale, cu disponibilități incomparabil mai mari. Rînd pe rînd, se evocă ravagiile crizei economice care bîntuia atunci, starea jalnică a satelor din Transilvania, cu hotarele pustiite de calamitățile seceței anilor 1871—73, strivite de dări, copleșite de datorii, răvășite de execuțiile judecătorești, rănile adînci ale jugului iobăgesc. Se cerea, așadar, intervenția împăratului pentru salvarea școlilor românești din fața primejdiei în care ele se găseau.

Vedem, deci, că legea din 1868 cu prescripțiile ei atît de meticuloase urmărea, în afara scopului înălțător al promovării instrucției populare și obiective ascunse, politice, cu o bătaie mai îndepărtată: ea ținea să smulgă treptat din mîinile naționalităților învățămîntul popular, pentru a-l trece sub controlul exclusiv al statului, pentru a-l pune pe de-a-ntregul în slujba idealului oficial al statului cu o singură națiune, cu o singură limbă. Sub lustrul numai aparent dezinteresat al paragrafelor sale, națiunile au văzut tot atîtea mijloace de constrîngere, au întrezărit și au denunțat spectrul deznaționalizării. Temerile lor se vor adevăra pe măsură ce regimul dualist se consolidează, pe măsură ce legea va fi tradusă în viață, aplicată riguros în unele din prevederile sale, eludată în altele. Pe baza ei, pe baza noilor legi care vor alcătui pînă la sfîrșitul veacului o amenințătoare suită, școlile profesionale vor fi supuse, mai ales începînd cu lunga guvernare a lui Coloman Tisza, unor încercări grele, dramatice uneori, în urma cărora multe dintre ele, încolțite din toate părțile, vor fi culcate la pămînt, vor fi transformate în școli de stat, în școli comunale.

Pe de altă parte, legea lui Eötvös, deși împingea povara învățămîntului primar asupra confesiunilor și prin aceasta asupra naționalităților, supunea totuși învățămîntul lor unui control foarte strîns din partea aparatului de stat. În acest scop se creează comisiile școlare comitatense și mai ales corpul inspectorilor școlari de stat — la început cîte unul pentru 2—3 comitate, din 1876 unul pentru fiecare comitat — care, avînd în spate întregul eșafodaj statal, do-

mină net în Transilvania forurile locale ale bisericii românești. Pe cei mai zeloși dintre acești inspectori îi vom vedea bîntuind protopopiatele, din sat în sat, din școală în școală, pentru a controla starea învățămîntului, asaltînd episcopiiile cu sesizări, făcînd demersurile necesare la minister pentru avertizarea școlilor deficiente, pentru schimbarea caracterului unora dintre acestea, pentru interzicerea unor manuale etc. Unii, cum este în anii 1875—76 inspectorul comitatului Hunedoara, unde se va realiza cea mai afundă străpungere în rețeaua școlilor confesionale românești, fac și politică, își creează o faimă mai largă. Treptat — treptat, pe această cale, pe calea dispozițiilor ministeriale, a noilor legi școlare din 1875, 1876, 1879, 1891, 1893 școala elementară cade tot mai adînc în strînsarea statului, este înhămată tot mai greu politicii oficiale de asimilare națională.

Gravitatea tendințelor subterane ale noii legislații școlare este cu atît mai mare cu cît ea se încadrează unui plan mai vast, merge mîna în mîna cu celelalte legi ale regimului dualist, cu legea naționalităților, a presei, cu legea electorală, cu cea comunală, cu legea din 1876 a reîmpărțirii jurisdicțiilor administrative. Pe urmele tuturor acestor legi înainta fără zgomot, pe dedesubt, spre toate mecanismele unui aparat de stat plin de zel, valul greu al dispozițiilor ministeriale care anulau practic concesiile liberale înserate în textele de lege.

Nu putem, așadar, înțelege situația reală a școlii confesionale românești fără să o situăm în contextul general politic al națiunii care o întreține, o apără, caută, împotriva tuturor vicisitudinilor, să o pună în slujba unor țeluri proprii. Contururile sumare ale acestui context le putem trasa ușor amintind doar cîteva aspecte principale pe planul legislației: lichidarea autonomiei istorice a Transilvaniei prin înglobarea sa forțată la Ungaria, împotriva voinței populației sale majoritate, în mijlocul protestelor acesteia, nerecunoașterea unei populații de peste două milioane și jumătate de români ca individualitate politică, ca națiune cu drepturi colective, cu autonomie teritorială, cu organe proprii de conducere, nerecunoașterea egalității limbii acesteia în administrație și justiție, menținerea în Transilvania a unei legi electorale deosebite de cea din Ungaria, cu un cens mai ridicat, pentru a îndepărta masele compacte românești din viața politică a statului, pentru a asigura hegemonia unei minorități. Cît de mirifică apărea frunțașilor români, pe măsură ce se afunda în dualism, epoca liberalismului habsburgic, cînd dieta Transilvaniei avea o majoritate românească, cînd națiunea română și confesiunile sale erau recunoscute prin lege, cînd o serie de posturi înalte ale guvernării erau ocupate de demnitari români.

Injustiția statului dualist, „absolutismul său constituțional“, despre care vorbesc contemporanii, iese încă și mai puternic în evi-

dență la nivelul comitatelor, unde pornirile naționaliste ale clasei dominante sînt mai puțin voalate, mai încărcate de patimă. Prin introducerea instituției „viriliștilor“ în constituirea adunărilor generale comitatense, prin lărgirea sferei de activitate a comiților supremi, prin extinderea atribuțiilor comitetelor administrative permanente, prin politica de numire și de alegere a funcționarilor publici, nobilimea maghiară ține strîns în mîinile sale comitatele Transilvaniei, oricît formau românii aici o zdrobitoare majoritate. Zelul naționalist al organelor comitatense, privit cu ochi încurajatori de sus, susținut de jos de o presă extremistă foarte activă, se remarcă atît în modul cum se aplică sau se eludează legile, cît și în adoptarea unor inițiative proprii. După numai un deceniu de dualism, într-un comitat ca Hunedoara, așa-numita *Valachia Transilvanica*¹⁹, căruia în 1876 îi este înglobat și Zarandul românesc din vecinătate, limba română nu poate fi folosită nici în dezbaterile forurilor politice centrale, nici în plenurile judecătorești, nici măcar în redactarea tuturor actelor comunale, iar numărul funcționarilor români scade la abia 8, de la 60 cîți fuseseră în cele două unități înainte de contopirea lor²⁰. Întreaga Transilvanie nu număra în 1876, ca urmare a pensionărilor premature și a destituirilor operate încă în primii ani ai noului regim, decît 93 de funcționari români, luați laolaltă, cu mari cu mici²¹, față de aproximativ 300 în timpul lui Schmerling²². În șirul lor nu mai întîlnim, ca în vremea liberalismului, consilieri guberniali, comiți supremi, ci, cu excepția lui Basiliu Ladislau Pop, fostul vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, menținut în funcția de conducător al secției transilvănene de la Curtea de casație a Ungariei, numai dregători mărunți comitatensi, recrutați cei mai mulți dintre persoanele sigure, cu vederi progubernamentale sau constrînși să se țină la distanță de mișcarea politică a națiunii lor. Cu turnura anului 1875, cînd Coloman Tisza dă dispoziții împotriva folosirii limbilor nemaghiare în viața publică, adoptă măsuri severe privind învățămîntul confesional, situația se înrăutățește și mai mult în comitatele Transilvaniei. În această atmosferă încărcată, în *marcalul* comitatului Solnoc-Dăbîca, prezidat de Desideriu Bánffy, viitorul prim ministru de la sfîrșitul veacului, se cerea de-a dreptul suspendarea, ca prea liberală, a legii naționalităților din 1868²⁶. Ce înțelegere puteau avea aceste organisme față de nevoile școlii românești?

Jos, la nivelul comunităților rurale, soarta școlii confesionale, cu substratul ei național mereu prezent, depindea iarăși nu numai de realitățile economice sătești, de ținuta clerului și zelul dascălilor, ci și de atitudinea funcționarilor locali maghiari: juzi cercuali, notari, ca și de poziția marilor proprietari, cărora li se asigură o influență desivă în treburile publice comunale. Nici unii, nici alții nu o priveau însă cu bunăvoință. Dimpotrivă! Mai ales în satele mixte, în

satele în care funcționa o școală comunală sau de stat, instituțiile confesionale ale românilor vor întâmpina serioase adversități. Forurile locale „urlătoare ca lupii asupra noastră“, scriu protopopii în rapoartele lor, văd în ele „o plantă veninoasă“, „o cangrenă a corpului social“, „stau cu gurile deschise asupra noastră“, gata „să ne smulgă școala din miini“, gata „să îi stingă viața“. Cele mai multe plângeri se ridică împotriva juzilor cercuali, acei temuți solgăbirăi, arbitrii atotputernici ai vieții locale, care controlează și manevrează pe juzii sătești. Spre ei, spre notarii maghiari ai satelor românești și mai departe spre noii inspectori școlari de stat vor conduce mai târziu firele încilcite prin care una sau alta dintre școlile confesionale cele mai vulnerabile își schimbă caracterul, trece de sub controlul bisericii sub cel al statului, devine ceea ce țărani cu umorul lor caustic denumeau „școală fișpănească“. Protagonștii locali ai școlii românești transilvănene, vicarii și protopopii, ni-i înfățișează sistematic în hîrțile lor fie ostili, pe față sau în dos, fie indiferenți față de problemele acesteia. Datorită nepăsării lor, citim spre exemplu într-o scrisoare a vicarului Maramureșului, Mihail Pavel, viitorul episcop al Gherlei, din 1879 al Oradei, în satele în care plata învățătorului se stringea odată cu spesele comunale, mai întii sînt plătiți notarul, judele, jurații, iar partea dascălului rămîne foarte adesea restantă la oamenii cei mai săraci, împovărați cu mulți copii, care de obicei nici nu puteau fi executați²⁴. Sînt consemnate extrem de multe intervenții ale protopopilor, în calitate de inspectori ai școlilor confesionale, ale preoților, ca directori ai acestora, pe lîngă juzii cercuali pentru a se scoate plata învățătorilor, pentru a obliga pe părinți să-și trimită copiii la școală, pentru alte nevoi ale învățămîntului.

Aplicarea legii școlare din 1868 începe cu cîteva acte de bunăvoință față de învățămîntul românesc, datorate pe de o parte vederilor liberale ale lui Eötvös, pe de altă parte, dificultăților de început ale regimului, iluziilor care existau încă în posibilitatea atragerii naționalităților. Sînt anii mai blinzi ai luării în stăpînire a Transilvaniei, cînd se păstrează în liniamentele ei generale situația școlară din trecut, se răspunde favorabil unor solicitări, se acumulează informații. Astfel, după ce Eötvös anunță prin circularul său din 19 martie 1867 că a preluat „frînele guvernării“²⁵, după ce episcopiiile emit fiecare circulare de binecuvîntare, din Pesta se cer tabelele statistice ale școlilor confesionale populare, ale celor capitale²⁶, listele alfabetice ale învățătorilor²⁷, date despre manualele folosite în gimnaziile românești²⁸, se comunică lista manualelor destinate școlilor populare, aflate în tipografia Universității din Buda²⁹, se recomandă una cîte una, un lung șir de lucrări pedagogice maghiare. În acești ani sînt preluate, fără mari modificări, în bugetul noului minister al cultelor și învățămîntului cele cîteva ajutoare

bănești acordate înainte de 1867 de organele austriece școlii românești. În plus, la cererile venite din Transilvania, se acordă mici subvenții Școlii principale din Lăpuș, seminariilor și preparandiilor din Blaj și Gherla³⁰, sistate însă toate după doi ani, se dăruiesc câteva ajutoare pe seama unor școli sătești foarte sărace, sînt numiți cîteva români între inspectorii școlari de stat.

Dar chiar în acești ani din urzeala deasă a administrației școlare curente, ies la suprafață, alături de cele câteva concesi fragmentare, privite ca tot atîtea favoruri, o serie de dispoziții foarte usturătoare care prefigurează măsurile ce vor veni. Era astfel în prejudiciul bisericii sau școlii românești tentativa din 1867 de desființare a vicariatului Rodnei³¹, prelungirea de-a lungul a patru ani a vacanței episcopiei Gherlei (1868—1872), refuzul aprobării întrunirii sinoadelor greco-catolicilor în 1870³², modalitatea constituirii senatelor școlare comitatense. În Solnocul Inferior, spre exemplu, celor 71.480 de români greco-catolici li se acordă un singur loc în cadrul acestui for, deși toate celelalte confesiuni nu numărau laolaltă decît 42.907 suflete³³. Reprezentanții românilor, întruniți într-o adunare la Dej, protestează împotriva legii școlare maghiare, cer episcopiei să facă demersurile necesare pentru întrunirea sinodului, refuză să desemneze delegatul cerut³⁴. Murmure destul de puternice se aud și în protopopiatele arhiepiscopiei Blajului, cum o arată protocoalele păstrate în arhivele de la Alba Iulia³⁵.

Cade iarăși foarte greu conducătorilor români faptul că toate cele 20 de preparandii de stat care se înființează conform legii din 1868 — din care 5 în Transilvania — aveau ca limbă de predare limba maghiară și numai la cea din Deva funcționa, pînă în 1873, un curs paralel în limba română. Ca și transformarea în 1869, cu complicitatea vicarului Mihail Pavel, a preparandiei românești din Sighet în instituție de stat³⁶, ca și condiționarea apariției unui ziar bisericesc — școlar la Gherla, de depunere a unei foarte mari cauțiuni, potrivit legii presei din timpul absolutismului³⁷.

De foarte rău augur apare, de asemenea, în ochii românilor teavtura mare care se face în 1868 în legătură cu manualul de istorie și harta Daciei pe care August Trebăniú Laurian le publicase în acel an la București³⁸ și pe care presa naționalistă clujeană le denunța ca fiind de întrebuintare curentă în școlile greco-catolice din Transilvania și în primul rînd în cele din Blaj. Încriminarea Blajului nu era întîmplătoare deoarece de aici pornise prima acțiune românească de anvergură împotriva dualismului, cunoscutul *Pronunțament* din 3/15 mai 1868, cu un foarte larg ecou în toată Transilvania. În această situație, Ministerul cultelor și învățămîntului alertează Guvernul din Cluj, aflat atunci în ultimele sale luni de viață, care la rîndul său pune în mișcare ierarhia administrativă și bise-

ricească, de sus pînă jos, pentru a se afla în ce anume școli se folosesc aceste lucrări, cum au ajuns la ele, ce alte cărți de istorie, ce alte hărți există în școlile românești. Ceea ce rezultă este o adevărată avalanșă de hîrtii, în revărsarea căreia găsim marile rapoarte ale consilierului gubernial pentru școlile greco-catolice, Dr. Ioan Maior, rapoarte ale capilor bisericii unite, ale conducătorilor comitatelor, scaunelor secuiești și săsești, districtelor, scrisorile a zeci de protopopi³⁹. Harta Daciei apărută la București este semnalată într-adevăr în folosința școlilor din Săliște și Rășinari, în posesia unor clerici din comitatul Turda, la Hațeg în comitatul Hunedoara⁴⁰, bănuită în alte locuri, dar cele mai multe rapoarte scriu că ea nu se cunoaște în școlile românești nici după nume, că cele mai multe școli n-au nici un fel de hartă, că cele care există, unde și unde, sînt hărți nemțești din timpul absolutismului, că singura hartă românească cunoscută e cea a lui Spiridon Fetti din 1861, deși, spun unii, ar fi de dorit să existe și altele.

În atmosfera plină de tensiune din vara anului 1868, cînd pretutindeni în Transilvania se întocmeau moțiuni de solidarizare cu *Pronunciamentul* din Blaj, cînd o serie de conducători români, autori ai actului, erau implicați într-un mare proces penal la Tîrgu Mureș, apăreau în Transilvania, în scaunul Mureș, într-o serie de sate româno-secuiești primele școli comunale cu limba de predare maghiară⁴¹. Susținute de autoritățile politice locale care trec ușor peste protestele forurilor bisericești, de presa guvernamentală care ridică în slăvi avantajele îndepărtării „popimii” de la conducerea învățămîntului, numărul acestor școli se ridică la 51 la sfîrșitul anului 1869⁴². Deși toate aceste măsuri nu reprezentau atacuri frontale față de învățămîntul și biserica românească, ele lăsau să se întrevadă o amenințare difuză, dar gravă. Cu atît mai mult cu cît organele politice locale, presa nobiliară în avîntul primului lor val de entuziasm, exaltau frenetic instituirea ministerului maghiar, a constituției maghiare, contemplant deschis un stat, o lume maghiară, în care naționalitățile nu-și puteau găsi locul. Sub semnul acestei amenințări, publicul românesc realizează integral conținutul conceptelor de învățămînt laic și învățămînt confesional; le leagă de realități cu totul deosebite, tinzînd să devină opuse: pe de o parte, școlile comunale, interconfesionale, patronate de stat, puse deschis în slujba țelurilor sale, folosindu-se, în imensa lor majoritate, de limba sa, pe de altă parte, școlile confesionale, patronate la români de biserica ortodoxă și greco-catolică, folosindu-se de limba poporului, animate de un spirit național ale cărui pîlpîiri neașteptate ne întîmpină uneori pînă în cele mai izolate sate. Presa românească numește cele două tipuri de școli, în stilul retoric al epocii, mormîntul și, respectiv, scutul naționalității⁴³.

Intr-adevăr în epoca dualistă, dezvoltarea economiei de piață, face să crească rolul școlii în societate, îi întărește funcția politică, națională. Ea devine o miză în jurul căreia se înfruntă forțe contrarii, un factor fundamental de coeziune a comunității naționale românești. După șocul puternic din 1867, când edificiul politic înălțat cu atâtea eforturi în anii liberalismului se prăbușește, când mișcarea politică, slăbită de convulsii interne, își caută încă un drum al său, școala apare tuturor, pasiviști și activiști, laici și clerici, ortodocși și uniți, ca un refugiu salvator. Adeziunea cu care ea este înconjurată crește pe măsura înrăutățirii statutului ei legislativ, pe măsura restrîngerii celorlalte posibilități de acțiune publică ale națiunii. Este, scriu contemporanii, „fundamentul fericirii românului“ „reazămul cel mai de preț al speranțelor“ „chintesența existenței naționale“ „tezaurul și clesodiul cel mai de preț al națiunii“ „poarta prin care se pătrunde în lumea civilizației“ „tîmpla cea sfîntită a culturii“ „baza culturii“ „inima unui popor“ etc. Peste toată grandilocvența exprimărilor, peste toate reminiscentele iluministe ale conținutului lor, aceste formule traduceau o stare de spirit ale cărei mărturii le întîlnim la tot pasul. Iată, de pildă, ce citim într-o scrisoare a unui cărturar de provincie, Grigore Moisil, vicarul Rodnei, adresată în 1867 lui Ion Micu Moldovan la Blaj: „Pînă în 1848, scrie el, românii nu aveau nimic, numai o școală înaltă în Blaj și alta mai inferioară [sic] în Năsăud și cît bine n-au făcut numai aceste două școli? Dacă nu erau nici aceste institute puteau veni oare, românii la ce au venit? Așadar, numai școli de ne vor rămîne, nu e de disperat că acestea iarăși ne vor pune pe picioare“⁴⁴.

Paralel cu creșterea rolului școlii, se mărește importanța bisericilor naționale, ocrotitoarele tradiționale ale învățămîntului, elemente de coordonare culturală, nuclee de rezistență ce ființează îndărătul unei autonomii recunoscute legal, puncte de sprijin material, rețele de legături ierarhice. Dacă în anii liberalismului, se auzeau destule voci care pledau pentru un învățămînt românesc laic, pentru scoaterea operei de educație din mîinile clerului, pentru deschiderea unui orizont mai larg învățămîntului, după 1867 confesionalismul, cu toate carențele sale mari, devine o garanție incontestabilă a naționalității.

În aceste condiții, asistăm încă din primii ani ai dualismului la un larg proces de repliere a forțelor societății românești spre școala confesională. Apele ei oarecum stătute în anii guvernării liberale, cînd energiile fuseseră canalizate în cea mai bună parte spre obiective politice, încep să se miște, încep să se primenească. Sintem încă departe de ampla mișcare școlară din deceniul al VIII-lea, dar chestiunea învățămîntului în general, al celui elementar în special, avansează repede în prim planul eforturilor naționale. Mișcarea pornește de sus, din centrele episcopale care iau măsuri în vederea

constituirii acelor „senate“ școlare sătești, impuse prin legea din 1868, dar coboară pînă la nivelul masei țărănești, pătrunde în cele mai îndepărtate colectivități românești. O putem urmări pas cu pas, în arhivele episcopiei unite a Gherlei, a mitropoliilor de la Blaj și Sibiu, unde vedem cum în 1869 protopopii cutreieră satele, adună oameni, le talmăcesc poruncile episcopale, așează treburile învățămîntului, aleg senatele școlare, jură pe membrii lor. Mai importante însă decît noile foruri școlare sătești al căror nume sună azi atît de pretențios și care vor ființa mai mult pe hîrtie, sînt hotărîrile satelor privind caracterul școlii lor. Ni s-au păstrat astfel mai ales în nordul Transilvaniei, din eparhia Gherlei, sute de acte prin care comunitățile își declară solemn voința ca școala lor „să fie și să rămînă“ confesională, ca limba ei de predare să fie „pentru toți vecii“ limba română, ca dascălul lor să fie „pentru tot viitorul“ de nația și legea lor, că se obligă să înlătore toate scăderile de care suferea școala pentru a corespunde legii, că iau pe umerii lor, pe lîngă sarcinile școlare mai vechi, și povara cea nouă, că-și vor trimite fiii și fetele la școală, că le vor cumpăra cărți, se vor îngriji de dascăli etc. (Doc. nr. XVII—LXVII). Sub titluri grave ca: „Declarațiune de așezămînt veșnic“, „Așezămînt veșnic“, „Solemnă declarațiune“, „Document autentic“, „Declarațiune contractuală“, „Declarațiune generală“, „Obligămînt“, „Document“, „Arătare“, „Atestat“, „Protocol“, multe din aceste documente înserează considerații despre rosturile generale ale învățămîntului sau mărturisesc în formule simple ale cancelariilor sătești, apropiate de limba vorbită, un mișcător crez național. Iată ce citim, spre exemplu, în declarația Bocșei Române, satul de naștere a lui Simion Bărnuțiu, redactată la 7 decembrie 1869: „Cu ajutorul lui D-zeu, subscrișii membri aleși ai comitetului comunei Bocșa Română și antistii bisericești [ai] aceiași, facem cunoscut tuturor cuveniților aceea că, avînd noi școală locală poporală, pre aceia ca de religiune gr. catolică, iar de națiune română, în comună pură română, ca confesională și română voim a fi, de pe fii pe fii, pînă vor exista români pe lume, română ca și pînă aici“. Fruntașii satului, între care rude ale lui Bărnuțiu, se leagă să susțină școala, să o mărească „de va fi lipsă dreaptă“, să-i îmbunătățească starea prin contribuții generale, prin gloabe aruncate asupra părinților ce nu-și trimiteau copiii la școală, prin alte gloabe ale judecăților sătești, să ridice în viitor un nou edificiu „după lipsa dreaptă, totdeauna cu carăle și palmile noastre“ (Doc. nr. LVIII). Alte asemenea acte cuprind proteste formale împotriva plănuitelor școli comunale, justificări ale patronajului moral și material al bisericii asupra școlii, motivații ale hotărîrilor adoptate. Foarte frecvent se exprimă asigurări asupra caracterului unanim al deciziei „cu un glas și cu o inimă“ „întreaga poporațiune cu o singură voință“, notații asupra libertății

de decizie „nefiind îndemnați de nimenea“ „fără silă sau ademenire“, notații asupra valabilității perpetue a hotărârii.

Atmosfera se înviorează și la nivelul protopopiatelor, verigile de legătură între episcopii și parohii. Protopopii, persoane importante în ierarhia bisericească, inspectori ai învățămîntului confesional din jurisdicția lor, cutreieră satele, cheamă la ordine pe preoți, prezidează concursuri pentru ocuparea funcțiilor de dascăli, fac demersuri la forurile politice locale, încep să organizeze conferințe didactice, instituie, cu participarea întregului cler subordonat senate școlare protopopiale. Organizarea acestora prilejuiește în multe locuri critici foarte aspre la adresa noii legi școlare, întâlniri ale frunțașilor în vederea căutării unor soluții de apărare față de amenințările ce împresoară școala românească. Survine în dezbateri mai ales problema gravă a asigurării ei materiale. Astfel clerul din împrejurimile Gherlei, hotărăște să se creeze în sate fonduri bănești școlare, cuprinzîndu-se în acest scop o parte a pășunii comune, impunîndu-se contribuții, fiecărei familii după posibilitățile sale, cei cu pămînt, după întinderea acestuia, zilierii cu cîștigul unei zile de lucru de vară, adunîndu-se danii⁴⁵. În tot cursul anului 1869 preoțimea acestei zone este în mișcare, face demersuri pentru apărarea dreptului său de a alege „cu vot liber“ un nou episcop în locul lui Ioan Vancea, ajuns mitropolit la Blaj⁴⁶, demersuri pentru ridicarea unei școli românești mai înalte, pentru întrunirea sinodului. În Lăpușul vecin se cere extinderea avantajelor rezervate școlilor comunale și asupra instituțiilor școlare confesionale, folosirea averilor bisericilor pentru salvarea școlilor, organizarea unei societăți a învățătorilor români, publicarea unei reviste școlare, se pun bazele unei fundații bănești a protopopiatului pentru acordarea de premii, se adoptă statutele ei⁴⁷. Din foarte multe alte locuri se cer hărți, materiale didactice și mai ales cărți⁴⁸.

În același timp problemele școlare, ocupă după 1867, un loc mult mai mare în corespondența protopopilor. În noianul rapoartelor lor anuale privind numărul nașterilor, căsătoriilor, deceselor, privind numărul, starea, purtarea preoților, gestiunea averilor bisericesti apar tot mai frecvent cereri de învățători calificați, de manuale, de împrumuturi bănești pentru nevoile școlii. Totodată rapoartele lor statistice anuale, obligatorii și în trecut, cuprind, conform unui formular special, date privind numărul sufletelor fiecărei parohii, mărimea și starea edificiului școlar, a grădinii, livezii, stupinii școlare, informații privind numărul copiilor de școală, cîți băieți, cîte fete, situația frecvenței, date privind vîrsta, starea civilă, pregătirea profesională a dascălilor, cît și ce fel de clase au absolvit, ce adevărînte au pentru ele, ce limbi străine cunosc, dacă au decret de învățător sau sînt numai suplinitori. Se dau, de asemenea, informații despre purtarea morală, străduința, plata dască-

lului. Se precizează în fiecare caz în parte cît primește în bani, în produse, ce pămînt are în folosință, ce casă, cîte lemne de foc, cît din plata dascălului se dă din lada satului și cît prin „arunc“, dacă ea se dă la timp, dacă, în sfîrșit, învățătorul merita sau nu să rămînă și pe mai departe în postul său. Aceste interminabile tabele, dezarmante adesea prin numărul și monotonia lor, nu spun nimic despre locul și rolul școlii în cadrul comunității sătești, dar îngăduie celui interesat, celui care nu se lasă strivit sub masa lor, să urmărească sistematic pe perioade mai scurte sau mai lungi progresele școlii confesionale. Mai rămîne apoi ca ea să fie așezată în contextul său general, să i se dezvăluie deschiderile, să fie umanizată prin oamenii săi.

Firele întregii mișcări de modernizare a școlii românești, de apărare a sa în fața tendințelor etatizante se mînuiesc mai sus la înălțimea mitropoliilor de la Sibiu și Blaj, a episcopiiilor de la Arad, Caransebeș, Oradea, Gherla și Lugoj. De aici pornesc, foarte adesea la ordinele ministerului maghiar, nenumărate circulare școlare, o serie de inițiative cu caracter general ale sinoadelor sau congreselor bisericesti, vizitații canonice, demersuri pe lîngă forurile administrative centrale sau locale, deliberări ale Consistoriilor, publicații pedagogice, editări de manuale, cursuri de perfecționare a dascălilor etc. Există desigur diferențe sensibile în activitatea și posibilitățile centrelor eclesiastice românești în funcție de gradul lor de autonomie, de resursele lor materiale, de energia și curajul prelaților care se găseau în fruntea lor, însă peste tot, problema școlară rămîne mereu la ordinea zilei. În fața amenințărilor care se apropie, episcopiile, departe de a se abandona situației, preiau hotărîte confruntarea cu forțele superioare ale statului, adoptă soluții de apărare, își cheamă la ordine oamenii, aplică propriile lor constrîngeri. Iată, cu titlu de exemplu, care sînt circularele școlare pornite de la Episcopia greco-catolică a Gherlei în 1869: în februarie, anunțîndu-se intrarea în activitate a inspectorilor de stat, expunîndu-se pe larg „cauza scumpă și mare“ a școlilor confesionale, „interesele înalte și vitale“ ale menținerii lor, se cere clerului să ia toate măsurile pentru a preveni preluarea lor de către stat; în aprilie se dispune alegerea a cîte unui reprezentant greco-catolic în fiecare senat școlar comitatens; în august se comunică în mai multe rînduri posturile vacante de învățători, cu plățile lor, cu precizarea care din foștii învățători a demisionat, care a fost destituit; în septembrie, revenindu-se asupra importanței școlilor confesionale, se ordonă în termeni foarte gravi, protopopilor să iasă în sate, să convingă poporul despre foloasele lor, să facă să se întocmească pretutindeni declarații că se va menține caracterul confesional al școlii, că ea va fi înzestrată potrivit legii, că satele se obligă în scris să preia noile sarcini școlare; în noiembrie se dau dispoziții pri-

vind durata anului școlar; se interzice învățătorilor să ocupe alte funcții în administrația comunală; în decembrie se emit porunci privind comportamentul moral al dascălilor⁴⁹. În afara tuturor acestor circulare pentru care preoții trimit reversale că le-au citit, le-au înscris în protocoalele lor, chestiunea școlii a făcut obiectul unei conferințe speciale la Gherla⁵⁰ și survine foarte frecvent în delibărările Consistoriului. Se dezbat aici toate problemele învățământului rural: de la rapoartele anuale ale protopopilor, după care se decide care învățători să fie menținuți, care înlocuiți, care muștrați, pînă la disensiunile, deloc rare, dintre dascăli și preoți, de la constituirea unor fonduri bănești pînă la procurarea materialului didactic, de la stabilirea planurilor de învățămînt pînă la cazurile de indisciplină.

Impresionează mai ales voința de luptă, hotărîra cu care Consistoriile românești țin piept presiunii statului, tenacitatea cu care ele apără chiar și pozițiile cele mai vulnerabile. De fiecare dată cînd apare pericolul schimbării caracterului unei școli se ordonă drastic protopopilor să iasă la fața locului, să adune satul, să ia declarații în scris privind voința sa, să ia măsuri pentru înlăturarea scăderilor celor mai grave, să facă răspunzători pe preoți sub pedeapsa mutării în altă parohie mai slabă sau chiar a suspendării, să-i oblige să stea de oameni pentru a ține în picioare școala confesională, pentru a împlini nevoile ei. Cum vedem, arma cea mai puternică pe care o minuieste clerul este apelul la sprijinul masei țărănești în fața căreia se bucură de o incontestabilă autoritate.

Nu trebuie totuși să credem că în confruntarea cu puterea de stat, centrele de comandă bisericești obțin de cele mai multe ori cîștig de cauză. Asupra eforturilor lor grevează nu numai penuria materială, dar și constrîngerile unei legislații pîrtinitoare, nu numai pornirea deschisă sau disimulată a aparatului de stat pe toată întinderea lui, dar și scindarea forțelor proprii în tabere, dacă nu opuse, dar deosebite, ortodocși și uniți, nu numai inerția spontană a mediului țărănesc, dar și apatia, nepriceperea, interesul rețelelor ierarhice proprii constituite deasupra lui. Episcopiile împart suveranitatea în domeniul învățămîntului cu statul și controlează greu organismele școlare sătești asupra cărora stăpînesc efectiv protopopii și preoții, foarte adesea oameni cu o pregătire școlară sumară, mai ales la începutul perioadei, mai ales la ortodocși, cufundați în îndeletniciri gospodărești pentru asigurarea traiului familiei, pentru întreținerea copiilor la școli, preocupați de multe ori să nu se pună rău cu autoritățile locale. Astfel încît multe din inițiativele centrale, cînd nu se lovesc de alte obstacole, își pierd puterea de-a lungul circuitului ierarhic, se înecă în apatia clerului inferior.

Pe de altă parte, influența episcopilor asupra comunităților sărești nu este nici ea nelimitată chiar în problemele strict bisericești și cu atât mai mult în cele școlare. Mai ales acum când statul și biserica își împart și își dispută învățămîntul, când satele sînt mai conștiente de drepturile lor, când transformările sociale răvășesc mentalitățile tradiționale și încurajează nesupunerea. Vom întîlni astfel în arhivele episcopale zeci de situații în care satele refuză să primească dascălul venit cu decret de la vîlădică, dacă au propriul lor candidat sau îl acceptă cu condiții, situații în care satele „strică contractele” întocmite în anii 1865—66 privind plățile dascălilor, contracte aprobate de fostul Guvernium transilvănean și de episcopii, sate care cad foarte greu de acord să mărească remunerația dascălului, sau să ridice un nou edificiu școlar potrivit normelor școlare impuse în 1868. Există și cazuri în care unele sate, confruntate cu greutăți ieșite din comun, suspendă un timp dascălul, momente cînd unele colectivități, dezbinat din interior, sumpuse presiunilor, ademenite cu promisiuni, acceptă, împotriva voinței forurilor centrale bisericești să schimbe caracterul școlii. Asemenea cazuri, care suscită de obicei multe acte, care sar în ochii cercetătorului dispus să răscolească maldărele dosarelor adunate la Sibiu, Blaj, Gherla, reprezintă, desigur, abateri de la curentul general, dar ele nu pot fi totuși ignorate în reconstituirea istorică.

Astfel încît oricîte ar fi dispozițiile venite de sus, oricare ar fi cuprinsul lor, oricît de gravă ar fi fost starea lucrurilor, nu ne putem aștepta la o schimbare bruscă și totală a situației. Modernizarea învățămîntului sătesc, realizată cu propriile sacrificii ale națiunii, nu se va putea produce brusc de la un an la altul, ci numai într-o perioadă mai lungă de timp.

De la început, însă, școala cîștigă foarte mult din mișcarea generală de modernizare, din însăși eforturile sale de supraviețuire. Puțin cite puțin, cînd un nou edificiu, cînd o fundație bănească, o donație sau o grădină școlară, o plată mai bună a dascălului sau o conferință didactică, pulsul școlar al societății rurale românești începe să bată mai puternic și mai regulat.

În atmosfera de căutări pe care o aduce instaurarea dualismului, ambii factori care girează problemele școlii, biserica și statul, se arată intens preocupați pentru dezvoltarea cauzelor stagnării învățămîntului rural. Este interesant să urmărim cum apar aceste cauze în relațiile organelor bisericești, cum apar ele în cele ale funcționarilor de stat.

Rapoartele protopopilor, mai apropiate de realitățile directe ale vieții sătești, pun accentul pe de o parte pe situația materială grea a satelor, pe de altă parte pe atitudinea indiferentă sau de-a dreptul răuvoitoare a administrației locale. Se evocă foarte adesea în aceste acte: „trecutul cel funest și apăsător al bietului nostru po-

por țaran“ „jugul cel amar al iobăgiei“ urmele sale adînci asupra vieții țărănimii, traiul chinuit al omului de rînd, lupta sa dură pentru asigurarea existenței, poverile care apasă asupra sa. De aici, scriu protopopii, retribuția atît de slabă a învățătorilor care n-ar avea din ce trăi „de n-ar ține coarnea plugului“, care nu se pot îngriji pentru îmbunătățirea pregătirii lor profesionale, nu pot cumpăra cărți, nu-și pot procura veșmintele cerute de rangul lor. De aici starea jalnică a localurilor școlare și chiar problemele atît de grave ale frecvenței.

Lucrurile ar merge totuși mai bine, declară într-un glas toate aceste texte, dacă organele puterii locale ar acorda clerului, cu mijloacele de constrîngere pe care le au, concursul necesar. În opoziție cu situația din anii de la mijlocul veacului „cînd solgăbiraiele tot pe fugă alergau cu protopopii pe sate pentru școală“⁵¹, juzii cercuali și notarii maghiari de după 1867, cînd nu acționează pe față împotriva școlii românești, cînd nu incită în spate împotriva ei, o ignoră cu totul „ca și cum nici nu ar exista pe fața pămîntului“. „Ce au făcut, scrie directorul Școlii principale din Lăpuș, dregătoriale civile de la 1861 față de școala poporală și ce fac ele astăzi? Răspunsul e catogric și scurt: nimica! Ba mai puțin decît nimica căci în loc de a continua mărutul edificiu ridicat sub absolutism se năzuesc a-l ruina“⁵². „Cîți dintre funcționarii publici de după 1867, citim într-un alt text mai întrebă azi, cum își primesc dascălii plata, care e înzestrarea școlii, care e frecvența elevilor; ce s-a făcut pentru a smulge învățămîntul sătesc din starea urgisită în care se găsea?“ Nu e deci de mirare, continuă actual, că începe să se macine și ceea ce s-a făcut, că în unele locuri satele fac uitate Instrumentele școlare obligatorii întocmite în anii 1865—66, încearcă să scape de sub prescripțiile lor, „strică“ plățile dascălilor, angajează oameni total nepregătiți⁵³. De fapt funcționarii maghiari, scrie cineva din jurul Gherlei, se bucură, la fel ca și foștii domni feudali ca gloata să rămînă acolo unde a fost în trecut sau să cadă mai jos, să nu-și cunoască drepturile, să nu fie în stare să și le apere. Se citează cuvintele incitatoare care se aud adesea din partea lor: „Dacă ați scăpat de domni, acuma voiți a iobăgi la popii și dascălii voștri?“⁵⁴. Se evocă, pe fundalul orgoliului nobiliar, desconsiderarea cu care sînt priviți adeseori „popii“ români, care, alături de poporenii lor, ară, sapă, cosesc, disprețul care apasă asupra dascălilor, pornirea generală pe care și unii și alții o întîmpină atunci cînd iau în public apărarea neamului lor. Simțim printre rîndurile tuturor acestor notații fragmentare puterea cu care adversitățile acționează asupra sufletelor oamenilor, legătura adîncă dintre școală și națiune, baza afectivă a mișcării românești de rezistență.

Aceleași plîngeri le auzim în cealaltă parte a Transilvaniei, în scaunul Sibiului, din partea protopopului unit, Ioan V. Rusu, secre-

tar al Astrei, cunoscut autor de manuale școlare⁵⁵, din partea lui Simion Bocșa în comitatul Solnocul Inferior⁵⁶, a lui Olimpiu Barbulovici, protopop al Giulei, lângă Cluj, din 1874 vicar al Sălajului⁵⁷, a lui Ștefan Biltiu la Baia Mare⁵⁸, a lui Ion Drăgomer la Tg. Lăpuș⁵⁹, din partea lui Simion Balint în Munții Apuseni⁶⁰, a lui Zaharia Boiu în scaunul Sighișoarei⁶¹ etc. Alte rapoarte vorbesc despre „epidemia maghiarizării“, despre „planurile care țintesc la maghiarizarea românilor tocmai în școlile lor elementare“, despre „valul amenințător al maghiarizării“ „Și ce va fi, scrie din Satu Mare, protopopul Petru Bran, când regimul ce se va consolida“⁶². Toate aceste acte cer episcopilor să facă demersuri la Ministerul învățămîntului din Pesta pentru a obliga funcționarii de stat să vină în sprijinul clerului.

Efectul distructiv al acestor două impedimente principale, penuria resurselor materiale și obstrucția oficialității, este întărit, scriu dregătorii bisericești, de slaba pregătire și dezinteresul unor învățători supleanți, ca și de lipsa manualelor. Survin însă uneori incriminări grave la adresa indiferenței preoților, care nu cercetează școala cu lunile, nu iau măsuri pentru pedepsirea părinților refractari, care deschid ceea ce ar trebui să numim anul școlar cu puțin înainte de Crăciun pentru a-l încheia la Paști, nu sînt preocupați decît de plățile pe care le iau pentru asistența lor religioasă etc.⁶³. Ni s-au păstrat în arhivele episcopale zeci și zeci de rapoarte care confirmă sau completează aceleași probleme.

Dar ceea ce impresionează cu deosebire în tot acest flux de acte locale este viziunea națională asupra școlii confesionale: capital, material și moral ce trebuie girat în interesul națiunii, puternica angajare sufletească a păturii culte, voința care se exprimă spontan în cele mai diferite locuri ale Transilvaniei de a menține în mîinile colectivității românești opera de educație a tinerei generații. Aproape întotdeauna se propun remedii de asanare. Unele pe care le-am văzut, au un caracter local, privesc înjgheburile unui suport material al școlii, altele se referă la înzestrarea ei interioară, la problemele frecvenței, la situația sa generală. În mai multe protopopiate se propune contopirea funcției de cantor cu aceea de dascăl pentru a-i crea acestuia o situație materială mai bună, cedarea ajutorului acordat clerului românesc în 1861—63, acea „milă împărătească“ pe timp de mai mulți ani pentru înființarea unor gimnazii⁶⁴, apelul la sprijinul statului român vecin. La sprijinul acestuia vor recurge, într-adevăr, nu numai școlile ortodoxe din Brașov și Făgăraș⁶⁵, care aveau legături mai vechi cu România, ci și instituții greco-catolice din părțile nordice cum face în 1871 conducerea Școlii principale din Lăpuș⁶⁶, sate românești de rînd din secuime⁶⁷.

În alte locuri se cere ca plățile învățătorilor să nu fie lăsate în grija curatorilor, ci să fie adunate o dată cu darea, să se pună la

bătaie pentru nevoile școlii banii bisericilor, să se ridice în primul rînd localuri școlare și abia apoi edificii de cult, să se împrumute satelor bani din fondurile episcopilor.

În mișcarea generală care cuprinde în acești ani clerul românesc se fac auzite și voci mai înalte ce ținteau spre deschiderea unui orizont mai larg. Impresionează mai ales pledoaria vicarului unit al Făgărașului, Ioan Antonelli, viitorul canonic al mitropoliei blăjene, care cheamă pentru unirea forțelor Sibiului și Blajului peste diferențele înguste confesionale, în vederea înființării unor școli naționale puternice, aconfesionale „care să ne mîntuiască de maghiarizare”⁶⁹. Consideră și el că biserica trebuie să se țină tare pentru a stăvili pericolul deznaționalizării încă de la începuturile sale, pentru a preveni instituirea școlilor comunale care prin avantajele cu care le încarcă legea, ar putea stîrni tentații.

Altfel apare școala românească în ochii funcționarilor publici și mai ales în fața noilor inspectori școlari de stat. Nu cunoaștem, din păcate, rapoartele pe care ei le adresează Ministerului cultelor și învățămîntului din Pesta, dar poziția lor se poate descifra ușor din corespondența bogată pe care o întrețin cu Ordinariatele școlare de pe lîngă episcopiile românești, din ecourile care străbat în presă, din efectele măsurilor pe care le iau.

Inspectorii școlari de stat intră în activitate încă din anii 1869—70, cînd întreprind lungi călătorii de inspecție, intră în legătură cu forurile bisericesti locale, își fac cunoscute intențiile, întocmesc primele rapoarte. Avînd de la început în fața ochilor cerințele înalte ale legii, imaginea de ansamblu a învățămîntului confesional pe care o conturează hîrțile lor este sensibil mai întunecată decît aceea pe care o înfățișează protopopii înaintea Consistoriilor. Ei scriu la Blaj, la Sibiu, la Gherla nu numai despre inexistența sau proasta stare a edificiilor școlare, despre înzestrarea mai mult decît deficitară a sălilor de clasă, despre deficiențele frecvenței, ci intră și în problemele conținutului procesului de învățămînt, a duratei anului școlar, a rezultatelor școlare efective. Citim în adresele lor că din șirul celor 11 obiecte de studiu prescrise prin legea din 1868, în imensa majoritate a școlilor se face numai scrisul — cititul — socotitul tradițional și ceva religie, că instrucția nu are un caracter regulat și cu atît mai puțin sistematic, că anul școlar nu se începe nicăieri la 1 octombrie, că acele cursuri de repetiție pentru tinerii între 12—15 ani sînt ca și inexistente. Nu se angajează apoi, constată ei, dascăl separat pentru băieți, separat pentru fete, cum cere legea, numărul elevilor pentru un învățător este în multe locuri mai mare decît 80 etc.⁶⁹. În aceste condiții nu este de mirare, încheie aceste texte, că eficiența școlii este extrem de redusă; elevii știu foarte puține lucruri cînd o termină, le uită repede, sînt puțini

cei care rămîn cu scrisul, cu cititul, cei mai mulți se aleg doar cu cîteva elemente de religie.

Cauza principală, dacă nu singura, a stagnării învățămîntului confesional, inspectorii o văd în pasivitatea clerului. Se impută „popimii“ „molătătea și pămîntoșenia“, obscurantismul, interesul material meschin, împotrivirea față de nou, indisciplina. Toate merg așa cum merg, scriu ziarele de inspirație guvernamentală, fiindcă se lucrează la întîmplare, care cum apucă, fiindcă protopopul nu face prea mare caz de ordinele Consistoriului, popa de ale protopopului, dascălul și cantorul de ale popii, fiindcă se împart cu amîndouă miinile decrete de învățători unor oameni fără nici o învățătură, fiindcă școala confesională tinde să devină un monopol al clericilor de sat care o folosesc pentru a-și aranja rudele, a obține beneficii, a teroriza pe învățători etc. Deși unele din aceste incriminări le putem citi și în actele forurilor bisericești nu putem să nu vedem în absolutizarea lor un atac principal la adresa școlii confesionale și prin aceasta naționale. Nu auzim din partea funcționarilor de stat cuvinte de adevărată înțelegere, care să lege, cum este firesc, greutățile școlii românești de realitățile obiective ale ambientului său, de situația oamenilor care o susțin. „Ce au neglijat, scrie un cleric din nordul Transilvaniei, Consistoriului din Gherla în 1871, nu deceniile fără veacurile întregi, un an sau doi nu va putea așa în pripă repara“⁷⁰. În orice caz, de la primele luări de poziție ale oficialităților locale dualiste pînă la chemarea „dați afară pe popă din școală“ care se aude în anul 1875, nu mai era decît un pas⁷¹.

Ceea ce însă caracterizează înainte de toate atitudinea inspectorilor de stat este finalitatea acțiunilor lor, soluția pe care o preconizează pretutindeni: transformarea școlilor deficitare în instituții comunale, controlate exclusiv de stat, remediu universal al tuturor carențelor școlare. Iau măsuri în acest scop încă din anii 1870—72 cînd încep să hărțuiască episcopiile, prin intermediul Ministerului învățămîntului, cu avertismente, privind una sau alta dintre școlile sătești subordonate lor. În jurisdicția ecleziastică a Gherlei cu 540 de parohii și 249 școli confesionale, actele de arhivă consemnează pentru acești ani 62 asemenea situații⁷². În cîteva locuri se instituie școli comunale fără cele trei avertismente prevăzute de lege, fără consimțămîntul real al majorității locuitorilor⁷³.

Cele mai vulnerabile puncte ale rețelei școlare românești apar acum fie în unele sate mari, mixte, unde școlile reformate se transformă în școli comunale sprijinite de autorități, rivale redutabile ale instituției românești vecine, fie, dimpotrivă, în comunitățile foarte mici, în așa-zisele filiale parohiale, cu un număr redus de familii care nici prin cea mai mare încordare a puterilor nu puteau satisface toate pretențiile legii. Cu atît mai mult cu cît străbatem anii marii secete care a premers epidemia cumplită de holeră din

1873, ultimul flagel de tip medieval ce a lovit Europa de Sud-Est. Există de asemenea comunități angajate în construcții de cult ce depășeau posibilitățile lor, comunități care după ani și ani de eforturi, stoarse de puteri devin o pradă ușoară, se lasă ademenite de promisiuni, cedează presiunilor, acceptă ajutorul ce li se îmbie. Este, între atâtea altele, cazul comunității Petrova din Maramureș, care se învoiește cu schimbarea caracterului școlii, dar declară că își va păstra nealterată religia și naționalitatea, căci, se justifică notabilitățile, satul era locuit numai de români și izraeliți, era inconjurat de sate românești, va reveni la școala confesională dacă promisiunile care i s-au făcut nu se vor împlini, dacă își va vedea amenințată naționalitatea⁴. Fapt semnificativ, hotărîrea comunității a fost influențată de poziția judeului sătesc al cărui fiu era jude cercual ca și de complicitatea tacită a clerului local.

Ezitările sau chiar dezertările unor parohii stau apoi în directă legătură cu măsurile funcționarilor locali maghiari care nu numai că acordă școlii comunale avantajele rezervate prin lege: cuantumul de 5% din impozitul direct al comunității respective, terenuri cu prilejul comasărilor, dar recurg adesea la măsuri arbitrare în prejudiciul școlii confesionale: nu îi acordă asistență morală legală, o exclud, în unele sate mixte de la dobînda împrumutului de stat din 1854 dacă acesta fusese cedat școlilor, nu îi acordă lemne din pădurea comună, administrează pîrtinitor circiumăritul celor trei luni de toamnă donat și el în multe locuri instituțiilor de învățămînt. Contează, de asemenea, atitudinea marilor proprietari sau arendași de la care foarte mulți țărani contractează împrumuturi, raporturile dintre preot și învățător, comportamentul moral al dascălilor, rezultatele școlarizării. Întrevedem întreaga complexitate a microcosmosului sătesc, nesfîrșitele intervenții, rivalități, combinații care se pot țese în jurul unei școli confesionale sătești, polarizarea de forțe pe care ea o poate suscita, urmărind descrierea foarte concretă a situației dintr-un sat mixt de lângă Cluj: Răscruci, unde autoritățile locale fac mari eforturi în anii 1870—72 pentru a transforma școala confesională românească într-o școală comună. În acetele acestui dosar gros apar, grupate într-o tabără sau în cealaltă, toate personajele care gravitează în jurul unei școli confesionale ca și forțele mai înalte care se rotesc deasupra sa. De o parte: învățătorul, îndeplinind aici și funcția de cantor, preotul, protopopul (Olimpiu Barbulovici, viitorul vicar al Sălajului), vicarul general al diecezei Gherlei în timpul vacanței episcopoești, Consistoriul. De cealaltă parte: notarul maghiar al satului, principalul adversar al școlii confesionale, judele sătesc, judele cercual, vicecomitele, comitetul administrativ comitatens. În mai multe rînduri se dau declarații, se adună „din casă în casă“, semnături pro și contra, se

trimit comisii de anchetă. Chestiunea se discută pînă și în congregația comitatului Dăbîca și de mai multe ori în Consistoriul din Gherla. Deși cele 90 de familii ale satului erau dezbinat — unii oscilează, trec dintr-o tabără în alta, amăgiți că „le va face țara școală“, că pentru școala comunală nu trebuie să plătească etc. — adeziunea majorității salvează în 1872 școala confesională⁷⁵. Situații asemănătoare se consemnează în această vreme la Beclean, Pericei, Varșolt, Birăul de Sus, Arpatac, Ocna Mureș⁷⁶.

Eforturi și realizări școlare românești între 1867—1875

Zgîlțit, clătinat puternic în toate încheieturile sale, blocul școlii românești rezistă totuși bine primului șoc al dualismului. Nici regimul maghiar nu era încă în măsură să se lanseze într-o acțiune sistematică și riguroasă de deznaționalizare de mare anvergură, cum va fi cea de la sfîrșitul veacului. Deoarece situația financiară nu permitea preluarea de către stat a cheltuielilor pe care le aduceau cu ele școlile comunale, deoarece ostilitatea naționalităților nu trebuia răscolită atîta vreme cît sistemul era confruntat cu dificultățile consolidării sale, schimbările școlare care se petrec în această vreme au mai mult un caracter sporadic. La rîndul lor aceste inițiative ale forurilor locale de stat se pierd oarecum în adîncimea masei etnice românești, se înfundă în încrengătura învățămîntului confesional ortodox și greco-catolic, care alcătuiește pe toată întinderea Transilvaniei, sat lîngă sat, școală lîngă școală, o rețea relativ compactă, foarte greu de sfîșiat dintr-o dată pe toată întinderea sa. Cel puțin parțial ele sînt contracarate, de promptitudinea reacțiilor forurilor ecleziastice proprii. De pildă în eparhia Gherlei, unde ne impresionează curajul unei conduceri colective prelungite pînă în 1872, la denumirea episcopului Mihail Pavel, un adevărat val de circulare ține clerul și dascălimea într-o permanentă alertă de apărare⁷⁷. Tot acum se iau aici măsuri pentru rezolvarea problemei manualelor, se asigură existența materială a Preparandiei, se organizează în vara anului 1870 primul curs de perfecționare a învățătorilor⁷⁸. În 1872 unele școli „triviale“ din zona Năsăudului se transformă în școli normale⁷⁹, iar în Maramureș se pun bazele unei Societăți a învățătorilor români⁸⁰.

O încordare mai puternică a forțelor se produce și în cadrul mitropoliei din Sibiu unde, potrivit *Statutului Organic* din 1868, eforturile erau coordonate de un Senat școlar arhidieceșan ale cărui protocoale alcătuiesc o indispensabilă sursă documentară pentru istoria învățămîntului. Parcurgerea lor dezvăluie, mai mult încă decît la uniți, aceleași realități dureroase, cu deosebire în regiunea Hunedoarei, în părțile Turzii, în secuime, în părțile Albei Iulii⁸¹. În

multe comunități din aceste zone învățămîntul avea mai mult un caracter formal: „se ține ceva școală“, scriu protopopii, în timpul ierni „de la intrarea în postul Crăciunului pînă ies plugurile la aratul cucuruzului“, cum citim într-un „temei de tocmeală“ pentru dascăl din 1869⁸², se angajează ca învățători oameni cu o pregătire foarte redusă, de multe ori cantorul bisericii sau chiar un soldat trecut în rezervă, se ia în chirie o casă din sat cînd nu exista obișnuita improvizație școlară. Situația e mai bună pe Pămîntul Crăiesc, în părțile Dobrei, în Făgăraș, pe Mureș, dar totuși departe și aici de ceea ce ar fi trebuit să fie.

Se aud și la românii ortodocși plîngeri amare împotriva oficialităților civile: pe Pămîntul Crăiesc nu se acordă terenuri pentru clădit, în comitate, solgăbirăii refuză să plătească pe învățătorii români din lăzile satelor pînă cînd școlile lor nu se prefac în școli comunale, în secuime românii sînt constrînși să contribuie pentru școlile comunale și atunci cînd le aveau pe ale lor⁸³.

În fața acestor realități, în fața constringerilor legii din 1868 Senatul școlar din Sibiu ordonă protopopilor, ședință de ședință, să iasă în sate, să se pună în legătură cu adunările parohiale, să convingă poporul că trebuie să facă tot ceea ce se poate pentru învățămînt: să se înființeze școli acolo unde nu erau, să fie ridicate la nivelul cerut cele existente. Este de datoria clerului, se scrie mereu din Sibiu, să arate oamenilor foloasele școlii profesionale care le asigură limba, religia, naționalitatea, să-l lumineze asupra capcanelor școlilor comunale pe care urmau să le întrețină fără să aibă însă dreptul de a dispune în problemele lor. Încă în 1863 mitropolitul Șaguna impunea obligativitatea unei conferințe anuale a învățătorilor fiecărui protopopiat și infirma frecvent aranjamentele locale privind angajarea de dascăli dacă alegerile nu erau conforme *Statutului Organic*, prin sinodul parohial, cu concurs publicat, cu certificatele de rigoare.

În aceeași direcție a ridicării școlii românești acționează în sudul Transilvaniei autoritățile politice românești ale districtului Făgărașului care instituie în 1870 o comisie de anchetă sub conducerea lui Ion Codru Drăgușan, cunoscutul literat⁸⁴, adoptă măsuri pentru impulsivarea învățămîntului, acordă un concurs mai susținut forurilor eclesiastice în problemele școlii. Se merge, în general, spre aplicarea acelor *Instrumente fundamentale școlare* adoptate de toate comunele districtului în 1866, spre întocmirea și executarea mai regulată a „listelor de lenevire“ privind părinții ce trebuiau pedepsiți pentru absentarea copiilor lor, spre ridicarea unor edificii școlare noi, compatibile cu prescripțiile legii lui Eötvös. Prin intermediul aceluiași „peregrin transilvan“, Ion Codru Drăgușanu, se solicită ajutorul României vecine⁸⁵.

Efectele acestui spirit nou încep să apară în sate chiar din primii ani ai dualismului. Încă de acum vedem, cînd într-un protopopiat, cînd în altul, fie o fundație școlară de anvergură mai mare, cum sunt cele din Apoldul de Jos, Cugir, Boița, lângă Sibiu. (Doc. nr. LXVII, LXXVIII), fie o școală superioară sătească, de patru clase, cum e cea din Prundul Birgăului⁸⁶, fie o societate a învățătorilor, asemeni aceleia care ia ființă la Dobra în 1869⁸⁷. Își fac apariția acum și primele biblioteci școlare sătești, ca cea din Zărnești, care beneficiază în 1869, grație lui Baritiu, de o donație din partea Ministerului cultelor și învățămîntului din București⁸⁸.

Mai mult decît atît în nordul Transilvaniei sîntem uneori martorii unei mutații calitative mai largi care cuprinde o întregă jurisdicție protopopială. O asemenea acțiune, singulară în felul ei, putem urmări în Sălaj, în protopopiatul Ipului, unde 22 de sate, contaminate parcă unul de altul, se obligă, în iarna anului 1871, prin acte solemne să stea cu toate puterile pentru nevoile școlii; 7 comunități hotărăsc să ridice edificii noi, 6 se angajează să le modernizeze, conform legii, pe cele existente, 14 pun bazele unor fundații școlare proprii (Doc. nr. LXXIV—LXXXVI). Se donează școlii obligațiunile împrumutului de stat din 1854 — în trei comunități această sursă de venit este luată din folosința bisericii —, venitul circiumăritului celor trei luni de toamnă, „bani gata“ ai satului sau ai bisericii, pămînturi de arătură sau de fînaț, părți de pășune. Nu putem citi fără fior protocolul satului Bădăcin ai cărui fruntași declară că vreau să se folosească de termenul legal pentru a-și aduce treburile școlii în rînduiala cerută, spre a putea menține caracterul ei profesional (Doc. nr. LXXXII), protestul românilor din Ip împotriva nedreptății ce se făcea cu ei, impunîndu-li-se contribuții pentru școala comunală maghiară (Doc. nr. LXXIV), cuvintele pline de gravitate prin care toate comunitățile impun senatelor lor școlare să privegheze școala.

În alte părți ne impresionează eforturile stăruitoare cu care satele caută să-și dobîndească, cu „bani în mînă“ sau prin complicate și anevoioase schimburi de grădini, cele mai potrivite terenuri pentru școală: locurile foarte scumpe din centrele localităților, terenuri largi, înalte, luminoase, angajîndu-se uneori în cheltuieli mari, chiar cînd este vorba despre obișnuita „casă de școală“ din lemn și cu atît mai mult în cazul celor de piatră. Este foarte interesant să urmărîm în acte toate fazele edificării unei școli: scosul pietrei, tăiatul și căratul lemnului, angajarea meșterilor, ridicarea fundației, a pereților, punerea construcției sub acoperiș, amenajarea ei interioară.

Curentul românesc general de repliere în jurul școlii proprii răzbate și în rîndul românilor din scaunele secuiești pe care distanța,

izolarea, pierderea în multe locuri a limbii, păreau să-i țină la o parte. La începutul deceniului al VIII-lea vedem aici că o serie de comunități românești pierdute la primul șoc al dualismului revin, una după alta, la vechea matcă, cum fac în 1871, satele: Joseni, Bilbor, Bicazul Ardelean, Dămuc, Tulgheș, Corbu, Telec, Voșlobeni, care toate declară în scris că întrucât acum școlile lor corespund legii, redevin confesionale⁸⁹ (Doc. nr. XCIV—CI).

Toate aceste înnoiri sînt prea răzlețe, prea firave pentru a putea determina un salt calitativ general, dar aduc cu ele o înțrămare binevenită în fața încercărilor grele care vor urma.

Climatul general al existenței școlii românești începe să se înrăutățească din 1873 cînd expira termenul stabilit prin lege pentru înnoirea din temelii a școlilor sătești, cînd frînele conducerii învățămîntului sînt preluate de către noul ministru Augustin Trefort. Cu marele circular nr. 1 din 22 februarie 1873 acesta, reamintind principalele baremuri fixate în 1868 în ceea ce privește edificiile, frecvența, calificarea și remunerarea dascălilor, cerea forurilor bisericești să ia cele mai urgente măsuri pentru intrarea în legalitate. Trebuia să se anunțe exact ministerului, în care comune se vor ține școli confesionale și care erau satele care nu își puteau întreține școala lor confesională cu propriile puteri. E mai presus de orice îndoială, scrie Trefort, că confesiunile se cramponează într-o operă care le depășește forțele, că mențin cu sila sub tutela lor școli care nu corespund legii, ceea ce face ca o mare parte a populației să rămînă în afara binefacerilor instrucției⁹⁰. Deși dispozițiile ministeriale erau învăluite în fraza liniștitoare privind intențiile guvernului, dictate, declară actul, nu de dorința etatizării învățămîntului, ci de considerente umanitare, ele reprezentau de fapt un ultimatum adresat școlii confesionale și în primul rînd celor ale naționalităților. Așa au și fost de fapt ele receptate.

Înțelegem pe deplin gravitatea acestor măsuri din hotărîrile congresului școlar de la Blaj, din 1—4 iunie 1873, convocat tocmai pentru adoptarea unor soluții de salvare. Desfășurat sub președinția mitropolitului Ioan Vancea și a lui George Barițiu, precedat de conferințe pregătitoare la nivelul fiecărui protopopiat, congresul, cu o foarte largă participare de clerici și mireni, a prilejuit o afirmare puternică a voinței populației românești de a-și apăra școala proprie. Răsună pledoarii pentru școala confesională, critici la adresa politicii oficiale de asimilare națională. „Dacă învățămîntul va rămîne și pe viitor în tot același veșmînt, tot în același spirit în care e astăzi, citim într-o declarație a învățătorilor români din jurul Clujului, va face din școlile noastre confesionale tot atîtea institute maghiarizate⁹¹.”

Congresul a adoptat un mare memoriu către împărat prin care se cerea suprimarea prevederilor legii din 1868 care împietau asupra în-

vătămintului confesional și s-a fixat asupra unei suite de măsuri imediate pentru ameliorarea situației. S-a hotărât astfel constituirea unui fond bănesc diecesan din care să fie ajutate comunitățile sărace, mărirea plăților învățătorilor la cel puțin 200 fl., fie chiar și prin contopirea funcției de cantor cu aceea de dascăl, unirea forțelor a două sau mai multe comunități pentru susținerea unei școli comune corespunzătoare legii sau a unui dascăl ambulant. S-a întocmit acum, spre a fi comunicată la Budapesta, lista satelor care erau în măsură să-și susțină școala confesională prin propriile lor puteri — în total 265 comunități în eparhia Blajului —, lista celor 327 de sate care numai două — trei laolaltă puteau întreține o instituție școlară proprie⁹². Parcurgând aceste lungi liste, sesizăm, o dată mai mult, în contextul mozaicului confesional al Transilvaniei, deosebiri care existau și pe plan școlar între diferitele sale zone social-economice: Cîmpia centrală, săracă de școli, unde puține sate puteau purta singure povara școlară (în protopopiatul Clujului existau 27 asemenea comunități față de 10 sate cu școli corespunzătoare), zona de la poalele Munților Apuseni cu Valea Arieșului unde în protopopiatul Posaga un singur sat se putea încumeta singur unei asemenea cheltuieli, Pământul Crăesc și Făgărașul unde micile comunități greco-catolice alcătuiau minorități dispartate în masa ortodoxă sau luterană.

Măsuri asemănătoare de apărare se adoptă și în eparhia Gherlei, în cadrul unei conferințe speciale din aprilie 1873, în care se dispune clerului local să instituie pretutindeni senate școlare sătești, să acorde școlii anumite surse de venituri, să întocmească bugete școlare, anuale, să se ridice edificii, să se îmbunătățească salarizarea dascălilor, să se acționeze mai energic pentru depistarea părinților refractari⁹³. Se fac totodată demersuri mai insistente pentru a obliga juzii cercuali să acorde asistență în problemele școlii românești.

La Sibiu, sinodul mitropoliei ortodoxe a cărui alertă este mărită de mulțimea avertismentelor oficiale între care acelea ale inspecratului de stat pentru Pământul Crăesc, Albert Bieltz, alcătuiesc ele singure vrafuri întregi, hotărăște, în aprilie 1873, să ceară Ministerului învățămîntului ca plățile învățătorilor să se facă din casele comunelor, să controleze el însuși din Sibiu, prin trimișii săi, situația învățămîntului, să mobilizeze toate resursele materiale disponibile⁹⁴.

Așadar, toate comandamentele școlii românești transilvănene hotărăsc să reziste presiunii statului, se postează pe poziții de apărare recurgînd la sprijinul comunității naționale proprii. Deși cele două confesiuni acționează separat una de cealaltă, ele coordonează acum fiecare în parte eforturi mult mai serioase decît în trecut. Se formează treptat, sub semnul salvării școlii naționale, un curent româ-

nesc larg de rezistență, în care își adună apele toate nemulțumirile pe care le stârnește oprimarea regimului dualist. Chestiunea nu se discută numai în cadrul Consistoriilor și sinoadelor de la Sibiu și Blaj, ci și în presă, în broșuri, în corespondența privată. Acest curent este cu atât mai puternic cu cât adoptarea tacticii pasiviste mărește disponibilitățile pentru școală, cu atât mai puternic cu cât amenințarea crește pe măsură ce sistemul se consolidează.

Într-adevăr din 1875, o dată cu guvernarea lui Coloman Tisza, loviturile indirecte, inițiativele locale, cedează locul în domeniul învățămîntului unei ofensive sistematice, unui întreg ansamblu de măsuri, corelat planului mai vast de asimilare a naționalităților. Imbrățișarea mai întii a culturii, apoi a sentimentelor și în cele din urmă a limbii maghiare pe calea școlii, a administrației, a instituțiilor culturale oficiale, a bisericii devin treptat realitățile unei adevărate politici de stat, declarată deschis în presă, în congregațiile comitatelor, în parlamentul statului. Mai ales școlile, cele de stat și comunale, cele medii și superioare în primul rînd, dar și institutele de fete, azilele de copii, grădinițele erau chemate să-și aducă aportul în realizarea acestui plan. Concomitent se tinde spre reducerea numărului școlilor confesionale nemaghiare, al căror spirit național constituia un obstacol în cale realizării politicii oficiale.

Astfel, legea școlară din 1875 prin care se impunea confesiunilor asigurarea unor pensii corespunzătoare învățătorilor lor, văduvelor și orfanilor acestora, furnizează guvernului, oricît de salutar era scopul ei mărturisit, modalități noi de a pune în dificultate învățămîntul naționalităților. Dacă și sașii, cei mai bine înzestrați economic, scria „Foaia școlastică“, nu pot asigura pretutindeni pensii de 300 fl., ce vor face confesiunile sărace care, necum pensii, dar nici măcar salarii adecvate nu puteau garanta angajaților lor⁹⁵.

Pe aceeași linie legea XXVIII, din 1876, privind forurile de conducere ale școlilor populare, atribuia comitetelor administrative comitatense prerogative foarte largi în materia școlară, între care acela de a confisca manuale, de a pedepsi cu amenzi pe învățători, de a le intenta procese. Școlile confesionale sînt supuse astfel arbitralui organelor politice care, foarte adesea în localitățile mixte, atunci cînd interesele o cereau, le subminează pozițiile, le supun unor presiuni, profită de carențele lor pentru a le schimba caracterul.

În Transilvania unde „zidul valah“ măsura mereu înverșunarea naționalistă, cotiura anului 1875 apare mai puternică decît în oricare altă parte a Ungariei. Într-un interval foarte scurt de timp se succed una după alta, interzicerea subvenției din România pe seama gimnaziului din Brașov⁹⁶, introducerea predării limbii maghiare în clasele inferioare ale gimnaziului din Beiuș⁹⁷, restrîngerea posibilităților de folosire a limbii române în viața publică locală, condiționa-

rea acordării vechilor ajutoare de stat pe seama preoților români săraci de conduita lor politică⁹⁸, tentativa suspendării actului fundațional al marilor fonduri școlare născute⁹⁹. În același timp teritoriile românești încep să fie împinzite sistematic cu școli de stat și mai ales cu școli comunale cu predare bilingvă. Numărul acestora crește în toate provinciile locuite de români de la 204 în 1869, la 394 în 1880¹⁰⁰.

Cea mai adâncă străpungere a rețelei școlilor confesionale se realizează în marele comitat al Hunedoarei, teritoriu compact românesc situat în imediata vecinătate a României, unde, tocmai de aceea presiunea autorităților de stat a fost mai puternică, unde puterea de rezistență a forțelor locale românești era mai slabă. Hunedoara, scrie „Gazeta Transilvaniei“ cu „golătatea sa de școli“, cu sciziunea sa confesională mai nocivă decât în alte părți, cu masa sa de nemeșime țărănească ușor de manevrat, cu înapoierea ei economică, Hunedoara, zonă asupra căreia s-au concentrat și în trecut cele mai mari eforturi de asimilare religioasă, alcătuită și în epoca dualismului un punct mai vulnerabil al frontului român¹⁰¹. Cu deosebire în primii ani ai guvernării lui Coloman Tisza, când începe cu mare vîlvă restaurarea castelului Huniazilor, când gimnaziul reformat din Orăștie primește puternice întăriri, când se sistează cursul paralel în limba română de la preparandia maghiară de stat din Deva¹⁰².

Înmulțirea efectivului școlilor comunale merge paralel cu întărirea strînsorii statului asupra școlilor confesionale. Ele sînt încolțite nu numai prin obișnuitele avertismente ministeriale al căror număr crește, ci și prin lunga serie a interdicțiilor de manuale prin care se urmărea „curățirea“ învățămîntului românesc de tendințele subversive, „daco-româniste“ care se cuibăreau în cadrul său. Sînt interzise rînd pe rînd vechile manuale de istorie, cel al lui Zaharia Boiu în 1873¹⁰³, cel al lui August Treboniu Laurian¹⁰⁴, al lui Ioan. V. Rusu¹⁰⁵, al lui Ioan Micu Moldovan¹⁰⁶, toate trei în 1875, o serie de cărți de citire, între care cunoscutul Lepturariu al lui Aron Pumnul¹⁰⁷, considerate cele mai nocive. În parlamentul de la Budapesta se cerea deschis ca în Transilvania să se interzică orice manual românesc.¹⁰⁸

Autoritățile locale sînt încă și mai pornite în obstrucția lor față de școala românească. Cele mai ostile se dovedesc cele din comitatul Solnoc-Dăbica, aflat sub conducerea lui Desideriu Bánffy, „pașa din Dăbica“, viitorul prim-ministru, unde o populație de 92.000 de oameni, din totalul de 114.000 de locuitori ai comitatului¹⁰⁹, populație care plătea două treimi din impozitele față de stat¹¹⁰, avea în 1875 un singur reprezentant în comitetul administrativ și abia doi funcționari publici din sînul său. Solnocul va da tonul în Transilvania și în materie de învățămînt prin deciziile prin care circiumăritul, așa-zis iobgăesc, al celor trei luni de toamnă, acordat în mai multe

locuri școlilor confesionale, a fost declarat proprietate a comunelor politice, deci și a foștilor stăpîni feudali, ceea ce, ripostează „Gazeta” din Brașov n-au făcut nici *Approbatæ*-ele¹¹¹, prin impunerea contribuției de 50% din impozite pe seama unor școli comunale în localități în care existau școli confesionale¹¹², prin condiționarea intrării în posesiunea acestora a unor bunuri imobiliare de acordul forurilor comitatense¹¹³. În 1878, cînd România își cucerea independența, inspectorul școlar de stat din Solnoc-Dăbîca cerea în plină congregație comitatensă să se facă demersuri pentru suspendarea legii naționalităților din 1868, mult prea liberală față de tendințele separatiste ale românilor¹¹⁴.

Din punct de vedere material deși românii formau a doua populație a statului, deși plăteau, între naționalități, cele mai mari impozite, școlile cu limba de predare română nu beneficiau practic de nici un fel de ajutor bugetar. Chiar propriile lor fundații bisericești și școlare, fiind administrate de stat, erau supuse unor drastice vămuiri.

În aceste împrejurări, mai mult decît oricînd în trecut, școala confesională, cu limba și spiritul ei, cu valorile sale, concentrează eforturile națiunii, ca o citadelă în spatele căreia este apărată individualitatea proprie. Salvarea sa preocupă nu numai cercurile ecleziastice ci frămîntă toată intelectualitatea românească, se înserează adînc în mișcarea politică, cum o dovedesc tratativele de la Blaj din 1872 cu prim-ministru Lonyai, momentul 1881, Memorandul, se reia mereu și mereu în presă. În 1875-6, ca urmare a legii privind forurile școlare, atît la Sibiu, cît și la Blaj¹¹⁵, se adoptă regulamente detaliate pentru organizarea și funcționarea școlilor confesionale românești¹¹⁶, precum și planuri de învățămînt¹¹⁷. Aceste acte care reglementau principial toate problemele școlilor: învățatori, edificii, fonduri bănești, frecvență, limbă de predare etc., puneau de fapt fundamentul reorganizării generale a învățămîntului românesc, conform exigențelor mereu mai mari ale statului.

Mișcarea de regenerare a învățămîntului sătesc, de ridicare a sa la cotele fixate de stat — tot atîtea condiții ale existenței sale de sine stătătoare — capătă vigoare, începe să dea roade care se văd la nivelul ansamblului național, la cel al jurisdicțiilor confesionale, al fiecărei comunități în parte. După un sfert de veac de eforturi românilor dispuneau în 1875-76 de cinci preparandii proprii¹¹⁸, de zeci de manuale, de cinci reviste pedagogice¹¹⁹, de numeroase reuniuni și societăți didactice, de importante fonduri bănești cu rosturi școlare, de o întregă armată de școli și învățatori confesionali.

Cu prețul unor grele sacrificii, firavele creații școlare de la mijlocul veacului prind putere, se maturizează, se schimbă în toate privințele. Locul improvizațiilor de început cu înfățișarea lor deprimentă, așezate în locuri „îndosite”, este luat treptat în foarte multe

sate de construcții trainice, din lemn sau piatră, clădite conform rigorilor legii, situate în cele mai frumoase, în cele mai de văză poziții ale comunităților, înconjurate de curți pentru gimnastică, de grădini, de pometuri. Cel mai frumos exemplu, chiar dacă nu și cel mai caracteristic, îl constituie mereu zona Sibiului, unde prototopia-tul ortodox, cu 20 de parohii, avea în 1879, 16 edificii școlare noi și două în construcție, în valoare totală de 81.730 fl.¹²⁰, iar cel greco-catolic, cu 19 școli confesionale, număra și el 17 edificii școlare de piatră¹²¹. În fostele sate iobăgești, în zonele sărace de deal și de munte nu se produce un asemnenea salt, dar progresele sînt totuși și aici notabile. O arată, între altele, situația școlară a proto-popiatului unit al Indolului, de la poalele Munților Apuseni, în 1879, cu cele 5 clădiri noi ale sale și 7 modernizate, potrivit legii, cu toate că la congresul din 1873 de la Blaj, o singură comunitate de aici era anunțată ca dispunînd de resursele necesare pentru a întreține singură o școală confesională¹²². Prin eforturile populației românești șase ani mai tîrziu existau totuși în acest protopopiat numai 4 parohii cu învățători ambulanti, 3 în care funcționau școli comune cu ortodocșii, și un singur sat cu școală comunală¹²³. Aceeași mișcare școlară vioaie ne întîmpină în jurul Clujului, în protopopiatul Mărgăului, unde vedem în 1873 cum unele sate cumpără locuri de școală, două sau trei adună materialul, altele sînt în toiul unei construcții noi sau modernizează, rupîndu-și din sărăcia lor, pe cele existente: le înalță în pereți, le măresc, le taie ferestre¹²⁴.

Puse unele lîngă altele, aceste înnoiri încep să schimbe peisajul școlar al mediului românesc. Pe întregă arhidieceză a Sibiului, spre exemplu, existau în 1879, 627 de edificii școlare proprii, față de 155 localuri închiriate, 496 edificii corespunzătoare legii din 1868, față de 268 incompatibile prescripțiilor sale¹²⁵.

Progrese asemănătoare se realizează și în ceea ce privește suportul material al școlii, menit să asigure în primul rînd plata învățătorului care suscită pretutindeni cele mai mari greutăți. Ni s-au păstrat, mai ales din perioada de început a dualismului, dinainte de reglementările anilor 1873—76 zeci de contracte prin care conducerea satelor se obligă în formule solemne, sub prestare de jură-mînt, să plătească învățătorului anumite sume de bani, repartizate fie după fumuri, în mod egal, fie după darea fiecărei familii, deci în raport cu averea, fie după copiii de școală, anumite cantități de produse, anumite bucăți de pămînt în folosință, lemn de foc, zile de lucru, atunci cînd învățătorul fiind din sat, avea pămîntul lui, cum adesea se întîmplă. Se stabilește în aceste acte modul adunării contribuțiilor, termenele predării lor, pedepse pentru contravenienți. Satele preferă în general plățile în produse, plățile în produse și bani, recomandate și de episcopii, spre a nu obliga pe învățători să colinde tîrgurile „cu desagii în spate“ după cele necesare traiului.

În epoca dualistă, începînd mai ales cu deceniul al VIII-lea al veacului, la chemarea forurilor eclesiastice, tot mai multe sate abandonează calea aceasta anevoioasă și nesigură a repartiției anuale pentru școală, își creează cîte un mic capital din a cărui venit se va asigura plata dascălului. Numerarul fiind în sate foarte rar, cu o valoare aproape explozivă, mai întotdeauna acești bani vor fi dați cu împrumut particularilor astfel încît unele școli, la fel ca și multe biserici, își vor avea bugetele, datornicii lor. Cunoaștem aceste situații din actele prin care satele cu posibilități mai mari donează școlii cînd venitul cîrciumăritului celor trei luni de toamnă, care aparținea în general foștilor iobagi, cînd obligațiile marelui împrumut de stat din 1854, cînd anumite bucăți de pămînt ale comunității, sau o parte a recoltei unui an etc. Unele sate, în vederea constituirii unui fond școlar hotărăsc o taxă obligatorie pentru toate perechile de tineri căsătoriți, gloabe pentru mirii care nu-și puteau semna singuri actul de căsătorie, pentru cei ce nu-și trimiteau copiii la școală, pentru cei ce încălcau ordinea, contraveneau moralității. Iată, ca să dăm un exemplu, componentele fondului școlii greco-catolice din satul Tușin (jud. Mureș) în 1869: 135 fl. „bani gata“, 5 case donate cu ocazia comasării, 14 j. pășune, o taxă de 1 fl. pentru fiecare căsătorit care nu putea semna „contractul bunăvoirei la căsătorie“ cu propria sa mînă¹²⁶.

Unele din aceste angajamente școlare colective denumite: Așezămînt, Așezămînt veșnic, Obligație veșnică, ieșind din cadrul lor strict utilitar: cît și cine dă, cum și cînd să se adune contribuțiile, cum să fie ele administrate, cuprind emoționante enunțuri teoretice care ne lasă să întrezărim felul cum văd țăranii școala, cum înțeleg rosturile ei naționale. În afară de numeroasele mărturisiri de credință privind binefacerile instituției, mai dese în ceea ce privește educația morală decît instrucția propriu-zisă, unele texte fac analogii cu starea școlară a celorlalte națiuni „preste care mai demult au strălucit razele luminei“, exprimă speranțe și îndemnuri pentru viitor, asociază școala idealurilor generale ale națiunii. „Ne doare inima de starea școalei“ „știm și vedem lipsa“ „dăm cu o inimă și cu un cuget“ „dăm pentru copiii noștri și pentru binele nației“ „pentru vaza nației noastre române“ „ca fiii ai nației noastre“ „ca să fim și noi ca alții“ „să ajungem acolo unde stau alte nații“ „să ieșim din întunericul în care am zăcut“ „să nu fim tot goi de școale“ „să nu rămînem jos cu trebile școlii“ „să nu rămînem în urma altor sate vecine“, sînt fraze care se citesc adesea în actele sătești pe care le suscită școala. Și chiar dacă aceste acte nu consemnează decît foarte rar vorbele țăranilor ci pe acelea ale preotului, ale protopopului locului, e sigur că asemenea cuvinte au fost ascultate de către oamenii satelor cu fețele înduioșate, cu capetele descoperite, că ele au fost tîlcuite în case, că au acționat puternic

asupra lor, cum dovedesc sacrificiile, mari comparativ cu starea lor, pe care le acceptă pentru cauza școlară. Stă mărturie și mulțimea daniilor țărănești individuale pentru școală, fie în bani, fie în pământuri, mai ales cu prilejul comasărilor. Alte colectivități cedează școlii, toamnă de toamnă, anumite cantități de cereale, sau apelează prin intermediul presei la sprijinul publicului românesc. Citeodată oameni din popor, fără copii, lasă școlii, pe patul de moarte toată agonisita vieții lor, adunată, spun ei în fața notarului, doar cu miinile, cu ostelile, cu cruțările lor¹²⁷.

Ca urmare a acestor eforturi, a constrîngerilor legislației școlare se îmbunătățește treptat și retribuția învățătorilor români, net inferioară tuturor celorlalți învățători confesionali din Transilvania. Dacă în 1869 retribuția medie, convertită în bani a unui învățator greco-catolic era de 74 fl. pe an, iar la cei ortodocși de 79 fl.¹²⁸ — față de 198 fl. la luterani și 132 fl. la romano-catolici — în 1895, după legea XVI din 1893, ea ajunge la 306 fl. și respectiv, 379 fl.¹²⁹. În același an însă media retribuției în cele 975 de școli de stat era de 768 fl., în cele 1965 școli comunale de 848 fl., în cele 1397 școli luterane de 526 fl.¹³⁰.

Un mare pas înainte se face și în ceea ce privește pregătirea profesională a corpului didactic rural. Încă pe la 1872, întrucît pregătirea școlară a dascălilor era și ea o condiție obligatorie a existenței școlilor confesionale, se iau măsuri pentru examinarea la Blaj, Sibiu, Gherla, a învățătorilor fără diplomă. Continuă totuși să rămînă și în această privință diferențe mari de la zonă la zonă. Pornind iar de la limitele de sus și de jos citate mai înainte, vedem, în 1879 în protopopiatul ortodox al Sibiului, între 27 învățători, 16 absolvenți de preparandie¹³¹, iar la poalele Munților Apuseni, în protopopiatul Indolului, 4 învățători calificați, 5 preoți-învățători și numai 4 dascăli fără calificarea școlară cerută de lege¹³².

Cu îmbunătățirea condiției sale materiale, cu ridicarea gradului său de cultură se ameliorează treptat și statutul social al dascălului român. Începe să rămînă de domeniul trecutului figura dascălului „de legea veche“, de la mijlocul veacului, silit să-și cîștige cu brațele piinea cea de toate zilele, transmiînd, pe apucate, copiilor cîte ceva din puțina sa carte, colindînd, îmbrăcat în straie țărănești, din casă în casă pentru a-și aduna simbria, năpăstuit de preot, umilit de jude. Învățătorul de pe la 1875 cu o pregătire intelectuală generală mai înaltă, cu o instruire pedagogică mai bună, mai strîns supravegheat de superiorii săi, se apropie de ceea ce sintetizează Liviu Rebreanu în figura dascălului Herdelea, se apropie de chipul intelectualului educator, însufletit de misiunea lui, care nu numai că participă la viața satului, dar ține legătura cu mișcarea de idei a timpului său, gravitează, spre mișcarea politică a națiunii sale, este în intimitatea școlii sale, mesagerul unor idealuri naționale. Începînd

din anul 1871—75 învățătorii școlilor confesionale românești se strâng laolaltă în reuniuni proprii, pe zone, cu statute de funcționare, cu fonduri bănești, cultivă spiritul unei educații naționale, adună folclor, țin consfătuiri didactice anuale, care completează, mărgesc, consolidează calificarea lor profesională¹³³. Unele dintre aceste conferințe, cum este spre exemplu cea a învățătorilor din Sălaj, din 3/15 mai 1876, au o anvergură, ce amintește adunările generale anuale ale Astrei, spiritul ei¹³⁴.

Dar punctul cel mai slab al școlii confesionale românești continuă să rămână frecvența, de abia 33% în 1869 (35,10% la greco-catolici, 31,27% la ortodocși) față de 42% la populația maghiară și 79% la cea săsească¹³⁵. În două decenii de eforturi ea crește sistematic, se dublează aproape, dar rămîne și în 1890 cea mai scăzută din Ungaria: 60,8%, față de 85,6% la maghiari, 90,8% la germani, 84,7% la slovaci¹³⁶. Această carență gravă este asociată de contemporani precarității ambiantei sociale a școlii românești: copiii lipsesc de la școală, citim mereu în rapoartele școlare, fiindcă sînt puși de mici la păscutul animalelor, iar cei mai mari la lucru, alături de părinții lor, nu au haine, nu au încălțăminte, sînt angajați adeseori ca slugi. Frecvența este influențată însă și de obișnuințele locale, de stăruințele clerului, de zelul dascălilor, de atitudinea autorităților, de însăși rezultatele școlii, verificate, în prezența părinților, la examene. În presa românească pedagogică, tocmai de aceea, cei mai mulți autori nu înclină atît pentru măsuri coercitive aspre, de natură să producă reacții negative, exploatate adesea de autoritățile locale neromâne împotriva școlii confesionale, cît pentru calea convingerii: părinții să fie făcuți să înțeleagă cît de mult greșesc față de copiii lor, față de națiune, neglijînd învățămîntul, cît de bine le-ar prinde lor înșiși să știe scrie, să știe citi etc. Este incriminată adesea în cercurile laice angajarea școlară deficitară a clerului, mai ales a preoților, ca directori ai școlilor sătești. Nimeni nu atinge principiul fundamental al organizării confesionale a învățămîntului, pavază a naționalității, dar multe voci pledează ca din venitul bisericilor să se acorde o mai mare parte școlilor, să se construiască mai multe școli și mai puține biserici, să se reducă numărul seminariilor în favoarea preparandiilor¹³⁷. Oricum, cu această frecvență, cu celelalte carențe ale învățămîntului confesional, numărul românilor știutori de carte din Ungaria nu se ridică în 1890 decît la 14,1% (19,9% la bărbați și 8,2% la femei)¹³⁹.

Procesul modernizării învățămîntului sătesc românesc, realizat greu, prin propriile sacrificii ale națiunii, a mers paralel cu tendința de întărire a spiritului național care sălășluia în el. Mai ales după 1873, ziarele românești revin mereu și mereu cu chemarea ca școlile, înființate și susținute de națiune, să servească interesele acesteia, să imprime operei de educație a tinerei generații propria

sa pecete. Se subliniază adesea în presă virtuțile istoriei în cultivarea atașamentului față de comunitatea națională, rolul limbii și al literaturii române în prețuirea valorilor sale. Versuri ca: „Deșteaptă-te române“ „De n-a pierit românul“ „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim“, trebuie să fie pe buzele tuturor copiilor, scriu mereu revistele pedagogice ale timpului, să ajungă de la ei pe buzele părinților lor, cum era firesc să ajungă. Nu ne putem desigur aștepta să descoperim deschis, la fiecare pas, ecoul acestei orientări dar privite în timp, luate unul cu altul, aceste eforturi nu au rămas fără efecte pe planul sentimentului și conștiinței naționale.

Surprindem foarte bine rolul național al școlii confesionale în atmosfera în care se desfășoară uneori în satele mai mari examenele de sfârșit de an. Ele nu numai că aduc școala în contact direct cu viața, cu casa părintească, dar sînt adeseori adevărate sărbători naționale: în școlile împodobite, în prezența conducătorilor satelor, judele cu jurații săi, preotul cu curatorii, notabilitățile române din împrejurimi, a părinților, se aud poezii și cîntece naționale, se adoptă hotărîri privind soarta instituției, se organizează colecte.

Cu aceste împliniri, cu aceste scăderi, școala rurală românească din Transilvania parcurge ultimele două decenii ale veacului trecut, supraviețuiește ultimei și celei mai grele perioade a stăpînirii dualiste, intră în anii primului război mondial, a cărui sfârșit va aduce cu el dezvoltarea sa pe baze noi, o dată cu formarea statului român unitar.

NOTE

¹ Ladislau Gyémánt *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, p. 310.

² E. A. Bieltz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens. Eine physikalisch-statistische-topographische Beschreibung dieses Landes*, Hermannstadt, 1857, p. 200.

³ Gh. Tulbure, *Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna*, Cluj, 1937, p. 43.

⁴ Cifrele referitoare la numărul unităților școlare, în continuă schimbare, prezintă în acești ani diferențe sensibile. Față de un total de 1625 școli, pe care îl prezintă statistica oficială maghiară: *Elemi tanügy állása Erdélyben 1864/1865* (Situația învățământului elementar în Transilvania 1864/65) în „Hivatalos statisztikai közlemények” II, Pesta, 1869, p. 86—87, cifra publicată de Guberniul Transilvaniei la 3 VIII 1867 pe baza datelor comunicate de către Ordinariatele școlare din Sibiu, Blaj, Gherla și Lugoj este de numai 1483 școli (710 ortodoxe și 773 greco-catolice) cf. Șerban Poverejan „Contribuții statistice privind școlile românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în „Cumidava”, II, (1968), p. 181—206. În 1869 numărul școlilor elementare românești din Transilvania era de 1565, din care 844 greco-catolice și 721 ortodoxe, cf. Keleti Karoly, *Magyarország népiskolái 1869-ben hivatalos adatok alapján* (Școlile elementare din Ungaria în 1869, pe baza datelor oficiale), în „Hivatalos statisztikai közlemények”, III, Pesta, 1870, p. 332.

^{4a} Ladislau Gyémánt, op. cit., p. 310; *A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentése népiskolái közoktatás állapotáról 1870-ben* (Raportul ministerului maghiar, regesc al cultelor și instrucțiunii publice înaintat parlamentului, privind situația învățământului în școlile populare în 1870) Buda, 1870, p. 368 (În continuare: *A vallás...*).

⁵ Șt. Mețș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. LIV.

⁶ Arh. St. Alba Iulia, F. Cabinet Mitrop. nr. 945/1872.

⁷ „Gazeta Transilvaniei” nr. 81, din 29/19 X 1876. (În continuare G.T.).

⁸ *Magyarország története*, VI/2, Bp. 1979, p. 1342. (În continuare M.T.).

⁹ „Magyar statisztikai évkönyv” új folyam, VIII (1900), p. 334.

¹⁰ Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. 1874.

¹¹ „Statistische Jahrbuch der oesterreichischen Monarchie für das Jahr 1864”, Wien, 1865, p. 346.

¹² G. Barițiu către V. A. Urechia, 15 III 1868, în *George Bariț și contemporanii săi*, VII, București, 1985, p. 225.

¹³ *A vallás...*, p. 368.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Numărul știutorilor de carte era în 1869 în Ungaria de 40,8% la bărbați și de 25,01% la femei M.T. VI/2, p. 1399.

¹⁶ În 1892 din totalul de 16.942 școli populare care funcționau în Ungaria 865 erau școli de stat, 1952 erau școli comunale, iar restul erau școli

cu caracter confesional: 5553 romano-catolice 2167 greco-catolice; 1818 ortodoxe; 2369 reformate; 1625 luterane; 569 izraelite. Péterfy Sándor, *A magyar elemi iskolai napoktatás* (Educația populară în școlile elementare maghiare), II, Bp. 1896, p. 109.

¹⁷ Din totalul de 865 școli de stat care funcționau în 1892, 844 aveau ca limbă de predare limba maghiară, iar 21 erau bilingve; Din cele 1952 de școli comunale existente în același an numai 580 foloseau limbile naționale dar și dintre acestea 481 predau cu succes limba maghiară și abia 99 (15,1%) erau incluse în categoria școlilor în care limba statului nu era înșușită conform legilor. *Ibidem*.

¹⁸ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—805.

¹⁹ În 1869 comitatul Hunedoara avea o populație de 188.991 locuitori din care: 177.897 români, 7.729 maghiari și 3.362 germani; Keleti Károly, *Magyarország nemzetiségei statisztikai szempontból* (Naționalitățile Ungariei din punct de vedere statistic) în: „Statisztikai és nemzetgazdasági közlemények“, VII, (1871), p. 19.

²⁰ „G.T.“, nr. 96 din 21/9 XII 1876.

²¹ *Ibidem*, cf. și nr. 91 din 3 X/21 XI 1876.

²² „G.T.“ nr. 7 din 23 I 1865.

²³ „G.T.“, nr. 35 din 4/16 V 1878.

²⁴ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1867—481.

²⁵ *Idem*, 1867—1034.

²⁶ *Idem*, 1867—1977, 3255.

²⁷ *Idem*, 1867—1977.

²⁸ *Idem*, 1867—2024.

²⁹ *Idem*, 1867—3539.

³⁰ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—2179, 3732; Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj 1869—1412.

³¹ *Idem*, 1867—3810.

³² Pentru demersurile făcute de mitropolitul din Blaj, Ion Vancea în această privință cf. Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—2539, 96 p.

³³ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—1684.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1869—1325.

³⁶ „G.T.“ nr. 29 din 12/24 IV 1879.

³⁷ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—1182.

³⁸ August Treboniu Laurian, *Elemente de istoria românilor pentru clasele primare*, București, 1859 (până în 1875, 11 ediții), *Charta Daciei Moderne* (1868) Cf. Vasile Maciu, *Manualele școlare românești, elemente ale unității naționale*, în „Revista de istorie“, 1977, nr. 1, p. 55—67.

³⁹ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—3303, 3625, 3628, 3634, 3578.

⁴⁰ *Mgyar Országos Levéltár*, F. — 262, 1868—2322, 2430, 2455.

⁴¹ „Fedeatiunea“, nr. 14/26 II 1868, p. 94.

⁴² Keleti Károly, *Magyarország népiskolái 1869-ben Hivatalos adatok alapján* (Școlile populare din Ungaria în 1869 pe baza datelor oficiale) în „Hivatalos statisztikai közlemények“, III, Bp. 1870, p. 332.

⁴³ „Școala română“, 1877, p. 143—145.

⁴⁴ Arh. St. Cluj-Napoca, F. I. M. Moldovan, nr. 4328.

⁴⁵ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058.

⁴⁶ *Idem* 1869—676, 2749.

⁴⁷ *Idem*, 1869—2282, 2694, 3150.

⁴⁸ *Idem*, 1869—3152, 3188.

⁴⁹ *Idem*, 1869—382, 1200, 2248, 2982.

⁵⁰ Conferința din 19 august 1869 a adoptat un important act normativ „Instrucțiune provizorie pentru susținerea școlilor confesionale în mod corespunzător legii XXXVIII de la 1868“, anunțat clerului prin circularul din

7 septembrie; Arh. St. Cluj-Napoca, F. Fp. Gherla 1869—2248; protocolul conferinței: Idem, 1869—2255.

⁵¹ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—2341.

⁵² Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1870—1735.

⁵³ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1869—1805, 1832.

⁵⁴ Arh. St. F. Ep. Gherla, 1870—1940.

⁵⁵ Dintre lucrările lui: *Elemente de istoria Transilvaniei pentru învățatorii și școlile populare române*, Sibiu, 1865, *Istoria Transilvaniei, acomodată pentru școlile comunale*, este anunțată clerului prin circularul mitropolitului Ioan Vancea din 24 noiembrie 1868 cf. Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—3295. Dintre rapoartele sale școlare cf. Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—1784, 1788.

⁵⁶ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—2982; 1870—1223; 1875—1283.

⁵⁷ Idem, 1870—325, numirea de vicar, *Idem* 1874—69.

⁵⁸ Idem, 1869—3150.

⁵⁹ Idem, 1870—1735.

⁶⁰ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—2436

⁶¹ Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. 1870—55.

⁶² Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1877—1423, 3461; 1868—3154, 1869—2860.

⁶³ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—1812.

⁶⁴ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—2289.

⁶⁵ Ioan Ciupea, *Ajutoarele primite din România de școala capitală, Radu Negru din Făgăraș* în „Acta Musei Napocensis”, XVII (1981). p. 191—200.

⁶⁶ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—1029, 1396.

⁶⁷ Arh. Mitrop. Sibiu, 1869—134.

⁶⁸ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1870—1813.

⁶⁹ Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—2860; 1870—325, 373, 875, 987, 1363.

⁷⁰ Idem, 1871—1952.

⁷¹ Idem, 1875—2485.

⁷² Școlile avertizate în 1870—1872 au fost următoarele (împreună cu cota de la Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla): Chelnița, Cean (1870—1875). Rața (1870—987). Leordina (1870—1094), Remetea (1878—1249). Bobota (1870—2290), Petrova (1871 — 1055, 1775), Negrești, Recea, Sașa (1871 — 1592), Lăpușel (1871 — 195, 1676), Bicsad, Călinești, Moiseni, Lechința. Turulung, Vama. Dumbrăvița. Dănești. Bontăieni, Tăuții de Jos. Românești. Cucu, Cicirlău, Birgău (1871—2653), Ulciug, Mineu, Lelei, Uileac, Băița, Săplac, Sălsig (1871—1194), Curtuiuş, Dobrocina, Fodora Română, Rus, Bogata Română, Bogata Maghiară, Şişişna, Valea Groşilor, Vad (1872—615), Apsa de Jos, Vişeu de Sus, Cubleş, Slătioara. (1872—728), Săplac, Livada, Chireu, Jichişul de Jos, Jichişul de Sus, Nima, Girolt, Orman. Pintic, Codor, Şirău, Târciu, Şintereag (1872—1270) Satul Nou de Jos, Ferneziu (1872—1226), Chechiş (1872—1627).

⁷³ Ciuta, Idem, 1871—174, 444; Cioara: 1871—853; Vicea: 1871—115; 1194; Birsăul de Sus: 1872—3259.

⁷⁴ Idem, 1871—1055, 1755.

⁷⁵ Idem, 1872—1374; 1878: 3117.

⁷⁶ Idem, 1871—1579; 1872—1347; 1872—1242; 1872—3259; Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. 1871—193; Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj; 1870—553.

⁷⁷ Arh. St. F. Ep. Gherla, 1870—373; 870; 1871—940, 1232, 2743, 2799; 1872—39, 287, 1275, 1571, 2867.

⁷⁸ Idem, 1870—5, 517, 733, 870, 1223, 1363, 1252, 2057, 2337; 1872—1579, 2190.

⁷⁹ Prundul Birgăului și Monor, Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—3334.

⁸⁰ Statutele „Reuniunii învățătorilor români din Marmăția“, Idem, 1872—2360.

⁸¹ Arh. Mitrop. Sibiu, 1869—80; Șcl. 1870—66, 104, 146, 151; 1871—193, 275.

⁸² Idem, 1869—121.

⁸³ Idem, Șcl. 1870—13; 1874—316.

⁸⁴ La 25 iulie 1870 comisia înaintează conducerii districtului un foarte mare și documentat raport în care se analizează situația învățămîntului confesional, cauzele stagnării lui, se propun măsuri. La o populație de 78.138 de locuitori, scrie actul, existau 12.185 copii între 6—12 ani, fete și băieți împreună, și 4798 copii între 12—15 ani. În cele 82 de sate ale districtului funcționau 88 de școli elementare confesionale: 47 ortodoxe, 26 greco-catolice, 13 mixte, 2 luterane — și 7 școli capitale cu cîte trei învățători, dintre care 4 ortodoxe (Făgăraș, Bran, Zărnești și Veneția Inferioară), 1 mixtă (Viștea de Jos) și 2 greco-catolice (Ohaba, Recea). Cele 95 de școli posedau 75 de edificii din care 27 erau compatibile legii din 1868, 12 erau înzestrate mulțumitor, 36 nu corespundeau legii, iar 13 sate nu aveau edificiu școlar. Din totalul copiilor de vîrstă școlară frecventau școala abia 5424. În aceste condiții nu era de mirare, conchideau membrii comisiei, că din 38.000 bărbați știau citi și scrie abia 5.154, iar din 40.138 femei știau carte abia 1.467; Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. 1870—64.

⁸⁵ Șerban Cioculescu, *Ion Codru Drăgușanu, după documente inedite*, în „Preocupări literare“, 1942, nr. 4, p. 196—205.

⁸⁶ Arh. Mitrop. Sibiu, Școl. 1870—76.

⁸⁷ Idem, 1869—167.

⁸⁸ Bibl. Acad., București, Mss. rom. 981, f. 81.

⁸⁹ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162, 187.

⁹⁰ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—805.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Cele două liste sînt comunicate clerului prin circularele din 24 iunie și, respectiv, 7 iulie 1873; Idem, f. 29—31, 47—52; Între actele congresului, convocat prin circularul din 18 martie 1873, remarcăm, în afara mării adrese a învățătorilor protopopiatului Clujului din 3/15 mai, un important demers scris al dascălilor români din scaunele Ciuc și Treiscaune prin care se cereau măsuri pentru ca școlile românești din aceste zone să beneficieze și ele, proporțional cu populația românească, de venitul munților, așa numiți revendicați, acordat în 1869, exclusiv școlilor maghiare; Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—805.

⁹³ Ca mijloace de venituri se recomandă: înființarea de fundații școlare, repartiții bănești pe săteni, donarea pentru școală a unei părți a pămîntului comun, donarea obligațiunilor împrumutului de stat din 1854, acordarea circumariturii celor trei luni de toamnă, a venitului morilor, podurilor, pădurilor comunale, obligația de a da în fiecare toamnă o cantitate de produse, pedepsele pentru părinții recalitrânți sau alte gloabe din sat, angajarea și executarea cu contract a unor drumuri, a unor cărăușii. Cf. Protocolului conferinței școlare cu participarea a 36 de canonici, vicari, protopopi, laici din 28 aprilie 1873, Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1873—1168.

⁹⁴ „Telegraful român“, nr. 39, an 13/25 V 1873, p. 144.

⁹⁵ „Foaia școlastică“, 1876, nr. 8—9.

⁹⁶ Textul dispoziției ministeriale, „G.T.“ nr. 1, din 16/4 I 1876.

⁹⁷ Idem, nr. 82, din 2 XI/21 X 1876.

⁹⁸ Idem, nr. 34 din 14/2 V 1876.

⁹⁹ Idem, nr. 44 din 1 VII/19 VI 1875.

¹⁰⁰ M.T. VI/2, p. 1340.

¹⁰¹ „G.T.“, nr. 6, din 3 II/22 I 1876.

¹⁰² „Școala română“, 1877, p. 143—145; nr. 91 din 3 X/21 XI 1876.

¹⁰³ Z. Boiu, *Elemente de istorie patriotică și universală pentru școlarele primare române greco-orientale*, Sibiu, 1870, interzis prin ordinul ministerial din 10 VI 1873, nr. 257 cf. „Foaia școlastică”, 1876, nr. 2.

¹⁰⁴ A. T. Laurian, *Elemente de istoria românilor pentru școlarele populare*, București, 1871, manual interzis prin ordinul din 5 V 1875, nr. 1337.

¹⁰⁵ *Elemente de istoria Transilvaniei pentru învățători și școlarele populare române*, edată de Ioane V. Rusu, Sibiu, 1865; manual interzis prin ordinul 19 VI 1875.

¹⁰⁶ I. M. Moldovan, *Istoria patriei*, ed. II, Blasiu, 1875; manual interzis prin ordinul din 3 IV. 1875, nr. 7000.

¹⁰⁷ A. Pumnul, *Lepturarii românesc cules din scriptori români*, I—IV, Viena, 1862—68, manual interzis prin ordinul din 3 X 1875 nr. 18.318, cf. Arh. St. Cluj-Napoca, F. Gherla, 4247.

¹⁰⁸ „G.T.”, nr. 87, din 23/11 XII 1875.

¹⁰⁹ Idem, nr. 2, din 21/9 I 1875.

¹¹⁰ În 1863 românii din comitatul Solnocul Interior plăteau statului dări în valoare de 105.609 fl., maghiarii: 38.914 fl.; germanii: 1022 fl.; armenii: 2111 fl.; evreii: 4467 fl.; Arh. St. Cluj-Napoca, F. Solnocul Interior, 1862/4 f. 1—25.

¹¹¹ „G.T.”, nr. 35, din 18/6 V 1876.

¹¹² Idem, nr. 4 din 15/27 I 1878.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Idem, nr. 34—35, din 30 IV/12 V, 4/16 V 1878.

¹¹⁵ Pentru marele congres bisericesc școlar de la Blaj din aprilie 1875 cf. Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1875—2008.

¹¹⁶ „Proiect de regulament pentru școlarele populare și normale greco-orientale din arhidieceză, elaborat în urma hotărârii sinodului din 16 aprilie 1875”. Reglementările actului sînt structurate în următoarele capitole: Dispoziții generale, Ciclurile învățămîntului, Institutele de învățămînt, Învățămîntul primar, Obligativitatea frecventării școlii, Despre edificii, Fondurile școlare, autoritățile școlare; locale, districtuale, arhidieceșane, Despre învățători și alegerea lor, Timpul învățămîntului, examenele, Școala de repetiție, Limba de predare și obiectele de predare, Planul de învățămînt. Textul în: „Telegraful Român” nr. 28—29, 1876; „Școala română”, 1876, nr. 18, pag. 142—145; „Regulament pentru organizarea școlilor populare greco-catolice elementare din arhidieceșana de Alba Iulia în consonanță cu articolul XXXVIII/1876, despre școlarele confesionale”, în „Foaia școlastică”, nr. 21—23, 1876.

¹¹⁷ „Plan de învățămînt pentru școlarele populare greco-catolice din arhidieceșana de Alba Iulia” în „Foaia Școlastică”, nr. 7—9, 1876.

¹¹⁸ Popeangă Vasile, *Preparandurile românești din Transilvania*, în „Ziridava”, 12, (1980), p. 529—588.

¹¹⁹ „Școala română” la Sibiu; „Foaia școlastică” la Blaj, sub redacția lui Ioan Micu Moldovan; „Biserica și școala” la Arad; „Higiena și școala” la Timișoara; „Școala” la Gherla sub redacția lui Ioan Papiu.

¹²⁰ „Școala română”, martie 1879, p. 282—284.

¹²¹ „G.T.”, nr. 60 din 16/4 VIII 1877.

¹²² „Foaia școlastică”, nr. 6 din 15/27 III 1879, p. 46—7.

¹²³ În satul Crăești, întrucît cele 15 familii greco-catolice și 16 ortodoxe nu au căzut de acord asupra unei școli comune confesionale, în 1878 s-a înființat o școală comunală cu limba de predare română. Ibidem.

¹²⁴ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—316.

¹²⁵ „Școala română”, martie 1879, p. 262—4.

¹²⁶ Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1869—1481.

¹²⁷ Pentru donațiile testamentare a se vedea: „Școala română”, nr. 1 din 2 I 1876; „G.T.”, nr. 83 din 31/19 X 1878; Foaia școlastică 1879, p. 71—72.

¹²⁸ A vallás... 1870, p. 383.

¹²⁹ Péterfi Sándor, o.c., 5, p. 201.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ „Școala română”, martie, 1879, p. 282—4.

¹³² „Foaia școlastică”, nr. 6, din 15/27 III 1879, p. 47—7.

¹³³ În nordul Transilvaniei primele statute de societăți ale învățătorilor români pe care le cunoaștem sînt cele din Sălaj din 1871; Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—3000; Cluj din 1872; Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—264; Maramureș din 1872; Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—2360.

¹³⁴ În 1876 adunarea generală a Reuniunii învățătorilor români din Sălaj s-a ținut în satul Domnin în 3/15 mai, sub președenția vicarului Olimpiu Barbulovici, cu participarea a 80 de învățători, sosiți într-un lung cortegiu de căruțe: „Școala română”, 1876, p. 189—191; În 1877 adunarea generală a Reuniunii a avut loc la Bocșa Română în cinstea lui Simion Bărnuțiu: „G.T.” nr. 39 din 31 VI/22 V 1877.

¹³⁵ A vallás... 1870, p. 355, 360.

¹³⁶ M.T. VI/2, p. 1341.

¹³⁷ *O voce serioasă către clerurile române și fruntașii poporului român în cauza instrucțiunii populare*, Pesta, 1878, după prezentarea făcută în „G.T.”, nr. 28 din 9/21 IV 1878.

¹³⁸ M.T. VI/2, p. 1341.

¹³⁹ *A magyar korona országában az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei*, (Rezultatele recensămîntului realizat la începutul anului 1891 în țările Coroanei maghiare) I, Budapeșt, 1893, p. 153.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Selecția de documente școlare sătești din perioada 1867—1875 inserate în prezentul volum cuprind 175 de acte, dintre care 173 inedite și 2 edite, redactate toate în limba română. Ele au fost selectate din patru mari fonduri arhivistice: Fondul general al Mitropoliei Sibiu (Arh. Mitrop. Sibiu), Fondul general al Mitropoliei greco-catolice Blaj, păstrat azi la Arhivele Statului, Filiala Alba Iulia (Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj...), Fondul general al Episcopiei greco-catolice Gherla, păstrat azi la Arhivele Statului Cluj-Napoca (Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla...) și Biblioteca Academiei Române, București (B.A.R., Mss rom...).

Prezentate cronologic și numerotate cu cifre romane, documentele sînt precedate de scurte regeste și urmate de note explicative privind mai ales numele actuale ale localităților, noțiuni sau termeni puțin cunoscuți azi, trimiteri la alte documente din volum, precum și de indicația exactă a locului unde se păstrează astăzi aceste acte sau a sursei lor de proveniență în cazul celor două documente edite.

Textele documentelor au fost reproduse respectîndu-se întotdeauna locul și formele lor autentice de datare. Am operat modificări numai în ceea ce privește semnatarii lor, renunțînd din considerente de spațiu, la înșiruirea tuturor numelor sătenilor, de cele mai multe ori de ordinul zecilor, indicînd numai numărul și calitatea lor atunci cînd ea a fost precizată în texte. Cei care se interesează de aceste nume pentru probleme de istorie locală, vor putea consulta originalele în arhive, potrivit indicației respective.

Din dorința de a interveni cît mai puțin în textele prezentate nu am completat între paranteze drepte cuvintele prescurtate, cum se obișnuiește uneori, ci am întocmit o listă a abrevierilor care precede documentele. Unele mici întregiri impuse de corectitudinea gramaticală, completările numelor localităților, mici precizări care au fost făcute, au fost încadrate între paranteze patrate.

Transcrierea, ghidată de principiul interpretativ, a respectat strict formele de limbă ale epocii, toate variantele fonetice și lexicale regionale însă ortografiate după normele actuale. Fără să se denatureze particularitățile fonetice și morfologice ale textelor au fost transpuse în ortografia actuală, potrivit *Principiilor de transcriere a textelor românești*, publicate în revista *Limba română*, XI (1962), nr. 5, unele forme vetuste, latinizante care apar uneori chiar și în aceste acte redactate toate în cancelariile sătești. Cele mai

multe din actele volumului sînt foarte apropiate de limbajul țărănesc, cuprind expresii populare sau exprimări arhaice care le dau uneori savoarea unor adevărate monumente de limbă. Am căutat să nu denaturăm realitatea lingvistică a acestui eșantion de acte sătești.

În ceea ce privește numele de persoane și localități ele au rămas întotdeauna în texte cu grafia lor originală.

Punctuația ridică și ea în aceste acte întocmite de preoți, notari, învățători, oameni cu un grad de cultură, în general, scăzut, unele probleme. De multe ori, cum se întîmpla cîteodată și la alte categorii de texte din această epocă, întreg actul alcătuieste de la început pînă la sfîrșit o singură masă lingvistică, fără nici un fel de semne de punctuație. În funcție de înțelesul propozițiilor și frazelor, care uneori comportă mai multe interpretări, am fost siliți să operăm unele modificări pe care am căutat însă să le restrîngem la strictul absolut necesar.

LISTA PRESCURTĂRILOR

<p>a; a.c.
 ad.
 adm.
 bes.
 c.; cr.
 com.; com. pol.
 cott.
 c.n.
 c.r.; ces. reg.
 d.; dd.
 doc.
 D.v.s.; D.c.s.
 deto.; dto
 ep.; ep-esc; eppul.
 f.; fl.
 g.c.; gr.c. gr. cath.
 gr.; or.
 l.
 în.; în.v.
 inv.
 n.
 m.c.
 m.p.
 n.; nr.; nri
 Ord.
 Org.
 on.; onor.
 par.; par. loc.
 pr.; prot.; prtp.
 reg.
 r-mul
 resp.
 r.; rom.
 s.
 s.n.; st. n.
 st.
 şcl.; şcol.
 top.
 tr.
 trans.
 urb.
 u.
 v.
 v.a.; val. austr.
 v.; ven.
 vl.</p> | <p>— anul; anul curent
 — adică
 — administrator
 — beserică; beserices(ească)
 — creiţari
 — comună; comunal(ă); comună politic
 — comitat, comitatens(ă)
 — curs nou
 — cesaro-regesc(ească)
 — domnul; domnii
 — docent, docinte.
 — Datul vezi sus; datul ca supra
 — De dato
 — episcop(ul), episcopesc
 — florin(i)
 — greco-catolic(ă) (i)
 — greco-oriental(ă) (i)
 — lui (la nume)
 — înălţime; înălţimea voastră
 — învăţător
 — măritul
 — monetă convenţională
 — manu propria
 — număr(i)
 — Ordinariat
 — Orge, stîngen, unitate de măsură
 — onorat(ul)
 — paroch; paroch local
 — protopop, protopopesc, protopopiat
 — regesc(ească)
 — reverendissimul
 — respectiv(ă)
 — român(ă); românesc(ească)
 — sfînt(ă)
 — stil nou
 — stîngen(i)
 — şcoală, şcolar(ă) (i)
 — topografic
 — tract, tractual
 — transilvan(ă)
 — urbarial(ă)
 — unit(ă)
 — vice
 — valută austriacă
 — venerat
 — valută.</p> |
|--|--|

I

Berința, 21 ianuarie 1867.

Locuitorii din Berința, ortodocși și greco-catolici, hotărâsc să susțină o școală comună, aconfesională românească și să ridice un nou edificiu școlar.

Protocol

Care s-a luat în Berința¹, în 21 ianuarie 1867.

În urma orînduielei a spectatului domn jude procesual, din 21 decembrie nr. 1822 s-au adunat toți locuitorii comunei Berința din ambe confesiunile laolaltă și s-au consfătuit în privința școlii, respective concentrarea școlii și a docentului și locuitorii cu toți s-au declarat precum urmează:

Noi cu toții ne învoim ca să se concentreze școlile de ambe confesiunile într-una și numai un învățător să susținem în toată comuna, pe care ni-l va esmite dregătoria școlară, fără dechilindire de religione, iară încît pentru catehisare, ambii preoți să fie siliți a catehisa învățăceii care se țin de d-nialor. Acestea le declarăm pentru cea fiindcă locuitorii noștri sunt miseri, fundațiune pentru susținerea școlilor nu-i și locuitorii de ambe confesiunile sunt rudeniți și afiniați unii cu alții și pentru unirea școlii și a docentului nu va fi împedecare la religione. Ne rogăm ca spectata deregătorie să binevoiască a comunica protocolul acesta cu esceleța lor domnilor episcopi de ambe confesiuni și după ce se vor învoi și ambii părinți besericești, ne vom ținea de datorință a jertfi toate puterile noastre și a edifica una școală după cum s-au fost planisat.

Cu acesteia protocolul s-au închiat și subscris.

D.v.s.²

[Semnează 25 săteni, uniți și neuniți]

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1867—427.

¹ Sat, com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș.

² Actul a fost trimis la 8 februarie 1867 de către căpitanul suprem al districtului Chioar, episcopiei unite a Gherlei pentru a-și declara acordul. De aici se scrie în 19 februarie protopopului George Rațiu din Copalnic-Mănăștur să consemneze separat cheltuielile uniților și să comunice episcopiei răspunsul Ordinariatului ortodox de la Sibiu.

Cluj-Mănăstur, 15 septembrie 1867.

Locuitorii satului Cluj-Mănăstur adoptă măsuri pentru buna funcționare a școlii lor confesionale românești, stabilesc retribuția învățătorului și modalitățile sale de achitare.

Instrument de dotațiune!

Subscrisa antistie care e totodată și reprezentăția comunei basericești gr. cath., venind la convicțiunea cum că bunăstarea unui popor, liniștea și înaintarea binelui comun atîrnă foarte mult de la îuminarea și cultura poporului, preste tot, am otărit a îndebuînța toate cîte ne stau în putință pentru ridicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși, cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge numai prin o educațiune a tinerimei conform legilor moralității și preste tot a principiilor legilor creștinești, așa pentru instituțiunea [sic] și educațiunea tinerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe secsele, în chip de dotațiune a școalei și a învățătorului sau educatorului tinerimei școlare, statorim și sistematisăm, cu împreună învoirea și înțelegerea întregii comune, pentru toate tempurile, următoarele emolumente:

1. Din venitul dreptului crîșmei celei scurte de trei luni, care venit prin cesionalul nostru dto. 15 septembrie 1867 l-am dat în folosul școalei noastre comunale pentru totdeauna și care a noastră dorire prin cesionalu mai recent dto. de astăzi de nou am întărit-o, precum și din venitul celor 5 pămînturi arătoare, de un areal de 2 jugere și 950 org. patrate cari sunt proprietatea școalei și cari ne obligăm pe venitor a le lucra cu puterile și mișloacele noastre; statorim ca 110 fl.v.a. să se dea învățătorului drept salariu anual, iară ce va întrece atît a crîșmei celei scurte cît și din a celor 5 pămînte peste suma de mai sus, de 110 fl. val. austr. să formează un fond școlastic din a cărui venit nu numai să se poată acoperi spesele curente ale școalei, precum: reparaturele și procurarea sculelor necesare de învățămînt, dară cu timpul se va putea procura și fundul (locul) necesar, atît pentru un edificiu școlar mai acomodat și mai corespunzător scopului decum e cel de prezent, cît și pentru grădina de legume pentru docente și grădina de pomărit pentru școlari, cari de present lipsesc cu totul.

2. Învățătorului, pe lângă salariul de 110 fl.v.a., care îi va primi din casa fundului școlastic în rate trei lunare, pe lângă quitanție legitimată de directoarele școlar local, ne obligăm a-i da în tot anul 6 org. lungi de lemne de foc, cari le vom veptura* noi la școală și din cari învățătorul va fi dator a încălzi și școala.

3. Învățătorul va avea quartir liber în una odaie a școliei.

Toate aceste emolumente ne învoim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de veneratul Ordinariat metropolitan al Albei Iulie a fi apt și înzestrat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator al tinerimei.

Pentru mai mare întărire, acest instrument dotațional l-am făcut în 3 exemplarie și l-am estrădat și întărit cu subscrierea numelor noastre și tragerea crucei cu mâinile proprie la numele noastre.

Dat Cluș Monostur, 15 septembr. 1867

[Semnează: parochul, Nicolau Pop; notarul, Samuil Pop, protopopul Ioan Pamfilie, judele comunal, subjudele, 4 jurați și 30 săteni „toți locuitori, proprietari și îndreptățiți la dreptul cîrmei cei scurte, de trei luni a comunei Cluș Monostur“, prin notarul Samuil Pop]

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj. 1873—95.

* Transporta

III

Cluj-Mănăstur, 15 septembrie 1867

Locuitorii satului Cluj-Mănăstur donează școlii lor confesionale românești venitul din dreptul circumăritului, în vederea constituirii unei fundații prin care să se asigure existența instituției; se stabilesc modalitățile de funcționare a noii fundații școlare.

Carte cesională.

Noi, subscrișii locuitori din comuna Cluș-Monostur¹, comitatul Cosiognei, în Marele Principat al Transilvaniei, cari suntem toți de naționalitate români și de religie recunoscută de legile patriei gr. catolică, venind la conviștiunea cum că bunăstarea unui popor și a unei națiuni, liniștea și înaintarea binelui comun atîrnă numai și numai de la luminarea și cultura poporului preste tot și, după ce cu grațiosul decret gubern. dto. 31 ianuarie 1866 nr. 25043/1865 ni se demîndă ca să îngrijim de școală, am decis a întrebuița toate cîte ne stau în putință pentru ridicarea și înaintarea acestei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate cîștiga numai prin o educațiune a tinerimei conform legilor ce costau în archidieceasa noastră română gr. catolică a Albei Iulie,

așa, pentru ajutorarea și dotarea școlii noastre comunale române gr. catolice din loco, ca oameni liberi și foști coloni², cedăm din însăși bunăvoința noastră, nesiliți de nimenea, pentru totdeauna sau pentru toate timpurile venitul crîșmăritului comunal de trei luni, adecă de la S. Mihai pînă la anul nou, care venit ne-a competat și pînă la anul 1848 și ni s-a lăsat și prin prea înalta patentă urbană din anul 1854, §§ 31 și 86, rogîndu-ne totdeauna de protopopul și inspectorele școlastic distr. al Clușiiului, r-mul Ioane Pamfilie, ca să binevoiască a mișloci, pe calea prea veneratului Ordinairat archi. și metropolitan gr. cat. al Albei Iulie, de la înaltul Guvern reg. Trans. ca să aprobeze această Carte cesională.

Tot cu astă ocaziune ne obligăm cum că toate spesele comunale ce vor cădea pre noi le vom suporta prin repartiziune dreaptă pre noi făcută, de cumva acele s-ar pofti de la superiorii noștri administrativi.

Pentru administrarea acestui venit de crîșmărit donat școlii noastre comunale statorim următoarele:

1. În sensul ordinațiunii desființatei Locotenenție c.r. Trans. din 13 sept. 1856, nr. 21386, cît și a ordinațiunii înaltului Guvern reg. pentru Marele Principat Transilvania 29 nov. 1862 nr. 26461/1862 să se deie venitul din dreptul cesionat în licitațiune publică ținîndă din partea Eforiei școlii noastre comunale, sub presiul protopopului actual sau al substitutului aceluiași, în tot anul în arendă.

2. Arendatoarele e dator a solvi arenda anuală în rate determinînde în contractul deosebi încheiat cu el, curatorului basericesc care îi membru totodată și a Eforiei școlii.

3. Venitul anual să nu se erogheze³ tot spre scopuri școlare curente și adecă: salariul docențial, repararea edificiiului școlar, cumpărarea de cărți de premiu pentru copii diligenți etc., ci numai una a treia parte, iar din celelalte două să se creieze un fond școlastic comunal care va purta numele de: Fondul școlastic comunal român gr. cat. din Cluș-Monaștur și care, crescînd cu timpul la sumă notaveră să se îndebuînțeze venitele anuale din el spre scopuri de învățămînt a școlii noastre gr. cat. comunale.

4. Fundul acesta comunal să se fructifice prin cumpărarea de obligațiuni urb. Trans. sau prin cumpărarea de realități imobile iar niciodată prin împrumuturi la privați.

5. Despre îndebuînțarea și manipularea atît a veniturilor anuale din dreptul de crîșmărit cît și a fundului școlar comunal să fie obligată Eforia școlii, resp., curatoarele manipulant, a așternî în tot anul rațiunile⁴ documentate pe calea oficiului protopopesic ven. Esaptorat⁵ archidiececan în Baș.

Cartea aceasta cesională, pentru mai marea asigurare, s-a scris și compus în trei esemplare, dintre care unul se va păstra în arhivul

archidieceșan din Blaș, al doilea în cel al oficiului protopopesc al Clușului, iar al treilea în arhivul bisericeii gr. cat. locale.

Spre întărirea acestui document subscriem, fără de nici o silă, din propria voie a noastră, cîți avem dreptul de crișmărit în comuna noastră.

Dat Cluș-Monoștur, 15 septmbr. 1867⁶

[Semnează: Samuil Pop, notar; Nicolau Pop, paroch; Ioan Pamfilie, protopop; judele comunal, subjudele, 4 jurați și 27 săteni „toți locuitori, proprietari și îndreptățiți la dreptul crișmei scurte, de trei luni, a comunei Cluș-Monoștur“, prin notarul Samuil Pop]⁷

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaș, 1873—95.

¹ Sat mare românesc în imediata vecinătate a Clujului, azi cartier al municipiului Cluj-Napoca.

² Foști iobagi.

³ Să nu se cheltuiască.

⁴ Bilanș anual.

⁵ Exactorat, for de verificare a gestiunilor bănești.

⁶ Actul poartă și aprobarea judei procesual al cercului Cluj, I. Pop, care, esind la fața locului în 1 martie 1868, a constatat întrebînd unul cite unul pe locuitorii îndreptățiți, acordul unanim al donației făcute.

⁷ Donația este aprobată de către Guberniul Transilvaniei cu decretul din 25 ianuarie 1869 nr. 27279/1868.

IV

Plaiuri, 13 octombrie 1867.

Fruntașii satului Plaiuri angajează ca învățător pe cantorul local, stabilesc remunerația sa și condițiile achitării sale.

Carte contractuală.

Prin care subscrișii reprezentanți ai comunei Hășmaș¹, precum reprezentanții bisericii g. cat. din Hășmaș, asemenea și Eforia școlară din Hășmaș, adevărim despre aceia cum că în ziua de astăzi am pășit la următoarea învoială cu d. cantor local Vasilie Nuțiu, adevă să ne învețe pruncii și pruncele carii, în urma înalțelor ordinațiuni, sunt datori a frecuenta școala sătească, adevă să-i învețe în timpul după cum sună înaltele ordinațiuni, pentru care ostenială noi subscrișii ne obligăm a-i da următoarea leafă: 1. 50 f., adică cincizeci fiorini v.a., care ne obligăm a-i plăti în 3 rate asemenea: 1-a rată în 1-a novbr. 1867; a 2-a rată în 6 faur. 1868 și a 3-a rată la S. Gheorghe 1868.

2. 8, adevă opt metrete bucate, din care 5 metrete de griu și 3 de cucuruz, care ne obligăm a le da cu începutul lui novbr. anului curente.

3. 30 fonți de slănină, care ne obligăm a-i da în ianuarul anului 1868, care trebuie să-i dea numai aceia care au pruncii datori de a frecuenta școala.

Pentru care sus scrisa leafă să îndatorește dumnealui cantoru Vasilie Nuțiu a ne învăța pruncii și pruncele noastre, în anul 1867/8 și noi ne obligăm aceia leafă ominește și la timpurile sus scrise a i-o da și pentru mai mare chizășie ne-am învoit a alege pe dumnealui Tomeni Iuon a lui Antonie care să fie datori a o scoate și administra respectivului, la din contra și asistintă, de la judele sătesc, pentru scoaterea plății a cere. Despre care adevărim și cu tragerea crucii înaintea numelor noastre întărim.

Hășmaș, 13 octobr. 1867.

[Semnează: parochul, cantorul-învățător, judele satului, curatorul prim și 11 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1869—426.

¹ Azi Plaiuri, sat, com. Petreștii de Jos, jud. Cluj.

V

Valca Porcului, 26 octombrie 1867.

Satul Valea Porcului stabilește remunerația învățătorului școlii sale confesionale românești, sursele provenienței sale și se angajează pentru achitarea ei.

Instrument fundațional școlar.

Subscrișii în numele comunei întregi din voie liberă ne obligăm pentru totdeauna, atît pe noi cît și pe următorii noștri că pentru susținerea școalei noastre și a învățătorului vom da următoarele competențe:

I. Edificiul școlar se va repara, curăți și susținea din procentele ce incurg în tot anul din banii fundului școlastic iară pentru încălzirea școalei vom da atîtea lemne focale cîte vor fi de lipsă; lemnele vor fi datori a le porta cărăușii iară pedestrașii le vor tăia.

II. În cap de soluțiune docențială vom da una sută florini = 100 fl. v.a.; deci pentru acoperirea sumei acesteia oferim irevocabil:
1. Competința obvenitoare a comunei din regalie, care o va primi docentele regulat în rate decursive trei lunare — pe lîngă cvitanție vidimată de președintele compososoratului și de directorul școalei — de la perceptoratul compososeratului din Valea Porcului.
2. Ne îndatorim a solvi în tot anul 20 florini ce incurg din pro-

centele de după banii alocați pe la privați. Această sumă va fi dator a o străda totdeauna, pe lângă cvitanție vidimată de directorul școlii locale, perceptorul banilor școlastici, anticipative în rate trei lunare. 3). Suma ce n-ar ajunge din izvoarele numite în punctul 1 și al 2 se va reiepta pe comuna întregă și încasându-se prin judele comunal se va străda docintelui în rate decursive treilunare.

III. Ne oblegăm ca în cazul acela când venitul din regalie ar înceta ori din ce cauză, atunci suma ce ar întrece peste cei 20 florini amintiți în punctul al 2-lea se va acoperi din reîmpărțirea pe comuna întregă, după cheia contribuțiunei directe și se va încasa ori cu ce preț prin respectivul jude comunal.

IV. La întîmplare cînd ne-am retrage de la solvirea competenței din punctul al 3-lea ne învoim ca aceea să se scoată de pe noi și de pe urmașii noștri ca datorie curată chiar și pe calea esecutiunei pe speșele noastre.

Spre întărirea celor premise dăm acest Instrument fundațional școlar făcut în trei esemplare originale, întărite cu subscrierea numelor noastre, cu cruce trasă cu mâinele proprie și cu sigiliul comunal.

Dat în Valea Porcului¹, la 25 octobre 1867.

[Semnează judele satului, juratul, curatorul prim, perceptorul școlar, 2 săteni și parohul]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—315.

¹ Sat desființat înglobat în satul Vișeu de Jos, jud. Maramureș.

² Ordinariatul din Gherla cere în 20 ianuarie 1868 protopopului Marei întocmirea unui Instrument fundațional nou în care să se precizeze: 1) Care e suma fundațiunei școlare și cu ce procent sunt împrumutați banii; 2) Ce cantitate de lemne se va da școlii; 3) Care e cuantumul ce revine școlii din regalii.

VI

Bogata de Mureș, 28 octombrie 1867.

Locuitorii români ai satului Bogata de Mureș, stabilesc remunerația în bani și folosința unor pămînturi pentru învățătorul școlii lor confesionale.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa representație a comunei bisericesti, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am rădicat una casă de școală cu toate cele trebuincioasă, precum și casa de locuința învățătorului, iară pentru

dotățiunea aceleia, nefiind în stare, nice casa alodială, nice cei bisericească de a putea sucura, așa, am hotărît, cu învoirea întregii comunități bisericești, ca dotarea învățătorului să se asigureze prin produsele provenitoare din grădina școlii de sub nr. topografici: 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425 și 426 și în cazul cînd produsele aceleia nu ar suplini dotățiunea docentului, prin aruncăturile socotite de la poporul de această comună bisericească ținătoare; așa, pentru dotarea învățătorului cu care e legat și oficiul cantoral, statorim și sistemisăm următoarele emoluminte anuale:

1. Șase iugere loc arător, în una masă lîngă porțiunea canonică.

2. 40 fl. v.a., adică patruzeci fiorini valută austriacă, care se vor plăti în două rate; una rată în 1 ianuarie s.n.; a doua, în 23 aprilie s.n.

3. Cuartir liber cu două odăi și una culină, supt un acoperămint cu școala.

4. 5 fl. v.a., adică cinci fiorini valută austriacă, pentru lemnele de încălzit casa sa, care se vor plăti în 14 noiembrie.

5. Una grădină lîngă casă, de legumi, sub nr. topografice 417, 418 de 1272 orgi patrate.

6. Terțialitatea din stolare¹ și una jumătate metretă cucuruz cu tulele de la fiecare nr. de casă de această a noastră comună bisericească ținătoare².

Toate aceste emoluminte ne învoim a le da și presta unui atare învățător și cantor care va fi înzestrat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator a tineremei, recunoscut de veneratul Ordinariat metropolitan.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune cu învoirea întregii comuni bisericești gr. unite subscriem, aplecînd și sigiliul parochial.

M. Bogata, 28 octomb. 1867.

[Semnează parochul și membrii senatului școlar sătesc.]

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1868—912.

¹ Veniturile școlare erau constituite din plățile pe care sătenii le dădeau preotului și cantorului pentru nunți, înmormintări, botezuri și alte servicii bisericești.

² Bogata de Mureș, vechea denumire a satului Bogata, com. Bogata, jud. Mureș.

Măcicașu, 29 noembrie 1867.

Locuitorii români din Măcicașu adoptă măsuri pentru buna funcționare a școlii lor confesionale românești; se stabilește remunerația în bani și produse a învățătorului.

Instrument de dotațiune.

Noi, mai jos subscrișii locuitori din comuna Măcicașu Unguresc (M. Macskás)¹, comitatul Coșognei, cercul Feiurdului, în Transilvania care suntem de naționalitate români și de confesiune greco-catolică, ne obligăm din voia noastră liberă și neschimbată, pre noi înșine și pe următorii noștri, pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școalei noastre populare, greco-catolice locale și a învățătorului nostru vom da următoarele emolumente:

I Pentru Școală.

1. Școala în a căruia folos, prin cesionalul nostru dato. 28 nov. 1867, am dăruit venitu dreptului crîșmei cei scurte, pentru toate tempurile și care venit are de a forma fondul necesar pentru acoperirea speselor curente și a o prevede cu celea debuincioase.

2. Pînă în primăvara anului viitor, 1868, ne vom îngriji a procura din locul comunal și grădină de pomărit în estensiunea recerută.

II Pentru învățător.

1. Ne obligăm a-i da de la fiecare prunc îndatorat de a cerceta școala 33 cr., treizeci și trei cruceri v.a.

2. Asemenea una jumătate metretă mare (10 cupe) de mălai de la fiecare fum.

3. Cuartir liber va avea în una odaie a școalei.

Contribuirile de mai sus, sub 1, 2, ne învoim a se scoate de pe noi prin inspectorele civile școlastic și să se dae învățătorului și adegă bucatele totdeauna în luna lui december iară banii la S. Georgie a fiecărui an, pe lîngă cuitanție, vidimată de parochul, ca directore local, așa cît de nu am voi a plăti și pe calea esecutiunei să se scoată de pe noi și următorii noștri.

Pentru mai mare întărire acest Instrument dotațional l-am făcut în 3 esemplare și întărit cu subscrierea numelor noastre și tragera crucei cu mîinile proprie la numele noastre.

Dat Măcicașu Unguresc, 29 novem. 1867².

[Semnează: Antoniu Moldovan, paroch g. cat. al Măcicaşului Unguresc, Istvánfy Dániel, ideiglenes jegyző³, judele comunal și 28 de săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—95.

¹ Măcicaşu, sat, com. Chinteni, jud. Cluj.

² Actul este aprobat, în 31 ianuarie 1868, de către protopopul g.c. al Clujului, Ioan Pamfil iar în 7 mai 1868, cu nr. 3849 el primeşte aprobarea Guvernului Transilvaniei.

³ Notar provizoriu.

VIII

Deuşu, 29 noembrie 1867.

Locuitorii satului Deuşu donează şcolii lor confesionale, româneşti venitul dreptului lor de circiumărit, în vederea constituirii unei fundaţii şcolare băneşti care să îi asigure existenţa; se stabilesc modalităţile de funcţionare a fundaţiei.

Carte cesională.

Noi, locuitorii din comuna Dioşiu (Dios)¹, comitatul Coşogonei, în Marele Principat al Transilvaniei, cari suntem toţii de naţionalitate români şi de religiuena recunoscută de legile patriei, greco-catolică, venind la convipţiunea cum că bunăstarea unui popor şi unei naţiuni, liniştea şi înaintarea binelui comun, atîrnă numai şi numai de la luminarea şi cultura poporului preste tot şi, după ce cu graţiosul decret gubernial dto. 31 ianuarie 1866 nr. 25.043 ni se demîndă ca să îngrijim de şcoală, am decis a întrebuiţa toate cîte ne stau în putinţă pentru rădicarea şi înaintarea acelei culturi şi, fiindcă suntem convinşi cum că atare cultură mai cu efect se poate cîştiga şi ajunge prin una educaţiune a tenerimei conform legilor ce constă în archidieceasa noastră română gr. cat. a Albei Iulie, așa, pentru ajutorirea şcoalei noastre comunale române, gr. cat. din loc ça oameni liberi şi foşti coloni², cedăm din însăşi bunăvoinţa noastră, nesiliţi de nimenea, pentru toate tempurile, venitul crîsmăritului comunal de trei luni, adecă de la Sîn Mihai, pînă la anul nou, care venit ne-a compeţit şi pînă la 1848 şi ni s-a lăsat şi prin prea înalta patentă urbarială din 1854, §§ 31 şi 86, rugîndu-ne totodată de protopopul şi inspectorele şcol. distr. al Cluşului, r-mul d. Ioan Pamfilie, ca să binevoiască a mişloci pe calea preaveratului Ordinariat archid. şi metrop. gr. cat. al Albei Iulia, de

la înaltul Guvern reg. transilvan, că să se aprobeze cartea aceasta cesională.

Tot cu această ocaziune ne obligăm cum că toate speșele comunale ce vor cădea pre noi, le vom suporta prin repartițiune dreaptă pre noi făcută, de cumva acele s-ar pofti de la superiorii noștri administrativi.

Pentru manipularea și administrarea acestui venit de crîșmărit donat școalei noastre comunale, statorim următoarele:

1. În sensul ordinațiunii desființatei Locutenenție c.r. trans. din 13 septembrie 1856 nr. 21385/1856, cît și a ordinațiunii înaltului Guvern pentru Marele Principat Transilvania din 29 nov. 1862 nr. 26461/1862, să se deie venitul din dreptul cesionat cu licitațiune publică, ținîndă din partea Eforiei școalei noastre comunale, sub presiul protopopului actual sau al substituitului aceluiasi în tot anul în arendă.

2. Arendatoarele e dator a solvi arenda anuală în rate determininde în contractul deosebi încheiat cu el, curatorelui basericesc care e membru totodată și a Eforiei școalei.

3. Venitul anual să nu se erogheze³ tot spre scopuri școlastice curente și adecă: salariul docențial, repararea edificiului școlar, cumpărării de cărți de premie pentru copiii diliginți etc., ci numai una a treia parte iar din celelalte două părți să se creieze un fond școlastic comunal, român, care va purta numele de: Fondul școlastic comunal, român, gr. cat. din Dioșiu și care, crescînd cu timpul la una sumă notaveră, să se îndebuințeze venitul anual din el, spre scopuri de învățămînt a școalei noastre gr. cat. comuale.

4. Fundul acesta comunal să se fructifice prin cumpărarea de obligațiuni urbariale Trans. sau prin cumpărarea de realități imobile iar niciodată prin împrumuturi la privați.

5. Despre întrebuițarea și manipularea, atît a veniturilor anuale din dreptul de crîșmărit, cît a fundului școlastic comunal să fie obligată Eforia școlară, respective curatoarele manipulant, a așterne în tot anul rațiunile documentate, pre calea oficiului protopopesc, ven. esatorat archiediecesan⁴, metropolitan în Blaș.

Cartea aceasta cesională, pentru mai mare siguranție, s-a scris și compus în trei esemplarie, dintre care unul se va păstra în arhivul archiediecesan din Blaș, al doilea în cel al oficiului protopopesc al Clușului, iar al treilea în arhivul basericeii gr. cat. locale.

Spre întărirea acestui document subscriem fără de nici o silă, din propria voie a noastră, ciți avem drept de crîșmărit în comuna noastră.

Dat, Dioşiu 29 novembr. 1867.

[Semnează: Ştefan Kiss „paroch gr.c. Budei Veche şi administrator Diosoului“, judele comunal, şi 11 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—95.

¹ Feuşu, sat, com. Chinteni, jud. Cluj.

² Foşti iobagi.

³ Să nu se cheltuiască.

⁴ Exactorat, for de verificare a gestiunilor băneşti.

IX

Sinpaul, 10 decembrie 1867.

Fruntaşii satului Sinpaul adoptă măsuri pentru buna funcţionare a şcolii lor confesionale româneşti; se stabileşte remuneraţia, în bani şi produse, a învăţătorului.

Instrument de dotaţiune.

Noi, mai jos, subscrişii locuitori din comuna Sîn Paulul Unguresc (M. Sz. Pál)¹, comitatul Cosiognei (Koloş), cercul Feiurdului, în Transilvania, care suntem toţi de naţionalitate români şi de confesiunea gr. catolică, ne obligăm din voia noastră liberă şi neschimbat, pre noi înşine şi pre urmaşii noştri, pentru totdeauna, cum că pentru susţinerea şcoalei noastre populare gr. catolice locale şi a învăţătorului nostru vom da următoarele emolumente.

I Pentru Şcoală.

1. Şcoala, în a căruia folos, prin cesionalul nostru dto. 9 decembrie 1867, am donat venitul dreptului crîşmei celei scurte pentru toate tempurile şi care venit va avea a forma fondul şcolastic necesar pentru acoperirea speselor curente ale şcoalei etc., ne îndatorim a o ţine în cel mai bun stat şi a o prevedea cu cele trebuincioase.

2. Pentru şcoală sau grădina de pomărit, dăm locul pe care au stat şcoala mai înainte, deasupra bisericei şi ne oblegăm că pe primăvara viitoare îl vom şi îngrădi.

II. Pentru învăţătorul şcoalei.

1. Îi dăm un salariu anual de 60 fl., şasezeci florini, valută austriacă.

2. Îi dăm 15, cîncisprezece, metrete mari bucate în cucuruz.

3. Una org. de lemne de foc, care ne obligăm a i-o procura şi şî vectura la locuinţa sa, cu carăle noastre.

4. Cuarter liber în una odaie a școalei.

Contribuirile de mai sus, de sub 1, 2, 3, ne învoim să se scoată de pe noi prin curatorele primar și prin antistele comunal și adevă salariul să i să deie în două rate: 1-a, la 1 ianuarie; 2-a la Singeorgiu iară bucatele și org. de lemne totdeauna la 18/6 decembrie în fiecare an, pe lângă quitanție vidimată de parochul ca director școlar local, așa cît de nu am voi a plăti și pe calea esecuțiunei să se scoată de pe noi și urmașii noștri.

Dat, Sîn Paul Unguresc, în 10 decembre ano 1867².

[Semnează: parochul g.c. Vasilie Bălan, judele comunal, judele mic, curatorele prim și 15 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj 1873—95.

¹ Sînpaul, sat, com, jud. Cluj.

² Actul este aprobat la 31 ianuarie 1868 de către protopopul g.c. al Clujului, Ioan Pamfilie iar la 10 iulie 1868 cu nr. 3849 este aprobat de Guberniul Transilvaniei.

X

Breb, 16 iulie 1868.

Inventar al școlii confesionale românești din satul Breb.

Inventariul

Școalei din comuna Brebului¹, așezată în diecesa română greco-catolică de Gherla, districtul școlastic de Mara, comitatul Maramureșului, cercul Coșeu, făcut în 16 iulie 1868.

I. Edificiul școlastic.

E de lemn, rădicat pe fundul școlar, în lungime e de 5 1/2, în lățime de 3 orgi. Are 3 despărțăminte, dintre care unul servește pentru locuința docentelui, unul de culină, altul pentru ținerea învățămîntului. În aceste despărțăminte sunt 4 uși provăzute cu încuietori de lemn, 4 ferești. Acoperămîntul edificiului e de draniță. În jurul școalei e gard bun de nuele. De cătră strată are una poartă mare de scînduri și una mai mică fără de încuietori; s-au cumpărat prin popor la anul 1859.

A.

În despărțămîntul menit pentru locuința docentelui se află următoarele unelte:

1. Un cuptor de fer, în preț de 2 fl.
2. Un licriu de lemn „ „ 1 fl.

B.

În culină nu se află nemica.

C.

În despărțământul școlastic se află:

1. Una masă și un scaun pentru docintele, în preț de	1 fl. 60 cr.
2. 1 tablă neagră în preț de	1 fl. 20 cr.
3. 10 scaune pentru școlari	6 fl.
4. Un cuptor de fer turnat, în preț de	1 fl. 20 cr.
5. Alte unelte și anume un firiseu pentru altoit	80 cr.
a) 14 abecedare vechi de a lui Petri, în preț de	80 cr.
b) 2 abecedare cu chirile și unul maghiar vechi, a 15 cr.	45 cr.
c) 2 catechisme mai vechi	70 cr.
d) 3 Istoricii biblice, a	20 cr.
e) 2 Geografii edate de Gr. Vlădescu, a 28 cr.	56 cr.
f) 1 Geografie a Transilvaniei	25 cr.
g) Una carte de istorii morale și viața lui Esop	52 cr.
h) 3 cărți de lectură edate de Visarion Roman, a 40 cr.	1 fl. 2 cr.
i) un catechism vechi bisericesc	42 cr.
j) Una aritmetecă	8 cr.
k) 9 fascioare din „Magazinul pedagogic“ pe 1867.	

II. Alte superedificate

Nu se află nemic.

III. Fundul intravilan școlastic.

E de 260 stângini sub nr. [topografic] 62; vecini sunt: de cătră răsărit, strata; de cătră miazăzi, Teodor Feeru; de cătră apus așiș-derea.

În grădină se află următorii pomi: peri — 2; meri — 4; cu totul: 6.

IV. Fundul estravilan școlastic.

Ună grădină de 300 stângini, sub nr. topografic 50. Vecini sunt: cătră răsărit, strata comunei; de cătră miazăzi, Iacob Tesler; de cătră apus, Marcu Vidder.

V. Grădină de pomărit.

Nu se află, fără în fundul estravilan școlastic sunt următorii pomi: a) peri: 5; b) meri: 14; c) pruni: 10; d) cereși: 3; cu totul 32.

Dat în Brebu, 16 iuliu 1868.

[Semnează: parohul, judele satului, 2 jurați, învățătorul și protopopul]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1868—2553.

¹ Sat, com. Ocna-Șugatag, jud. Maramureș.

² Actul este trimis episcopiei Gherlei, la 5 septembrie 1868 de către protopopul Marei, Ioan Pop, alături de inventarele școlilor din satele: Crăcești, Desești, Șugatag, Giulești, Berbești, Valea Porcului și Vad, alături de care s-a păstrat.

XI

Groșii Țibleșului, 14 octombrie 1868.

Satul Groșii Țibleșului stabilește remunerația în bani și produse a învățătorului școlii sale confesionale și se angajează pentru acoperirea ei.

Instrument fundaționalo-școlar.

Noi mai jos subscrișii ne deoblegăm din voia noastră liberă și neschimbat și pre noi înșine și pre toți urmașii noștri, pentru totdeauna cum că pentru susținerea școalei noastre populare și a învățătorului nostru vom da următoarele competențe:

I. Pentru școală.

În tot anul o vom provide cu lemnele trebuincioase pentru încălzirea școalei; o vom provide cu mobilele și uneltele de lipsă.

II. Pentru învățător.

1) Ne deoblegăm că-i vom da o remunerațiune de 60 fl. v.a., adică șaiszeci de fioreni v.a. în bani gata, care sumă o va căpăta din lada comunei prin perceptorele comunei în rate decursive de tri luni, pe lângă cuitanție vidimată¹ prin parohul local ca director școlar local, așa cât de nu am voi a plăti această competență și pre calea esecutiunei să se scoată de pre noi și urmașii noștri.

2) Ne deoblegăm ca de la fiecare fum să-i dăm două cupe de mălai în grăunțe și un funt de clisă ori una cupă de brinză.

Pentru mai mare tărie a acestui Instrument fundațional l-am făcut în tri exemplare și l-am estrădat, subscris și întărit cu subscrierea numelor noastre și tragerea crucii cu mâinile noastre proprie lângă numele noastre.

Semnat Groși [Tökis]², 14/10 1868.

În numele comunii: [Semnează judele, 4 bătrâni, 4 jurați, fătul, 4 curatori, 5 săteni, prin Ioan Popp, învățător].

În prezența noastră: [Semnează: parohul, Nicolae Popp; v. protopopul adjunct al Lăpușului, Vasilie Ghetie și solgăbirăul Molnar Sándor.]³.

Arh. St. Cluj-Napoca. F. Ep. Gherla, 1869—805.

¹ Groșii Țibleşului, com, Suciul de Sus, jud. Maramureș.

² Contrasemnată.

³ Actul a fost trimis împreună cu instrumentele școlare din Lăpușul Românesc și Suciul de Sus episcopiei Gherlei, la 13 martie 1869, de către protopopul adjunct al Lăpușului, Vasile Ghetie, ca justificare pentru imputările ce i se făceau de a fi neglijat școlile săteti, în calitatea sa de inspector școlar al protopopiatului. El arată că a reușit să îmbunătățească plățile învățătorilor, să stabilească instrumente fundamentale în: Lăpușul Românesc, Groșii Țibleşului și Suciul de Sus, să construiască edificii școlare în Groșii Țibleşului și Suciul de Sus. Dacă în celelalte sate școala stagnează explicația constă, spune el, în faptul că fiind sate mixte, iar majoritatea ortodoxă a populației nefiind constrinsă să țină școli regulate și învățători cu plăți organizate, nu a putut lua măsuri severe și nici nu a putut cere concursul autorităților politice deoarece credincioșii uniți amenință cu trecerea la confesiunea ortodoxă. cf. și doc. Lăpuș, 19 octombrie 1868.

XII

Țirgu Lăpuș, 19 octombrie 1868.

Satul Lăpuș stabilește remunerația învățătorului școlii sale confesionale românești și se angajează pentru achitarea ei.

Instrument fundamental școlar.

Noi mai jos subscrișii ne deobligăm din voia noastră liberă și neschimbat și pre noi înșine și pre toți urmașii pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școlii noastre populare și a învățătorului nostru vom da următoarele competențe:

I. Pentru școală:

1) În tot anul o vom prevedea cu lemnele trebuincioase pentru încălzirea școlii; o vom prevedea cu mobilele și uneltele de lipsă.

II. Pentru învățător.

1) Ne deobligăm că-i vom da o remunerațiune de 150 fl. v.a., adică una sută cincizeci fiorini v.a. în bani gata, care sumă o va căpăta din lada comunei în rate decursive de trei luni, pre lângă cvitanție vidimată prin parohul local ca director școlar local, așa cât de nu am voi a plăti, această competență și pre calea execuțiunii să se scoată de pre noi și urmașii noștri.

Pentru mai mare tărie a acestui Instrument fundațional l-am făcut în trei exemplare și l-am estrădat, subscriș și întărit cu subscrierea numelor noastre și tragerea crucei cu mâinile noastre proprii lângă numele noastre.

Dat în Lăpușul Român¹, în 19, 8-ber 1868.

[Semnează: judele, 4 bătrâni, 5 jurați, 9 săteni, prin Georgiu Popp, notar].

În prezența noastră, [Semnează: Nicolau Popp, paroh; Vasiliu Gheție, v. protopop adjunct; Molnar Sandor, solgăbirău]².

Arh. St. Ciuj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—835.

¹ Tirgu Lăpuș, oraș jud. Maramureș.

² Cf. nota nr. 3 doc. Groșii Țibleșului, 14 octombrie 1868.

XIII

Dreteca, 10 decembrie 1868.

Locuitorii români din Dreteca stabilesc plata învățătorului școlii lor confesionale românești, îi atribuie două case și pun bazele unei fundațiuni bănești școlare.

Membri și locuitorii comunității românești greco-catolice din Dreteca¹, pătrunși de aceia convingere intimă, cum că cultura, educațiunea, prin urmare școala, pentru om, pentru creștin și mai ales pentru români este necesitatea cea mai imperativă, este condițiune de viață, este asigurarea viitorului și este o datorință către Dumnezeu, către sine însuși și către posteritate; mai încolo, considerînd cu serioșitate cum că încercările din trecut nu au corespuns așteptării poporului, singur din aceia cauză că nu au avut basă solidă, prin urmare în congregațiunea lor generală din 10 decembrie 1868, după calendariu gregorian, luînd la desbatere și pertractînd acest obiect momentos, în consens unanim au decis și au votat pentru școala lor comunală de caracter confesional pentru venitor un salariu învățătoresc anual și nedisputaver în 160 fl., zi: una sută șasezeci fiorini în valoare austriacă, în bani gata, plătinzi la timpul său din casele comunei civile și eclesiastice, susținute de provente comunale și bisericesti, de concurența acestui popor, în patru angarii² egale, prin antistii respectivi. Mai departe, către acest salariu, au votat: casa comunală de sub numărul casei 33, de școală și casa laterală de cartel învățătoresc cît și grădina aceeași case tot pentru învățător și, afară de lemnele ce le vor duce învățăceii, după obicei, spre încălzirea școalei, a mai votat învățătorului un stîngin lung de lemne pe fiecare an, pe spesele acelorași case comunale.

De altă parte comunitatea își susține dreptul de a-și alege dintre concurenți pre învățătorul său, sub conducere locală, sub auspiciile și confirmarea superiorității bisericești, respectînd după cuvenita recomandățione veneratului scaun protopopesc cît și a notabilităților naționale.

În fine, comunitatea și-au rezervat dreptul și au apromis: cu timpul și cînd vor concede giurstările și mărimea proventelor comunale, a mări și a ameliora acest salariu învățătoresc, mai ales dacă o va motiva progresu așteptat și ținuta învățătorului, dară totdeodată abzice de dreptul a mai putea revoca sau mișora competențele acum votate și decretate în permanenție.

Afară de aceia, comunitatea au determinat spre asigurarea școalei și a salariului învățătoresc, a începe compunerea unui fond propriu școlastic, votînd și asigurînd din proventele comunale și bisericești din anul curinte un capital de 300 — trei sute — fiorini austriaci, cu aceia deliberare ca acel capital să se depuie în careva bun nemișcător ce va promite mai mult și mai sigur venit anual în favoarea școalei, adăugîndu-se apoi acel provent din an în an, din casele comunale, pînă la măsura salariului și speselor votate și pînă cînd crescînd fondul, va fi singur de ajuns a le împlini și a le acoperi.

Congregațiunea generală, cu eruirea și esecutarea celor determinate, îndreptățeste, împuterește și însărcinează pre reprezentanții săi legali, civili și bisericești, responsaveri.

În a căror adevăr și asigurare au scris, din comiterea congregațiunei generale. În Deretea, în 10 decembrie 1868 st. nou.

[Semnează: parochul Ioan Roman, curatorul prim și 6 curatori, judele sătesc și 3 jurați, prin Ioan Roman, notar].

Arh. St. Alba Iulia. F. G. Mitrop. Blaj, 1870—1506.

¹ Dretea, sat. com. Mănăstireni, jud. Cluj.

² Rate.

XIV

Borșa, 10 ianuarie 1869.

Satul Borșa se angajează pentru susținerea școlii sale confesionale și a învățătorului său.

Instrument fundaționalo-școlar.

Noi mai jos subscrișii ne deobligăm din voia noastră liberă și neschimbată pre noi înșine și pre toți urmașii noștri, pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școalei noastre populare și a învățătorului nostru vom da următoarele competențe:

I. Pentru școală.

1) Despre susținerea în stat bun a școlii noastre ne vom îngriji din spesele noastre proprii și lipsele școlii le vom suplini după cum vor pretinde împregiurările și ordinațiunile sustătoare; școala o vom prevedea cu lemne de focărit.

II. Pentru învățătorul școlii:

1) Dăm cvartir liber învățătorului.

2) Dăm într-un rupt pre an 130, adică una sută treizeci floreni valoare austriacă și 40 metrete, adică patruzeci metrete mari de cucuruz în grăunțe.

La acestea contribuiri sub punctul 1 și 2 puse ca să se scoată cu contribuțiunea comunei prin judele comunal și să se plătească prin perceptorele comunei în rate decursive la 3 luni, la cvitanța învățătorului, vidimată prin parochul ca director școlar local, ne învoim, așa cât de nu am voi a plăti această competență și pre calea execuțiunii să se scoată despre noi și urmașii noștri pre spesele noastre.

Pentru mai mare tărie acest Instrument fundațional l-am făcut în 3 exemplare și l-am estrădat, subscriș și întărit cu subscrierea numelor noastre și cu tragerea crucei la numele noastre cu mîinile noastre proprii.

Dat în Borșa¹, în 10 ianuarie 1869.

[Semnează: judele, curatorul prim, inspectorul școlar sătesc, 4 curatori, 20 săteni și parochul satului, Olimpiu Barbulovici]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—1672.

¹ Sat, comună, jud. Cluj.

² Actul este întărit în 31 martie 1869 de judele cercual adjunct și aprobat în ședința Consistoriului episcopiei Gherlei din 15 mai 1869 nr. 1042/705. De aici a fost trimis Ministerului Cultelor și Învățămîntului din Pesta care îl aprobă la 24 iunie 1869 cu nr. 9825.

XV

Vultureni, 9 aprilie 1869.

Locuitorii români ai satelor Vultureni și Chidea donează școlii lor confesionale, românești, dreptul de circiumărit al lunilor de toamnă și stabilesc retribuția învățătorului lor comun.

Instrument fundaționalo-școlar.

Noi mai jos subscriși locuitori din comunele Uifalău¹ și Chidea² cari în cauza școlii populare suntem coordonate și afiliate ne obligăm, din voia noastră liberă și neschimbată și pe noi înșine și pre

toți urmașii noștri, pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școlii noastre populare și a învățătorului [vom da următoarele competențe].

I: Pentru școală.

1) Dăm venitul crîsmăritului treilunar³ pentru conservarea edificiului școlar; dăm lîngă școală grădină de pomărit de 200 orgi pătrate.

2) În tot anul vom da 2 stîngini de lemne pentru încălzitul școlii și a învățătorului din partea Uifalăului; iar mobilele și uneltele celea de lipsă le vom împlini din speșele noastre.

II. Pentru învățătorul școlii.

1) I dăm cvartir liber.

2) Dăm de la fiecare fum cîte 1 fl. în bani gata, adecă din Uifalău 100 fl. v.a. iar din comuna Chidea de la fiecare fum cîte 1 fl., adecă 20 de fiorini valută austriacă; din ambele comune 120 fl. v.a. una sută douăzeci fl. v.a.

3) Dăm într-un rupt pre an 23 de mertie de bucate (din 22 de cupe mertia). Din partea Uifalăului 20 de mertie, din partea Chidea 3 și timpul solvirei se defige pe Sînicoară⁴.

La acestea contribuiri sub punctul 2, 3 puse ne învoim ca să se scoată cu contribuțiunea comunei prin judele comunal și să se plătească prin perceptorele comunei în rate decursive la 3 luni cu cuitanța învățătorului vidimată prin parochu ca directore școlar local, așa cît de n-am voi a plăti acestea competențe, și pe calea esecuțiunei să se scoată de pe noi și urmașii noștri pe speșele noastre.

Pentru mai mare tărie acest Instrument fundațional l-am făcut în 3 exemplare și l-am strădat, subscris și întărit cu subscrierea numelor noastre și tragerea crucei cu minile noastre proprie lîngă numele noastre⁵.

Dat în Uifalăul Ung[uresc] în 9 aprilie 1869 st.n.

[Semnează: Basiliu Olteanu, parohul Uifalăului și administratorul Chidei, judele sătesc, notarul, 10 săteni din Uifalău, 6 săteni din Chidea].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—2090.

¹ Vultureni, sat, com. jud. Cluj.

² Sat, com. Vultureni, jud. Cluj.

³ Cîrciumăritul așa-zis iobăgesc sau cantoral, al lunilor de toamnă, de la 29 septembrie la 31 decembrie.

⁴ Sfîntul Nicolae, 6 decembrie.

⁵ Actul, întărit și de către protopopul Ghiulei, Olimpiu Barbulovici, precum și de către judele cercual, Bánffi Lászlo, la 4 iulie 1869, este trimis episcopiei Gherlei de către protopop la 20 august 1869, împreună cu Declarația celor două sate privind caracterul confesional al școlii lor, vezi doc. Vultureni, 1 august 1869.

Vultureni, 1 august 1869.

Satele Vultureni și Chidea se pronunță pentru menținerea caracterului confesional românesc al școlii lor.

Dechiarățione.

Subscrișii locuitori greco-catolici din comuna Uifalăul Maghiar¹ și Chindea² ne dechiarăm statornicește că voim a susține școala noastră populară de școală confesională, cu limba propunerii română și totodată ne deobligăm a o prevedea cu cele de lipsă în înțelesul articolului 38 de lege, § 14.

Carea a noastră dechiarățione o întărim cu tragerea crucei înaintea numelor noastre³.

Uifalăul Maghiar, 1 august 1869.

[Semnează parohul, judele, notarul, 10 săteni din Uifalău, 6 săteni din Chidea, precum și protopopul Ghiulei, Olimpiu Barbulovici].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherlei, 1869—2090.

¹ Vultureni, sat, com. jud. Cluj.

² Sat, com. Vultureni, jud. Cluj.

³ Actul este trimis de către protopopul O. Barbulovici la 20 august 1869 episcopiei Gherlei, împreună cu Instrumentul fundațional al școlii cf. doc. Uifalău, 9 aprilie 1869.

XVII

Silivaș, 21 septembrie 1869.

Satul Silivaș se angajează să achite retribuiția învățătorului școlii sale confesionale românești.

Contract.

Prin care noi subscrișii reprezentanții comunei V. Silivașului¹, prin aceasta recunoaștem aceea cum că avînd noi lipsă mare de învățător și cantore în singura comuna noastră V. Silivașului, căruia ne obligăm a-i da următoarea soluțiune².

1. Bani gata: 100 fl., una sută fiorini valută austriacă.

2. Pentru fiecare prunc obligat de școală una jumătate mERTĂ de bucate și un font de clisă, care nutrimente suntem datori a i le da totdeauna în săptămîna dintîie după nașterea d-lui H-tos iară

suma de bani îi vom plăti în două rate; rata I-ia totdeauna în 1 februarie, iar a 2-a rată în 25 iulie în fiecare an și o vom scoate cu contribuțiunea.

3. Cvarțir liber și lemne de focărit, atîta pentru învățător, cît și pentru școală, cîte or fi de lipsă.

4. Pentru cantorie încă ne obligăm a-i da soluțiunea de pînă acuma avută a fostului cantore și anume: pentru s. liturghie: 6 cr.; pentru s. taina a cununiei: 60 cr; pentru prohodul mic: 20 cr.; pentru prohodul mare: 60 cr. cu cîntarea versului 1 fl. v.a. și totuna dată ne obligăm a-i da toate pămîntele foste contorale.

Spre a cărui contract pentru mai mare întărire l-am scris³.

În V[iz] Silvaș, la 21 septembrie anul 1869 s.v.

[Semnează judele și 10 săteni „reprezentanții comunei“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherlei 1869—2657.

¹ Silivaș, localitate componentă a orașului Gherla, jud. Cluj.

² Remunerație, retribuție.

³ Actul, aprobat în 2 octombrie 1869 de către Oficiul cercual al Sicului, este trimis la 25 octombrie de către protopopul Gherlei, Andrei Anton, episcopiei unite din localitate pentru a-și exprima acordul.

XVIII

Buciumi, 29 septembrie 1869.

Locuitorii satului Buciumi donează venitul circummăritului de toamnă pe seama școlii lor confesionale, românești, în vederea constituirii unui fond bănesc care să îi asigure existența; se stabilesc modalitățile funcționării acestuia.

Carte cesională

Noi, subscrișii locuitori din comuna Bucium [Varmezö]¹, comitatul Dobocei, în Marele Principat al Transilvaniei, care suntem toți de naționalitate români și de religiunea recunoscută de legile patriei, greco-catolică, venind la convipțiune cum că bunăstarea unui popor și a unei națiuni, liniștea și înaintarea binelui comun, atîrnă numai și numai de la luminarea și cultura poporului preste tot și după ce, cu grațiosul decret gubernial, dto. 31 ianuaru 1866 nr. 25043/1865, ni să demîndă ca să ne îngrijim de școala, am decis a îndebuița toate cîte ne stau în potință pentru rădicarea și înaintarea acelei culture și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect să poate ciștiga și ajunge prin una educațiune a tenerimei conform legilor ce costa[u] în archidieceza română gr. cat. a Albei Iulia, așa pentru adjutorarea școalei noastre comunale române, gr.

cat. din loc, ca oameni liberi și foști coloni², cedăm din însăși bună-voința noastră, nesiliți de nimenea, pentru toate timpurile, venitul crîsmăritului comunal de trei lune, adecă de la Sînmihai pînă la anul nou, care venit ne-a compețit³ și pînă la 1848 și ni s-au lăsat și prin prea înalta patentă urbarială din anul 1854, § § 31 și 86, ro-gîndu-ne totdeodată de protopopul și inspectorele școlar distr[ictual] al tractului Miluan ca să binevoiască a rezolvi pre calea prea v[jeneratului] Ordinariat archid. și metrop. gr. cat. al Albei Iulia, de la înaltul Guberniu reg. transilvan⁴ ca să aprobeze cartea aceasta cesională.

Tot cu această ocasiune ne oblegăm cum că toate speșele comunale ce vor cădea pre noi le vom suporta prin repartițiune dreaptă pre noi făcută, de cumva acelea s-ar pofți de la superiorii noștri administrativi.

Pentru manipularea și administrarea acestui venit de crîsmărit donat școalei noastre comunale statorim următoarele:

1. În sensul ordinațiunei desfiențatei Locutenenție c.r. transilvane, din 13 septembrie 1856 nr. 21.385/1856, cît și a ordinațiunei înaltului Guvern regesc pentru Marele Principat Transilvania din 29 nov. 1862 nr. 26.461/1862, să se dea venitul din dreptul cestionat cu licitațiune publică ținîndă din partea Eforiei școalei nostre comunale sub presidiul protopopului actual sau al substituitului aceluiași, în tot anul în arendă.

2. Arendatoarele e dator a solvi arenda anuală în rate determinabile în contractul deosebi închiat cu el, curatorelui besericesc care e membru totdeodată și al Eforiei școalei.

3. Venitul anual să nu se erogeze⁵ tot pe scopuri școlare curente și adecă: salariul docențial, repararea edificiului școlar, cumpărării de cărți de premie pentru copiii diligenți etc. ci numai una a treia parte, iară din celelalte două părți să se creeze un fund școlastic comunal român care va purta numele de Fundul școlastic comunal român gr. cat. cin Buciumi și care crescînd cu timpul la una sumă notaveră, să se îndebuințeze venitul anual din el spre scopuri de învățămînt a școalei noastre gr. cat. comunale.

4. Fundul acesta comunal să se fructifice prin cumpărarea de obligațiuni urbariale transil. sau prin cumpărarea de realități imobile iară niciodată prin împrumuturi la privați.

5. Despre îndebuințarea și manipularea atît a veniturelor anuale din dreptul de crîsmărit, cît și a Fundului școlastic comunal să fie obligată Eforia școlară, respectivmente, curatoarele manipulant a așterne în tot anul rațiunile documentate, pre calea oficiului protopopesc, ven. esaptorat⁶ archidieceșan, metropolitan în Blaș.

Cartea aceasta cesională, pentru mai marea asigurantie s-au sris și compus în trei esemplare, dintre care unul se va păstra în archi-

vul archidieceșan din Blaș, al doilea în cel al oficiului protopopesc al Miluanului iar al treilea în arhivul bisericeii gr. cat. locale.

Spre întărirea acestui document, subscris-am, fără de nece una silă, din propria voia noastră, cîți avem drept de crișmărit în comuna noastră.

Buciumi, 29/9 1868.

[Semnează 128 săteni, prin Iulian Maxim, student].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1869—2517.

¹ Buciumi, sat, com. jud. Sălaj.

² Iobagi.

³ Le-a aparținut.

⁴ Guberniul Transilvaniei a funcționat și după încheierea pactului dualist pînă în martie 1869.

⁵ Să nu se cheltuiască.

⁶ Exactorat, for de verificare a gestiunilor bănești.

XIX

Sat Șugatag, 3 octombrie 1869.

Locuitorii din Sat — Șugatag se obligă să înzestreze școala lor potrivit cerințelor legii școlare din 1868, în vederea menținerii caracterului ei confesional românesc.

Obligămînt.

Prin a căruia tărie noi infrascriseii din comuna gr. cath. a Sat — Șugatagului¹, în comitatu Maramoroșului și revererata diecesa Gherlei, ne obligăm în perpetuum, noi și succesorii noștri, cum că noi pe lîngă obligămentele plinite pînă acuma în privința școalei noastre comunale confesionale, încît nu ar fi de ajuns cu sucursul prescrist în § 35, vom susține școala noastră confesională în înțelesul legilor prescriste de la 1868, articolul XXXVIII, în corespondenție cu § § 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141.

Pentru întărirea și rigoarea lucrului acestuia am edat acest obligămînt legiuit, întărit cu trăsura de cruce, trasă după numele noastre și sigiliul comunal în două exemplare.

Dat în Sat — Șugatag, 3 octombrie 1869².

[Semnează: judele, 2 jurători, 2 curatori, diacul, și 13 săteni].
Înaintea noastră: Ioan Dobossy, paroh, Ioan Pascu, învățător.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869 — 3034.

¹ Sat, com. Ocna — Șugatag, jud. Maramureș.

² Actul a fost trimis episcopiei Gherlei la 27 noiembrie 1869 de către protopopul Marei, Ioan Pop, împreună cu declarațiile asemănătoare ale sate-

lor: Valea Porcului, Berbești, Giulești, Hărniciești, Desești și Brebu. Ele sînt însoțite de un mare raport în care protopopul Ioan Pop analizează cauzele stăgnării învățămîntului sătesc.

XX

Ciumăfaia, 9 octombrie 1869.

Locuitorii români din Ciumăfaia se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor, „cu limba propunerii cea maternă, adică română“.

Dechiarățune,

În a căruia înțeles subscrisa reprezentanție bisericească gr. c. și școlară precum și întregul popor g.c. din filia Ciomăfaia¹, ne-am dețăr murit statornicește și din voia liberă a ne susține și pre venitor scoala noastră populară, elementară gr. cat. română, cu limba propunerii cea maternă, adică română, îndatorindu-ne totodată, pre lîngă obligămintele luate asupra-ne pînă acuma, încît n-ar fi de ajuns, a ne ajuta și cu sucursul prescris în § 35 a legii și a corespunde prescrișelor articolului de lege 38 de la 1868 cu deosebire § 11, 37, 28, 29, 34, 133, 141 a legii aceștia².

Dat Ciomăfaia, în 9 octobre 1869.

[Semnează: Ioan Baldi, preot supleant, Gombás András judele sătesc, Olimpiu Barbulovici, protopop supleant, curatorul prim, 4 curatori și 40 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3070, f. 12.

¹ Ciumăfaia, sat, com. Borșa, jud. Cluj.

² Actul a fost trimis la 4 decembrie 1869, episcopiei Gherlei de către protopopul supleant al Giulei, Olimpiu Barbulovici, împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor: Adalin, Așchileul Mic, Băbuț, Borșa, Făureni, Giula, Măciș, Vultureni, Drag, Bădești, Fodora, Șoimeni, Sînmărtin și Răscruci.

XXI

Giula, 9 octombrie 1869.

Locuitorii români din Giula se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor în care predarea să se facă în limba română.

Dechiarățune.

În a căruia înțeles subscrisa reprezentație besericească g.c. și școlară precum și întregul popor gr. cath. din parohia Giula¹, ne-am dețăr murit statornicește și din voie liberă a ne susține și pre ve-

nitor școala noastră populară elementară gr. cath. română, cu limba propunerii cea maternă, adică română, îndatorindu-ne totodată, pre lângă obligămintele luate asupra-ne pînă acuma, încît n-ar fi de ajuns, a ne ajuta și cu sucursul prescris în § 35 a legii și a corespunde prescrișelor articolului de lege 38 de la 1868, cu deosebire § 11, 37, 28, 34, 133, 141 a legii aceștia².

Dat Giula, 9 octobree 1869.

[Semnează: Ioan Baldi, paroh; Butka János, jude comunal, Olimpiu Barbulovici, protopop supleant; curatorul prim, fătul, 6 curatori și 76 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869 — 3070, f. 9.

¹ Sat, com. Borșa, jud. Cluj.

² Cf. nota 2 doc. Ciumăfaia 9 octombrie 1869.

XXII

Adalin, 10 octombrie 1869.

Satele Adalin și Așchileul Mic se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor, în care predarea să se facă în limba română.

Dechiarățiune.

În a căruia înțeles subscrisa reprezentanție bisericească gr. cat. și școlară, precum și întregul popor gr. cat. din filia Adalin¹, unit cu parochia matre Așchileu-Mic² în cauza școlară, ne-am dețărmutrit statornicește și din voia liberă a ne susține și pre venitor școala noastră populară elementară ca școală confesională gr. cat. română, cu limba propunerii cea maternă, ad[ecă] română, îndatorindu-ne totunadată, pre lângă obligămintele luate asupra-ne pînă acuma, încît nu ar fi de ajuns, a ne ajuta și cu sucursul prescris de lege 38 de la 1868 și cu deosebire §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 153, 141 a legii acestia.

Dat în Adalin 10 oct. 1869³.

[Semnează: Ioan Moldovan, paroh supleant în Așchileul Mic și filiala Adalin, judele sătesc, 2 jurați, notarul, curatorul prim, 4 curatori, cantorul, 38 săteni și protopopul Giulei, Olimpiu Barbulo-vici].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3070, f. 4.

¹ Sat, com. Drag, jud. Sălaj.

² Sat, com. Așchileu, jud. Cluj.

³ cf. nota 2, doc. Ciumăfaia, 9 octombrie 1869.

Giulești, 10 octombrie 1869.

Satul Giulești se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale.

Mai în jos scriși, în numele comunei gr. c. Giulești¹, prin aceștea solemn adevărim și dăm în cunoștința tuturor căror li se cuvine cum că, pe baza §-lui 11 legea de instrucțiune, articolul XXXVIII din anul 1868 cu privire la instrucțiune poporală, ne manifestăm și dechiarăm cum că școala poporală g.c. a comunei noastre Giulești voim să fie și să rămână institut public poporal confesional.

Totdeodată ne deobligăm ca toate celea câte se prescriu prin legea sus amintită în privința susținerii și înfloririi școlii noastre confesionale strîns le vom observa și cu cea mai mare acuratețe le vom împlini.

Dat în Giulești, 10 octombrie 1869².

[Semnează: judele și 57 săteni „antistii și locuitori giuleșteni în numele întregii comune“, prin învățătorul Demetriu Costin].

Înainte noastră: [semnează: parohul, Petre Salca și învățătorul Demetriu Costin].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3034.

¹ Sat, com. jud. Maramureș.

² Cf. nota 2, doc. Sat-Șugatag, 3 oct. 1869.

Drag, 16 octombrie 1869.

Satul Drag se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, în care predarea să se facă în limba română.

Dechiarățiune,

În a căruia înțeles subscrisa reprezentanție bisericească gr. c. și școlară precum și întregul popor g.c. din parohia Drag¹ ne-am dertmurit statornicește și din voia liberă a ne susține și pre venitor școala noastră populară elementară ca școală confesională gr. cath. română, cu limba propunerii cea maternă, adevă română, îndatorindu-ne tot una dată, pre lângă oblegămentele luate asupra-ne pînă acuma, încît n-ar fi de ajuns, a ne ajuta și cu succursul prescris în § 35 a legeri și a coresponde prescriselor articolului de lege

XXXVIII de la 1868 și cu deosebire §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legii acestea².

Dat în Drag, 16 october 1869.

[Semnează: Ilie Getze, paroh; Simeon Forna, notar, Olimpiu Barbulovici, protopop supleant, judele, vicejudele, un jurat și 36 săteni] „cu unanim consens au voit și vreau poftita declarațiune“.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3070, f. 14.

¹ Drag, sat, com. jud. Sălaj.

² Cf. nota nr. 2 doc. Ciunăfaia, 9 octombrie 1869.

XXV

Vad, 17 octombrie 1869.

Satul Vad își exprimă voința pentru apărarea caracterului confesional, românesc, al școlii sale.

Declarațiune.

Subscrișii în numele întregii comune ne dechiarăm că dorința și voința noastră cea mai fierbinte este a susținea și pe venitor, pentru totdeauna, caracterul confesional al școlii noastre greco-catolice din Vad; deci ne deobligăm ca, pe lângă datorințele primite până acum asupra noastră, aceea o vom susținea și prevedea, conform articolului de lege XXXVIII adus în a. 1868 pentru instrucțiunea poporală și tot una dată ne vom năsuia a corespunde prescrierilor din § 11, 27, 28, 29, 34, 133 și 141.

Vad¹, la 17 octobrie 1869¹.

[Semnează: judele comunal, 11 săteni, preotul și protopopul]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3034.

¹ Sat, com. Copalnic — Mănăstur, jud. Maramureș.

² Cf. nota 2, doc. Sat-Șugag, 3 oct. 1869.

XXVI

Cig, 17 octombrie 1869.

Locuitorii români din Cig declară, solemn, că vor apăra caracterul confesional, românesc al școlii lor.

Declarațiune.

Subscrișii poporeni gr. cat. din comunitatea Cigului¹, la părințească provocare a preaveneratului Ordinariat diecesan a Gherlei, din 7 septembrie a.c. nr. 2282/1294, prin acestea sărbătorește ne

obligăm cum că școala noastră poporală arădicată și susținută și pînă acum din sudoarea noastră nicidecît nu o vom lăsa să fie despărțită de beserică, ci aceia, pe lângă obligămîntul și usul de pînă acum avut și încît va erta miseria noastră, cu libera sucurgere a noastră la celea prescrise în legea pentru instrucțiunea publică a anului 1868, o dechiarăm de confesională².

Dat în Cig, 17 octombrie 1869.

[Semnează preotul, judele, curatorul prim și 14 sățeni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3132, f. 11.

¹ Cig, sat aparținînd orașului Tășnad, jud. Satu Mare.

² Actul a fost trimis la 11 dec. 1869 episcopiei Gherlei de către protopopul supleant al Eriului, Avram Dragoș, împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor: Sincraiu Silvaniei, Ghirolt, Ady Endre, Căuaș, Socaciu, Unimăt și Acfiș.

XXVII

Urmeniș, 17 octombrie 1869

Locuitorii satului Urmeniș adoptă hotărîrea menținerii caracterului confesional, românesc al școlii lor.

Protocol.

Ce s-au luat în adunarea generală a comunei Urmenișului¹, ținută în 17 octbr. 1869, în cauza școlii, pentru au nu să se susțină școala de confesiunea noastră g.c. românească.

Cu toată serioșitatea luîndu-să obiectul la desbatere, sub președinția resp. preot și după ce s-a arătat din mai multe părți ai membrilor adunării răul și gangrena cea ucigătoare ce ar putea proveni din susținerea școlii comunale peste biserica și naționalitatea noastră română, au exclamat cu un entuziasm următoarea concludsiune:

Prin aceasta sărbătorește ne dechiarăm, acum pentru totdeauna și pentru fiii fiilor noștri, că în comuna noastră Urmeniș să se susțină pentru totdeauna numai una și nedespărțită școală de religiu-nea noastră g.c. română.

Care decisiune o lăsăm a se introduce și în protocoalele noastre bisericești, ca un document și pentru fiii fiilor noștri. Cetîndu-să protocolul, s-au autenticat, întărîndu-l cu subscrierea noastră.

Dat precum se vede mai sus.²

[Semnează: Ioan Vasvari, paroh, „președintele adunării generale a comunei Urminișului“, judele comunal, curatorul prim și 49 săteni]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361, f. 11.

¹ Sat, com. Băița de sub Codru, jud. Maramureș.

² Se anexează protocolul constituirii senatului școlar sătesc format din 9 membrii sub președinția parochului local.

³ Actul este trimis episcopiei Gherlei de către protopopul Băseștilor, Grigore Pop, împreună cu declarațiile asemănătoare ale celorlalte sate ale protopopiatului său: Birsăul de Jos, Birsăul de Sus, Tohat, Tămășești, Odești, Streruț și Săliște (școală comună) Girdani, Asuagiul de Sus și de Jos, Sălsig, Băița, Uileac și Monou.

XXVIII

Băița, 19 octombrie 1869.

Satul Băița se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii sale.

Document.

În sunetul ordinațiunei consistoriale de sub nr. 282 despre susținerea școlilor confesionale în în mod corespunzător legii 38 de la 1868,

Noi locuitorii români g. cath. din comuna Chireu¹ ne-am obligat ca școala noastră precum pînă acuma așa și de aci înainte, să rămînă școală confesională, îndatorîndu-ne că vom împlini toate recerînțele de lipsă pentru școală în sunetul legii amentite și procentul de 5 fl. v.a. de la dare îl oferim spre scopul școlii noastre confesionale.

Care a noastră învoială și așezămînt îl întărim cu subscrierea numelor [și] trasă lingă acestea cu însuși miinile noastre cruce și sigiliul s. baserici; întărit în Chireu, 19 october 1869.

[Semnează: curatorul prim care era și inspector sătesc școlar, 23 săteni și preotul]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058, f. 12.

¹ Azi Băița, localitate componentă a orașului Gherla, jud. Cluj.

² Actul a fost înaintat episcopiei Gherlei la 10 decembrie 1869 de către protopopul Gherlei, Andrei Anton, împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor: Jichișul de Sus, Hășdate, Livada, Ghirolt, Jichișul de Jos, Târpiu, Nima, Pintic, Șigău, Șintereag, Codor, Orman, Silivaș și Bunești.

Firiza, 21 octombrie 1869

Satul Firiza își declară voința pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale

•
Deschiarățiune.

Noi, subscriși ne dechiarăm că în înțelesul legii de învățămînt adusă pentru școalele populare în articolul 38, §§ 11, 35, 27, 28, 29, 34, 133, 141 că vom susține școala confesională și vom împlini obligămintele prescrise în §§ suprascriși. Despre ce dăm aceasta a noastră dechiarățiune în numele comunei besericești gr.c. Firizei, întărită cu subscrierea numelui nostru sau cu crucea trasă cu mîna noastră după numele nostru.¹

Dat în comuna Firiza,² 21 octobrie 1869.

[Semnează: judele și 8 săteni „antistea comunală a Firizei“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3052, f. 13.

¹ Actul a fost trimis episcopiei Gherlei, la 9 noembrie 1869, de către protopopul Băii Mari, Teodor Sabo, împreună cu declarațiile asemănătoare ale comunității române greco-catolice din Baia Mare și ale satelor: Ferneziu, Blidariu și Valea Neagră (școala comună), Băița, Recea, Tăuții de Jos și Tăuții Măgherauș (școală comună), ca răspuns la circularul episcopiei din 7 septembrie 1869 nr. 2282. În 5 decembrie 1869 se vor trimite la Gherla și declarațiile satelor: Mocira, Satul Nou de Jos, Ocoliș și Groși astfel încît toate comunele protopopiatului cu excepția micii comunități unite din Nistor, unde nu exista școală confesională românească, se pronunța pentru menținerea caracterului confesional al școlilor lor.

² Localitate componentă a municipiului Baia Mare, jud. Maramureș.

Cămărzana, 24 octombrie 1869.

Satul Cămărzana își declară voința pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, cu învățător de naționalitate română.

Protocol.

În 24 octobrie 1869, după publicarea grațioasei ordinațiuni a preamăritului Ordinariat diecesan, de sub nr. 2282/1294, cu instrucțiunea provizorie dimpreună, subiscăliții ne-am adunat la casa parochială, unde, în privința școalei, cu învoire unanimă, s-a decis

și s-a declarat cum că noi pe lingă oblegămintele primite pînă acūma și, încît nu ar fi de ajuns cu sucursul prescris în § 35 a legei, voim și dorim ca școala noastră din Comîrzana¹, poporală să rămînă și pe viitor, tot așa precum fu și pînă acuma, adecă școală gr. catolică română, cu învățator de religiunea și naționalitatea noastră.

Ne vom sîrgui, mai încolo, ca să facem destulul prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868, cu deosebire ne vom nă-sui ca școala noastră confesională în toată privința să corespundă § 11, 27, 28, 29, 34, 133 și 141 a legei mai sus amintită.

Despre care obiept s-a scris acest document, în 2 esemplare originale, întărit prin subscrierea numelor noastre și prin semnul crucei prin propriile noastre mîni făcut.

Semnat în Comîrzana, în 24-a octobree 1869.²

[Semnează: curatorul prim, cantorul, fătul, gornicul bisericii, 4 curatori, 5 membri ai senatului școlar și 17 săteni].

Înaintea noastră: Mihail Demeter, parochul Comîrzanei și directorele școlaei; Alesiu Călin, învățator.

Arh. St. ClujNapoca, F. Ep. Gherla, 1869—3125, f. 4.

¹ Cămărzana, sat, comună, jud. Satu Mare.

² Actul a fost trimis episcopiei Gherlei la 10 decembrie 1869 de către Alexandru Erdősiu, viceprotopop al tractului Țării Oașului, împreună cu declarațiile satelor Trip și Racșa.

XXXI

Breb, 24 octombrie 1869.

Satul Breb se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, în care să fie angajați învățatori de naționalitate română.

Anunțare!

În interesul creșterii morale a poporului g. c. român din comuna Brebu¹, comitatul Maramureșului, precum și protopopiatul Marei, dorind a folosi concesiunea legală a articolului de lege 38 din 1868, prin aceasta subscrisa toată comuna anunțăm și declarăm școala noastră din Brebu de confesională și suntem rezoluți toate a le mișca ca această școală tipul său confesional [să] și-l susțină, în urma cărui concesiune legală a numi[tului] articlu de lege, averea școlaei noastre ca confesională dorim a o susține și în dînsa,

precum învățători de această confesiune așa și de naționalitate română vor fi aplicinzi. Despre ce dăm această declarațiune sărbătorească, întărită cu subscripțiunile noastre și sigilul sătenesc și besericesc întărită.

Semnată în Brebu, 24 octomvrie 1869².

[Semnează: parochul, Georgiu Ivașco, judele comunal, învățătorul, Mihail Hotea și 39 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Fp. Gherla, 1869—3034.

¹ Breb, sat, com. Ocna-Șugatag, jud. Maramureș.

² Cf. nota 2, doc. Sat-Șugatag, 3 oct. 1869.

XXXII

Ghirolt, 24 octombrie 1869.

Satul Ghirolt oferă 5% din impozitul său direct pe seama școlii sale confesionale, românești.

Declarațiune.

Prin care noi mai jos suscriși, credincioși gr. cath. din comuna Giroltului¹, în comitatul Solnocului Interior, cercu Deșului, ne-am declarat și hotărît de bună voia a oferi 5% de la darea directă pe sama școalei noastre gr. cath. confesională, numai ca să ni-o putem noi de noi susține ca școală confesională și să fie corespunzătoare întru toate legeri dată pentru școli.

Care a noastră de bună voie declarare prin suscrierea și trageră de cruce înaintea numelor noastre o întărim.

Dat în Girolt, în 24 octobr. st. n. 1869².

[Semnează: Vasiliu Horvat, preot; Vasiliu Borbely învățător; curatorul prim, fătul, judele comunal, 2 curatori și 20 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058, f. 14.

¹ Ghirolt, sat, com. Aluniș, jud. Cluj.

² Cf. nota 2, doc. Băița, 19 octombrie 1869.

Girdani, 24 octombrie 1869

Locuitorii români din Gardani hotărâsc menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor și se angajează pentru îmbunătățirea situației sale.

Protocol.

Noi mai din jos subscrișii, poporul român greco-catolic a comunei Gardanilor¹, ne-am adunat la casa comunală spre a ne descoperi în privința școlii elementare părerile cele drepte ale noastre, în care adunare cu un înțeles ne-am detărmurit a susține și de aici înainte școala noastră confesională, română — națională și a o prevedea cu toate cele de lipsă, necesare și posibile, în înțelesul articolului de lege XXXVIII de la 1868, în urma § 11 corespunzătoare; a noastră declarațiune sinceră și cu subscrierile numelor noastre, trăsura de cruce și cu sigilul bisericii întărită o dăm.

Dată Gardani, die 24 octobre 1869².

[Semneză 72 săteni „înaintea mea și prin mine: Mihail Mustea, paroch Gardanilor“]³

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361, f. 21.

¹ Girdani, sat, com. Sâlsig, jud. Maramureș.

² Se anexează și un foarte scurt protocol al constituirii senatului școlar sătesc format din 12 membrii.

³ Cf. nota 3 doc. Urmeniș. 17 oct. 1869.

Bîrsăul de Jos, 24 octombrie 1869

Locuitorii satului Bîrsăul de Jos hotărâsc păstrarea caracterului confesional, românesc, al școlii lor și se angajează să îi îmbunătățească situația, potrivit legii școlare din 1868.

Protocolul.

Adunării comunale a Bîrsăului de Jos,¹ luat în 24 octobrie 1869, în preința suscrișilor locuitori din Bîrsăul de Jos, cu privința în viitor, pentru susținerea și întemeierea școlii confesionale.

Făcându-se cunoscut adunării comunale § 11 din articolul de lege XXXVIII, anul 1868, pentru școalele populare în urmarea căreia poporul îi stă în voie a întemeia și susține școala sa confesională cum și învățător de confesiunea și naționalitatea română;

Poporul coadunat, consfătuindu-se, decide și dechiarează următoarele: după ce școala e rădăcată și instituită pentru creșterea religioasă, în înțelesul așezămintelor și canoanelor s. beserici g. cath. fiilor și următorilor noștri, pentru desvoltarea și înaintarea acestora, pentru promovarea sau înaintarea curată a moralității, cultura religioasă, cunoștința drepturilor umane și a de-aproapelui nostru, vom susține-o ca școală confesională, religioasă g.c. pentru tot ventoriul, vom prevedea-o cu toate trebuincioasele, vom corespunde tuturor lipselor și recerințelor §§-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a menționatei legi școlare. Pe învățătorii aleginzi prin adunarea comunală confesională a credincioșilor g. catolici îi vom prevedea cu susținere și soluțiune cuviincioasă chemării lor întru creșterea fiilor noștri și, fiindcă g.c. beserică și religiunea noastră au susținut toate datinile avitice și morale, beserică au lățit cultura și cunoștința prin limba maternă între noi și de aci înainte vom asculta de s. beserică, prepușii miniștri sacerdoțiali a ei, de unde singur putem aștepta îndreptare pentru cultura fiilor noștri, ca să fie creștini buni, iubitori de patrie și binele de obște.

2) Întrebându-se de nou toți adunații că nu ar mai avea cineva de adaos ceva și învoiți sunt toți și pentru asigurarea viitorului gata sunt toți a să suscrie?

Toți, cu unanimitate, au răspuns a se ține de cele dechiarate în punctul 1 și a suscrie protocolul cu tragerea crucei la numele lor a-l întări.

Cu aceste protocolul s-a întărit, lăsat pe loc și suscris.

Semnat ca mai sus.²

[Semnează 58 „locuitori din Birsău de Jos, ca adunare comunală.“]

Înaintea noastră: Ioan Simeon, paroh; Bran Vasiliu, curator prim; Longin Cionca; Bran Iuon, jude comunal; Brunduş Ion cantor.³

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361, f. 28—29.

¹ Sat, com. Birsău, jud. Satu Mare.

² Se anexează și protocolul separat al constituirii senatului școlar sătesc format din 9 membrii, aleși prin aclamație.

³ Cf. nota nr. 3 doc. Urmeniș, 17 oct. 1869.

Răscruci, 28 octombrie 1869.

Locuitorii români din Răscruci hotărâsc menținerea caracterului confesional al școlii lor, în care predarea să se facă în limba română.

Dechiarățiune.

În a căruia înțeles subscrișa reprezentanție besericească gr. cath. și școlară precum și întregul popor gr. cath. din parohia Valasut¹, ne-am determinat statornicește și din voie liberă a ne susține și pre viitor școala noastră popolară elementară ca școală confesională gr. cath. română, cu limba propunerii cea maternă, adică română, îndatorindu-ne tot una dată, pre lângă obligămintele luate asupra-ne pînă acuma, încît n-ar fi de ajuns, a ne ajuta și cu sucursul prescris în paragraful 35 a legii și a corespunde prescrierilor articolului de lege 38 de la 1868 și cu deosebire paragrafilor 11, 27, 28, 29, 34, 133 a legii acestia².

Dat în Valasut, 28/10 1869.

[Semnează: preotul, învățătorul, notarul, protopopul, curatorul prim, 4 curatori și 42 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3070, f. 10.

¹ Răscruci, sat. com. Bonțida, jud. Cluj.

² Cf. nota 2 doc. Ciumăfaia, 8 octombrie 1869.

Livada, 31 octombrie 1869.

Satul Livada se Pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, în care predarea să se facă numai în limba română

Subscrișii locuitori de religione greco-catolică din Dengeleag¹, dăm această scrisoare înaintea tuturor cărora se cuvine cum că noi cu deplinătate recunoaștem aceia că toată creșterea noastră cea morală, cultura și învățătura numai de la biserică am avut, cu care în atît de strînsă legătură suntem încît, fără urmări nefolc-sitoare, de aceia nu ne putem despărți.

Biserica ne-au susținut datinile noastre cele morali și avitice, ne-au lățit cultura între noi, carele prin religiune și limbă stau în legătură cu aceia.

Școală a ne rădica, pînă acum mejloacele ne-au lipsit și a ne da pruncii la școală, prin multe împregiurări, am fost împedecați, și așa toată creșterea și pruncii noștri de la beserică au căpătat.

Acum de un temp încoace și școala ne-am înterminat, parte prin averea noastră proprie, parte prin succursul bisericei noastre, toate sub scutul aceleia, prin conferirea noastră, așa că în școala noastră numai bărbați de religiunea și limba noastră să învețe pruncii obiectele demîndate în limba noastră maternă. Pentru aceia o dechiarăm școala noastră de confesională, de averea noastră proprie și ne obligăm a [o] susține, încît ne va ajuta D-zeu, după înaltele demandate legi.

Dendeleag, 31 octobrie 1869, s. novo.²

[Semnează 27 săteni, prin Ioan Hosu, parochul local]

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058, f. 13.

¹ Azi Livada, comuna Iclod, jud. Cluj.

² Cf. nota 2, doc. Băița, 19 octombrie 1869.

XXXVII

Dobrin, 1 noiembrie 1869

Locuitorii români din Dobrin se pronunță pentru menținerea caracterului confesional românesc al școlii lor.

Dechiarățiune.

Subscrișii credincioși gr.c. de limbă și naționalitate română din comuna Dobrin¹, prin tenoarea acestor ordine sărbătorește ne dechiarăm că noi școala noastră locală voim totdeauna a o susține ca școală confesională gr. catolică și scăderile, de la a căror delaturare se supune și existența durabilă a școalei noastre confesionale, le vom delatura și în înțelesul articolului XXXVIII din 1868, sunător despre instrupțiunea publică, vom satisface cerințelor inesorabili a școalei noastre, instruîndu-o cu cele de lipsă; la cazul de lipsă și cu sucursul § 35 și conform §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 o vom susține cu propriile noastre puteri ca școală confesională. Despre care resolută voință estrădăm acest document subscriș și coroborat.²

În Dobrin, 1/11 1869.

[Semnează: parochul supleant al filiei Dobrin, judele comunal, cantorul, curatorul prim, învățătorul, un jurat, 12 săteni și protopopul Noțigului, Vasile Gheție].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3398 f. 9.

¹ Sat, com. jud. Sălaj.

² Actul este trimis la Gherla de către protopopul Noțigului Vasile Gheție, împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor: Cuceu, Someș — Odorhei, Șoimuș, Biușa și Horoaț (școală comunală) Noțig, Benefalău, Arduzel, Ineu, Bîrsa, Sâplac, Nadișul Român, Silimeghiu și Cicău.

XXXVIII

Cuzdrioara, 3 noiembrie 1869.

Fruntașii satului Cuzdrioara, cer Ordinariatului Episcopiei din Gherla sistarea practicii ca învățătorul școlii lor să predea alternativ, și în satul vecin, în vederea ridicării nivelului de pregătire al tineretului.

Venerabil Ordinariat!

În anul 1851, într-una înțelegere cu comuna filială Monoștur¹ am început la edificarea casei de școală, la care numita comună au participat atît la lucrul de mînă cît și cu contribuirea, după po-tința lor cu averea banală, iar după edificarea școalei cît și la mobilisarea aceia în continuu discipuli înscriși ca cercători de școală au frecventat școala regulat din anul numit pînă în anul 1856, fără nice una întîmplare periculoasă sau dificultate.

Însă în atinsul an comuna Monostur au abzis de dreptul și datena sa de a frecventa școala în Cuzdrioara² fără de a fi ceva conturbată sau restrînsă în dreptul său numita comună.

În anul 1860 comuna Monostur solemn s-au obligat pre sine, fără de a fi de cineva silită, a se folosi iar de dreptul avut, adeca a cerca elevii poporenilor din Monoștur nestrămutat școala în Cuzdrioara, din cauză că nici un succes nu au potut să aibă învățămîntul prin susținerea învățătorului în comuna proprie, din difi-cultățile, reaua soluțiune și slaba provedere a școalei cu mobile și alte trebuințe ce se recer la toată întîmplarea în una școală orga-nisată, care obligațiune a comunei Monoștur s-au făcut de cătră reprezentanții fruntași, în prezența inspectoratului comunal din Cuzdrioara, prin una conclusiune de datto 20 septemvre 1860 și prin Oficiolatul sustător deplin întărită, ca un document valid și solemn, care sub 0%, cu umilință aci se substerne în origine.

În anul 1867 s-au văzut poporul comunei Cusdrîoara, pe neștiute străpuns din dreptul său învechit și dus la una dificultate minorenă a căruia înțeles nu l-au putut subscrișii înțelege, iară fiindcă aceasta s-au făcut de cătră v. Ordinariat prin oarecare ordinațiune a cărui nr. dat nu-l știm, însă fiindcă lucrul au venit de la un loc părintesc și supravighilar în atari afaceri — am lăsat în esperința unui an — în urma căreia predarea învățămîntului în una zi Cusdrîoara, alta în Monoștur, au făcut și face defect a cărui urme în trei ani nici una diligență nu o poate întregi; prin urmare suntem siliți a ne îndrepta rogarea cătră v. Ordinariat ca să se îndure, pe basa documentului citat și substernut, a orîndui și îndatora pe poporanii monoștureri a-și tramite pruncii înscriși în școala comunei Cusdrîoara la învățătorii nostru nestrămutat, precum în numitul conclud s-au obligat, cu toți accidenți ce se țin de venitul școalei și soluțiunei învățătorului. Cu aceste, repetîndu-ne rogarea sîntem ai v. Ordinariat umiliți fii.

Cusdrîoara, la 3 noemvre 1869.

[Semnează: Ioan Bătinaș, primcurator; Ioan Mican, jude comunal și vicecurator, prin preotul Nicolae Cherebețiu; Gavril Ilieșu m.p., curator și proprietar; Alexiu Bogdan, curator „în numele întregii comune”]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—18.

¹ Sat, comuna Cuzdrîoara, jud. Cluj.

² Sat, comună, jud. Cluj.

³ În ședința din 5 martie 1870 a Consistoriului Episcopiei Gherlei se hotărăște ca pînă la o nouă dispoziție, învățătorul din Cuzdrîoara să predea alternativ și în Mănăștur iar dacă cuzdrîorenii nu ar fi de acord, atunci să acorde numi ei singuri învățătorului o retribuție de 200 fl. iar mănășturerii să-și organizeze școală proprie, după prevederile legii din 1868.

XXXIX

Deleni, 3 noiembrie 1869

Locuitorii români din Deleni se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor și se angajează să înlătore deficiențele sale.

Dechiarățiune.

Subscrișii credincioși gr. cat. de limbă și naționalitate română ai comunei Cioara¹, prin aceste sărbătorește ne dechiarăm în următoarele:

Noi, după ce am înțeles articolul XXXVIII de la anul 1868 a le-gei de învățămînt în carele se edice straformarea școalelor confesionale în comunale ori de stat, de cumva acele n-ar corespunde cerințelor articolului sus numit despre instrucțiunea publică, considerînd noi că partea esențială a vieții morale subsistă singur prin confesionalitatea respectivă gr. cat. ce profesăm, această confesionalitate se susține și îmbie fiecăruia prin învățătura în școală; urmează de aici că noi să susținem școalele noastre sub tipul confesionalității noastre.

Considerînd însă scăderile școalei noastre locale, încît aceste sînt pedece progresului oftat, aceste scăderi le vom delătura, la cas prin concursul § 35, cele defectuoase ameliorîndu-le conform §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141, și prin urmare o vom susține ca școală confesională școala noastră locală. Pentru evidența voinței noastre estrădăm acest document cu propria subscriere și tragere de cruce lîngă nume coroborat².

În Cioara, 3/11 1869.

[Semnează: adm. parochial local Grigoriu Sabieriu Kardos, judele comunal, un jurat, cantorul, curatorul prim, 13 săteni și protopopul Noțigului, Vasile Gheție].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3398 f. 7.

¹ Azi Deleni, com. Dobrin, jud. Sălaj.

² Actul este trimis episcopiei Gherlei de către protopopul Noțigului, Vasile Gheție, la 31 decembrie 1869, împreună cu declarațiile satelor: Cuceu, Someș-Odorhei, Dobrin, Șoimuș, Biușia, Horoat (școală comunală) Noțig, Benefălău, Arduzel, Ineu, Bîrsa, Săplac, Nadișul Român, Silimeghiu, și Cicău.

XL

Tămășești, 7 noiembrie 1869

Locuitorii satului Tămășești se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor.

Protocolul.

Care, în urma ordinațiunei mărîtului Ordinariat diecesan din 7 sept. a.c. nr. 2282/1294, în privința articolului de lege XXXVIII de la 1868 în cauza instrucțiunei publice din școalele poporale, în § 11, a susține dreptul neatins, confesională, poporală, în adunarea comunală Tămășești (Egerbegy)¹, 7 nov. 1869, s-au adus:

Noi mai în jos subscrișii conlocuitori de religiunea g. cat. a comunei Tămășeștilor (Egerbegy), în adunarea de azi decidem ca pecum în timpul trecut, așa și de acum înainte, pînă în capăt, vom ține școala după înțelesul art. de lege XXXVIII de la 1868, cu deosebire să corespundă §§ 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legii acestia de școală confesională și nicicum de comunală.

Dat în Tămășești (Egerbegy) în anul, luna și ziua mai sus citate.²

[Semnează: judele, un jurat, 2 curatori și 30 săteni, prin Vasilie Pop, paroch]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361 f. 14.

¹ Sat, com. Ariniș, jud. Maramureș.

² Se anexează și protocolul constituirii senatului școlar sătesc, format din 8 membrii.

³ Cf. nota 3 doc. Urmeniș, 17 oct. 1869.

XLI

Racșa, 7 noiembrie 1869.

Satul Racșa se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, cu învățător de naționalitate română.

Dechiarățiune.

Subscrișii locuitori din comunitatea Racșa¹, basîndu-ne pre grațioasa concesiune dată în legea instrucțiunei publice în școalele poporale, § 11 a articolului XXXVIII de la 1868, ne dechiarăm în mod solemn cum că voim a întemeia și susține școală confesională, cu învățători de confesiunea și naționalitatea noastră și cum că, pe lingă obligămentele primite pînă acumă și încît acele nu ar fi de ajuns cu sucursul prescriș în § 35 a legii, ne vom năzui aceea a o susține așa ca să corespundă prescrișelor articolului de lege XXXVIII de la 1868 și cu deosebire §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133 și 141 a legii acestia.

Despre ce dăm documentul acesta în două esemplare originale, întărit cu subscrierea numelui nostru și cu sigilele a besericii și a comunității².

Racșa, 7 novembrie 1869.

[Semnează: curatorul prim, judele sătesc, subjudele, fătul, 2 jurați, 8 membrii ai senatului școlar și 24 săteni].

Înainte noastră: Alessandru Erdösiu, paroh, director local și pr[ese]dinte a senatului școlar; VasIU Bocsia, învățător local: VasIU liu Napu, cantor.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3125 f. 5.

¹ Sat, com. Orașu Nou, jud. Satu Mare.

² Actul a fost trimis la 10 decembrie 1869 episcopiei Gherlei de către Alexandru Erdösiu, viceprotopop al tractului Țării Oașului împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor Trip și Cămărzana.

XLII

Sincraiu Silvaniei, 7 noiembrie 1869.

Locuitorii români din Sincraiu Silvaniei își declară voința pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii lor.

Noi, subscrișii poporeni gr. cath. din parochia Érsz[ent] Király¹ și ca reprezentanții întregului popor ținător de această confesiune, conform ordinațiunei măritului Ordinariat diecesan de Gherla, cu dto. 7 septembr. 1869 nr. 2282/1294, ne declarăm că precum școala de aici, pînă acum au fost confesională, așa și de acum înainte o vom susține ca școală confesională, îngrijindu-ne după împrejurări de toate trebuințele prescise prin legea articolului 38 din anul 1868, adusă de dieta țării. Despre ce dăm aceasta dechiarățiune obligatorie prin subscrierea numelor noastre proprie întărită.

Dat în Sincrai, 7 nov. 1869.

[Semnează: Ambrosiu Papp, paroh supleant, curatorul prim și 13 săteni] „ca reprezentanții întregului popor gr. cath. din Sincrai”².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3132, f. 5.

¹Sincraiu Silvaniei, sat, com. Dobrin, jud. Maramureș.

² Vezi nota 1. doc. Cig, 17 octombrie 1869.

XLIII

Șoimuș, 7 noiembrie 1869.

Locuitorii satului Șoimuș își declară voința pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor.

Protocolul.

Adunării comunei române Șoimușului¹, din protopopiatul Noțigului, diecesa Gherlei, comitatul Solnocului de Mișloc, ținută în 7 noiembrie st. n. 1869, su prezidiul parocului local.

Președintele face cunoscut scopul adunării și conform preamintitei ordinațiuni consistoriale dno. 7 septembrie a.c. nr. 2282/1294 provoacă pe coadunatul popor a se declara și decide în scris că doarește și pe viitor a susține școala sa de confesională sau ba?

Subscrișii, considerînd baza articolului XXXVIII a legii școlare din 1868 prin care, conform §§-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 35, 133 și 141 școalele confesionale cu tot dreptul neatîns se susține solemn declarăm și decidem cum că școala comunei noastre Siomușului, pe baza amintitei legi și corespunzător scopului, cu sucursul recerut o vom susține pentru totdeauna de confesională gr. catolică.

Dat în locul și timpul scris din adunarea comunală².

[Semnează: parochul, judele, curatorul prim, 2 jurați, 18 săteni, notarul cercual și protopopul Noțigului, Vasile Gheție].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3398, f. 10.

¹ Sat, com. Someș-Odorhei, jud. Sălaj.

² Vezi nota nr. 2 doc. Dobrin, 1 XI 1869.

XLIV

Motiș, 8 noiembrie 1869.

Satul Motiș se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii sale.

Declarațiune

Precum biserica au susținut datinile avitice și morale, ea a lătit cultura între popor, carele prin religiuine și limbă stă în legătură cu aceia; școlile s-au întemeiat parte cu averea, cu sucursul bisericei și a credincioșilor noștri; averea școalelor noastre de pînă acuma este avere confesională; corporațiuni și particulari o au donat și conferit cu scop să fie averea proprie, cu ajutorul căreia să se învețe copiii, prin bărbați de religiuinea și limba lor; așadară noi subscrișii locuitorii comunei Motișului¹ sărbătorește ne declarăm cum că voim ca școala noastră, ca pînă acuma, să rămînă confesională².

Sămnat în Motiș 8 novemb. 1869.

[Semnează: Ioan Ciurceaiu, preot local și preside a sen[atului] școlar, judele, curatorul prim și 51 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3279, f. 11.

¹ Motiș, sat aparținînd orașului Cehu Silvaniei, jud. Sălaj.

² Actul a fost trimis la 26 dec. 1869 episcopiei Gherlei de către Laurențiu Caba, notarul protopopiatului Oarței, împreună cu declarațiile asemănă-

roare ale satelor: Coșei, Chilioara, Bocșița, Mineu, Sălățig, Leleu, Bulgaru, Uliciug, Oarța de Jos, Oarța de Sus, împreună cu Oarța Mijlocie și Giurtelecul Hododului. Se anunță că originalele acestor declarații au fost înaintate inspectorului școlar de stat pentru comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna, Kerekes Jozsef, la cererea acestuia, împreună cu un tabel privind numărul copiilor de școală pe sate și recomandarea pentru 5 învățători spre a fi subsidiați de stat.

XLV

Ady Endre, 19 noiembrie 1869.

Locuitorii români din satul Ady Endre, exprimându-și protestul împotriva școlii comunale, patronate de stat, se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii lor și se obligă să o înzestreze conform prevederilor legii din 1868.

Dechiarățiune contractuală

Subscrisa întreaga populațiunea gr. cath. de Țr. Mințient¹ (Țr. Mindszent) în tenoarea acestor orduri, nefiind îndemnați de nimeni, fără ne îndeamnă interesul confesiunii și interesul creșterii fiilor noștri religios-morale pre venitor, care creștere § 11 din articolul legii XXXVIII din a. 1868, adus, ni-o lasă în voie liberă, ca cum pînă aci, așa și de aci înainte să o eserci[t]ăm cu învățători de confesiunea și naționalitatea noastră; prin urmare ne dechiarăm și obligăm cum că noi cu unanimitate nu părtinim în comuna noastră ținerea școlii comunale care aici s-ar înființa, ci voim ca pînă acum, așa și de acum înainte a susține școala confesională gr. cath. pentru instrucțiunea și creșterea pruncilor noștri în strînsă legătuintă cu biserica noastră gr. cath.; pe lîngă această obligațiune ca încît nu ar fi de ajuns succursul prescrist în § 35 a legii vom susține școala noastră elementară de școala confesională corespunzătoare prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868, cu deosebire să corespundă §§ 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legii aceștia; pentru ajungerea cărui scop în sensul legilor înalte ne-am ales și senat școlar comun.

Pentru mai marea valoare a voinței noastre unanim dăm această dechiarățiune contractuală, întărită prin trăsura mînelor noastre însemnată după numele noastre și sigiliul oficios bisericesc.

Dat Țr Mințient, 10 nov. 1869².

[Semnează: Daniel Palffy, preot local, 4 curatori și 25 poporeni gr.cath., din Țr Mințient].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3132 f. 7.

¹ Ady Endre, sat, com. Căuaș, jud. Satu Mare.

² Vezi nota 2 doc. Cig, 17 octombrie 1869.

XLVI

Bunești, 14 noiembrie 1869.

Satul Bunești, arătînd sacrificiile pe care le-a făcut pentru școala sa, se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc al instituției.

Protocol

Care s-au luat prin subscrișii, fiind adunați în numele comunei Săplac¹, tractul Gherlei, în urmașea circulariului protopopesco dt. 15 octombrie 1869 s.n. nr. 240, care circular s-au esmis în a.c. 1869 septembrie, 7 s.n. nr. 2282/1294 de cătără ven[eratul] Ordinariat a vād[uvitei] episcopie gr. c. de Gherla, în a căruia urmăre s-au făcut prin subscrișii reprezentanți ai comunei următoarea:

Declarațiune

În anul 1869, în 14 noiembrie s.n., adunîndu-ne noi subscrișii ca locuitori și reprezentanți ai comunei Săplac, cott-ul Solnocul Interior, tractul arhidiaconatului de Gherla; după ce noi încă în anii trecuți 1842 am avut școală confesională gr. cath. în această comună iarăși după 1850, în locul aceleia școli pé același fund parochial am zidit altă școală de piatră, provăzînd-o cu toate celea de lipsă, după potințe și justări iară pentru plăta sau leafa învățătorului am făcut și fundațiune care nestrănutaveră rămîne pe vecie, dînd capitalul împrumutului de stat care se află în oblegațiuni la ven[eratul] Ordinariat episcopesc de Gherla a căruia interesuriu cam peste 120 fl. v.a. trece și acel interes directe se folosește pentru plăta învățătorului; prin urmăre noi susținem și vom susține școala noastră, dechiarînd-o de școală gr. cath. confesională și după cumi pină acuma au fost sub propria dispoșețiune a veneratelor Ordinariate gr. cath. de Blaș și Gherla așa și de acum înainte o deelarăm a fi sub prețuita dispoșețiune a ven[eratului] Ordinariat gr. cath. de Gherla sub a căreia conducere și ocîrmuire ne aflăm ca fii sufleteși de o religiune și națiune.

Mai încolo cu una voce 50% de la suta care s-ar strînge cu porția, darea, acel procent îl oferim și dăm și ne oblegăm a-l da eschisiv numai pe folosul școalei noastre confesionale gr. cath. ca din acel procent să se suplinească atît leafa învățătorului cît și alte spese pentru folosul școalei și a pruncilor. Deodată poftim ca aceste declarațiune a noastră să mișlocească on[oratul] sinod a se aproba și de la locurile mai înalte.

Despre care pentru viitorime dăm această declarațiune obligatorie, întărind-o cu tragerea crucei minilor noastre proprie, de o parte, iară de altă parte cu subscrierea numelor înaintea subscrișilor martori².

Săplac, 14 novembrie 1869.

[Semnează judele comunal și 34 săteni, prin Aron Lochian].

Înaintea noastră, ca martori: Georgie Măhălean, Vasilie Horgos.

Din partea comunei besericești locale încă se convoesc [Semnează: parochul și curatorul prim].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3058.

¹ Azi Bunești, sat, com. Mintiu Gherlii, jud. Cluj.

² cf. nota 2, doc. Băița, 19 octombrie 1869.

XLVII

Satu Mic, 14 noiembrie 1869.

Locuitorii români din Satu Mic se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii lor.

Noi subscriși locuitori în Chisfalău¹ și credincioși besericei gr. cath., facem cunoscut tuturor căror se cuvine a ști cum că în ziua de astăzi adunîndu-ne laolaltă pentru a ne consulta despre susținerea școalei pe viitor, cu toții ne-am coînvoit ca aceia să o susținem și pe viitor ca școală confesională gr. cath. și prin aceste ne și dechiarăm cum că o vom susține ca atare și o vom provide, așa ca aceia să corespundă prescierilor articolului XXXVIII din legea pentru instrucțiunea poporului, adusă în an. 1868, cu deosebire să corespundă §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legii amintite și încît aceasta nu o vom putea face cu obligămintele pînă acum pri-

mite, la această întâmplare ne vom folosi de sucursul care ni-l dă legea sus citată în §-35.

Despre care a noastră declarațiune dăm acest document cu tragerea crucei mâinei noastre și sigiliul nostru comunal întărit².

În Chișfalău, 14 novembr. 1869.

[Semnează: judele comunal, 4 jurați, 22 săteni].

Înaintea noastră: Avram Dragoș, parochul locului și vicediacon districtual; Nechita Modoc, curator prim; Georgiu Pinte, vicecurator. Senatul școlar la școala confesională gr. cath. din Chișfalău, constituit în 14 novembr. 1869: [parohul, învățătorul, curatorul prim și 9 „aleși ai poporului“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3132, f. 3.

¹ Satu Mic, sat, com. Craidorolt, jud. Satu Mare.

² Cf. nota 2 doc. Cig, 17 octombrie 1869.

XLVIII

Târpui, 14 noiembrie 1869.

Satul Târpui se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale.

Declarațiune generală.

În adunarea școlară care s-a ținut în 14 november 1869, poporenii din comuna Târpui¹ s-a dechiarat toți că ei vor țiene, școala să fie cofesională, apromițind 5 de la 100, în înțelesul instrucțiunii școlare; cu un cuvînt toate cele ce se recer la una școală confesională le vor supleni împlinind poruncile mai înalte a veneratului Ordinariat.

Dat Târpui în 14 novembre 1869².

[Semnează: preotul, judele comunal, curatorul prim, un jurat, 27 săteni, prin învățătorul Simion Pleban].

Arh. Sat. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058, f. 16.

¹ Sat component al com. suburb. Jichișul de Jos, municipiul Dej, jud. Cluj.

² Cf. ncta 2, doc. Băița, 19 oct. 1869.

Jichișu de Sus, 17 noiembrie 1869.

Satul Jichișu de Sus hotărăște menținerea caracterului confesional, românesc al școlii sale.

Arătare.

Despre aceia cum că școala noastră din comuna Jichișul de Sus¹ e confesională, fiindcă în comuna noastră nu se află altă limbă, fără romană g. catolică; în comuna noastră, se vorbește totdeauna limba maternă română, așadar școala noastră nu e populară, fără confesională.

Despre care noi putem zice, cu toată comunitatea împreună, că nu e poporală ci e confesională și o susținem cu toate speșele noastre și o vom ține pe veci, a noastră să fie.

Subscrișii locuitori întărim această a noastră scrisoare cu subscrierea numelor și ante nume cu propriile mâni trasa cruce și sigilul comunei și a s. baserici; întărită în Jichișul de Sus, 17 nov. 1869, st. n.

[Semnează 10 locuitori] „și ceialalți locuitori din comună stau sub această condițiune cum că școala noastră nu e poporală ci e confesională; subscriși prin Nicolau Pop, parochu local”².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3058. f. 9.

¹ Sat component al com. suburb. Jichișu de Jos, municipiul Dej, jud. Cluj.

² Cf. nota 2, doc. Băița, 19 oct. 1869.

L

Trip, 19 noiembrie 1869.

Satul Trip se pronunță, solemn, pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii sale.

Dechiarățiune.

Noi subscrișii locuitori g. cath. din comuna Tripului¹, voind, în interesul creșterii religioase morale a pruncilor noștri, în cea mai posibilă măsură a ne folosi de concesiunea dată în cauza instrucțiunei publice din școalele populare în § 11 a articolului de lege XXXVIII de la 1868, ne dechiarăm sărbătorește că voim să susți-

nem școala noastră confesională; afară de aceea ne dechiarăm că, pe lângă obligămintele primite pînă acuma, le vom susține așa ca să fie corespunzătoare prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868, cu deosebire să corespundă §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legii acestia.

Despre ce dăm documentul prezente în două exemplare, întărit cu subscrierea numelui nostru².

Trip, 19 nov. 1869.

[Semnază: Manița Jacob, jude comunal și curator prim, un curator, fătul, 4 jurați, 6 săteni] „în numele tuturor locuitorilor din comuna Tripului“.

Înaintea noastră: Iosif Pop Lemeni, preot supleant; Ioan Danu, învățător

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3125, f. 3.

¹ Trip, sat, com. Bicsad, jud. Satu Mare.

² Actul a fost trimis la 10 decembrie 1869 episcopiei Gherlei de către Alexandru Erdösiu, viceprotopop al tractului Țării Oașului, împreună cu declarațiile satelor Cămărzana și Racșa.

II

Bădăcin, 20 noiembrie 1869.

Locuitorii satului Bădăcin își declară voința Pentru educarea copiilor într-o școală confesională, românească și se obligă pentru ridicarea unui nou edificiu școlar.

Noi suscrișii membrii a comunii Bădăcin¹, din comitatul Crasna, coadunîndu-ne astăzi și cîințelegîndu-ne cu toții, amăsurat dreptului expres în § 11 a articolului de lege 38 de anul 1868 în privința instrucțiunii tinerimei noastre, cu unanim consens am decis ca instrucțiunea tinerimii noastre să se efectueze în școala confesională gr. catolică, de care religione ne ținem toți locuitorii comunii acesteia, spre care scop prin aceasta ne obligăm cu toții cum că vom edifica în viitoarea primăvară casă școlară conform prescriei numitei legi și aceia [o] vom prevedea cu toate cele trebuincioase, vom susține docent abil, băețșorii din bună voia noastră îi vom da la școală, îi vom prevedea cu cărțile necesare și vom năsuia a corespunde întru toate §-ifilor din amintita lege; spre care scop, pentru cunoștința tuturor celor ce se cuvine, dăm acest Document prin care spre susținerea școlii noastre confesionale, ante compe-

tintelor autorității ne obligăm cu suscrierea propriului nume și cu tragerea crucii, deodată și cu sigiliul comunei noastre civil întărit.

În Bădăcin, 20 noiembrie, stil novo, 1869².

[Semnează: Ștefan Marinceaș, paroch, Ștefan Maniu, „jude și controlor“ și 10 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3357, f. 3.

¹ Sat, com. jud. Sălaj.

² Actul a fost trimis la 21 decembrie 1869 episcopiei Gherlei, de către protopopul Periceului, Ioan Lobonțiu împreună cu declarațiile asemănătoare ale satelor: Badon, Lompirt, M. Goroslău, Bocșa-Română, Cățelul Român, Giurtelecul Șimleului, Cățelul Maghiar, Pericei, Recea și Varșolt.

I.II

Odești, 26 noiembrie 1869.

Locuitorii satului Odești se pronunță pentru păstrarea caracterului confesional, românesc, al școlii lor.

Protocolul

Care s-a luat în 26 noiembrie 1869 în adunarea generală a comunei Odești (Vadafalva)¹ în urma preaveneratei ordinațiuni a preamăritului Ordinariat diecesan din 7 sept. a.c. sub nr. 2283/1294 și a reverendisimului domn Grigoriu Pop, arhidiacon din 8 nov. 1869 sub nr. 199, ca trimis în cauza aceasta.

La adunarea generală a comunei Odești (Vadafalva) coadunată prin mine în ziua mai sus amintită, în cauza școalei, în care făcându-li-se cunoscut cuprinsul general al legii despre instrucțiunea publică, articolul de lege XXXVIII de la 1868, pentru susținerea școlilor confesionale și că, în înțelesul § 11 din lege le stă în voia liberă ca să întemeieze și să susțină școli confesionale, cu învățători de confesiunea și naționalitatea lor și totodată li să propună întrebarea că voiesc sau ba a susține și mai încolo să fie școala confesională sau comunală?

Adunarea generală a comunei Odești (Vadafalva), după esplierea legii XXXVIII de la 1868 și întrebare, unanimiter se dechiară că vor susține și mai încolo școala de confesională, corespunzătoare prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868 și se vor năsuși ca să corespundă §-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 132, 141 a legii acesteia.

Dat în adunarea generală a comunei Odești (Vadafalva) ținută la 26 noiembrie 1869².

[Semnează: judele, juratul comunal, curatorul prim, 3 curatori, 13 săteni, prin Petru Lengyel, paroch Urmenișului și Săliștei].

Înainte noastră: Ștefan Gasman, paroch; Vasiliu Ghițiu, cantor și învățător³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361 f. 16.

¹ Sat, com. Băița de sub Codru, jud. Maramureș.

² Se anexează și protocolul separat al constituirii senatului școlar sătesc alcătuit din 12 persoane, sub președinția preotului local.

³ Cf. nota 3 doc. Urmeniș, 17 oct. 1869.

LIII

Giurtelecu Șimleului, 29 noiembrie 1869.

Satul Giurtelecu Șimleului se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii sale.

Dechierațiune.

Prin care subscrișii membri a comunei besericești gr. catolice din Giurtelec¹, în comitatul Crasna, coadunându-ne în ziua mai jos însemnată la casa [parohiei] și aici consvātuindu-ne despre afacerile noastre școlare și despre modul cum să se instrueze de aci înainte tinerimea noastră școlară, pe basa §11 din articolul de lege XXXVIII de la anul 1868, ne dechiarăm cum că noi în cauza instrucțiunii tinerimei noastre gr. c. voim a ne susține dreptul neatins a confesiunii noastre gr. catolice și așa noi ne vom susținea școala noastră confesională; deodată ne obligăm cum că noi aceasta prin sucursul prescris în § 35 a mai sus amintitei legi o vom prevedea cu toate recerințele prescrise în §§ 11, 27, 28, 29, 34, 133 și 141 a mai sus amintitei legi, dînd aceasta dechirațiunea aceasta a noastră și obligămîntea prin tragerea semnului crucei după numele noastre întărită².

Giurtelec, 28 noembr. 1869.

[Semnează 33 săteni].

Înainte mea: Ioan Lobonțiu, paroch în Giurtelec și protopop; Teodor Taloșiu, învățător.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3357, f. 9.

¹ Giurtelecu Șimleului, sat, com. Măeriște, jud. Sălaj.

² Cf. nota 1 doc. Bădăcin, 20 nov. 1869.

Badon, 30 noiembrie 1869.

Locuitorii satului Badon își declară voința pentru menținerea caracterului confesional românesc al școlii lor.

Dechiarățiune.

Subscriși locuitori din comuna Badon¹, îngremiată comitatului Crasnei și diecesei armenopolitane², în ambitul Silvaniei, coadunându-ne azi la casa parohiei în loc, în urma cointelegerii, unanime ne dechiarăm și deodată ne și promitem, școala noastră gr. cath. cari și altcum de la un timp încoace de când este întemeiată, parte cu averea, parte cu sucursu sf-tei beserici s-a susținut și de aci înainte a o avea și a o susține de școală confesională, pe lângă obligămintele primite pînă acum și încît nu ar fi deajuns cu sucursu în § 35 a legii corespunzătoare precrișilor art. de lege XXXVIII de la 1868 cu deosebire să corespundă §§-ilor 11, 27, 34, 133, 141 a legii aceștia la ce și cu subscrierea numelor proprie, apăsarea sigiliului și tragerea crucii după nume deobligîndu-ne documentăm; 30 nov. 1869³.

[Semnează: judele comunal, curatorul prim și 6 săteni „în numele a întregului popor g. c. din Badon“]. Înaintea mea și prin mine: Ilie Fortiș, paroch gr. c. în Badon.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3357, f. 4.

¹ Sat, com. Hereclean, jud. Sălaj.

² Dieceza greco-catolică a Gherlei (Armenopolis).

³ Cf. nota 1 doc. Bădăcin, 20 nov. 1869.

Coșeu, 4 decembrie 1869.

Locuitorii români din Coșei își exprimă voința menținerii caracterului confesional, românesc, al școlii lor și se angajează pentru ridicarea unui nou edificiu școlar.

Declarațiune.

Noi mai jos subscriși, locuitori români din comuna Coșeului¹, facem cunoscut tuturor căroră li să cuvine și totodată ne și declarăm în privința școlii elementară din comuna noastră Coșeu, cum că noi mai în multe rînduri, cosfătuindu-ne cu toții așa ne-am ho-

tărit și pe aceasta suntem odihniți ca școala confesională să existe totdeauna în comuna noastră iară nu cea comunală. Ne resolvăm și ne obligăm cu toții cum că pe anul viitor vom edifica altă școală nouă care să corespundă scopului impus și dorit.

Spre a cărui lucru mai mare încredințare dăm această declarațiune, întărită cu subscrierea numelor, tragerea crucii dreptelor noastre și cu sigilele bisericeii și a comunei noastre. Întărită în Coșei, 4 decembr. 1869².

[Semnează: Teodor Silași, paroch local, judele sătesc, curatorul prim, 45 săteni „și ceilalți, cu toții“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3279, f. 22.

¹ Coșeiu, sat, comună, jud. Sălaj.

² Cf. nota 1 doc. Motiș, 8 nov. 1869.

LVI

Oarța de Sus, 5 decembrie 1869.

Fruntașii satelor Oarța de Sus și Oarța de Mijloc se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor.

Protocol.

Care s-au luat și ținut în parochia Oarța de Sus¹, în 5 decemb. 1869, la casa comunală, unde, fiind de față frunțașii comunei: Georgiu Andreuțiu, Gregoriu Füleș, Simeon Temeșian, Teodor Mărcuțiu, Vasiliu Temeșan, Onuț Mărcuțiu, Vasiliu Temeșan a [lui] Precup, Vasiliu Zaharie lui Simeon, Toma Mărcuțiu, Ștefan Moroșan, Ioan Gitiu, cantor, Teodor Zaharie lui Toader, Petru Zaharie, Alexe Andreuțiu, Zaharie Moroșan, Constantin Temeșian și doi reprezentanți a filiei Oarța de Mișloc: Andrei Horincariu și Füleș Zaharie, după ce li s-a esplicat prin scrisul paroch a locului că pentru ce scop sint convocați și după ce li s-au făcut întrebare că pe lângă ce titlu voiesc să le rămână școala în viitor, sub titlu de școală comunală sau confesională:

Dechiarățiune.

Noi subscrișii, ca frunțași și reprezentanți a întreg poporului locuitor în parochia Oarța de Sus și filia Oarța de Mișloc, fiindcă și pină acuma laolaltă am susținut una școală, ca școală de religia noastră și acumă solemniter ne declarăm că voim a o susține și cu

toate cele de lipsă a o prevede, dar numai sub titlu de școală religioasă.

Care protocol, după ce s-au cetit, explicat și de autentic executându-se, l-au închiat și subscris, în sus scrisul an, lună, zi.

[Semnează parochul, învățătorul, judele comunal și curatorul prim din Oarța de Sus, judele și curatorul prim din Oarța de Mijloc]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3279, f. 5.

¹ Sat, comună, Oarța de Jos, jud. Maramureș.

² Cf. nota 1 doc. Motiș, 8 nov. 1869.

LVII

Băsești, 6 decembrie 1869.

Locuitorii satului Băsești se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor.

Protocolul.

Adunării comunale ținută în Băsești¹, în 6 decembrie 1869, sub președinția r[everendi]ssimului domn Gregoriu Pop, arhidiacon și paroh local².

Domnul președinte dă cetire ordinațiunii veneratului consistoriu ep[iscop]esc a diecesei Gherlei, dto. 7 sept. a.c. nr. 2282/1294 prin care se face întrebare: voiește poporul a-și susține școala sa poporală și mai încolo de școală confesională sau dorește, întru înțelesul legii de instrucțiune publică de la an. 1868, art. XXXVIII, a o preface în școală comunală?

Poporul coadunat s-a declarat în unanimitate cum că școala sa poporală și mai încolo voiește a o susține de școală confesională, obligându-se a satisface prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868 și cu deosebire a corespunde §§-ilor: 11, 27, 28, 29, 34, 133 și 141.

Cu aceste protocolul s-a închiat și subscris.

Datu ca mai sus³.

[Semnează: Grigoriu Pop, paroh și protopop, Alexandru Pop, Teodor Pop și 24 săteni]⁴.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3361.

¹ Sat. com. jud. Maramureș.

² Tatăl cunoscutului om politic român Gheorghe Pop de Băsești.

³ Se anexează un foarte scurt protocol al alegerii senatului școlar sătesc, format din 8 membrii.

⁴ Actul este trimis la 28 decembrie 1869 de către protopopul Băseștilor, Grigore Pop, consistoriului episcopiei Gherlei, împreună cu declarațiile asemănătoare ale celorlalte sate ale protopopiatului: Bîrsăul de Jos, Bîrsăul de Sus, Tohat, Urmeniș, Tămăsești, Odești, Stremț și Săliște (școală comună) Gîrdani, Asuagiu de Sus, Salsig, Asuagiu de Jos, Băiță, Uileacul Someșan, și Monou.

LVIII

Bocșa-Română, 7 decembrie 1869.

Locuitorii satului Bocșa-Română se pronunță pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii lor și se angajează pentru îmbunătățirea situației sale.

Cu ajutorul lui Dumnezeu!

Subscrișii membri aleși ai consistoriului comunei Bocșia-Română¹ antistii besericiei aceiași comune, facem cunoscut tuturor coveniților aceia că avînd noi școală poporală, pre aceia ca de religiune gr. catolică iar de națiune română, în comună pură română, ca confesională și română voim a fi, di pă fii pe fii, pînă va esista român pe lume, română ca și pînă aci; din casa comunei eclesiastice ne obligăm a o sustînea cu toate necesariile și de va lipsă dreaptă, a o mai mări, promițînd casa numită și spre acest scop din darurile lui D-zeu și în grelele împrejurări ce de presinte ne apasă, după putință a o înmulți; mai departe mulctele² ecsecvende de la neglijenții părinți a-și da pruncii la școală regulat cum și alte pedepse care în judecățile din loc vor obveni și se vor cuveni s. eclesie spre acest scop le vom folosi; acurat la edificări nouă sau reparațiuni școlare dătători ajutor, după lipsa dreaptă, totdeauna cu cărle și cu palmile noastre.

Despre ce am dat această dechiarățiune ca oblegămînt, chiar cu propriile suscrieri și cu crucile dreptelor noastre și cu sigilile comunei și a bes[ericiei] întărit, în numele comunei întreg.

În Bocșia-Română, decembre 7, 1869³.

[Semnează: Gavrilă Remasu, jude primar comunal; Petru Bărnăuțiu, ținător primar și 10 săteni „în numele comunei“].

Înaintea noastră: Matei Silvani, paroch și director local școlastie; Martonfi Kajetán, notar.

Copie, Art. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3357, f. 6.

¹ Sat. com. jud. Sălaj.

² Pedepsele.

³ Cf. nota 1 doc. Bădăcin, 20 nov. 1869.

Sălsig, 7 decembrie 1869.

Locitorii satului Sălsig se pronunță Pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor și se angajează pentru îmbunătățirea situației sale.

Solemnă declarațiune.

În sunetul căreia subiscăliții colocutori din comuna g.c. Selsig¹, gremiată comitatului Solnocu de Mijloc (Középszolnok) în publica noastră coadunare de astăzi, ținută su presedenția d-lui paroc local în curtea școalei locale, solemn ne dechiarăm și convoierea ni-o descoperim ca școala din comuna noastră pentru educațiunea poporală, precum pînă acum, așa și în viitor să fie și să rămînă de școală confesională română g. catolică.

În meritul acestei declarațiuni totdeauna ne apremitem și deobligăm ca, pe lingă obligațiunile pînă acum primite față cu școala, încit acelea nu ar fi de ajuns, școala noastră de școala confesională o vom susține și conserva în așa mod și măsură cît prescrierilor §§-ilor despre școlile confesionale din articolul de lege despre educațiunea publică din anul 1868 să devină corespunzătoare.

Care a noastră declarațiune și obligațiune în legătuință cu referințele școalei gremiale, afară de sigilele în comună usuate, parte prin propria subscriere, parte prin tragerea semnului † la numele propriu adevărim și constatăm².

Dat Selsig, 7 d-bre 1869.

[Semnează: Nicefor Ossianu, paroch, Vasiliu Jecian judele comunal, Luka György și 82 săteni prin Nicefor Ossianu]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3361, f. 30.

¹ Sălsig, sat, comună, jud. Maramures.

² Se anexează și protocolul constituirii „scaunului scolastic” format din 9 membrii.

³ Cf. nota 3 doc. Urmeniș, 17 oct. 1869.

Acîș, 8 decembrie 1869.

Locitorii români din Acîș se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii în care să se învețe „a ceti și a scrie românește“.

Obligămînt.

Noi subscrișii poporeni gr. cath, de Acașiu¹, coadunîndu-ne laoltă în cauza susținerii școalei și a îngrijirei despre ea, dreptul neatins al confesiunii voim a-l susține și ne obligăm la articlu

de lege 38 de la anul 1868 adus în dietă și § 11, cum că noi precum pînă acum din propriile noastre spese așa și de acum înainte vom susține școala și a o prevedea în toate cele trebuincioase și cele de lipsă cari se potesc și consună cu § 11, 27, 28, 29, 34, 133, 144 a-legei aceștia. Noi vom ca să fie școala noastră confesională iar nu comunală, unde să se poată pregăti copiii și învăța spre încheiturile credinței, a ceti și a scrie românește ca să poată fi membri folositori și mădulari buni a bisericii sale.

Acest obligămînt îl dăm spre mai mare crezămînt și întărire, care totdeodată cu subscrierea numelui și tragerea crucii mînei drepte îl întărim².

În Acașiu, 8 decembr. 1869.

[Semnează: Ioan Popdan, paroch supleant, curatorul prim, 15 sateni „și ceilalți poporeni“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3132, f. 14.

¹ Acaș, sat, com. jud. Satu Mare.

² Cf. nota 2, doc. Cig, 17 octombrie 1869.

LXI

Pericei, 10 decembrie 1869.

Locuitorii români din Pericei se angajează pentru susținerea școlii lor confesionale, conform exigențelor legii școlare din 1868.

Document autentic.

Noi mai în jos subscrișii membri eclesiei greco-cath. a Periceului¹, după sunetul prea veneratei instrucțiuni provisorie pentru susținerea școalelor confesionale în mod corespunzător legei XXXVIII a. 1868, dechiarăm că pre lingă olegămintele primite pînă acuma și încît nu ar fi de ajuns cu sucursul prescrist în § 35 a legei, vom ținea școala noastră confesională și întemeiată corespunzătoare prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la a. 1868, cu deosebire să răspundă § -ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legei aceștia.

Dat 10 decembrie 1869 în Pericei².

[Semnează: Ioan Cosma, paroch, Alexandru Belu, învățător; „senatorii scolastici și membrii eclesiei“: urmează 65 semnături].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3357. f. 13.

¹ Sat, comună, jud. Sălaj.

² Cf. nota 1 doc. Bădăcin, 20 nov. 1869.

LXII

Măgura, 14 decembrie 1869.

Satul Măgura achiziționează o casă pentru a servi drept școală.

Contract.

În care io Bogdan Grigore din comuna Măgura¹ am dat casa mea de sub nr. 32, locuitorilor din Măgura de școală sătească, asemenea și din grădina mea de sub nr. parcelei 28, am dat 20 orgi patrate, în schimb, locuitorilor din Măgura pe alt loc din Strungeneasa.

Asemenea și noi mai jos scrișii locuitori din comuna Măgura am dat lui Bogdan Grigore pe casa și locu mai sus zis de 20 orgi patrate, alt loc din Strungeneasa din locu satului cel de pășionat 1000 orgi patrate așa cît zisul loc de ambe părți să fie dat pe vecii vecilor, cu aceea condițiune ca nici noi, nici următorii noștri să nu aibă drept a-l putea răscumpăra acest schimb. Despre care învoire am dat acest contract; adevărim cu sămnul crucii mîinii drepte înaintea numelor noastre și a martorilor spre acest scop chemați.

Măgura, în 14 decembrie 1869.

[Semnează 30 săteni, prin Ioan Bohățel, notar].

De fața noastră, ca martori; Bohățel Gyorgye din Glod, Ioan Bohățel, m. p., Atanasie Gyirasi, m. p., Alexiu Nemeș, m. p. preot supleanț².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—867.

¹ Sat, comuna Poiana Blenchiei, jud. Sălaj.

² Cf. Doc. Măgura, 20 decembrie 1869.

Mineu, 14 decembrie 1869.

Locuitorii români ai satului Mineu își declară voința pentru menținerea caracterului confesional, românesc, al școlii lor.

Declarațiune.

Subscrișii locuitori români gr. catolici din Mineu¹, adunându-ne la casa parochială în ziua scrisă, după serioasă consfătuire despre treburile școlare, în înțelesul articolului de lege 38, din 1868, prin aceasta sărbătorește ne declarăm ca școala să fie unită cu s. biserică, adică să fie și de aci înainte *confesională* și ca atare dorim a o susține din mișloacele noastre proprie și a o prevedea cu cele de lipsă, conform legerii amintite și la această declarațiune noi cu toții voim ca școala noastră confesională vrem a o ține în sus cu toate cele de lipsă și după subscrierea numelui nostru am făcut și tragerea de cruce².

S-au întărit în Mineu la 14 decembrie 1869.

[Semnează parochul și 23 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3279, f. 16.

¹ Sat, comuna Sălățiș, jud. Sălaj.

² Cf. nota 1 doc. Motiș 8 nov. 1869.

Bulgari, 18 decembrie 1869.

Românii din Bulgari se pronunță pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor.

Declarațiune!

Subscrișii locuitori români g.c. din Bulgariu¹, coadunându-ne astăzi la casa parochială și serios sfătuindu-ne, am aflat de bine că școala noastră și de aci înainte să rămână școală *confesională* și prin asta, în înțelesul legerii art. 38 din anul 1868, ne și declarăm că voim a o susține și înzestra cu a noastră putere ca școală confesională².

În Bulgariu în 18 dec. 1869.

[Semnează: Grigore Pap, paroch, judele comunal, 9 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1869—3279, f. 13.

¹ Bulgari, sat, com. Sălățiș, jud. Sălaj.

² Cf. nota 1 doc. Motiș, 8 nov. 1869.

LXV

Măgura, 20 decembrie 1869.

Locuitorii din Măgura cer separarea de către satul Glod în Problemele școlare și se angajează pentru amenajarea edificiului școlii proprii.

Mult onorate domnule protofoape!

Noi mai jos subscrișii locuitori din comuna Măgura¹ ne-am învoit, pe lângă contract, să ne fie învățător în anul acesta Ioan Roman, fiindcă dînsul are două căși supt un acoperămînt și una casă s-au gătit cum se cade pe sama pruncilor, fiindcă acuma am cumpărat casă de școală cu grădină cu tot, precum adeverește contractul² și fiindcă în anul acesta nu se poate de tot isprăvi casa de școală pînă pe anul viitor, ne rugăm mult onor. domn proto-pop să ne deslipească de către satul Glod³ cu școala, fiindcă este un deal foarte greu de venit copiii la școala Glodului și oamenii nu sînt în stare de a-i putea duce la școala Glodului, fiindcă ne-am învoit, pe lângă contract, cu Ioan Roman să nu fie învățător în anul acesta și să învețe în casa sa și pe anul viitor se va găti cealaltă după sunetul legilor.

Pe lângă care umilită rugare, suntem cei mai mici supuși ai mult onor. domn proto-pop.

Măgura, întru 20-lea december anului 1869.

[Semnează 25 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—867.

¹ Sat, comuna Poiana Blenchii, jud. Sălaj.

² Cf. Doc. Măgura, 14 decembrie 1869.

³ Sat, comuna Gilgău, jud. Sălaj.

Tohat, 22 decembrie 1869.

Locuitorii români din satul Tohat hotărăsc menținerea pentru totdeauna a caracterului confesional, românesc al școlii lor.

Protocolul.

Care în urma ordinațiunii măritului Ordinariat diecesan din 7 sept. a. c. nr. 2282/1294, în privința articolului de lege XXXVIII de la 1868, în cauza instrucțiunii publice din școalele populare, în § 11 a susține dreptul neatins, confesional, popular, în adunarea comunală în Tohat (Tohát), 22 decem. 1869, s-au adus:

Noi, mai în jos subscrișii conlocuitori de religiunea g. cath. a comunei Tohatului (Tohát)¹ în adunarea de astăzi decidem că păcun: în timpul trecut, așa și de acum înainte pînă în sfîrșit vom țene școala după înțelesul articolului de lege XXXVIII de la 1868, cu deosebire să corespundă §§ 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 al legei acestia, de școală confesională și necicum de comunală.

Dat în Tohat (Tohát) în anu, luna și ziua mai sus scrisă².
[Semnează: judele, învățătorul, curatorul prim, și 30 săteni, prin Marcu Pop, paroch al Monoului și administrator al filiei Tohat]³

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1869—3361, f. 9—10.

¹ Tohat, sat, com, Ulmeni, jud. Maramureș.

² Se anexează un foarte scurt protocol al alegerii senatului școlar sătesc format din 8 membrii sub președinția parochului.

³ Cf. nota nr. 3 doc. Urmeniș, 17 oct. 1869.

Apoldul de Jos, 27 februarie 1870.

Comitetul comunal din Apoldul de Jos donează terenurile intravilane ale fostei eclesii luterane, cumpărate prin licitație publică, în vederea constituirii unui fond al școlii confesionale românești; declarîndu-se importanța școlii în viața comunității se stabilesc modalitățile funcționării noului fond.

Ședința comunală.

Din 27/2, 1870; fiind comitetul comunal conchiemat s-au înfățișat: Ioan Banciu, autiste subst[ituit]; Nicolae Beșiu, Ioan Radu, Moise Cacoveanu, jurați; Nicolae Popa, orator; Ioan Beu, Onea

Popa, Ioan Munteanu, Teodor Dragomir, Ioan Văleanu, Moise Babe, Moise Popa, Onea Topîrcean, Nistor Nicoară, Nicolae Beşiu, Onea Popa, Dumitru Beltean, Teodor Buta, membri de comunitate; iară Moise Orăşteanu, antiste; Ioan Buta, Nicolae Dragomir, Alexie Antimie, Nicolae Cojocariu şi Dumitru Fleşeriu, fiind bolnavi, sunt absenţi.

Obiect de pertraptare:

e consultarea despre modalitatea că cum are a se folosi realitatea de sub nr. topogr. 1, 2, 3 şi 4, mai înainte ţinătoare de eclesia luterană, care e un complex de 4 jugere 970 stîngeni productiv şi 1290 stîngeni neproductiv, învecinată, de una parte, cu calea către biserica greco-orientală şi cîntirumul acelei biserici, de altă parte, locul comunal şi pămînturi ale unor proprietari; mai de parte cu curtea şi grădina lui Ioan Beu nr. 195 şi în urmă cu uliţa așa numită „Uliţa cea nouă“, către Apoldu de Sus, cumpărată prin licitaţiune, deto. 27 aprilu 1869 de comuna noastră, spre mai mare folos şi obştesc bine comunal.

Pertraptînd în cauza de faţă, propune, Ioan Beu, membru al comitetului comunal:

Încum se cunoscut ne este încă la toţi, că de cînd tot această reprezentanţă comunală au pertraptat despre cumpărarea sinecurei evang. luterană, așa numita „eclesie săsească“, de pre teritoriul comunei noastre, tot atunci în şedinţa comunală din 21/5 1869, s-au adus concluderile ca, în numele comunei noastre, să se răscumpere întreaga eclesie evang. luterană, reţinînd din aceia numai obiectul de sub întrebare, pentru aceea mai neapărată trebuinţă a comunei noastre şi anume pentru clădirea casei comunale şi cu deosebire pentru una şcoală întemeiată amăsurat poporaţiunii noastre.

Aşa, în legătură cu acel măreţ şi laudat concluderile, recunoscîndu-se cu aceea ocaziune, arătata necesitate spre clădirea unei case comunale, în care să se afle cancelaria comunală, unde totodată să se afle şi cvartirul notariului funcţionînd, precum şi clădirea unei şcoale comunale, cu încăperi amăsurate la numărul cel mare al copiilor de şcoală din comuna noastră, sum de părere şi propun ca din acel loc mai sus descris, nouă la toţi mai de aproape cunoscut sub numirea „Curtea şi livada popii sas“, sub biserica noastră, să se destine pentru clădirea casei comunale şi grădina aceleia un areal de 300 stîngeni, iară cealaltă parte întregă, în mărime de 4 jugere 970 stîngeni, loc productiv şi 990 stîngeni, neproductiv pentru întemeierea unui fond şcolastic sub numirea „Fondul şcoalei greco-orientale române din comuna Apoldu de Jos“,

pre care areal are ca să se clădească menționata școală cu încăperile necesare în jurul căreia are a se întemeia și grădina de pomărit.

Administrarea aceluia fond școlastic are a se concrede unui comitet de 7 membri, 4 din reprezentanța comunală și 3 din reprezentanța bisericească greco-orientală. Pînă la înființarea acelei școale întreg venitul acelei realități are a se administra numai în folosul fondului școalei, pentru care s-au menit aceea realitate. Spre ajungerea aceluia scop de mult și obștesc folos, au a se face ocașionalmente colecte în comună din victualii sau oferte de bani.

Regularea susținerii, cu deosebire a administrării acestui fond școlastic, după pimirea acestei propunerii, rădicînd aceea la concludus, se va satori prin un statut componînd de bărbați esperti, cu privire la dorința și dreptele noastre cugete.

Pertaptînd asupra propunerii din partea comembrului Ioan Beu, membru al comitetului comunal, și primindu-se aceea cu unanimitate s-au decis următorii,

Conclus:

Luînd în considerare că numai pin înființarea unui fond școlastic pentru susținerea în comuna noastră una școală populară, recunoscînd această necesitate, care e una dintre cele mai arzătoare și neapărată trebuință pentru locuitorii noștri, punînd prin înființarea aceluia fond, precum și prin mai departe stăruințele și contribuiriile noastre, numai temeiul spre fericirea fiilor și următorilor noștri, după una matură judecare și adevărată consultare, recunoaștem ca neapărat de lipsă și demult dorita ocașiune spre ajungerea și împlinirea aceluia înalt scop, de mare însemnătate și comun folos pentru toți conlocuitorii noștri, de a înființa un fond școlastic, sub numele „*Fondul școalei greco-orientale din Apoldu de Jos*“.

Spre ajungerea aceluia scop și spre împlinirea la demult însetata dorință, donăm și destinăm realitatea cumpărată prin licitațiunea din 27 aprilie 1869, mai înainte ținătoare de eclesia evang. luterană, zăcînd în comuna Apoldu de Jos sub nr. top. 1, 2, 3 și 4 în mărime de 4 jugere 970 stîngeni productiv și 1290 stîngeni ne-productiv, desemnatului fond școlastic, reținînd din aceea realitate numai un areal de 300 stîngeni pentru comună, cu scopu de a ridica pre acela casa comunală, anumit pentru cancelaria comunei, precum și pentru încartiruirea notariului, adoptăm și primim întru toate întreaga salutara propunere în cestiunea de față, pertraptată cu reeceruta seriozitate, în deplină conoșință a oficiului nostru și în împlinirea datorinței noastre, ca a noastră.

Declarăm și decretăm aceea lăudată propunere ca concludul nostru.

Încheindu-se ședința comunală pre ziua de azi, s-a încheiat și pertraptarea cu adaosul ca Oficiul comunal să recue spre esoperarea întăririi mai înalte, a subșterne acest conclud lăudatului Oficiolat scăunal.

Arh. Mitrop. Sibiu, F. Șc. 1870—21.

LXVIII

Ocna — Dejului, 22 mai 1870.

Reprezentanții comunității române din Ocna-Dejului, decid mărirea edificiului școlii lor confesionale și stabilesc modalitățile pentru realizarea hotărârii.

Protocol.

Luat în sinodul parochial al bisericeii gr. catolica din Ocna Dejului¹, ținut sub presidiul ordinar, la 22 mai a. c., cu privire la adăugarea școalei, conform grațioasei ordinațiuni consistoriale dto. 16 febr. a.c. nr. 373/225, unde, fiind de față noi subscriși, parte cu mîna proprie subscriși, parte cu cruce semnați membri parochiali. După ce ne-am deobligat a susține școala noastră confesională, văzînd că acel edificiu e prea strîmt spre încăperea pruncilor obligați a cerca școala și anume lungimea de 2 orgi, 5 urme, 3 policari; lățimea de 2 orgi, 1 urmă, 8 policari, decidem și ne mărginim a-l mai adauge încă pe atîta cît e acuma și a-l acoperi cu șindia, spre care scop pe lîngă 100 fl. v a. dăruită din casa Societății salicidare, ne convoim a face una repartițiune pe popor de 526 fl. v.a. și totodată alegem din întreg poporul 12 membri pre cari îi plenipotențiem a face acea repartițiune, pentru a căruia aprobare rogîndu-ne la prea ven. Ordinariat, fără amînare să se scoată și să se înceapă la lucru.

Dat locul și timpul sus arătat.

[Semnează: Iosif Tadica m.p., Iosif Pop m.p., Ioan Cițcăuanu m.p., Mihai Cicioan m.p., Ioan Florian m.p., Ioan Aleca m.p., Man Miklos m.p., și alți 33 de săteni, prin învățătorul George Stefan].

Înaintea noastră: Anatoliu Ciupe, paroch g.c., Basiliu Pataky, paroch adjunct, Ioan Aleca curator casier și Ioan Florian, curator prim.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—1558.

¹ Localitatea componentă a municipiului Dej, jud. Cluj.

Pintic, 23 iunie 1870

Locuitorii satului Pintic donează împrumutul de stat din 1854 al satului lor pe seama școlii lor confesionale, românești, în vederea constituirii unui fond bănesc care să îi asigure existența.

Dechiarățiune.

Noi subscrișii poporeni gr. cath. din comuna Pinticul Român (O. Pentek)¹ dechiarăm a oferi banii împrumutului național² de capital neperitor pe sama școlii noastre naționale gr. cat., pre lângă următoarele condițiuni și anume: 1) Dorim ca obligațiunile împrumutului de stat să se conceadă a se vinde și suma căpătîndă la mină a o da împrumut în com[una] noastră la oameni cauționați³ și a se aloca pe interusuriu⁴ cu interes mai mare după cum sunt elocați banii bisericești. 2) Ca din interesul ce se află în lada com[unei] și din ugiura dată împrumut din numiții bani, mai întii să se reparațe școala de față, să se mai facă una sobă⁵ pentru fețițe — noi să aducem peatra — sau dacă din tindă s-ar potea face altă casă, să se mai lungească școala de față și după ce ne-am pregătit școala în punctul de sus zis, ne dechiarăm interesul după capital a-l oferi în plata docentului. 3) Pretindem aceea ca cei ce n-au dat la banii împrumutului de stat să fie îndatorați atît în plata învățătorului cît și în lipsele școalei a lua pe sine repartiție cuviincoasă averilor proprie și amăsurat numărului proporționat celor ce au oferit în bani împrumutului național.

Care lucru, cum că întru adevăr s-au făcut și pentru mai mare încredere întărim dechiarățiunea aceasta cu crucea de mîna noastră antea subscrierii numelor noastre și cu sigiliul comunității și a santei biserice.

Pintic, 23 iunie 1870.

[Semnează: judele, 2 jurați, preotul, 73 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—2456.

¹ Pintic, localitate componentă a municipiului Dej.

² Împrumutul de stat din 1854, la care comunitățile sătești au fost constrînse să subscrie sume mari.

³ Care pot oferi garanții materiale.

⁴ Dobînda.

⁵ Încăpere, sală.

Valcăul de Jos, 25 iulie 1870.

Locuitorii români din Valcăul de Jos cer episcopiei Gherlei să le acorde un teren pentru ridicarea unei școli confesionale noi, întrucît nu erau de acord cu școală comunală, maghiară care se plănua.

Mult venerat Ordinariat!

Noi poporeni gr. cath. a comunei Valcăului Maghiar¹, pînă acum am avut școală de lemn cu carea ne-am folosit din zi în zi, însă acum, de-o parte școala ni e în ruinare, iară de altă parte densa e în capătul satului și ilustritatea sa domnul inspector Iosif Cherecheșiu din Zălau², făcînd visitațiunile pe la școalele confesionale, cu a noastră școală nu au fost îndestulit, ba ni-au și demîndat ca cum mai în grabă să ne facem școală, căci de nu o va face densul, la carea noi nu suntem învoiți, căci atunci școala noastră va fi comunală și nu confesională.

Însă noi neavînd pămînt sătesc unde să o zidim am cugetat că va fi cu scop să ni se rumpă un pic de pămînt din grădina parochială carea este de 16 m[ierțe] sămănătură căci și pînă acum au fost tot pe locul bisericii și numai de scandală ni e, fiind de tot puțin și și acela e în parte cu maghiarii.

Din acestea motive alergăm la grația și mult îndurarea veneratului Ordinariat de a căpăta facultate ca școală noastră să se poată vinde cu acea părticică de pămînt ce obvine pe seama noastră, cea nouă să se poată zidi în grădina parochială, căci ne-căpătînd noi această facultate nu suntem în stare de a ne face școală, căci în fundul școlar puțini bani am putut face și și aceia numai prin încreștătura³ pe comună, apoi noi nu am vrea ca școala noastră să încete de a fi confesioanlă⁴.

Cei mai supuși serbitori.

Val. Maghiar, 25 iulie 1870.

[Semnează: parochul, învățătorul, curatorul prim, inspectorul școlar și 17 săteni].

[Adresa] Cătră mult veneratul Ordinariat g.c. gherlean, umilita ro-găminte din lontru scrișilor serbitori pentru conferirea de a că-păta facultate ca școala să o putem zidi în grădina parochială iară iasta carea e în ruinare, cu pămînt cu tot a o potea vinde etc.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1870—1914.

¹ Valcăul de Jos, sat, com. jud. Sălaj.

² Kerekes József, inspector școlar de stat numit în 1868 pentru comi-tatele Solnocul de Mijloc și Crasna.

³ Repartiție Cănească obligatorie.

⁴ Actul este trimis la 11 august 1870, de către vicarul Sălajului, Demetriu Coroianu, episcopiei Gherlei cu recomandarea de a se aproba cererile exprimate în el. În ședința consistoriului din 16 august 1870 se decide afirmativ cu condiția ca fonul parochial să fie recompensat fie cu un extravilan echivalent ca întindere fie cu bani. Se dispune, de asemenea, ca vicarul să ia măsuri pentru ca noul edificiu școlar să corespundă prevederilor legii școlare din 1868.

LXXI

Bădeni, 20 august 1870.

Teodor David din Bădeni face o donație școlii și bisericii satului său.

Contract.

Eu, Teodor David și soția mea, Mărginean Marișca, ambii g. cat. din comuna Bagin¹, scaunul Arieșului, din darul lui D-zeu și după cea mai bună a noastră laolaltă înțelegere și socotință, voim a face una fundațiune veșnică de 60 fl. v.a., pentru beserică școală și preot, ca de una parte și cu aceasta să se mai îmbunătățească beserica, școala și starea preotului, și încă așa vrem ca nece noi, nece rămășițele noastre îndărăpt să nu mai aibă drept a pofti nemica nece una data, sub următoarele condițiuni:

1. Ca ușiura de 20 fl. v.a., dați besericii, să se folosească pe orice lipsă și trebuințe besericești; ușiura de 20 fl. v.a. destinați în folosul școlii să se întrebuințeze pentru lipse școlastice, iară ușiura celor 20 fl. v.a., dați pentru preot, să fie totdeauna a preotului, în semn de remunerațiune pentru că:

2. Pre mine și soția mea, pînă ce va sta beserica noastră în Bagin, să mă pomenească la s. liturghie.

Acest contract noi subscrișii cu cea mai mare umilință fiiască îl așternem escelenței voastre spre aplacidare și întărire, pe lîngă cari rămînem sărutînd dreapta escelenței voastre, umiliți fii și fondatori.

Bagin, 1870 august 20.

Teodor David și soția mea
Mărginean Marișca

[Actul este semnat și de către preotul satului, precum și de către protopopul E. Farago].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Mitrop. Blaj 1874

¹ Veche denumire a satului Bădeni, com. Moldovenеști, jud. Cluj.

Dorolț, 21 august 1870.

Fruntașii comunității românești din satul Dorolț donează școlii lor confesionale un teren intravilan.

Litere fundamentale.

Mai jos scrișii curatorii bisericii gr. cat. din Crai-Dorolțiu¹, în urmarea concesiunii prea veneratului Consistoriu diaceșan de sub nr. 19/75, cu datu 22 ianuaru 1870, dăm aceste Litere fundamentale despre aceea cum că în locul grădinei pentru pomărit, care grădină e împreunată cu a romano-catolicilor și nu se poate folosi spre acel scop, s-au amăsurat din grădina veche cantorală atita rărime de pămînt cît e de mare ceialaltă grădină, adegă s-a măsuraț 315 ogri pătrate și acest pămînt din grădina veche, fostă cantorală, în numele poporului gr. cat. de Crai-Dorolțiu îl menim și-l strădăm pe vecie pre seama școalei noastre gr. cat. de Craiu-Dorolțiu, spre scopu ca să fie grădină de pomărit.

Despre ce dăm aceste Litere fundamentale cu sigelul bisericii noastre, întărit în Craiu-Dorolțiu la 21 august 1870.

[Semnează: Hulban Lasló m.p. curator prim; Codrea Vasiliu, vicecurator].

[Înaintea noastră: Ștefan Boros, paroch; Grigore Pop, cantor-învățător].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla. 1870—2145.

¹ Dorolț, sat, comună, jud. Satu Mare.

Almașu, 25 ianuarie 1871

Protocol prin care satul Almașu donează școlii sale confesionale un finaț și jumătate din dobînda împrumutului de stat din 1854, în vederea asigurării existenței materiale a instituției.

Protocol.

Dedus în 25 ian. 1871, cu ocașunea visitărei școalei în Almaș¹; de față au fost subscrișii.

Înainte de toate s-au visitat școala, carea e nouă, făcută din material solid, învălită cu țigle, de 10 org. lungă și de 5 org. lată, din

care încă numai două chilie dinainte sunt locuibile, lipsindu-le celor dindărătru uşile şi ferestrele. În şcoală sunt 10 scaune, masă şi una tablă neagră pe picioare; scaunele nu sunt însă destule pentru pruncii şcolari, dintre cari obligaţi de şcoală sunt 55 fii şi 52 fete; frecventează regulat 40 fii şi 30 fete; la repetiţiune umblă numai 12 fii. Învăţător e Ioan Pop, preparand, căsătorit, în etate de 27 ani; soluţiune are 120 fl., 20 cubule în grăunţe şi 4 orgi de lemne, care se vor procura din banii adunaţi pentru pedepsele lenevirilor de şcoală.

S-a luat înainte proiectul pentru fondarea unui fond de şcoală pentru suplinirea lipselor şcolare; s-a statorit ca în folosul şcolii să se folosească finaţul aşa numit a şcolii, care e pre Valea Certaşului şi totdeodată şi jumătate din usura împrumutului de stat, care vin pre an cam la 54 fl. iară din finaţ cam la 30 fl. şi aşa iese suma cam la 84 fl. anuali, din care scoţându-se spesele anuale, surplusul se va capitaliza în folosul şcolii.

Senatorii şcolari sunt, sub presiul parocului local: 1. Ioan Tăutu, notariu, 2. Climpa Gavrilă, 3. Timosiu Dimitrie, 4. Costan Puşcaşiu, 5. Suiugan Vasilie, 6. Bozga Gavrilă, 7. Rebeleşiu Ştefan 8. Strava Giorgie, 9. Moise Dimitrie, 10. Ioan Pop, învăţătoriu, 11. Bozga Mihai şi 12. Burcaşiu Ilie, cari sunt în cea mai mare parte şi juraţi; cîţi nu-s juraţi în cea mai aproape sesiune vor depune jurămîntul îndătinat şi li s-au dat instrucţiunile de lipsă asupra supravegherei pentru regulata frecventare şi manipulare averii şcolare.

Penru procurarea cărţilor s-a statorit ca în termenul cel mai de aproape să se vîndă pre calea licitaţiunei finaţul şcolii pre anul curinte 1871 şi din banii dobîndiţi să se cumpere cărţi şcolare şi după ce se vor înmîna şcolarilor respectivi, în termin de 8 zile se vor scoate de la părinţii pruncilor.

Cu aceste protocolul cetit s-a încheiat şi subscris, în locul şi ziua de mai sus, prin:

Ioan Vicaşiu, m.p. v. protopop.

Alesandru Bădescu, m.p. parocul locului şi deputat comisiunei umblătoare şcol.

Constantin Szabó, m.p., adjunct protopopesc.

Ioan Tăutu, m.p. not. comunal.

Ioan Pop, m.p. învăţător.

Senatorii şcolari [semnează 13 săteni]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623 f. 17.

¹ Almaşu, sat, com. jud. Sălaj

² Actul a fost aprobat şi de către Consistoriul episcopiei Gherlei, în şedinţa sa din 22 aprilie 1871.

Ip, 28 ianuarie 1871

Locuitorii români din Ip hotărâsc modernizarea școlii lor confesionale, institue un fond școlar propriu prin donarea venitului împrumutului de stat din 1854 și protestează împotriva abuzului conducerii comunale care le-a impus obligația de a contribui pe seama școlii maghiare din localitate.

Protocol.

Dedus în 28 ianuarie 1871, cu ocaziunea vizitărei școlii în filia Ip¹, de față fiind subscrișii, unde vizitându-se școala s-au aflat că școala se ține în casa veche parochială carea în sine e ruinoasă; sînt însă într-însa bancele de lipsă, tablă neagră, scaun și masă pentru învățător. Obligați a frecventa școala sunt 23 fii și 28 fete; umblă regulat 15 fii și 12 fete; învățător e Georgiu Duca de 49 ani, căsătorit; soluțiune:² 28 vici de grăunțe, 11 fl. 20 cr., bani și 28 care de lemne, care plătesc 1 fl., făcînd suma totală 67 fl. v.a.; la școala de repetițiune³ sunt 9 inși.

S-a luat la cunoștință numărul și numele membrilor senatului școlar, cari sunt: 1. Cherecheșiu Petru, 2. Ardelean Ioan, 3. Butcovan Dimitrie, 4. Purdea Petru, 5. Pap Petru, 6. Maroșian Georgiu, 7. Medeașan Ioan, 8. Moșincat Ioan, 9. Duca Giorgiu, cari sunt jurați legiuit.

S-a făcut dispozițiuni ca școala cea veche să se renoveze așa: ca su coperișul de față să se pună pereți de piatră cu vaioage⁴ și aceia în primăvara viitoare să se pună în lucrare iară speșele de lipsă se vor scoate din usura⁵ împrumutului de stat, cari sunt su manipularea bisericeii împărțiți pe contracte, pînă la 160 fl; în cas de lipsă se va face și repartițiune.

Iară de fond școlar se statorește pe venitor a fi usura împrumutului de stat, cam 22 fl. 90 cr., carea după ce se va gata și mobilisa școala se va capitalisa în folosul acesteia.

Abecedare au pruncii suficiente.

Se aduce la cunoștința senatului școlar cum că deregătoria comunală a împărțit pre români contribuțiune pentru școala comunală maghiară, cîte 5 cr. de floren.

După ce senatul e convins că această cerere e contrară legii de instrucțiune, atunci cînd noi avem școală confesională și se fac contribuiri în folosul acesteia, s-a statorit: ca of[iciu]l protopopesc, ca inspectorat confesional, să fie recuzat prin ceva suplică a rec-

lama la consilierul confesional pentru a pune stavilă unor asemenea rutezări contrare legii.

Cu aceste sesiunea se ridică, protocolul cetindu-să, se închie și subscrie; locul și ziua ut supra, prin:

Ioan Vicașiu, m.p., v. protopop.

Alesandru Bădescu, m.p. parochul g.c. Almașului și membru comisiunei amb[ulante] școlare.

Teodor Bruchental, m.p. paroch g.c. în Porțiu și adm[inistrator parochial] la Ip.

Constantin Szabó, m.p. paroch în Maladia.

Senatorii școalei: [semnează 10 săteni].

Reprezentanții comunali: [semnează 8 săteni]⁶.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 27

¹ Sat, com. jud. Sălaj; filie, comunitate lipsită de preot local.

² Plată, retribuție

³ Cursurile de repetiție stabilite prin legea învățămîntului din 1868 tinerilor între 12—15 ani în dumineci și sărbători.

⁴ Cărămizi nearse

⁵ Dobînda

⁶ Actul a fost aprobat și de Consistoriul episcopiei Gherlei în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXV

Cerișa, 30 ianuarie 1871.

Protocol prin care satul Cerișa donează școlii șale confesionale, românești jumătate din venitul dreptului său de circiumărit, în vederea constituirii unui fond bănesc prin care să i se asigure existența.

Protocol.

Dedus în 30 ianuarie 1871, cu ocasiunea vizitărei școalei din filia Cierîșă¹, fiind de față subscrișii.

Școala e făcută de bîrne, învelită cu paie; nu sunt într-însa bancele necesare, precum nici scaun și masă pentru învățător; școlarii obligați sunt 15 fii și 15 fete, din cari umblă la școală 13 fii și 6 fete; docinte e Demetriu Pop, căsătorit, de 50 ani; soluțiune² are 30 fl., 10 metrete grăunțe, 5 orgi de lemne, făcînd suma 70 fl v.a.

Pentru suplinirea lipselor școalei, immobilizarea și instruirea ei s-a satorit ca acele acum unodată să se suplinească prin reparațiuni în proporțiune cu cerințele obiectelor.

De fond școlar se statorește *jumătate din venitul de 3 luni a crișmei cantorale*,³ așa ca acela, după ce școala se va pune în stat corespunzător legii de învățămînt, să se capitalizeze în emolumentul școliei.

Senatorii școlari sunt următorii: 1. Buboiu Dimitrie, 2. Badoțian Vasilie, 3. Badoțian Ioan, 4. Ardelean Ioan, 5. Cosma Dimitrie, 6. Buboiu Ilie, 7. Pop Dimitrie, docinte.

S-a dat instrucțiune senatorilor școliei despre afacerile lor, precum și despre datorința de supraveghiere asupra învățămîntului.

S-a făcut dispozițiune ca pruncii de repetițiune să freventeze 2 zile pre săptămîină, mercuria și sîmbăta.

Senatul școlar e dator a se îngriji pentru scripturistice la școli.

Cu aceste protocolul, cetindu-se, se subscrie și închide, în locul și ziua mai sus amintite, prin:

Ioan Vicașiu, m.p., v. protopop.

Alesandru Bădescu, m.p., parochul Almășului și membru comisiunei ambulante școlare.

Constantin Szabó, m.p., parocul Maladiei.

[Semnează și 7 săteni]⁴.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 21

¹ Cerișa, sat, com. Halmășd, jud. Sălaj; filie, comunitate bisericească mică lipsită de preot propriu.

² Renumeratie, plată.

³ Cîrciumăritul celor trei luni de toamnă, de la 29 septembrie la 31 decembrie, care în cele mai multe comunități din comitatele Transilvaniei aparțineau foștilor iobagi

⁴ Actul a fost aprobat și de către Consistoriul episcopiei Gherlei, în ședința sa din 22 aprilie 1871

LXXVI

Cosniciul de Sus, 30 ianuarie 1871.

Locuitorii satului Cosniciul de Sus hotărâsc susținerea donației anterioare făcute școlii lor confesionale românești și adoptă alte măsuri în vederea bunei funcționări a acesteia.

Protocol.

Decius în 31 ian. 1871, cu ocasiunea vizitărei școliei în Cosniciul de Sus:¹ de față au fost subscrișii.

Vizitîndu-se școala s-a aflat a fi într-un loc îndemănatic și sănătos, în mișlocul satului și cu puțină reparațiune se poate pune în

stat corespunzător legii; acest fond școlar acum s-a cumpărat prin comunitate, deodată cu superedificatele ce există, precum: casa școlară, carea e zidită din material solid, învălăită cu șindrile, în lungime de 6 org., lățime 3¹/₂ org., cu două odăi și o culină, una pevnită de piatră, grașd pentru 6 vite și coteț de porci; îndatorați a frecvența școala sunt 26 fii și 17 fiice, din cari umblă regulat: 22 fii și 15 fete, cari, întrebați din abecedariu, catechismul mic, istoria biblică și cetit, precum și aritmetică, au dat răspunsuri utcumque mulțumitoare. Învățător e Basiliu Bărnuțiu de 55 ani, căsătorit; soluțiune anuală are 70 fl., 30 metrete bucate și 6 org. lemne, cari fac suma de 136 fl. v.a.

S-a luat la desbatere deschiderea unui venit ce ar servi de fond școlar și după ce comisiunea și senatul au luat cunoștință despre singuritele venite a comunei prin care se acopăr spesele întrevininde s-au convins cum că acum odată alt venit comunal care să servească de fond școlar nu este su dispusețiune decît usura împrumutului de stat² care comunitatea încă acum sunt 2 ani, l-au împărțit în părți egale între baserică și școală, această jumătate dară de împrumut a satului și de aici înainte se donează școalei carea însă nu e mai mult de 14 fl. v.a. seau 15 fl., ca din aceștia să se instrueze școala cu cele de lipsă și superfluitatea³ să se capitalizeze într-un fond școlar.

Membrii senatului școlar sunt: 1. Demetriu Moisi, parocul locului, 2. Basiliu Bărnuțiu, docintele, 3. Rosan Dumitru, 4. Iurcuțiu Teodor, 5. Selegian Ioan, 6. Ardelean Ioan, 7. Fazacașiu Nicolae, 8. Siladi Dimitrie, 9. Hirtie Vasiliu, cari acum au depus jurământul. Senatorilor școlari li s-au dat instrucțiunea asupra drepturilor și datorinții lor; s-au inviat în agințiile ce au și se țin de derăgătoria lor, ca așa să poată corespunde așteptărei legilor.

S-a luat spre știință cum că la școala de repetițiune sunt înscriși 15 inși, cari însă pînă acum n-au frecventat regulat; s-a făcut dispusețiune ca aceștia de 2 ori pe săptămînă, mercuria și sîmbăta, să-și obțină instrucțiunea.

Abecedare, pruncii apți a învăța din ele, le au la mîna și se așteaptă cu sete tablele de perete de la Lăpuș⁴, pentru cari s-au făcut prenumerațiune și în a căror întîrziere învățămîntul suferă greu.

Cu aceste protocolul cetit s-a închiat și subscris, în locul și ziua ut supra prin:

Ioan Vicașiu, m.p.v. prtp.

Alesandru Bănescu, m.p., parocul Almașului și membru comisiunei școlare tractuale.

Constantin Szabó, m.p. parocul g.c. Maladii.

Demetriu Moisi, m.p. parocul Cosniciul de Sus.
[Semnează și membrii senatului școlar, prin Bărnăuțiu Vasilica, do-
cinte]⁵.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 24.

¹ Sat, com: Ip, jud. Sălaj.

² Dobinda obligațiunilor împrumutului de stat din 1854.

³ Surplusul.

⁴ Materialul didactic pregătit pentru tipar și anunțat publicului de către profesorii Școlii principale din Lăpuș.

⁵ Actul a fost aprobat și de Consistoriul din Gherla în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXVII

Cosniciul de Jos, 1 februarie 1871.

**Locuitorii satului Cosniciul de Jos hătărăsc menținerea
fondului propriu al școlii lor confesionale, românești și
adoptă alte măsuri în vederea bunei funcționări a acesteia.**

Protocol.

Dedus în l-a faur 1871, cu ocasiunea vizitărei școalei confesio-
nale în Cosniciul de Jos¹; de față fiind subscrișii.

Înainte de toate, vizitîndu-se școala, aceea s-a aflat a fi strîmtă
pentru pruncii îndatorați a umbla la școlă; dealtcum cuprinde 2
odăi: una pentru docinte și alta pentru învățămînt și culină²; școa-
la e făcută altcum din materie solidă, acoperită cu șindrilă; se poate
pune în stat corespunzător lezei prin lungirea ei cătră apus, ca așa
să poată cuprinde pre îndatorații, 30 fii și 35 fete, dintre cari actu
îrecuentează 17 fii și 16 fete. Docinte e Macedon Boțianu, în etate
de 25 ani, căsătorit; are soluțiune: 100 fl. 48 metrete grăunțe, 7 orgi
lemne, în sumă 183 fl.

S-a luat înainte conscrierea membrilor senatului școlar, cari
sunt: 1. parochul locului, ca preside, 2. Macedon Boțianu, doc[inte],
3. Michai Bruchenthal, 4. Ioan Rîpașiu, 5. Husău Vasilie, 6. Hora
Michai, 7. Engel Samuil, 8. Balogh Vasiliu, 9. Tămașiu Michai, 10.
Vasoc Vasilie, 11. Brumariu Ioan, 12. Cosma Ioan a Tudoresii, cari
toți sunt jurați.

S-a luat la pertractare confacerea unui fond școlar din care să se
reperze și susțină școala și după ce din ratiociniul³ școalei se cu-
noaște că și pină aci usura împrumutului de stat⁴ e dată școalei, din
care și în anul acesta 1870 s-a erogat pre reparațiunea școlară 27
fl. 72 cr. v.a. aceasta se statorește ca și pe viitor să servească de

fond școlar, ca acela după suplinirea instruirii școlii să se capitalizeze în folosul aceleia.

Ratiociniul școlii s-a revăzut și subscris prin comisiunea școlară astăzi, din carea se vede că capitalul de pînă aci stă din 162 fl. v.a. și competența anuală de 45 fl. pînă la 50 fl.; capitalul amintit e împărțit la locuitorii din comună, pe lingă 20%.

S-a luat în considerațiune acea împregiurare că în usura împrumutului de stat nu au concurs toți locuitorii comunei și așa nu au toți parte într-aceia; ca să participeze toți într-o formă se statorește ca acei conlocuitori cari nu au parte în împrumutul de stat să se conscrie în o listă; pre aceștia să se repartizeze una sumă amăsurată proporțiunii ce are fiecare locuitor participante la împrumutul de stat; de aceștia sunt la număr 30 inși și cu repartițiunea recerută se însărcinează senatul școlar.

Pentru școala de repetițiune sunt 20 inși; pentru instruirea acestora se defig zilele de miercurea și vinerea pre săptămînă.

În școală sunt 6 scaune de brad, 1 $\frac{1}{2}$ org, lungi, una masă, un cuptor de fier mic, două scaune de brad și colorate, mapa Ungariei și Europei, 13 tabele de perete cu litere cirile, tablă neagră pe picioare, manual, Abcedariu a lui Gönții, un glob nou, acum de nou procurat.

Învățămîntul se propune după metodă bună; au dat elevii răspunsuri mulțumitoare din istoria patrii și biblică, geografie, scriere și cetit, istoria naturală, care vădesc diligența docentului.

Pentru mai ușoara instruire a pruncilor s-a statorit ca școlarii să se împărțească în două odăi a școlii, așa ca fetele să rămînă unde-s acum, iară pruncii să treacă în odaia în carea locuiește acum docintele și acesta la s. Georgiu în casa cantorală, pînă în anul viitor, fiind ocupat poporul cu clădirea casei parohiale. Școala altcum e edificată în triunghi în forma literii L; lungimea ei cătră apus e de 5 org., cătră miazănoapte 4 org., lărgimea 2 org.; su ea e una celarie⁵ de 2 org. lungă, 1 $\frac{1}{2}$ lată, de peatră.

Cu aceste protocolul cetit s-a închiat și subscris, în locul și ziua ut supra prin:

Ioan Vicașiu, m.p. v. prtp.

Alesandru Bădescu, m.p. parocul Almașului și membru comisiunei școlare tractuale.

Samuel Aur. Cadariu, m.p. parocul localnic.

Constantin Szabó, m.p. parocu Maladieii.

Macedon Boțianu, m.p. învățător confesional.

[Actul este semnat și de către 18 săteni]⁶.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 22.

¹ Sat, com. Ip, jud. Sălaj.

² Bucătărie.

³ Bilanțul.

⁴ Dobînda obligațiunilor satului la împrumutul de stat din 1854.

⁵ Fivniță.

⁶ Actul este întărit și de către Consistoriul episcopiei, Gherlei, în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXVIII

Criștelec, 2 februarie 1871.

Protocol prin care satul Criștelec hotărăște ridicarea unei noi clădiri școlare și instituie o fundațiune prin care să se asigure existența instituției.

Protocol.

Dedus în 2-a faur 1871, cu ocasiunea vizitărei școlii în Criștelec,¹ unde vizitîndu-se școala, s-a aflat a fi necorespunzătoare legii, strîmtă, de 6¹/₂ lungă și de 3¹/₂ orgi lată; mobili într-însa: 4 scaune lungi, tablă neagră, micuță fără picioare, una măsuța rea și un scaun; îndatorați a umbla la școală sunt 32 fii și 15 fete; umb-lători la școală: 22 fii și 11 fete; cărți școlare sunt puține, vechi; învățator e Vasiliu Dragoș, de 27 ani, căsătorit; soluțiune² are de la tot părintele de prunci 1 fl., cari fac 31 fl. și 31 metrete bucate, per 1 fl. = 31 fl.; suma: 62 fl. v.a.

S-a luat înainte întrebarea de unde să se repereze școala sau în cas mai bun să se clădească școală nouă? S-a statorit ca biserica să concurgă cu 121 fl. 19 cr., cari actu³ sunt gata la Ceterașiu Toader, fost curator și pre S. Georgiul anului curinte debe să-i deie în mîna senatului școlar. Asemenea și comunitatea va concurge prin o sumă de 121 fl. 19 cr. carea se va scoate prin repartițiune, cătră carea se va mai adauge și usura⁴ ce vine din fondu școlar de 55 fl. v.a.

Iară pentru un fond școlar se statorește a se da, precum actu se și rezolvează:

a) usura împrumutului de stat carea e de 14 fl. v.a

b) 12 tacsaliști a bisericeii, cari plătesc anual 20 fl.

c) regaliile de la 3 sesiuni a bisericeii 13 fl.

d) usura de la 40 fl. de 20% 8 fl.

suma 55 fl.

Din cari trei isvoare rezultă suma de 292 fl. 38 cr. v.a. De fond școlar s-a statorit a fi nestrămutaver 1) usura împrumutului de stat, ori cîtă ar fi, 2) tacsă de la 12 tacsaliști a bisericeii, 3) cumunitatea donează din venitul satului 40 fl. v.a. cari vor servi de capital în

folosul fondului școlar și numai interesuriu⁵ se va spesi în instruirea și clădirea școlii, 4) regaliile de la trei sesiuni a bisericii ori câte ar fi.

Scoala se statorește, după mărimea comunității, a se face de 8 org. lungă și 4 lată, din material solid, adevărat pre fundament de piatră, din vaioage⁶, acoperită cu cărămizi⁷ și odaia de școală va fi de 3½ lungă și 1½ va fi culina, iară chilia învățătorului de 3 org.

Spesele ce vor mai interveni pînă la perfecta ei instruire se vor procura de către biserica și comunitate.

Cu esoperare, manuducerea și executarea suscriselor se însărcinează senatul școlar, care stă din următorii: 1. Parocul locului, 2. Boșca Nuțu, 3. Totu Vasilica, 4. Ciobanu Ilie, curatoru, 5. Chereși Toader, 6. Pop Toader, 7. Matei Moise, 8. Chereși Alecsa, 9. Bărbatu Pavel, 10. Chimpian Ignat, 11. Învățătoriu, 12. Busuioc Nicolae.

Acestora, fiind jurați, li s-a dat instrucțiune precum și inviațiune în clădirea școlii și concursul lor prin supravieghere.

Materialul de lipsă se va procura așa ca în iulie a.c., fiind tot materialul strîns, să se poată începe clădirea ei; lemne se vor da din pădurea bisericii.

Senatul școlar își va alege ampoloiații⁸ săi, mai cu asupra casariu și controlor, cari, su președinția parocului, vor da rațiuni⁹ despre speșele făcute, atît senatului cît și poporului întreg.

De școala de repetițiune sunt 15 fii și 9 fete, pentru a căroră frecventare se statorește vinerea și domineca.

Cu: aceste protocolul cetit, s-a închiat și subscris, în locul și ziua ca din sus, prin:

Ioan Vicașiu, m.p. v. protopop.

Georgiu Motij, m.p. parocul g.c.

Constantin Szábó, m.p. adjunct protopopesic și parocul Malădiei. Senatorii: [semnează, învățătorul Vasile Dragoș, 10 săteni și alți 14 „conlocuitori, ca reprezentanți comunali“]¹⁰.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 18—19.

¹ Sat, com. Măierîște, jud. Sălaj.

² Retribuție.

³ Acum.

⁴ Dobînda.

⁵ Idem.

⁶ Cărămizi neare.

⁷ Țigle.

⁸ Dregători.

⁹ Bilanțuri.

¹⁰ Actul a fost aprobat și de Consistoriul episcopiei unite a Gherlei în ședința sa din 22 aprilie 1871.

Măeriște, 12 februarie 1871.

Locuitorii satului Măeriște donează școlii lor confessionale, românești, venitul împrumutului de stat din 1854, în vederea constituirii unui fond bănesc al instituției, care să îi asigure existența.

Protocol.

Care s-a luat în 12 faur 1871, în sesiunea senatului școlar, ținută în sala școalei de Hidig¹; de față au fost subscrișii senatori și reprezentanța poporului; unde luându-se în considerațiune spațiul îngust ce are sala școalei pentru obligații 23 fii și 35 fete — dintre cari acum umbă regulat 30 fii și 24 fete — s-a statorit ca această sală, care [are] în lungime 3 orgi, să se mai lungească cu 1¹/₂, rămânându-i lărgimea de acum de 2 orgi. Edificiul școlar, altcum, e în stat folosiver mai conțienind una chilia pentru învățătorul și una cuhnie²; e acoperit cu spetează (papură); mai sunt pe acest fond: grădină de pomărie cu 150 altoi, superedificate economice, precum: cămară, grajd, coteț de porci, șiură de car, toate învălitate cu paie.

Învățătorul e Ioan Cosma, în etate de 37 ani, căsătorit; servește de ani 17; soluțiune anuală are 100 fl. v.a., 10 cubule naturale și beneficiu cantoral³.

S-a luat spre știință numele membrilor senatului școlar, cari sunt următorii: Simeon Ember, 2. Ardelean Gavrilă bătrînul 3. Gavrilă Ardelean, tînăru, 4. Costan Chișiu, 5. Mitrasca Vasilie, 6. Dragosiu Mitru, 7. Sigetean Toader, 8. Duca Vila, 9. Farcașiu Mitru, 10. Mitrasca Costan, 11. Ioan Cosma, învățătorul, 12. Samuilă Bădescu, notariul, 13. parocul locului, ca preside. S-a purces la alegerea perceptorelui și controlarului senatului și cu convoirea unanimă s-a ales de perceptore Simeon Ember și de contolor Mitrasca Costan.

S-a luat spre desbatere propunerea de unde și din ce să se făptuiască un fond școlar prin care să se refuiască spesele școlare și să se asecureze viitoriul școalei. S-a statorit ca usura împrumutului de stat, care acum sunt 2 ani s-a fost donată de cătră comunitate în folosul besericei, fiind mare urgința pentru asecurarea școalei, de azi înainte să fie proprietatea școalei și aceasta care anue aduce cu ogia sa 86 fl. și cîțiva cr[eitar]i să formeze fond de școală, din care aceasta să se susțină și rămănența să se capitalizeze în folosul ei.

S-a luat spre știință că la școala de repetițiune umblă 17 fii și 12 fete și aceștia de două ori pe săptămână, marția și vinerea..

Cu acestea protocolul s-a încheiat, cetit și subscris; locul și ziua ca din sus, prin:

Ioan Vicașiu, m.p., paroch și protopop.

Constantin Szabó, m.p., parocu Malადiei.

Samuil Bădescu, m.p., notar.

Ioan Cosma, m.p., învățător.

Senatorii: [semnează, prin Simeon Ember, 14 săteni]⁴

Arl. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 22—23.

¹ Azi Măeriște, sat, com. jud. Sălaj.

² Bucătărie.

³ Îndeplinind și funcția de cantor al bisericii greco-catolice, învățătorul beneficia și de unele venituri din partea acesteia.

⁴ Actul a fost aprobat și de către Consistoriul episcopiei Gherlei, în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXX

Lompirt, 15 februarie 1871.

Protocolul satului Lompirt prin care se hotărăște construirea unei școli confesionale noi și se donează acesteia dobânda împrumutului statului din 1854, luat din folosința bisericii.

Protocol.

Care s-a luat în 15 faur 1871, cu ocasiunea visitărei școalei în Lompert¹, fiind de față subscrișii, unde visitându-se școala s-a aflat a fi în stat necorespunzător legei și ruinoasă; în lungime tot edificiul are 6 orgi, în lățime 2 org. din care chilia școalei ocupă 2 org.; sunt întrinsa 2 bance de 1½ org. lungi și una laviță, o tăbluță neagră acățată de perete și un cuptoraș de fer; prunci îndatorați a umbla la soală sunt: 22 fii și 15 fete, dintre cari umblă 18 fii și 8 fete: la școala de repetițiune sunt înscriși 8 fii și 7 fete, determinându-se de învățămînt pentru aceștia 2 zile pe săptămână.

Învățător e Demetriu Ghiurchiș în etate de 22 ani, căsătorit; servește în al doilea an; are soluțiune anuală 50 fl. și 26 metrete de bucate și în alte realități precum pămînt, finat, adus de lemne, în sumă cam de 30 fl. și așa, computîndu-se toate în bani ar face suma anuală 106 fl. v.a.

Pentru a se repara școala, a se lărgi și lungi, adică] a se pune în stat ca să corespundă legii, s-a conchiemat senatul școlar, s-a luat spre știință numărul membrilor, ca cu concursul lor să se facă dispusețiunile necesare; aceștia sunt următorii: 1. Ardelean Gliga 2. Pap Petru, 3. Hereclean Nuțu, 4. Vălcăoan Gligor, 5. Lădarius Ioan, curatorul, 6. Învățătorul și 7. parochiul locului, preside; s-a statorit că, deoarece școala cea veche e în marginea unui părau, periclitată de a se ruina, prin urmare reparațiunea ei nu se vede a fi cu scop, se va face școală nouă din pământ bătut în partea de sus a grădinei parohiale, a cărei lungime mai puțin să fie 7 orgi și 3 org. lățime, aci înțelegându-se și tornațiul care va veni în dreptul chiliei învățătorului; iară încît fondul parochial pătimeste știrbire în estensiunea sa, aceasta se va desdăuna din partea de pământ ce a folosit pînă aci învățătoriul.

S-a luat la desbatere propunerea din ce s-ar face un fond școlar, prin care atît susținerea cît și viitoriul școalei să fie asecurate; s-a decis ca usura împrumutului de stat, care anu face cam 16 fl. și carea în anul 1866 o a fost donat bisericii, să fie în viitor a școalei; asemenea fondul pre care stă casa cea veche cantorală, afară de partea care e dată învățătorului va fi a școalei, care ambe vor servi de fond școlar, așa că, manipulîndu-se deosebit, după ce școala se va găta și instrui cu toate cele de lipsă, rămănența se va capitaliza în folosul școalei.

Scolarii altcum au dat răspunsuri mulțumitoare din religione și istoria biblică ce vădesc diligența învățătoriului și pentru a încungiura lenevirile în viitor s-a dat senatorilor școlari înviațiune a fi cu aprigă priveghiare asupra învățămîntului cît și a pruncilor școlari.

S-a făcut dispusețiune ca senatul școlar să-și aleagă perceptorele și controlorul său, cari vor manipula banii școalei și cari, după consiliul senatului, vor face erogațiile de lipsă.

Cu aceste protocolul citit, s-a închiat și subscriș în locul și ziua mai sus indicate prin:

Ioan Vicașiu m.p. adm. protopopesc.

Simeon Budișan, adm. g.c. în Lompert.

[Semnează 10 săteni, prin Chimpan Irimie m.p.]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 12—13.

¹ Vezi nota 1 doc. Giurtelecu Șimleului, 14 II 1871.

² Lompirt, sat com. Sărmășag, jud. Sălaj

Maladia. 17 februarie 1871.

Locuitorii satului Maladia hotărâsc să doneze școlii lor confesionale, românești, o suprafață de pământ din venitul căruia să se constituie un fond bănesc prin care să se asigure existența instituției.

Protocol.

Care s-a luat în 17 faur 1871, cu ocasiunea vizitărei școlii în Maladia¹: de față au fost subscrișii.

Înainte de toate s-a vizitat școala, unde edificiul școlar s-a aflat a fi strîmt și îngust, necorespunzător legii. Sunt într-însa 3 bance și una tăbliță neagră, abia folsiveră; îndatorați a umbla la școală sunt 20 fii și 25 fete; umblă regulat 16 fii, 11 fete. Învățător e Ioan Szabo, de 35 ani, căsătorit; servește de 12 ani ca cantor și învățător; soluțiune anuală are 100 fl. v.a.; școlarii au dat răspunsuri multumitoare din Historia patriei, religiune, istoria biblică, calculare în înmulțire și împărțire, cetit, scriere și cînt.

După aceste s-a luat spre știință numele senatorilor școlari cari sunt următorii: 1. Mohan Gligor, 2. Pădurean Vasilie, 3. Tulbure Andreica, 4. Todoran Gligor, 5. Pădurean Iacob, 6. Mohan Nicolae, 7. Pădurean Nuțu, 8. Pop Văsălie, 9. Mudura Simeon, 10. parocul locului, ca preside, Ioan Szabo, învățătorul, 12. curatoru primar.

S-a luat su consultare cum și din ce s-ar face una școală corespunzătoare cerințelor legii, precum și unde, deoarece în locul unde e acum școala nu se poate. S-a statorit ca să se clădească școala pe fundul cantoral și aceia bătută din pământ; așa ca acum unadată să plătească fiecare locuitor cite 2 fl. v.a. și așa fiind la număr: una sută de locuitori de sine stătători, va veni o sumă de 200 fl. v.a., și încît această sumă nu ar fi de ajuns, se va suplini mai tîrziu tot pre această cale.

S-a luat înainte spre dezbatere propunerea din ce în ce s-ar putea face un fond școlar prin care să se asigure viitoriul școlii. S-a statorit ca din terenul comun comunal din capătul din sus a satului, numit „Coasta Popii, pre vale“ să se rumpă pământ de 6 jugere și acela să se are și samene în folosul școlii, rămășița să se capitalizeze în folosul ei.

S-a luat spre știință cum că dintre senatorii școlari s-au ales cu convoire unanimă Nicolae Mocan [casier].

S-au făcut instrucțiune senatorilor școlari asupra datorințelor ce au fiecare față cu școala.

S-a făcut dispozițiune ca să se înscrie pruncii pentru școala de repetițiune și aceștia martia și vinerea să umble la școală.

Cu acestea protocolul s-a încheiat, cetit și subscris: locul și ziua ca din sus, prin:

Ioan Vicașiu, m.p., v. protopop.

Constantin Szabo, m.p., parocu locului.

Ioan Szabo, m.p., învățător.

Senatorii: [semnează, prin Ioan Szabo, 9 săteni]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1871—623 f. 28—29.

¹ Sat, com. Măierişte jud. Sălaj.

² Actul a fost aprobat și de către Consistoriul episcopiei Gherlei în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXXII

Bădăcin, 20 februarie 1871.

Hotărîre a satului Bădăcin privind construirea unui nou edificiu al școlii sale, instituirea unui fond bănesc școlar și menținerea caracterului confesional, românesc al instituției; se protestează împotriva tentativei autorităților locale de a înființa aici o școală comunală dependentă de stat.

Protocol.

Care s-a luat în Bădăcin¹, cu ocaziunea vizitărei școlii confesionale în 20 februarie 1871, fiind de față subscrișii, unde vizitîndu-se școala s-a aflat pruncii școlari coadunați în una casă închiriată pentru acel scop; s-a aflat într-însa 35 fii și 34 fete din a căror răspunsuri se vedește puțină sîrguință din partea învățătorului; altcun învățăceii sunt cei mai apți pentru instituire [sic]; obligați a frecvența școala sunt 46, fii și fete; învățător e Ștefan Leményi, de 35 ani; servește ca învățător de 8 ani; căsătorit; soluțiune anuală are 78 fl și 65 metrete de bucate, cari se strîng de pe locuitori în asemenea măsură și cari computîndu-se laolaltă fac 145 fl. v.a. S-a purces la conscrierea membrilor senatului școlar, cari sunt următorii: 1. Man Nicolau, 2. Copzașiu Ilie, 3. Pop Ioan, 4. Man Georgie, 5. Chiorean Ioan, 6. Pop Sofroniu, 7. Man Ilie, 8. Man Teodor d. paroch local Ștefan Marinceșiu, ca preside și Ștefan Leményi învățătorul. Nefiind în comună edificiu școlar s-a ținut consultare asupra locului unde să se edifice școala și s-a statorit ca școala să se edifice pre fondul parochial care e cel mai acomodat loc pen-

tru aceea în comună; adecă din capătul grădinei parohiale, unde a fost cînepiștea, să se rumpă prin un geometru care va da planul de școală, atîta teren cît va afla a fi lipsă, iară parochia se va despăgubi prin un finaț, numit la Scoruș, care pînă acuma a fost porțiune canonică a cantorelui și acest finaț, în mărime de 2 care de fin, în viitor va serbi de fond parochial în folosul parochului local, iară cantorele în scurtarea proventului său cășiunată prin luarea finațului amentit se va despăgubi anualminte de cătră baserică cu 15 fl. v.a., la care și cantorele actual Sofroniu Pop se convoiește.

Pentru a se asecura atît speșele edificîului școlar cît și instruirea și viitoriul școalei s-a luat spre consultare modalitatea cum și din ce s-ar statori un fond școlar și cu unanimitate s-a statorit ca de fond școlar să servească pentru totdeauna usura împrumutului de stat² care face anue cam 75 fl. v.a. și carea acum de 2 ani se află la Perceptorat încă nescoasă. S-a statorit mai încolo ca îndată cari va concede timpul să se porceadă la strîngerea materialului de lipsă pentru clădirea unui edificiu nou școlar, a cărui spese sunt anticipat asecurate prin: 200 fl. v.a. bani gata, în mîna curatorelui, prin 150 fl. usura împrumutului de stat de 2 ani, nescoasă de la Perceptorat și prin 200 fl. bani gata ce sunt sub manipularea antistei comunale, făcînd suma de 550 fl. v.a.; iară suma ce s-ar mai recere pînă la finalisarea edificării și instruirii școalei se va supleni pe calea repartițiunei; pre toată întîmplarea însă pe l-a octombrie școala va fi definitiv pusă în stat corespunzător legei.

Antistia comunală face cunoscut cum că un esmis a inspectorului școlar civil comitatens, viind în fața locului, s-a esprimat într-acolo cum că doară școala confesională poporală de aici ar avea intențiune inspectoratul a o dechiara de școală comunală, din motiv că aici nu ar esista edificiu școlar; subscrișii, luînd aceasta spre neplăcută știință își dau următoarea dechiarațiune: oficiul proto-popesce ca inspectorat al școalelor confesionale, în mîna căruia această comunitate și-a depus dechiarațiunea sa la timpul său³, cum că voiește a-și susține școala confesională și nu comunala și care dechiarațiune și actu o profesează și de a sa o recunoaște, să facă pașii de lipsă ca inspetoratul civil de școale să ne conceadă timpul de lege prescris, pentru a ne organisa și sistematisa școala; cauza principală a fost lipsa fondului pre care avea de a se rădica; pe lîngă aceste învățămîntul aici nu a fost sistat ci instituirea s-a susținut în chilie închiriată; fiind acum locul de școală procurat, pînă la începerea cursului învățămîntului anului școlar o vom da gata. S-a observat cum că învățătorii școalei locale nu pune aceea diligență în instituirea tinerimei care se recere de la un învățătoriu cuviincios; pentru a se pune capăt la una așa indolința culpaveră și pentru a se împintena la împlinirea datorinței sale se statorește: că fiecare membru al senatului școlar, visitînd de 2 ori pe săptă-

mînă școala în cea mai de aproape sesiune să raporteze despre cum aflarea școalei și în casu cînd învățătorul din cauză neescusaveră ar absenta de la școală și ar lăsa acolo școlarii singuri toată absența să se pedepsească cu 1 fl. v.a. și în casu cînd ar absenta mai pre lung timp, fără conesiunea senatului școlar să fie pedepsit cu 5 fl. v.a.

S-a luat spre știință cum că la școala de repetițiune sunt înscrși 15 fii și 13 fete, pentru a căroră instituire s-a dețăr murit zilele de marți după amiază și vinerea întreağă.

Cu aceste protocolul s-a încheiat, cetit și subscris prin membrii senatului⁴.

[Semnează: Ioan Vicașiu protopop supleant, Simion Budișan, preot supleant în Giurtelec, Ștefan Marinceaș, administratorul preotesc al Bădăcinului, și 23 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 3—4.

¹ Sat, com. jud. Sălaj.

² Dobînda.

³ Cf. doc. Bădăcin 20 noembrie 1869.

⁴ Actul a fost întărit de către Consistoriul din Gherla în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXXIII

Bocșa-Română, 22 februarie 1871

Satul Bocșa-Română hotărăște modernizarea clădirii școlii sale confesionale conform prevederilor legii școlare din 1868 și institue o fundațiune bănească prin care să se asigure existența instituției.

Protocol.

Care s-a luat în Bocșia-Română, cu ocașiunea vizitărei școalei poporale, în 22 faur 1871, fiind de față subscrișii:

Unde, înainte de toate, vizitîndu-se școala s-a aflat edificiul școlar, atît pentru sala de învățămînt cît și pantru cuartirul învățătoresc strîmt și necorespunzător legeri, fiind lungimea lui abia de 7 org.; școlari obligați a frecventa școala sunt 40 fii și 60 fete, dintre carii frecventează 15 fii și 10 fete; întrebați din materiile propuse: religiune, istoria biblică, calcularea în cap și pe tablă, au dat răspunsuri puțin mulțumitoare; cauza e absentările mai absolute și neescusate; învățătorul e Georgiu Andrei în etate de 32 ani, căsătorit, servește de 13 ani; are soluțiune anuală 200 fl. v.a. și beneficiul cantoral.

Pentru a se esopera reparațiunea școalei și respectiv punerea ei în stat corespunzător legii, s-a ținut sesiune la casa parohială, constatoare din membrii senatului școlar și reprezentanții poporului subscriși și după o consultare meritorie s-a statorit ca spesele reparațiunii școlare, care va consta din lungirea salei de învățămînt către uliță, pînă încît concede spațiul și din lărgirea cuartirului învățătoresc precum și lungimea acestuia de 1 1/2 org. să se suplinească din banii besericii.

Pentru a se așeza un fond școlar deservitor spre asigurarea viitorului ei s-a statorit:

Ca comunitatea din averea sa mobilă să contribuiască de fond școlar 200 fl. v.a. și fiindcă aceasta are în contracte acei 200 fl., contractele aceste să se deie îndată sub grigea senatului școlar; asemenea beserică din capitalele sale industriale să concurgă spre acest scop cu 200 fl. v.a. și dintre cele mai asecurate contracte ținătoare de amintită sumă să se deia asemenea sub îngrijirea senatului scol., formîndu-se astfel un capital neatingiver de 400 fl. v.a., carele senatul școlar prin perceptorele său îl va manipula spre scopul menit, rădicîndu-i percentul la cît le va putea. De perceptor sau mînuitor a banilor și fondului școlar cu unanimă convoie s-a ales Gavrilă Remeșiu iară de controlor lîngă dînsul Crețiu Petru.

Senatorii școlari, la număr 12, afară de 4 de mai înainte jurați, acum au depus jurămîntul pre oficiul său.

S-a dispus ca îndată ce timpul va concede să se purceadă la stringerea materialului de reparațiune și așa înainte de sosirea timpului de economie mai urgentă să se poată face reparațiunea pretinsă.

S-a luat spre știință cum că la școala de repetițiune sunt înscriși 22 fii și 28 fete; pentru umblarea acestora la școală s-a statorit martia, de la 11—2 oare și vinerea întregă.

S-a recomandat senatorilor supravegherea învățămîntului cît mai conștiincioasă.

Cu aceste protocolul cetit, s-a închiat și subscriș în locul și ziua mai sus însemnate prin:

Ioan Vicașiu m.p. adm. protopopesc

Matei Silavani m.p. par[och] loc[al].

Simeon Budușan m.p. admt. g.c. în Giurtelec și adjunct protopopesc.

Reprezentanții poporului: [semnează 25 săteni dintre care primul e Bărnuțiu Nuțu].

Senatori școlari: [semnează: Gabrie Remeșiu m.p., perceptor, Petre Bărnuțiu m.p. jude comunal, Vasiliu Popițiu m.p. Georgiu Andrei, docent și 9 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 7—8.

Virșolț, 23 februarie 1871

Locuitorii români ai satului Meseșenii de Jos hotărăsc, în vederea asigurării viitorului școlii lor confesionale, românești transformarea noii case parohiale în școală și donează pe seama sa partea lor din împrumutul de stat din 1854.

Protocol.

Care s-a luat în Varșolțiu¹, cu ocasiunea vizitărei canonice în 23 faur 1871, unde prezentându-se senatorii școlii din Cașielul Maghiar² au dat deslușiri despre starea școlii, precum urmează: edificiul școlar are în lungime și în lățime 2 org. patrați, în stat ruinos; cauza statului acestuia apus e infortuniu ce a ajuns parochia prin incendiul casei parohiale, înainte de asta cu 3 ani și care a ocupat toată sîrguința poporului pentru a-și edifica casa nouă parochială, după carea va să urmeze întreprinderea edificării unei școli corespunzătoare legii de instrucțiune; la școală altcum umblă dintre obligații 28 fii și 22 fete: 20 fii și 15 fete; li se propune: religiunea, istoria biblică și a patriei, geografia, istoria naturală, fizica și calculațiunea.

Învățător e Georgiu Pop, celibe în etate de 20 ani; servește de 3 ani; soluțiune anuală are 120 fl. v.a.

Luîndu-se spre consuitare modul cum s-ar putea esopera, pe lângă toată ocupațiunea poporului cu edificarea casei parohiale, ridicarea unui nou edificiu școlar, s-a satorit ca gătîndu-se casa parochială în vara viitoare, carea are în lungime 8 orgii și în lățime 3 org. și așa corespunzătoare pe deplin pentru instituire, să se transpună de școală și aceasta să se mobileze și instrueze așa ca în toamna viitoare școlarii comot să se poată învăța într-însa și așa aceasta să servească de școală, pună cînd comunitatea beseriească o va putea înlocui prin alta.

Pentru satorirea unui fond școlar din care școala instruindu-se să se asecureze viitorul ei, s-a dețarmurit ca usura împrumutului de stat a căreia sumă se ridică la 40 fl. v.a. anuali, să se doneze școlii, carea actu se și donează, așa ca aceasta să servească ca fond școlar și care din cînd în cînd capitalisîndu-se sub manipulara senatului școlar, să se asecureze viitoriul ei.

S-a luat spre știință numărul și numerele membrilor senatului școlar care a fost pînă aci 12, dintre carii morind 3, numărul aceloră suplinindu-se iese cîtimea din sus și aceșta sunt următorii: 1. Georgiu Chișiu, 2. Demian Caraba, 3. Teodor Popa, 4. Demetriu Bu-

ciu, 5. Ignat Dragoș, 6. Gavrilă Nicoricu, 7. Ioan Copos, 8. Andrei Sabou, 9. Miron Păușian, 10. Simion Nicoricu, 11. Învățătorul și 12. parochul locului, ca presedinte al senatului; de manipulate sau perceptor se alege cu unanimă convoie: Andrei Sabou iară de controlor Demianu Caraba.

S-a luat spre știință cum că și elevii pentru școala de repetițiune sunt induși în suma din sus a elevilor și carii pot fi la număr 18, umblă la școală joia și duminica.

Cu aceste protocolul cetit, s-a încheiat și subscriș în locul și ziua mai sus însemnate prin:

Ioan Vicașiu m.p. adm-tor protopopesc.

Isidor Barbulovici m.p. adm. inter, de M. Cățiel.

Simeon Budișan m.p. adm. g.c. în Giortelec și adjunct protopopesc.³

[Semnează și cei 12 membrii ai senatului școlar].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1874—623, f. 9—10.

¹ Virșolt, sat, com. jud. Sălaj.

² Meseșeni de Jos, sat, com. jud. Sălaj.

³ Actul, trimis la Gherla în 7 martie 1871 de către protopopul Ioan Vicașiu, a fost aprobat de către Consistoriu în ședința sa din 23 aprilie.

LXXXV

Badon, 23 februarie 1871.

Satul Badon hotărăște construirea unui nou edificiu al școlii sale confesionale românești și donează imprumutul de stat din 1854 al comunității în vederea constituirii unui fond școlar prin care să se asigure viitorul instituției.

Protocol.

Care s-a luat în Badon¹, cu ocasiunea vizitărei școalei populare în 23 febr. 1871, fiind de față subscriși.

Unde, înainte de toate, s-a făcut vizitarea școalei: învățămîntul se propune într-o căsuță mică a cuartirului cantoral, unde s-a aflat îndesuiți 30 fii și 12 fete dintre îndatorații 40 fii și 27 fete și din materiile propuse: istoria biblică, istoria patriei și religiune, au dat răspunsuri mulțumitoare cari vădesc diligența învățătorului. Învățător e Vasiliu Grama, celibe², în etate de 25 ani; servește ca învățător de 7 ani; soluțiune³ anuală are 12 fl. v.a.

Pentru suplinirea lipselor școalei și respective pentru clădirea unui edificiu școlar, ținîndu-se sesiune la casa parochială, s-a sta-

torit ca să se clădească un edificiu școlar de nou a cărui spese se vor supleni din niște preț de lemne ce-l are comune împărțit pe la locuitori și se rădică cam la suma de 200 fl. v.a. iară superfluitatea⁴ speselor recerinde se va întregi prin repartițiune; pre toată întâmplarea însă lungimea edificiului deve să fie de 8 orgi și lățimea de 4 org.

S-a luat la pertractare cestiunea: cum și din ce s-ar rădica un fond școlar prin care să fie asigurată atit instruirea cît și viitoriul școalei; s-a statorit ca usura⁵ împrumutului de stat carea face anue cam la 48 fl. să se doneze în folosul școalei pentru totdeauna, care actu se și donează, ca acela să servească de fond școlar prin care să fie asigurată sustarea școalei și în folosul acesteia să se capitalizeze. Iară pentru acurata manipulare a averei școlare s-a luat spre știință numărul și numele membrilor senatului școlar, cari, sub președenția parocului local, sunt următorii: 1. Parocul loc., 2. Învățătorul, 3. Curatorul Iacob Mureșian, 4. Vasiliu Mureșian, 5, Ștefan Mureșian, 6. Vasiliu Podariu, 7. Mihai Filip, 8. Ioan Pușcașiu, 9. Andrei Ardelean, 10. Georgiu Hendea, 11. Simion Ardelean și 12. Petru Ortelecan care actu au și depus jurămîntul înaintea inspectoratului școlar confesional pre acest oficiu; de perceptor cu unanimă convoire s-a ales Vasiliu Mureșan, iară de controlor Goergiu Hendea.

S-a luat spre știință că la școala de repetițiune sunt înscriși 14 fii și 14 fete, pentru a cărora frecventare s-a determinat zilele de marția și vinerea.

Încît pînă aici pruncii școlari au învățat în casa dindăratul cantorală, s-a dispus ca cantorele David Ortelecan, care locuiește în casa dinainte, pînă în 5 martie, mutîndu-se din cuartirul cantoral să deie locu pruncilor de școală, la a căreia împlinire s-a și promis.

S-a statorit totdeodată ca fondul dinlăuntru cantoral, afară de semănătura ce este în el, să-l folosească învățătorul actual, mulțămîndu-se cantorul cu fondul din afară și celelalte provente cantorale.

La pretensiunea cantorelui David Ortelecan de a se desdăuna în unele reparațiuni ce a făcut la casa cantorală, concezînd locu noului edificiu școlar — se va dărîma, materialul ce va potea documenta a fi al său, să-l poată duce în pace.

Cu aceste protocolul, cetit, s-a închiat și subscris în locul și în ziua mai sus însemnate prin senatorii: [semnează 10 săteni]; reprezentanții poporului: [semnează 12 săteni].

Ioan Vicașiu, admtr. protopopesc

flie Fortiș, parocul locului
Simeon Bușan, adm. în Giurtelec și adj. protopopesc.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 5—6.

¹ Sat, com. Hereclean, jud. Sălaj.

² Celibatar.

³ Remunerație, plată.

⁴ Ceea ce depășește.

⁵ Dobînda.

LXXXVI

Pericei, 25 februarie 1871.

Satul Pericei hotărăște construirea unei noi școli confesionale, stabilește modalitatea adunării fondurilor materiale necesare și instituie un senat școlar sătesc.

Protocol.

Luat în Pericei¹, cu ocasiunea vizitărei școlii poporale confesionale, în 25 februarie 1871, fiind de față subscrișii:

Înainte de toate s-a vizitat școala: instituțiunea se face în edificiu închiriat pentru acet scop, prevăzut cu 6 bance, una tablă neagră pe picioare, una masă și un scaun pentru învățătoriu — o chilie, altcum destul de strîmtă pentru pruncii umblători; obligați la școală sunt 52 fii și 42 fete, dintre cari umblă 45 fii și 30 fete; întrebați din materiile propuse precum catechismul mic, geografia, istoria biblică și cetit, au dat răspunsuri puțin mulțumitoare, ci aceasta că sunt mare parte incipienti.

La școala de repetițiune sunt înscriși 25 fii și 20 fete pentru a căroră frecventare s-a dețarmurit zilele de mercuri și dominica pe săptămînă. Învățătoriu e Basiliu Martin, căsătorit, în etate de 37 ani; servește de 8 ani; are soluțiune anuală 160 fl. v.a.

Pentru a se esopera cît mai curînda edificare a unei case școlare s-a luat spre știință numărul și numele membrilor senatului școlar, cari sunt: 1. Georgiu Georgie, 2. Martin Petru, 3. Păcurariu Nicolau, 4. Rusan Onuțiu, 5. Diosiu Gligor, 6. Antolu Onuțiu, 7. Pop Ioan, 8. Pap Ioan a Nichi, 9. Martin Iacob 10. Georgie Flore curat[orul]. 11. Învățătoriu și 12. parochul locului, ca presiedinte, cari au depus jurămîntul pre acest oficiu.

Acest senat, pentru acurata manipulare a averii școlare, și-a ales de perceptor pe Martin Petre iară de controlor pe Ioan Pap a Nichi.

Edificiul școlar va fi, după planul făcut, de 8 1/2 org. lung și 5 org. lat.

Spesele pentru edificarea școlii s-a satorit a se esopera așa: biserica să deie din banii ce are su dispusețiunea sa 200 fl. v.a., iară comunitatea bisericească, pe calea repartițiunei, va concurge acum odată cu 310 fl. v.a.; repartițiunea se face în trei clase așa: în clasa 1-ma vin 60 inși, cari vor plăti cîte 4 fl., v.a., în a 2-a cl. 80 inși, cîte cu 3 fl. v.a. și în a treia cl. 30 inși, cîte cu 1 fl. v.a. Senatorii școlari sunt însărcinați în cea mai de aproape sesiune a face clarificațiunea de lipsă și pre fiecare ins îl va însera conștiincios în clasa ce pretinde sustarea lui materială.

Edificarea școlii, concezînd tempul, se va întreprinde cît mai curînd, ca așa, satisfăcînd legei de instructie, să se poată desvolta învățămîntul în școala confesională poporală și în cas că suma subscrisă nu ar suplini lipsele recerute pentru instruirea școlii, acele se vor supleni, atît de către biserică, cît și de către popor.

Fond școlar, neavînd comunitatea bisericească ceva provent comun, acum una dată nu se poate satori; după aceste senatorii școlari luîndu-și invicțiune în agendele sale, protocolul cetit s-a încheiat și subscris, în locul și ziua mai sus indicate prin:

Ioan Vicașiu, m.p. adm. tr. protopopesc.

Simeon Budișan m.p. adm. g.c. în Giurtelec și adjunct protopopesc.

Ioan Cosman m.p. parochul locului.

Vasiliu Martin, m.p. învățătorul.

Daniel Deleu, m.p.

Iacob Deleu m.p.

Senatorii școlari: [semnează 10 sățeni]. Reprezentanții poporului: [seamnează 10 sățeni]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1871—623, f. 13—14.

¹ Pericei, sat, comună, jud. Sălaj.

² Actul, trimis la Gherla la 7 martie, de către protopopul I. Vicașiu, a fost aprobat de Consistoriul în ședința sa din 22 aprilie 1871.

LXXXVII

Boița, 25 februarie 1871

Satul Boița instituie un fond bănesc pe seama școlii sale; considerații privind rosturile sale naționale.

Pro memoria.

După un șir întreg de oboseli și lupte îi succede oficiului comunal a ciștiga strămutări însemnate în clasificările de moșii de pe hotarul comunei în 1865, iar în 1866 relaxări de dare de pămînt pe anii 1860—66, iar în 1868 altă relaxare pe anii 1850—60.

La îndemnul notariului Basiliu Neamțiu și părintelui Ioan Bobeșiu, în cointelegerea cu sătenii, au aflat de bine a meni și a sacrifica aceste relaxări spre crearea unei fundațiuni școlare.

Acest pas s-au făcut cu aceia convingere și conștiință că devreme ce inamicilor românismului numai așa le-au succes a ne încăleca, că mai întâi ne-au luat lumina, închiezîndu-ne calea către școală sau știința și după aceia ușor au devenit și posesori și sugători ai bunurilor și asudărilor noastre, așa, ca mișloc de-a scăpa barem mai târziu noi și bunurile noastre din ghiarele inamicilor nu este altul decît mai întâi din toate puterile noastre să ne străduim să clădim școli, să creăm fundațiuni școlare, să susținem învățători buni, să învățăm, să ne luminăm, să eșim din întunerecul din care inimiciei ne-au împins pentru că luminați fiind vom ști scăpa de sub ei, noi dimpreună cu bunurile noastre.

Așa, cu speranția în ajutorul lui Dumnezeu înainte! Că nu va trece mult timp și această fundațiune va fi izvor de mîntuînță.

Boița, 25/13 februarie 1871¹

¹ Extras din „Protocolul despre contribuii cu ocasiunea creării fondului școlar al Boiții”, 1870, în Ioan Albescu, *Comuna Boița, județul Sibiu, Incercare de monografie istorică*, Sibiu, 1938, p. 90—91.

LXXXVIII

Răscruci, 5 martie 1871

Locuitorii români din Răscruci își reafirmă voința pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor în care predarea să se facă în limba română.

Dechiarățiune,

În a căreia înțeles subscrie reprezentanță besericească gr. cat. și școlară, precum și poporul greco-catolic din parochia Valasut¹, ne-am dețărmarit statornicește și din voia liberă, conform dechiarățiunei noastre făcute în 28 octobrie 1869, a ne susține și pre viitor școala noastră populară elementară ca școală confesională gr. cat. română, cu limba propunerei cea maternă, adecă română, îndatorindu-ne totodată — pe lîngă obligămintele luate asupra-ne pînă acuma — încît n-ar fi de ajuns, a ne adjuta și cu succursul prescris în § 35 a legeri și a corespunde prescrierilor articolului de lege XXXVIII de la 1868 și cu deosebire §§-ilor 11, 27, 28, 29, 34, 133, 141 a legeri acesteia.

Totodată ne îndatorim că edificiul școlii noastre g.c. îl vom mai mări și reforma, după lipsă și conform legilor dar totodată și amăsurat debilității puterilor noastre materiale.

Dat Valasut, în 5 martiu 1871.

[Semnează: Olimpiu Barbulovici v. protopop al Giulei, Partenie Nemeș, paroch gr. cat. curatorul prim, 6 curatori și 50 săteni, prin Olimpiu Barbulovici].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—3117.

¹ Râscruci, sat, com. Bonțida, jud. Cluj.

LXXXIX

Râscruci, 5 martie 1871.

Locuitorii români din Râscruci, revenind asupra acordului pentru înființarea unei școli comunale patronate de stat, se pronunță pentru menținerea caracterului confesional românesc al instituției lor școlare.

Protocol.

Care s-a luat în parochia g. c. Valasut¹, în 5 martiu 1871, în urmarea prea veneratei ordinațiuni consistoriale dto. 7 făurar 1871 nr. 364/150, în cauza susținerii caracterului confesional a școlii gr. cat. din parochia Valasut, emanată.

Subscrisa curăție² besericească și senat școlastic g.c., precum și poporul g. c. din parochia Valasut, în protopopiatul g. c. a Giulei³ îngremiată, fasionăm⁴, în conștiința sufletului, următoarele:

Înfățișându-se ilustritatea sa domnul Iosif Kethely, suprem inspectorele școlar comitatens în parochia noastră și descălecind la ospătărie, antistia⁵ comunală din Valasut — prin jurații comunali — cu pedeapsă în cas de neînfățișare, ne-a coadunat pre toți înaintea ilustrității sale iar ilustritatea sa ne-a provocat pre toți ca toate națiunile și confesiunile din Valasut să ne întrunim școlile noastre confesionale într-o școală comună,⁶ edificândă pre spesele statului; unii dintre noi și încă cei mai mulți au părăsit locul adunării iar una parte mai neînsemnată dintre noi, nefiind de față preotul nostru g.c. sau docentele sau alt bărbat înțelept care să ne deștepte că ce deosebire este între școala confesională și cea comună și cugetind că ilustritatea sa, ca suprem inspectore școlar co[mita]tens, cu știrea și învoirea mai marilor noștri besericești și școlari-confesionali s-a înfățișat în mișlocul nostru spre a ne îndemna ca să ne predăm școala noastră gr. cat. de școală comună: am alunecat și

ne-am scris numele la învoirea dată pentru edificarea școlii comune și încă mai virtos din acea cauză că ni s-a apromis că școala comună se va edifica cu speșele statului și nu cu ale noastre, care apromisiune a fost seducătoare pentru cei ce și-au dat învoirea. Această procedură a lucrului a enarat-o înaintea esmisului protopop tractual, v. curatorele Ioan Baciș (Urzica) și noi toți subscrișii o recunoaștem ca adevărată.

Însă înțelegînd subscrișii deosebirea ce esistă între școala confesională și cea comună, voim ca școala noastră g.c. română confesională, din parochia Valasut să rămînă și pe viitor școală g.c. română confesională și aceia cari ne-am fost scris la învoirea dată pentru edificarea școlii comune încă voim ca subscrierea aceia a noastră să n-aibă valoare față cu noi ci rămînem pe lîngă dechiarățiunea manifestată în 28 octob. 1869 și acuma iarăși reînnoită, adevă pre lîngă nestrămutavera voință de a ne susține școala ca confesională g.c. română.

Datum ut supra.

[Semnează: curatorul prim, inspectorul școlar sătesc, 5 curatori, alți 7 membri ai senatului școlar sătesc, 45 săteni, preotul g.c. Partenie Nemeș, învățătorul Ilie Vereș și v. propopul Giulei Olimpiu Barbulovici].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—3117.

¹ Răscruți, sat, com. Bonțida, jud. Cluj.

² Corpul curatorilor.

³ Sat, com. Borșa, jud. Cluj.

⁴ Mărturisim.

⁵ Conducătorii satului, judele, jurații, membrii consiliului comunal.

⁶ În sensul de școală comunală.

XC

Baia Mare, 6 august 1871.

Fruntașii comunității române din Baia Mare, în vederea îmbunătățirii pregătirii școlare a tineretului, instituie un post de învățător de sine stătător și hotărâsc mărirea remunerației sale.

Prea reverite Ordinariat diecesan!

Prea bine știm și recunoaștem, încă din anii cei mai de mult, că am fost provocați, mai de multe ori prin supremul Guberniu al statului pentru înființarea deregătoriei învățătoresți, precum și

în ședința consistorială a Gherlii ținută în 14 mai an. 1864 de sub nr. 1087/227, unde în un rezultat trimis la mult onoratul domn protopopul nostru de Baia Mare, în dispusețiunea 2 se spune în locul acesta poftirea învățătorului osebit, însă pentru miseria poporului nostru nu s-au putut acea deregătorie osebită rădica încă pînă astăzi.

Acum dară în față venind și același timp și avînd poporul nostru puțină putere, cugetînd la mulțimea poporului care este peste 2000 de suflete, căutînd și stările împrejur de acum (neavînd vreun cuget că doară nu am fost) îndestulați și pînă acum cu învățatura cantorului, fiind și învățător și acea fiindcă un servitor două officii cam cu greate le poate desăvîrșit împlini, mai ales între popor cu multe numeroasă, nici din venitul cantorului competent nimic luînd, cu unanimă voință voim și dorim, pentru bună starea școalei noastre poporane, ca să rădicăm învățător osebit de către oficiul cantoral, pe lîngă soluțiune de 250 fl. v.a., din casa poporului, pînă ce pe viitor și mai cu oftată prevegere ne vom putea afla.

În cazul acesta dar noi în școala noastră poporană, ca și pînă acum așa și de acum înainte, limba maternă ca principală cu toată dragostea voim și cunoaștem că trebuie să se învețe fără nici pic de scăzămînt și cu corespundere, iară fiindcă noi aicea în cetatea noastră viețuim între și cu alte națiuni mestecați, dorim pentru fericirea tinerilor noștri, ca pe lîngă limba maternă, să se învețe, încît se va putea și limba ungară, pentru că (știut este) pruncii noștri cuprinzînd ori măestrii ori barem ce fel de lucruri băsești sau altele, numai cu cetirea și scrisoarea ungară se pot folosi.

Această dară a noastră de mult așteptată dorință, subșternîndu-o prea reveritului Ordinariat diecesan, umilit ne rogăm a o primi în condecorare și în sunetul legilor, încît de la starea pruncilor poporului nostru se va putea cuprinde, pentru susțernerea orînduilelor oftate, perfecte și folositoare a școalei noastre și ajungerea scopurilor noastre scolasticești, iarăși cu umilință și unanima a noastră votizare, ne rogăm la prea reveritul Ordinariat diecesan ca să se îndure pe fostul învățător de Seini, Ioan Margita — acum învățător școalei comunei de Nistru — pe partea școalei noastre confesionale de Baia Mare, prea grațios cu decret dăruindu-l, a-l întări.

Dealmitrea, așteptînd prea doritul rezultat, rămînem din adunarea noastră besericească ținută în 6 august 1871 în Baia Mare, ai preareveritului Ordinariat diecesan umiliți servi.

[Semnează 18 „representanți ai poporului“].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—1832.

Negrilești, 27 august 1871.

Locuitorii români, ortodocși și greco-catolici din Negrilești hotărâsc susținerea unei singure școli pentru ambele confesiuni, măresc remunerația învățătorului și înființarea un senat școlar.

Protocol.

Care s-au luat prin antistia comunei Negrilești¹, în 27 august 1871, cu locuitorii respectivei comune de confesiunea gr. cath. și gr. orient. pentru îmbunătățirea plății învățătoresți și pentru înființarea unui senat școlar.

Luându-se lucrul la desbatere locuitorii de ambe confesiunile, însoțiți de domnii preoți locali, au decis următoarele:

1. Că precum pînă acum așa și de acum înainte își vor ținea una școală și un învățător, pentru totdeauna.

2. Pentru ca să-și poată căpăta un învățător apt, îmbunătățesc soluțiunea învățătorului de la 130 la 160 fl. v.a., adecă de la una sută și treizeci la una sută și șiassezeci, floreni valută austriacă.

3. Soluțiunea învățătorului se va plăti din lada comunală în două rate semestrale, care se va repartiza cu alte spease comunale în tot anul.

4. Școală cu tot ce ține de dînsa se încredințează senatului școlar constător din 12 membrii cari sunt: domnii preuți Ioan Giurgiu și Dumitru Sighiartău; domnul notar Gregoriu Iuga, Pintea Dumitru, judele; Gregoriu Iuga senior; primcuratorii Dunca Spicu și Rusu Samuel; feții de ambe confesiunile, Rusu Tănase, Vlad Nicolae, Opriș Teodor, Cimpan Iordate, Pop Vartolomei.

5. Senatul școlar îndată după încheierea acestui protocol va avea de a-și alege învățător și a-și aterne rogarea la prea veneratul sint Consistoriu diecesan g.c. din Gherla spre decretarea și întărirea aceluia.

Cu aceste protocolul se încheie și subscrie, atît din partea antistelor besericești, cît și de locuitorii de ambe confesiunile, precum și din partea senatului școlar.

[Semnează: preotul gr. cat.; preotul ortodox; notarul, judele comunal, Gregoriu Iuga m.p. și 69 săteni, prin Gregoriu Iuga, notar]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—2010.

¹ Sat, comuna Ciceu-Giurgești, jud. Bistrița-Năsăud.

² În ședința sa din 9 septembrie 1871 Consistoriul din Gherla transpune actul canonicului Mihail Șerban, inspector școlar diecesan, care în 27

septembrie opinează pentru aprobarea sa, propunînd totodată să fie numit învățător în Negrileşti George Giurgiu, absolvent de Preparandie, pe care satul îl voia în unanimitate cum rezultă și din cererea anexată acestui protocol.

XCII

Turbuța, 1 octombrie 1871.

Satul Turbuța hotărăște construirea unui nou edificiu al școlii sale profesionale, românești și stabilește remunerația în bani și produse a învățătorului.

Instrument fundațional școlar.

Noi subscrișii ne obligăm din voia noastră liberă și neschimbată și pre noi înșine și pre toți urmașii noștri, pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școlii noastre populare și a învățătorului nostru vom da următoarele competențe.

I. Pentru școală:

1. Conform legilor emanate în interesul învățămîntului vom edifica școală și o vom provide cu toate cele de lipsă.

2. În tot anul vom da 3 orgi de lemne pentru încălzitul școlii.

II. Pentru învățătorul școlii:

1. Ne obligăm strîns a da fieștecare deschilinit econom, adecă nu într-o pîne și sare cu altul, cite un floren valută pe un an.

2. Fieștecare gasdă care economisează deschilinit, adecă nu e într-o pîne și sare cu altul, ne obligăm strîns a da cite una merță de mălai, computînd merța cu 20 de cupe.

La casu cînd fieștecare gasdă la aceste datorințe nu ar face des-tulu, atunci noi subscrișii senatori școlari ne semțim îndatorați pe calea esecutiunei a-i scoate învățătorului nostru competențele anuale numite și anumit în 2 rate a le solvi: în rata întiie totdeauna pe la botezul Domnului, bucatele toate să fim îndatorați a le solvi iară a doua rată pe la finirea cursului școlastic toți banii să fim îndatorați a-i solvi și la primirea soluțiunei în ambe rate, la cuitanța învățătorului vidimată prin parochul, ca director școlar local să se plătească.

Pentru mai mare tărie acest Instrument fundațional l-am făcut în 3 esemplare și l-am estrădat, scris și întărit cu subscrierea numelor și tragerea crucei cu minile noastre proprie lîngă numele nostru.

Dat Turbuța,¹ 1 oct. 1871.

[Semnează judele comunal și alți 11 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—3025.

¹ Sat, com. Surduc, jud. Sălaj.

Piglișa, 5 octombrie 1871.

Locuitorii satului Piglișa hotărăsc achiziționarea unui teren și a unui edificiu pe seama școlii lor confesonale; se stabilește remunerația învățătorului.

Protocol.

Care s-a luat în parochia Piglișa,¹ în 5 octombrie 1871, st.n. în privința noului fond intern de școală, care drept credincioșii creștini români de acolo voesc a-l cumpăra și a-și face școala:

a) S-au cercetat cu toată luarea aminte teritoriul cumpărind și s-a aflat că acesta e înaintea grașdului ce voiesc a-l straforma în școală sau în partea de cătră amiazăzi, în lungime de 18 orgi, în lățime de 7 1/2 orgi și la capătul de cătră amiazănoapte de un orgiu și cum că e pământ bun și așezat.

b) S-a cercetat poiata straformindă în școală și s-a aflat că zidul e de 2 șuci de lat și de un stîngiu de înalt și cum ca cuprinsul său lumina din lontru e de 6 orgi în lung. și 2 în lat.

c) S-a cercat poporul și ce plată ar rezolva din voie bună la învățătorul local și după mai multe cugete și vorbe s-au rezolvat că vor da soluțiune anuală de 120 fl. v.a. și 30 metrete de cucuruz (porumb) în grăunțe.

d) S-a cercat și întrebat poporul că preface-vor poiata în școală așa ca în partea de cătră apus să mai adogă cătră amiazăzi încă 2 orgi și jumătate, ca așa școala să fie preste tot în lung de 4 orgi și 3 șucuri în lumina dinlăuntru și de 2 stîngini preste tot și s-a apromis la toate.

Cari toate s-au pertractat în ființa de față și cu libera învoire a următorilor.

În Piglișa, anul, luna și ziua din sus însemnată².

[Semnează: curatorul prim, judele comunal, alți 10 săteni, preoul local Vasile Tămașiu și protopopul Simion Bocșa]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—2273.

¹ Sat, comuna Dăbica, jud. Cluj.

² În ședința Consistoriului episcopesc din 14 octombrie 1871 se ordonă protopopului locului să pregătească instrumente școlare din care să resulte că satele Piglișa și Dăbica sint în măsură să întrețină fiecare școala sa proprie, conform prevederilor legii școlare din 1868.

³ cf. Doc. Piglișa, 17 aprilie 1872.

Bicazul Ardelean, Dămuc, 18 octombrie 1871.

Fruntașii satelor Bicazul Ardelean și Dămuc hotărăsc schimbarea locului școlii lor confesionale, românești, stabilesc remunerația învățătorului, aleg un senat școlar, se angajează pentru mărirea fondurilor lor bănești școlare, adoptă măsuri pentru buna funcționare a instituției și protestează împotriva unor declarații ale inspectorului școlar de stat.

Protocol.

Care s-a luat în 18 oct. 1871, în casa parochială din Bicaz¹-Dămuc², în urma măritei ordinațiuni consistoriale, de dto. 30 sept. 1871 nr. 2318, emanată pre basea prea stimatei scripte a înaltului regiu Ministeriu de cult și instrucțiune publică, la data din 20 sept. a.c. nr. 22035, făcută după raportul ilustrității sale, inspectorului școlastic civil din scaunele: Ciuc, Odorhei și Treiscaune despre istoria școalelor noastre g.cat. din șeuime, cu impunerea de a eși afară prin comune spre a cerceta școalele confesionale, care, după raportul inspectorului școlastic civil, fură amenințate pentru mai multe defecte arătate; în ființa de față a subscrișilor:

1. Eșind afară în comunele Bicaz—Dămuc în 18 oct. a. c. s-a vizitat școala, recte, casa de școlă a acestei parochii, carea ar corespunde scopului, însă, fiind făcută în loc necorespunzător și în depărtare de biserică, precum și în depărtare prea mare de comuna Bicaz, ambe comunele s-a învoit a o mute pre un loc mai corespunzător, după ce acum de 6 ani în continuu fu ceartă între ambele comune și din această cauză casa de școală, pusă sub acoperământ și podită, rămasă nefolosită. Acum însă s-a aplanat această neînvoire, după cum arată aci aclusa scriptă sub A și se deobligă ambele comune în termen de 20 de zile a o pregăti amăsurat scopului și pînă atunci a susține școala în una casă privată corespunzătoare.

2. Requisite școlastice încă sunt puține și anume: 3 scaune lungi, una masă, scaun, tablă (însă învechită), mapa Transilvaniei și mapa patriei ce a eșit acum de sub tipar și procurată pentru sus atinsa școală. Ce se ține de requisite, se îndatoresc și se deobligă antistimele, în cel mai scurt temp a le face corespunzătoare legilor vigoasă și scopului.

3. Cărți școlastice încă sunt și anume: Abecedare de Basiliu Petri, Geografia de Moldovan, Istoria patriei de Moldovan, Fisica populară de Micu și Istoria biblică de Gavril Pop și table de pe-

tră, însă nu de ajuns, deoarece fiind cam de mult cupmărate multe s-a sfîrțicat. Despre cari toate este inventariu.

4. Docente provăzut cu decret nu este, însă este substituit ca-rele, pînă s-ar afla altul mai apt, numai cît nu e provăzut cu de-cret, dară de altmîntrelea, în cas de lipsă e recomandat de prea veneratul Ordinariat, prin ordinațiunea consistorială, aci în copie acelușă, sub B, de a se potea denumi de docente.

5. Școală de ultuit³, încă nu a fost însă este locu pentru acel scop și aceia se va construi, amăsurat cerințelor, cît mai fără amî-nare.

6. Plata docentelui e 100 fl. v.a. și 10 [stînjeni] lemne, cu apro-misiunea că dacă pre anul venitor va fi dar mai bun, vasăzică an mai mănos ca în anul acesta, atunci se deoblegă a o înmulți, ne-potînd în anul acesta o a înmulți pentru enormele daune ce au suferit prin povoiul de astă vară, carele nu numai locurile le-a rupt, fără chiar și căși a mînat.

7. Se deoblegă poporul a aduce cărți de ajuns pentru prunci și a vighia prin senatul școlastec înființat în persoanele: onoratu-lui paroch, ca președinte, Solomon Cotta, Petru Coșocariu, Deme-triu Catrinoi, Vasile Bioșiu și Ioan Bucur; Ioan Pantea, Gavril Cifrea, Petru Pantea și Iuon Simeon și Teodor Oniga, preste școală și a o aduce la ordinea corespuzătoare, după ce fiecăruia i s-a amăsurat serviciu separat despre ce e răspunzător și, în cas de neîmplinire, supus pedepsei.

8. În fondul școlastec din Bicz se află 53 fl. v.a., dați pe ușură, iar în fondul școlastec din Dămuc se află 27 fl. 74 cr. v.a., așezați pe ușură, după cum arată jurnalele respectivilor casieri din memoratele comune, și se deoblegă a refuda în casa alodială a școlaei toate pedepsele de bani luate de la cei vinovați și a-și da ratiociniu în fieștecare an înaintea comitetului, recte, senatu-lui școlastec înființat.

9. Față cu înalta ordinațiune a înaltului Ministeriu de cult și instrucțiune publică, unde se zice: „tanfelügyelőnek az ikola látogatások alkalmával, rézsint szóbeli, rézsint írásbeli figyelmez-tetési daczára“⁴, poporul și antistimea comunală se miră, după ce ilustritatea sa, domnul Antalffy Károly, încă pînă acum nicio-dată nu a cercetat școalele din Bicz—Dămuc, neștiind de unde s-ar fi convins despre starea școlaei respective și a o descrie nea-devărat.

Acest protocol, cetindu-se s-a închis și subscris în Bicz—Dă-muc, 18 oct. 1871.

[Semnează: Solomon Cotta, paroch local, juzii celor 2 sate și 17 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Bicazu Ardelean, sat, com. jud. Neamț.

² Dâmuc, sat, com. jud. Neamț.

³ Grădina pomicolă.

⁴ „În ciuda atenționărilor inspectorului școlar făcute cu prilejul vizitării școlii, în parte prin viu grai, în parte în scris...”

XCV

Valea Jidanului, 20 octombrie 1871.

Fruntașii satelor Valea Jidanului și Telec hotărâsc ca fiecare comunitate să posede propriul său edificiu școlar, angajează doi învățători, aleg un senat școlar comun și adoptă alte măsuri în vederea bunei funcționări a școlii lor confesionale, românești.

Protocol.

Care s-a luat în 20 oct. 1871 în casa parochială din Jadan¹—Telec², în urma măritei ordinațiuni consistoriale, de dto. 30 sept. 1871 nr. 2318, emanată pre bazea prea stimatei scripte a înaltului reg. Ministeriu de cult și instrucțiune publică, datată din 20 sept. a.c. nr. 22035, făcută după raportul ilustrității sale inspectorelui școlastic civil din scaunele Ciuc, Odorhei și Treiscaune despre istoria școalelor noastre g.c. din Secuime, cu mărita impunere de a eși afară prin comune spre a cerceta școalele confesionale, care, după raportul inspectorelui școlastic civil, fură amenințate pentru mai multe defecte arătate³; în ființa de față a subscrișilor.

Cetîndu-să mărita ordinațiune consistorială, precum și înalta scriptă ministerială în fața poporului coadunat, se păsește la următoarea iucrare:

1. În 19 oct. a.c., ținîndu-se adunare de popor în parochia Valei Jidanului, din reprezentanții ambelor parochii, adecă a parochiei Valea Jidanului și Telec, s-a escat neînvoire între aceste două parochii, recte, între reprezentanții acestor două parochii, în privința școalei pre carea pînă acum o au ținut în comun, carea ceartă nepotîndu-se compune pre calea învoirei între reprezentanții ambelor parochii, s-a purces în sensul legilor vigoroase, cari țin că unde sunt mai mulți prunci decît 80 la număr acolo debue

să fie un docente și un subdocente; și fiindcă în aceste două parochii sunt 120 prunci deobligați a frecuenta școala, aleși din numărul total a pruncilor deobligați la frecventarea școalei, a cărora număr, după fasionarea on. paroch din Valea Jidanului, în ambe parochiile sue la 350, dintre cari însă unii sunt escusați de la cerșerea școalei din cauze juste, iar cei 120 prunci sunt deobligați a frecuenta școala, după cum arată, aci sub A aclosele adeverințe a on. parochi respectivi; mai departe, luându-se în considerare depărtarea prea mare de școala unde s-a ținut pînă acum, în contra căreia s-a plîns poporul din Jadan—Teleac și pentru carea depărtare poporul acela a suferit multe pedepse, nepotînd copiii porta regulat la școală, cari, fiind mici, debue a merge în 2—3 ore pînă la școală; mai încolo, considerînd acea împrejurare că în Valea Jidanului nu este casă de școală și cum că pînă acum casa de școală au ținut în tot anul întru toate corespunzătoare scopului și legilor, s-a impus ambelor parochii, recte, reprezentanților acelor parochii ca de aci înainte să aibă 2 școli, una în Teleac și cealaltă în Valea Jidanului, cu un docente și un subdocente.

2. Poporul din Teleac se deobligă a stipula ca plată fixă pentru docente 130 fl. v.a., pre lîngă cuartir liber și, decumva va fi apt a servi ca cantor, atunci are sau terțialitatea din venitul stolar, sau 40 fl. v.a. anuatim.

3. Deoarece casa de școală încă nu e chiar gata, se deobligă ca în termen de 30 zile să o dea gata și provăzută cu toate requisitele iar pînă atunci a susține școala în una casă privată corespunzătoare.

4. Se obligă poporul în cel mai scurt termen, a procura pentru prunci cărți de învățatură din deajuns și a-și da pruncii regulat la școală.

5. Deoarece docent provăzut cu decret și absolatoriu despre absolvirea studiilor preparandiale nu este, pînă cînd pre calea concursală s-ar dobîndi un docente apt, ca substituit sau provisoriu este instituit pentru Telec, Nicolau Husariu.

6. Senatul școalestec parochial carele [va] avea să vîgheze asupra școalei fu constituit în persoanele: on. paroch local, Ioan Cotta, Iosefus Kivinczki, ca casir, George Ciucan, Petru Ciucan, Nicolau Zănoagă, Gavril Caja și Ioan Mucenicu, ca controlor despre banii școlastici.

7. Pentru întemeierea unui fond școlastic care pînă acum a fost comun cu Valea Jidanului și constă cam din 100 fl. v.a., se deobligă poporul ca toate pedepsele ce vor incurge de la singuraticii indivizi să se refundeze în casa alodială a școalei.

Acest protocol, cetîndu-se, s-a închis și subscriș în Jadan—Telec, 20 oct. a.c.

[Semnează: Ioan Cotta, paroch local, Iosef Kivinski, m.p.; Ioan Muntean m.p., Nicolae Husariu m.p., și 27 săteni, prin protopopul Ioan Urizică].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Valea Jidanului, cătun al satului Bicazul Ardelean, jud. Harghita.

² Telec, cătun al satului Bicazul Ardelean, jud. Harghita.

³ Potrivit legii școlare din 1868 orice școală confesională putea fi transformată în școală comunală după trei avertismente ale Ministerului cultelor și învățămîntului, date din 6 în 6 luni, dacă nu corespunde prevederilor în vigoare.

XCVI

Corbu, 22 octombrie 1871.

Locuitorii satului Corbu se angajează că vor ridica în scurt timp un nou edificiu al școlii lor confesionale, românești.

Protocol.

Luat în 22 octobrie 1871 în casa parochială din Corbu¹, în urma măritei ordinațiuni consistoriale dto. 30 septembrie 1871 nr. 2518 emanată pre basa prea stimatei scripte a înaltului regiu Minister de cult și instrucțiune publică, datată din 20 septembrie a.c. nr. 22035, făcută după raportul ilustrității sale inspectorelui școlastic civil din scaunele Ciuc, Odorhei și Treiscaune despre istoria școalelor noastre g.c. din Secuime, cu mărita impunere de a eși afară prin comune spre a cerceta școalele confesionale cari, după raportul inspectorelui școlastic civil fură amelintate pentru mai multe defecte arătate; în ființa de față a subscrișilor.

Cetîndu-se ordinațiunea mărită consitorială precum și prea stimata scriptă a înaltului Minister de cult și instrucțiune publică și explicîndu-se, s-a proces la următoarea lucrare.

1. Cercetîndu-se casa de școală aceia s-a aflat și se află bu-nișoară, însă nu e chiar deplin corespunzătoare legilor vigoroasă, după ce în aceia casă numai două despărțăminte sunt, dintre cari unul e pentru școală, în mărime aproape corespunzătoare iar celălalt de locuință pentru docent de mărime cu totul micuță și necorespunzătoare însă se deoblegă antistimea și poporul aceasta a o susține în ordine bună pînă ce în scurt temp or edifica o ca-

să de școală întru toate corespunzătoare, atât scopului cât și legilor în prezent sustătoare.

2. Recviseite necesare, precum scaune lungi, masă și scaun pentru docent, table de scris, cărți școlastice, table de părete de Varna și Roșu², tăblițe mici de piatră pentru esercierea pruncilor în scris și calculațiune și mapa patriei, sunt de ajuns.

3. Emolumintele împreunate cu această stațiune de docente sunt: 170 fl. v.a. de la comună, pre calea repartiției anuatim solvinzi, pre lângă fructul din grădina de altuit.

4. Senatul școlastic parochial a fost de mai înainte constituit și rămîne poporul pre lângă acela.

5. Obiectele de învățămînt se propun toate și docentele e apt și întru toate corespunde chemării sale, fiind provăzut cu decret și absolutoriu despre absolvirea studiilor preparandiale.

Cu aceasta, cetindu-se, protocolul s-a închiat și subscris.

D. v. s.

[Seinnează: George Gora, jude, m.p., Roman Dănilă m.p., Michail Blîndu, notar; Teodor Coșiocariu preot, 3 jurați și 5 săteni, prin învățătorul Gabriel Coșocariu].

Protocolul se autentifică cu subscrierea infrascrisului și cu sigilii parochiei Varvisu, neavînd încă pentru tractul protopopesic g. c. al Giurgeului sigil eparchial.

Corbu în 22 oct. 1871.

Ioan Urzică, adm. protop.
g. c. al Giurgeului.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Sat, comună, jud. Harghita.

² Profesori ai școlii din Tg. Lăpuș.

XCVII

Tulgheș, 22 octombrie 1871.

Fruntașii satului Tulgheș se angajează să construiască un edificiu nou al școlii lor confesionale românești și stabilesc renumerația învățătorului; donații pentru școală ale unor săteni.

Protocol

Care s-a luat în 21 oct. 1871 în casa parochială din Tulgheș¹, în urma măritei ordinațiuni consistoriale de dto. 30 sept. 1871 nr. 2313 emanate pre bazea prea stimatei scripte a înaltului regiu

Ministeriu de cult și instrucțiune publică, datată din 20 sept. a.c. nr. 22005, făcută după raportul ilustrității sale inspectorului școlastic civil din scaunele: Ciuc, Odorhei și Treiscaune, despre istoria școalelor noastre g.c. din secuime, cu mărta impunere de a eși afară prin comune spre a cerceta școalele confesionale, care, după raportul inspectorului școlastic civil fură amenințate pentru mai multe defecte arătate; în ființa de față a suscrișilor.

Cetindu-să ordinațiunea mărită consistorială, precum și prea stimate scriptă a înaltului Ministeriu de cult și instrucțiune publică și esplicându-se, s-a preces la următoarea lucrare:

1. După una consultare a reprezentanților comunali și a poporului coadunat, prin desbatere, a rezultat: edificarea unei case de școală în apropierea s. biserici g.c. din Tulghieș și pre un loc dedicat pentru școala de pomărit (ultuit) și pentru edificiul școlastic și aceasta se deobligă antistimea, reprezentanții și poporul a o edifica în termin de 2 luni de zile, cu atît mai virtos că are în bani gata 500 fl. v.a., meniți pentru edificarea școalei confesionale, pre lîngă ce că comuna e îndatorată a da pentru acel scop material de ajuns.

2. Emolumitele împreunate cu această stațiune docentală sunt: 150 fl. v.a., de la comună, pre calea repartițiunei solvinzi, pre lîngă cuartir liber și, iarăși de va fi întru toate corespunzător chemării unui docente respectivul individ, ca remunerațiune se deobligă a-i solvi 100 fl. v.a. pre fiecare an domnii locuitori din Tulghieș, Ioan Spiru, jude comunal și neguțător și d. Iene Petrate, fieștecarele cite 50 fl. v.a. anuatim; suma totală 250 fl. v.a.

3. Requisite necesare pentru școală sunt de ajuns și anume sunt scaune lungi pentru prunci, masă și scaun pentru docente, mapa patriei procurată de curînd, tabele de părete, tabelă de scris și cărți de învățămînt din de ajuns.

4. Școala s-a început la timpul său însă din necesitatea unui docente apt, provăzut cu documentele necesare despre absolvirea cursului preparandial, s-a suplinut prin un substituit și se continuă în una casă corespunzătoare, pînă la edificarea școalei sub primul punct amintită.

5. Pruncii sunt provăzuți cu cărți școlastice și li se propun toate obiectele de învățămînt.

Cu aceasta, cetindu-se, protocolul s-a închis și subscris.

Tulghieș, 22 oct. 1871².

[Semnează: Michali Dobran paroch, Iene Petrate, m. p. Petru Bota m.p., și 23 săteni, prin Ion Urzică].

N. B. „În fața de față a poporului a promis Michail Olariu, 88 de lemne de 8 stîng. de lungi pentru edificarea școalei, după ce s-a convins prin una cuvîntare despre necesitatea școalei“.

D. c. s. Michail Olariu, prin Urzică.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Tulgheș, sat, com. jud. Harghita.

² Protocolul este autentificat de către Ioan Urzică, administrator propopesc al tractului g. c. al Gurghiului.

XCVIII

Sărmaș, 29 octombrie 1871.

Locuitorii români din Sărmaș hotărăsc reamenajarea școlii lor confesionale, instituie un senat școlar și pun bazele unui fond bănesc prin care să se asigure existența instituției.

Protocol.

Care s-a luat în 27 oct. a.c. în casa comunală din Siermașiu¹ în urma măritei ordinațiuni consistoriale de dto. 30 sept. a.c. nr. 2318, emisă pre basea înaltei scripte ministeriale datată din 20 sept. a.c. nr. 22035, făcută pre basa raportului inspectorului școl. civil din scaunele Ciuc, Odorhei și Treiscaune despre istoria școalelor noastre g.c. cari pentru mai multe defecte arătate, fură primo amelintate, cu mărita impunere de a eși prin comunele acestei eparhii spre a emenda cele de emendat; în fața de față a subscrișilor.

Fiind poporul coadunat li se cetește mărita ordinațiune consistorială și prea stimata scriptă a înaltului Minister de cult și instrucțiune publică, cari esplicîndu-se se procede la următoarea lucrare:

1. Visitîndu-se școala s-a aflat în stare bunișoară, decît nu a fost împărțită în despărțăminte în sensul legilor vigoroasă însă s-a deobligat poporul și antistimea² a o întocmi după pretensiunea legii în termin de 20 de zile de la datul subsemnat și a o prevede cu scaune din deajuns.

2. Cărți școlastice sunt însă nu de ajuns, fără se deobligă antistimea a procura de acelea de ajuns în cel mai scurt temp.

3. Pentru repararea școalei și a recvisitelor, școala nu s-a potut începe pînă 1 nov. a.c., cînd, fiind casa de școală întocmită și curățită cursul școlastic se va începe, fiind 52 prunci aleși și deoblegați la frecuentarea școalei.

4. Docente apt de a corespunde misiunii sale este, provăzut cu decret și absolutoriu despre absolvirea studiilor preparandiale, cu plată anuală de 120 fl. v.a., solvindă din repartițiune în 3 rate și anume cea de antia rată e de a se solvi în 1 ianuarie, a doua în 1 apr. și a treia în finea lui iunie a fiește căruia an, pre lângă cuartir liber și lemne de focărit.

5. Se deoblegă poporul a-și tramite pruncii regulat la școală.

6. Se constituiește senat școlastic în persoanele următorilor: on. paroch Gabriel Țăranu, presiedinte, Michail Platon, notar; Trifon Platon, George Platon, Ioan Truța, Ioan Suciu, (I. Andri), George Mîndru, I. Iacob, Ștefan Țăranu, Teodor Suciu, Teodor Baciu, Dumitru Blasiu, cărora li se impune în specie fieștecăruia lucr: deschilinit; care nu ar corespunde chemării sale, pro primo, va fi dojenit; secundo, pedepsit cu 5 fl; tertio, va fi eliminat din senat.

7. Se deoblegă antistimea și poporul la refundarea tuturor pedepselor incurse în lada alodială a școalei, pentru ca astfel să se înființeze un fond școlastic.

Cu aceasta, cetindu-se poporului, protocolul se închide și subscie; în Siermașiu, D.v.s.

[Semnează: Gabriel Țăranu, paroch; Michail Platon docente; judele comunal, 2 jurați și 21 săteni, prin I. Urzică].

Acest protocol se autentică prin Ioan Urzică, administrator pro-top. g.c. al Giurgeului.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Sărmaș, sat, comună jud. Harghita.

² Conducătorii satului, antistiti, tistiile sătești.

XCIX

Voșlobeni, 31 octombrie 1871.

Satul Voșlobeni se angajează pentru construirea unui nou edificiu al școlii sale confesionale, românești, hotărâște mărirea retribuției învățătorului, pune bazele unui fond bănesc al școlii și instituie un comitet de conducere al acesteia.

Protocol

Luat în casa parochială din Voslab¹, în 31 oct. a.c., în urma măritei ordinațiuni consistoriale de dto. 30 sept. a.c. nr. 2318, emisă pre bazea prea stimatei scripte a înaltului Minister de cult și

instrucțiune publică din 20 sept. a.c. nr. 22.035 făcută după raportul inspectorului școl. civil din scaunele Ciuc, Odorhei și Treiscaune², despre istoria școalelor confesionale g.c. din această eparhie protopopească, cari pentru mai multe defecte arătate, fură pro primo amelintate, cu mărita impunere de a ieși afară prin comune spre a sili poporul la emendarea celor de emendat; în ființa de față a subscrișilor.

După ce s-a adunat poporul s-a cetit mărita ordinațiune consistorială, dimpreună cu înalta scriptă ministerială și, esplicându-se, s-a proces la următoarea lucrare:

Visitându-se școala, aceea s-a aflat în stare slabă și încă în present se ține în una casă privată necorespunzătoare legilor și scopului, drept ce se provoacă antistimea³ și poporul ca, în sensul legilor vigoroase, să edifice casă de școală după cerința legilor și după planul școlastic în present prescriș, ceea ce antistimea și poporul și primește și se deobligă a edifica casă de școală însă deoarece pînă acuma nu a avut cine-i îndrepta în această privință, ma neci loc amăsurat pentru acel scop nu a fost iar de altă parte fiind tempel înaintat și asupra ernei, în toamna anului curgător nu o pot edifica, nefavorindu-le tempel, însă se deobligă a aduce material din deajuns pentru acel scop și în primăvara anului 1872 a o edifica și prevede cu toate recvisitele, pre un loc acum spre acel scop destinat.

2. Recvisite necesare pentru școală nu sunt de loc corespunzătoare, dară se deobligă antistimea și poporul a le face în termin de 14 zile de la actul subsemnat.

3. Cărți școlastice nu sunt, însă se deobligă antistimea și poporul a le procura în cel mai scurt termin.

4. Docente nu este apt ci numai un substituit, pînă cînd pre calea concursuală s-ar putea dobîndi unul apt și provăzut cu decret de la vreun institut preparandial.

5. Emolumentele docentuale împreunate cu această stațiune s-a rădicat la 160 fl. v.a. care pînă acuma a fost 100 fl. v.a. și se roagă a li se tramite un docent apt cunoscător de limba maternă și maghiară.

6. Pentru înființarea unui fond școlastic se deobligă antistimea și poporul a refunda în lada alodială a școalei toate pedepsele incurse atît de la părinții pruncilor ce nu-și dau pruncii regulat la școală, cît și din alte afaceri comunale.

7. Senatul școlastic se constituiește în preșanța următorilor: on. paroch Ioan Ciobotariu, presedinte, Ioan Colciaru, Dumitru Gajdesin, controlor, Teodor Mureșianu și George Colceriu, cărora li se măsură în specie oficiu separat și dacă careva dintre supra

amintii senatori școlastici nu și-ar împlini misiunea, pro primo va fi mulțat⁴ cu 5 fl. v.a., a doua oară eliminat din senat.

Cu aceasta, cetindu-se protocolul s-a închis și subscris, în Vaslab; D. v. s.

[Semnează: judele, parochul, 3 jurați și 10 săteni, prin protopopul suplinitor Ioan Urzică; Dumitru Blaga m.p., Dumitru Ciobotaru m.p.].

Acest protocol se autentifică prin Ioan Urzică, administrator protopopes g. c. al Giurgeului.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Voșlobeni, sat, comună, jud. Harghita.

² În urma legii școlare dualiste din 1868 au fost instituiți inspectorii școlari de stat care controlau și învățămîntul confesional.

³ Antistii, conducătorii satului.

⁴ Amendat.

C

Joseni, 1 noiembrie 1871.

Locuitorii români ai satului Joseni, afirmînd necesitatea învățării limbii române, se angajează să redeschidă pentru copiii lor o școală confesională proprie, cu predarea în această limbă; se stabilește remunerația învățătorului și se instituie un comitet școlar.

Protocol.

Luat în casa parochială din Alfalău¹, în 1 nov. 1871, în urma măritei ordinațiuni consistoriale de dto. 30 sept. a.c. nr. 2318 cu mărita impunere de a eși afară în comunele eparhiei Giurgeu, spre a cerceta școalele noastre confesionale, cari pro primo pentru mai multe defecte arătate, fură amelintate; în ființa de față a subșrișilor.

După cetirea măritei ordinațiuni consistoriale se procede la următoarea lucrare:

1. După fasiunea² poporului, școală a fost mai înainte însă de 2 ani încoace nu au școală proprie ci pruncii și-i dau la școala maghiară rom. catolică; la îndemnul fostului domn protopop tractual ei dară se deoblegă pre anul venitor a-și face școală proprie confesională avînd și casă pentru acel scop.

2. Piata docentală e 30 fl. v.a., pre lîngă terțialitate din venitul parochial, stînd oficiul docental și cu cel cantoral în legă-

tură, fără de care această parohie nu ar putea subsista, recte țene școala.

3. Cărți școlastice își vor procura la timpul când vor avea școală.

4. Recvisite necesare pentru școală încă se deoblegă poporul a face din de ajuns după ce s-a convins despre necesitatea școlii confesionale și despre necesitatea de a învăța limba română care cu totul o au dat uitării, luând limba maghiară de la poporul între care locuiesc.

5. Senat școlastic se înființează în persoanele următoarelor: ne-fiind paroch, de presidente se alege Bükfejes Ilyés, Gregoriu Erszery, Berszán Gábor, Vaszi András, Tofán Ștefan, Kosztán Vaszi, Gregoriu Tofan, Koszta István János, cărora în specie li se amăsura oficiuri separat.

Cetindu-se protocolul se închide și subscrie.

Gyo. Alfaláu, D.v.s.

[Semnează: Bükfejes Ilyes m.p., Erszény János m.p. și alți 12 săteni, prin protopopul supleant Ioan Urzică].

Acest protocol se autentică prin Ioan Urzică, amistrator protopopes g. c. al Giurgeului.

Alfaláu, în 1 nov. 1871.

Arl. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—162.

¹ Joseni, sat, comună, jud Harghița.

² Mărturisirea.

CI

Subcetate, 10 noiembrie 1871.

Locuitorii români din satul Subcetate institue un fond bănesc al școlii lor confesionale; măresc remunerația învățătorului și aleg un comitet școlar.

Protocol.

Luat în casa comunală din Varviz¹, în 10 november a.c. în urma măritei ordinațiuni consistoriale de dato. 30 sept a.c., nr. 2318, esmisă pre basa înaltei scripte ministeriale de dato. 20 sept. a.c. nr. 22025, făcută după raportul inspectorelui școlastic civil din scaunele Ciuc, Odorhei și Treiscaune despre istoria școlilor noastre confesionale gr.cat. din Secuime, care pentru mai multe scâderi arătate de ilustritatea sa, inspectorul civil școlastic, fură

amerințate pentru întâia oară, cu mărita impunere de a eși afară prin comunele acestei eparhii spre a cerceta școalele noastre și a emenda cele de emendat; în ființa de față e subscrișilor.

Cetindu-se mărita ordinațiune consistorială și prea înalta scriptă ministerială, după explicare, s-a purces la următoarea lucrare:

1. Visitându-se casa de școală aceia s-a aflat în stare de ajuns corespunzătoare legilor și scopului, consruiță după prescripțiunea legilor vigorose, avînd trei despărțăminte: unul pentru locuința docentului, al doilea pentru pruncii deoblegați de a umbla la școală și a treia pentru fete.

2. Recvisite școlastice încă sunt de ajuns, precum scaune lungi, masă și scaun pentru docent, două table de comput și caligrafie.

3. Cărți școlastice încă sunt de ajuns, precum Abecedar de Basiliu Petri, Istoria biblică de Gavril Pop, Catechism de mișloc și mic de Ioan Alexi, Carte de lectură de Visarion Roman, Istorie naturală, Phisică de Alesandru Micu, Istoria patriei și Geografia de Ioan Moldovan, Arithmetică, mapa patriei și mapa Europei și Atlas cu chipuri colorate pentru studiul istoriei naturale, loc destinat pentru grădina de pomărit, tabele de părete.

4. Pentru înființarea unui fond școlastic se deoblegă antistimea și poporul a refonda în lada alodială a școalei toate pedepsele incurse din orice afaceri comunale. În fondul școlastic se află de present: 51 fl. v.a.

5. Plata docentală s-a mărit de la 60 fr. la 120 fr. v.a. și 30 metrete cucuruzi, quartir liber și lemne la școală. Docent apt de a corespunde chiemării sale este, provăzut cu decret și absolutoriu despre absolvirea studiilor preparandiale în Institutul pedagogic din Blaș.

6. Senat școlastic parochial se constituște în persoana următorilor: onorat parochu local Petru Dobreanu, presiedinte; Mihăilă Hurubean, notar, Vasilie Mureșian, casier, Dumitru Urzică controlor, Nicolae Urzică îngrijitor despre școală, Vasile Dobrani, îngrijitor pentru umblarea pruncilor la școală.

Cu aceste, cetindu-se, protocolul se subscie, după cualificațiune.

[Semnează: parochul, învățătorul, Mihail Hurubean, judele Nicolae Urzică m. p. și 10 săteni, prin notarul comunal Dumitru Urzică].

Acest protocol se autentică prin Ioan Urzică, administrator protopopesc g.c. al Giurgeului.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj 1873—162.

¹ Subcetate, sat, comuna Zetea, jud. Harghita.

Doh, 9 decembrie 1871.

Protocol prin care satul Doh instituie o fundațiune pentru asigurarea materială a școlii sale confesionale românești și îmbunătățește retribuția învățătorului.

Protocol.

Dedus în 9 decembrie 1871 în Dohu¹, cu ocaziunea vizitărei școlii populare din loc, fiind de față subscrișii, unde, în prezența senatorilor școlari, a antistiei comunale și bisericească s-au vizitat școala, carea acum s-a reparat și s-a pus în stat folosiver; lungimea e de 3 orgi și 4 urme, lățimea de 2 org. și 4 urme; chilia învățătorului lungă de 2 org., 2¹/₂ urme, lată de 2 org. 1 urmă și 9 degete; culina, lungă 1 org. și 1 urmă. În școală acum fac bancele, din carea caasă neci s-a putut pînă acum ținea prelegerile; bancele însă se vor găta în săptămîna asta și așa în 12-a curgătoarei se vor începe prelegerile; la școală mai lipsesc încă 2 uși, adecă cea de la școală și de la culină, care s-a dispus a se conface prin maiestru de specialitate; tablă neagră încă nu-i de treabă, s-a dispus a se conface alta; prunci de școală de ambe secsele sunt 70.

Totdeodată s-a dispus a se înscrie și pruncii de la 12—15 ani, pentru școala de repetițiune, cu carii să se țină prelegerile simbătă și mercuria, după amiazi.

Pentru adulți s-a defipt tempu de învățămînt de la 8—10 oare seara.

S-a propus facerea unui fond școlar și mediile prin care s-ar putea acela făptui și după una consultare serioasă s-a statorit că deoarece cantorul Demetriu Deac, în oficiul său cantoral este ajutat prin învățătorul local, să se ieie din porțiunea lui canonică sau din fondul lui estravilan un pămînt de 10 vici numit pe *Cîmpul cel mare și un finat de un car de fin, la Ciungi numit, și 2 pămînturi cam de 6 vici, la Făgietel* și așa aceste vor forma fondul școlar, care comuna îl va lucra și produptul va servi spre acoperirea lipselor școlare.

Iară soluțiunea învățătoarească care e 100 fl, 10 cubule de bucate, 6 orgi lemne, pate [suferă]schimbare în următoarele puncte: pînă acum învățătorii au avut soluțiune lîngă bani și bucate și 6 orgi de lemne, din care însă a debutit să încălzească și școala, în viitor însă va avea numai 3 org. lemne pentru chilia sa iară pentru încălzirea școlii se va îngriji comunitatea și în referirea scăzămîntului de provent prin scărițarea cîtimei lemnelor, în-

vătătoriului i s-a rupt din grădina cantorală un pământ de câtră drum, de la un soc ce este în grădina parohiei pînă la un semn pus în pomărie și la cîmp un pământ de 2 metrete, la Inația numit.

Iară cantorul rămîne în posesiunea celorlalte pămînte și fînațe, ținătoare de fondul cantoral atît de dinlăuntru cît și dinafară.

După aceste protocolul s-a închis și subscris, în locul și ziua mai sus însemnate.

Ioan Vicașiu, m.p., protopop.

Constantin Szabo, m.p., paroc g.c. în Maladia.

Vasiliu Dragoș, m.p., paroc g.c. în Dohu.

Membrii senatului școlar: [semnează 11 săteni, între care judele comunal și curatorul prim]²

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1871—623, f. 20.

¹ Doh, sat, com. Măierîște, jud. Sălaj.

² Actul a fost aprobat și de către Consistoriul episcopiei Gherlei în ședință sa din 22 aprilie 1871.

CIII

Sibiu, 10 februarie 1872.

Reprezentanții comunității românești greco-catolice din Sibiu cer Magistratului orașului să le acorde un ajutor material în vederea edificării școlii lor confesionale.

Inclită Comunitate cetățenească!

Încă în 11 iunie 1871, nr. 165, plecat subscrisa reprezentanție își luase voia a ruga pe inclita comunitate cetățenească, ca aceea să benevoiască a ne da vreo 80.000 cărămizi din zidurile cetății ce a început a se strica, spre scopul edificării unei case de școală corespunzătoare, însă nu furăm norociți a căpăta rezultat favoritor, din cauză, poate, că cărămizile din zidurile stricate, apuaseră a se da în alte locuri; acum însă plecat subscrișii, văzînd că a început de nou a se mai strica din zidurile cetății și astfel doară s-ar putea să ni se împlenească cererea noastră, ne luăm cutezare din nou a ruga pe inclita Comunitate cetățenească ca să benevoiască a ne asemna suma sus-numită de cărămizi, ea așa, avînd oareșcare materiale, cu tempu, între împregiurări mai favoritoare, să ne putem edifica un nou edificiu de școală, fiindcă noi de present n-avem edificiu propriu de școala ci ne ajutăm spre acest scop numai cu vechea casă parochială, care fiind de o parte

nesănătoasă, de altă parte din cauza vechimei fiind crepată în pereți, nu mai poate servi de școală corespunzătoare, amăsurat severințelor legii școlastice din 1868.

Altcum cu cea mai distinsă stimă, avem onoare a ne însemna ai inclitei Comunități cetățenești.

Sibiu, 10 faur 1872.

Reprezentăția bisericească și școlastică gr. cat.

[Semnează: Ioan V. Rusu, preotul g. c. al Sibiului, Ioan Pandrea n.p., Dumitru Sîngeorzu m.p. și alți 7 membri ai reprezentanței prin Ioan Pandreal].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1877—1150.

CVI

Poeni, 17 martie 1872.

Satul Poeni stabilește remunerația învățătorului școlii sale profesionale românești și hotărăște contopirea postului de cantor cu acela de dascăl în vederea îmbunătățirii situației sale materiale.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa antistie comunală care e totodată reprezentanția comunei bisericești gr. cat., veninind la convicțiunea cum că bună starea unui popor, liniștea și înaintarea binelui comun, atîrnă foarte mult de la luminarea și cultura poporului preste tot, am hotărît a întrebuița toate cîte ne stau în putință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge prin o educațiune a tenerimei conform legilor moralității și preste tot a principiilor legii creștinești, așa pentru instituțiunea și educațiunea tenerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe secese, în chip de dotațiune a învățătorului sau educatorului tenerimei școlare, statorim și sistemisăm, cu împreuna învoire și înțelegere a întregii comunități, a-i da din venitele casei alodiale, pentru toate timpurile, următoarele emoluminte:

1. Ca salariu anual în bani gata 140 fl. v.a., zis una sută patruzeci fiorini în valută austriacă, plătinzi în patru rate anuale, adevă ultima ianuarie, ultima aprilie, ultima iulie și ultima octobree.

2. Patru orgi de lemne de foc.

3. Cuartir liber în edificiul școlai.

4. Grădina școalei aflătoare pe parcela de sub nr. topografic 134, în estensiune de 877 stîngini pătrați.

5. Pe venitor stațiunea de docente va fi împreunată cu cantoratul¹, de unde docentele ca leafă cantorală va primi și căpăta 20 metrete bucate, 3 cară fîn gata și îndătinată competență stolară².

De sene se înțelege cum că toate acestea emoluminte voim numai acelor indivizi a se presta și da care se vor dechiara din partea veneratului Ordinariat metropolitan gr.cat. și din partea senatului școlastic confesional a parohiei noastre gr. cat. a fi apți a ocupa postul de învățător și cantore besericesc și care vor fi înzestrați cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator al tinerimei.

Spre întărirea acestei dotațiuni, cu unanima învoire a întregii comune, se subscrie de antistia comunei politice care e totodată și antistia comunei besericești gr. cat, și se aplica sigilul comunal și eclesiastic³.

În Poeni, K. Sebes⁴, 17 martie 1872.

[Semnează: Ioan Petrișor, preot supleant, judele comunal, 3 jurați și 13 săteni „în numele comunei“, prin Ioan Petrișor].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1873—830.

¹ Funcția de cantor bisericesc.

² Taxele pentru serviciile bisericești acordate credincioșilor, din care o treime revenea în cele mai multe sate românești, cantorului.

³ Actul este aprobat și de către Ministerul Cultelor și instrucțiunii publice de la Pesta, la 3 decembrie 1872, cu nr. 30.977.

⁴ Poeni, Sebeșul Mic (Kis Sebes), sat, com. jud. Cluj.

CV

Fundătura, 31 martie 1872.

Locuitorii satului Fundătura, după achiziționarea unui teren intravilan în vederea construirii școlii lor, iau în dezbateri două alternative posibile ale schimbării sale cu terenuri mai convenabile și cer aprobarea forurilor bisericești în această privință.

Protocol.

Care s-au luat în 31 martie 1872 în parohia Ineu¹, în privința nou cumpăratului fund școlastic și edificinței școale confesionale române gr. cath.

După ce încă în anul 1868 s-au cumpărat aicea, pe lângă contract legal, care contract atuncea s-au și aprobat de inclitul Comi-

tat și reg. Perceptorat, precum se vede sub a. un fund școlastic de la Gafia Mocan și Maria Bria în care fund s-au și introdus curatorimea besericească și de atuncea încoace l-au tot folosit și, dîndu-l în arendă, îl folosește și în ziua de astăzi, dară școală pe dînsul din lipsa speselor nu s-au rădicat pînă acuma.

Aflîndu-se în Ineu un om cu numele Filip Moroșan și avînd un fund intern togma învecinat cu fundul intern parochial, au zis că dînsul bucuros l-a da aceasta în schimb sîngur pentru fundul intern în anul 1868 cumpărat, nepretinzînd cît de puțin din fundul esterr: ținător de fundul școlastic cumpărat în anul sus scris.

Deci, cercîndu-se fundul prin Filip Moroșan îmbiat și prin protopop s-au aflat cu mult mai bun și mai acomodat pentru școală decît fundul cumpărat mai înainte și așa s-au dat voie preotului și curatorilor besericești ca să facă contract legal, acela să-l întăbuleze și să-l susțearnă la înaltele locuri competente besericești și politice spre aprobare ci curatorimea besericească pînă acuma numai atîta au făcut că fundul cumpărat mai înainte l-au dat de l-au folosit Filip Moroșan, iară a lui Filip Moroșan l-au dat în folosul preotului fără ceva taxă și alte nemica.

În decursul anului 1871 s-au tentat mai de multe ori și s-au cerat calea și modrul prin care s-ar putea rădica școala pe fundul căpătat de la Filip Moroșan și togma și însuși protopopul au fost în acest obiect de 3 ori în fața locului, ci pe lîngă toate năsuințele concențenților, nu s-au putut aduce lucrul la atîta cît să se înceapă rădicarea școalei, deci:

În anul 1871 s-au luat din nou la desbatere și pertraptare lucrul edificîndei școalei și s-au chemat maestri din mai multe părți și au venit din: Gherla și Hăsdade² și tentîndu-se cu dînșii învoirea nu s-au putut realiza, fără între aceștia s-au aflat d. posesor local Kajtan Szám tarto, care avînd un fund dinlăuntru, precum se arată sub B — de 1 jugăr 337 de stîngeni și pe care se află casa descrisă în coala de sub C, și una poiata³ de peatră l-au oferit și îmibat românilor gr. cat. locali de fund școlastic și s-au apromis că casa aceasta veche o va reinnoi și reforma așa cît să poată fi locuință pentru învățător și în capătul ei de cătră răsărit va adaoge școala care să fie în lung de 3 stîngeni și în lățime cum îi casa cea bătrînă cu tîrnat cu tot, dacă românii gr. cat. îi vor da bani gata 1300 fl. v.a., una mie trei sute fioreni v.a., vor da peatra, prundul, zileri cîți vor fi de lipsă la rădicarea școalei și dacă îi vor da pentru totdeauna pămîntu! ținător de fundul scolar cumpărat în anul 1868, sub nr. topografic 663, în mărime de 260 de stîngeni, precum se arată în contractul de atuncea sub litera C.

La care s-au învoit și poporul dară contract legiuit pînă acuma n-au făcut.

Cerindu-se și întrebându-se posesorele Kajtan Szám tarto cum că în casu cînd prea veneratul Ordinariat diecesan nu s-ar învoi la prefacerea ce au apromis sub pusețiunea a 4-a, atuncea învoi-s-ar pe lingă plată, tot în aceea pusețiune menționată a face renovarea și reformarea precum s-ar dispune prin același prea ven. Ordinariat sau ba?, au răspuns că nicedecum nu a face ceva mai mult pentru aceea plată.

Cercîndu-se și opiniunea preotului local în acest obiect și dîndu-și-o precum se vede sub d., adecă că dînsul mai bucuros ar prinde fundul lui Kajtan Szám tarto și s-ar îndestuli și cu atîta dacă i-ar mai adaoge lîngă casa și tînda veche încă una casă, pentru că aicea e grădină mai bună decît ceia parochială și pentru că aceasta stă în șes și nu-i de suit la dînsa ca la casa parochială de acuma; bucuros s-ar muta aicea și ar lăsa casa parochială de școală.

Care părere împărtășindu-se cu plenipotențiații poporului, precum se arată sub g., aceia răspund la dînsa cum că ei ar fi mai voioși ca preotul să rămînă unde-i și să fie școala în fundul lui Kajtan Szám tarto, însă dacă prea van. Ordinariat nu ar aproba reformarea prin Kajtan Szám tarto apromisă, adecă că casa în același fund aflătoare să se prefacă în locuință comodă pentru învățator și lîngă dînsa să se adaogă școala de 3 stîngini în lungime și cam de 2¹/₂ stîngini în lățime, atuncea dînșii se învoiesc și la aceea ca să li se mute preotul aicea, la care întîmplare casele parochiale le vor prefăce în școală iară plată mai mult a o adauge nicedecum nu pot.

Casa actuală parochială e făcută din peatră de acuma 5 ani; are 3 încăperi, în mișloc cuhna e cu mult mai aproape de s. beserică decît fundul lui Kajtan Szám tarto, fără la casa parochială este o țiră de suis, iară la a lui Kajtan Szám tarto nu-i.

Marimea fundului lui Filip Moroșan se arată sub litera e, iară cel parochial sub lit. f.

Care toate cum că așa le-am scris precum ni s-au dat și propus înainte-ne, prin subscrierea numelor și sigilul oficios adeverim și întărim.

În Ineu, anul, luna și ziua mai sus însemnate.

[Semnează: Simion Bocșa, protopop; Ioan Oltanu, notar protopopial și 9 săteni „plenipotențiați ai poporului“, prin Ioan Olteanu]⁴.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—897.

¹ Fundătura, sat, comuna Iclod, jud. Cluj.

² Localitate componentă a orașului Gherla, jud. Cluj.

³ Grajd.

⁴ Actul este trimis Episcopiei Gherlei de către protopopul Lugerdiului, Simion Bocșa, la 10 aprilie 1872, cu recomandarea ca satul să nu încheie înțelegerea cu proprietarul Kajtan Szám tarto ci să rămînă la primul schimb. În ședința sa din 16 aprilie Consistoriul aprobă schimbul cu Filip Mureșan și dispune construirea edificiului școlar pe acest teren.

Dăbica, 17 aprilie 1872.

Locuitorii satului Dăbica fac mai multe donații școlii lor confesionale românești și stabilesc remunerația învățătorului.

Instrument fundațional școlar.

Noi subscrișii ne oblegăm din voia noastră liberă și nestrămutată pre noi și următorii noștri, pentru totdeauna, cum că pentru susținerea școlii noastre populare și a învățătorului nostru, după ce confracții noștri din Pîglișa voiesc a se despărți de cătră noi cu școala pentru totdeauna, vom da următoarele competențe și anumit:

I. Cum că casa de peatră ce e situată în marginea de cătră apus a fondului școlastic și stă din 2 încăperi și tindă, dimpreună cu jumătatea grădină pe carea stă casa, le vom da pentru totdeauna spre locuința și folosul învățătorului.

II. Cum că casa de piatră carea se află în mișlocul fondului școlastic și carea am prefăcut-o, cu spesele noastre, în școală bună și cuvenincioasă și am și mobilat-o mai cu toate cîte prin lege se recer, o vom susține de noi înșine și o vom provide cu toate în sunele înaltelor legi școlare.

III. Cum că de fond școlar vom da și dona pentru totdeauna crismăritul trilunar și pentru încălzitul casei școlare și învățătorului: 3 orgi lemne bune de foc.

IV. Pentru învățător vom da:

a. De tot fumul, are prunc bun de școală sau nu, are prunc sau nu are de fel, cîte 1 fl. v.a.

b. De tot fumul cu prunc îndatorat la frecventarea școlii, fie unul sau mai mulți sub acel fum, cîte $\frac{1}{2}$, una jumătate metretă mare de bucate în grăunțe.

V. Ne învoim ca toate cele mai sus de noi apromise să se scoată de pre noi prin judele comunal și cînd nu le-am solvi la timpul său să le scoată și pe calea execuțiunei, pe lîngă spesele noastre și ca banii să se scoată dimpreună cu contribuțiunea în 4 rate și să-i dea colectorelui de contribuțiune local și de acolo să-i capete învățătorul, tot la trei luni, pe lîngă cvitanție vidimată de parochul local ca directorele școlii centrale.

Pentru mai mare tăria a acestui Instrument fundațional l-am făcut în 3 esempale și l-am estrădat, suscris și întărit cu suscrierea numelor noastre și tragerea crucei de mîinile noastre proprie lîngă numele nostru propriu.

Dat în Dăbica¹, la 17 aprilie 1872.

[Semnează: judele comunal, curatorul prim și 19 săteni, prin preotul George Pușcariu; actul este întărit și de către protopopul Simion Bocșa și de judele cercual, Csiki László].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—1346.

¹ Sat. comună, jud. Cluj.

CVII

Piglișa, 17 aprilie 1872.

Locuitorii satului Piglișa hotărăsc înființarea unei școli proprii, donează acesteia venitul circiumăritului de toamnă și stabilesc remunerația învățătorului.

Instrument fundațional școlar.

Noi suscrișii ne deobligăm din voia noastră liberă și nestrămutată și pre noi și următorii noștri, pentru totdeauna, cum că, după ce am aflat din pățania noastră de toate zilele, că nu suntem nicidecum în stare a fi harnici de a ne tramite pruncii noștri la școala din Dăbîca¹, cu cari ne-am fost legat, pe lângă contract cum că vom face și susține una și aceeași școală, și așa din libera voia noastră ne-am înțeles laolaltă, ca să ne cumpărăm fond de școală din lontru și să ne ridicăm pe dînsul școală și după ce în urmarea acestui înțeles, precum se vede din contractul sub 0/0 alăturat, ne-am și cumpărat fondul din lontru, acuma vom face și împlini următoarele:

I. Pe fondul nou cumpărat aflătoriul grașd de piatră, îl vom preface în școală formală; școala o vom prevedea cu toate mobilele interne și celelalte de debuesc în fiecare școală populară, după sunetul înaltelor legi școlare.

II. Cum că ca fond de școală vom da pentru totdeauna crișmăritul trilunar și un loc din cele comunale înlăontruл comunei.

III. Pentru învățător vom da:

a) Pentru totdeauna 120 fl., zi una sută douăzeci floreni valută austriacă

b) Vom da treizeci metrete mari de bucate bune în grăunțe.

c) Pentru încălzitul școalei și casei învățătoarești 3 orgi lemne bune de foc pe an.

IV. Ne învoim ca toate cele din sus promise să se scoată de pre noi prin judele comunal și cînd nu le-am plătit la timpul său, să le scoată și pe calea esecuțiunei cu spesele noastre și ca banii să se scoată una cu contribuțiunea în 4 rate, să se deie la colectorele de contribuțiune local și de acolo să-i capete învățătorul tot la 3 luni, pe lângă cuitanție vidimată de preotul ca directorele școalei locale.

Pentru mai mare tăria acestui Instrument fundațional l-am făcut în 3 exemplare și strădat, suscris și întărit cu suscrierea și trage-re-a crucii de mîinile noastre proprie lîngă numele noastre.

Dat Pîglișa², la 17 aprilie 1872.

[Semnează: Basiliu Tămașiu, preot; judele comunal, curatorul prim și 35 săteni, prin George Pușcariu, preot g. c. în Dăbica]³

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—1346.

¹ Sat, comună, jud. Cluj.

² Sat, comuna Dăbica, jud. Cluj.

³ Actul, purtînd și semnăturile protopopului g.c. Simion Bocșa, precum și aceea a judeului cercual Csiki László, a fost aprobat în ședința din 3 septembrie 1872 a Consistoriului din Gherla.

CVIII

Virșoț, 29 aprilie 1872.

Locuitorii români ai satului Virșoț hotărâsc să îmbunătățească remunerația învățătorului școlii lor confesionale.

Obligațiune.

Noi subscrișii locuitori gr. cat. din comuna Varșolțiu¹, considerînd că susținerea unui învățător cu familie și cu multe greutăți împreună, considerînd că susținerea rangului de învățător după timpul de acum recere un venit mai mult, considerînd că soluțiunea² învățătorului de acum nu-i de ajuns, pre lîngă soluțiunea avută de 79 fl. v.a. și 30 cr. și pentru fiecare prunc umblător la școală o jumătate merță de bucate și 20 cruceni bani, ne deoblegăm a o îmbunătăți cu o jumătate merță de bucate de la fiecare fum, iară cari au prunci deoblegați la școală o merță bucate; mai încolo, toate superedificatele ce se află de present pre lîngă școală și sunt co-respuzătoare scopului să se susțină; mai încolo ne deoblegăm ca lîngă suma sus menționată de 79 fl. v.a. și 30 cr. o vom mai adaoge cu 35 fl. v.a. din interujiura³ capitalului școlar stătător din 350 fl. v.a., urcîndu-se de la 10% la 20% și așadară plata învățătorescă în bani gata va fi 114 fl. v.a. și 30 cr. Însă sus menționată plată o statorim singur numai pentru domnul Ioan Hendea, care ne-au mai fost învățător din anul 1866, pînă în anul 1867, care de presinte se află în comuna Serediu⁴ și sub care învățător și temp școala noastră au fost de model în tot Sălagiul.

Intru a căruia adevăr dăm această Obligațiune, întărindu-o cu suscrierea numelui nostru și tragerea crucii după dînsul și primită

prin toți poporenii de confesiunea gr. cat. a comunei noastre, înaintea suscrișilor martori.

Dat Varșolțiu, 29 aprilie 1872.

[Semnează: Acs Gábor, „perceptoru școalei“, curatorul prim, Ioan Flore m.p. și 17 săteni, prin Isidor Barbulovici]⁵

Înaintea noastră: Alesandru Lemeni, v. protopop; Isidor Barbulovici, paroch și director al școalei.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1872—2256.

¹ Virșolț, sat, com. jud. Sălaj.

² Remunerația.

³ Dobînda.

⁴ Seredeiu, sat, com. Horoatu Crasnei, jud. Sălaj.

⁵ Actul a fost aprobat de către Consistoriul Episcopiei Gherlei în ședința sa din 3 septembrie 1872.

CXI

Stupini, 19 august 1872.

Locuitorii satului Stupini stabilesc remunerația învățătorului școlii lor confesionale, românești și se obligă pentru achitarea ei.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentanție a comunei g. cath. Fizeșiu¹, după ce cu ajutorul lui D-zeu, ne-am cumpărat școală provăzută cu toate cele de lipsă, nefiind în stare în alt mod a plăti pe învățătorul nostru, domnu Gavril Mastan, am hotărît ca dotarea să i-o asigurăm prin colepte sau aruncături de pre poporul de această comună bisericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului nostru statorim și sistematizăm următoarele emolumente:

1. Fiecare familiat: 80 cr., cari reduși sunt statorniți în 100 fl., valut. austr., care în patru rate se vor plăti și anume: rata întâia în november; a doua în februarie; a treia, în mai; și a patra la finea anului școlastic.

2. Fiecare cap familiat una jumătate metretă mare de bucate, în grăunțe, cari redusă la calcul, fac 50 metrete mari, cari se vor scoate și plăti în luna lui decembrie, tot a anului curente.

3. Fiecare prunc apt de școală un font de lard (slănină) care se va plăti succesive pînă la finea anului.

Ună cupă de fasole, un pătrat de sare și un car de lemne pentru încălzirea școalei și folosul docentului.

Toate aceste emolumente ne învoim a le preda unui atare învățător care este recunoscut de măritul Ordinariat metropolitan, inzestrat cu toate acele însușiri ce se recer pentru un învățător și educator tinerimei.

Spre întărirea acestui instrument de dotațiune subscriem, aplicând și sigilele comunale și parohiale.

Fizeșiu, 19 august 1872.

[Semnează: parochul Teodor Pop, judele comunal, inspectorul școlar sătesc, casierul, curatorul prim și 22 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Blaj, 1872

¹ Stupini, sat, Sinmihaiu de Cîmpie, jud. Bistrița-Năsăud.

CX

Mihăileni, 7 octombrie 1872.

Locuitorii români gr. cat. din Mihăileni stabilesc retribuiția în bani și produse, a învățătorului școlii lor confessionale, românești.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa antisie comunală care este tot una dată și reprezentația comunei besericești gr. cat. din Șialdorf¹, venind la covicțiunea cum că bunăstarea unui popor, liniștea și înaintarea benelui comun, atiră foarte mult de la luminarea și cultura poporului preste tot, am hotărît a întrebuița toate cîte ne stau în putință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge prin o educațiune a tinerimei conformă legilor moralității și preste tot a principiilor legeri creștinești, așa pentru instituțiunea și educațiunea tinerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe secele, în chip de dotațiune a învățătorului sau educatoriului tinerimei școlare, statorim și sistematisăm, cu împreuna învoire și înțelegere a întregii comunități, a i se da din venitul casei alodiale și besericești, pentru toate tempurile, următoarele emolumente:

I. Ca salariu anual în bani gata 60 fl. v.a., adică șasezeci fl. v.a. plătinzi în două rate și anume: rata primă, de 30 fl. se plătește la anul nou din cassa alodială, iar rata a doua, iar de 30 fl., se solvește totdeauna la finirea anului școlastic din cassa besericești.

II. Cinci orgi de lemne de foc, din pădurea besericei, cari se vor tăia și vectura² de către popor.

III. Cuartir liber de locuit în edificiul școlii, una culină și celariu.

IV. Grădină de legume și iarbă, în estensiune de 80 stînjeni, de a cărei îngrădire se îngrijește comuna.

V. Optzeci mierțe cucuruz, în grăunțe, care se dau de la popor.

VI. Cinci ponți de luminare, care se cumpără din cassa base-riciei.

VII. Din partea comunei, una luncă de un car de fîn.

Spre întărirea acestei dotațiuni, cu unanima învoire a întregii comune besericești, se subscriseră de antistia comunală, politică care e tot una dată și antistia comunei besericești gr. cath. și se confirmă cu ambele sigile oficioase.

Șialdorf, 7 octombrie 1872³.

[Semnează: P. Leb, paroch, judele, juratul mare, 5 jurați, curatorul prim, crîsnicul care era și inspector școlar sătesc, cantorul și 4 curatori, prin Ioan P. Vlad, teolog].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1872—3216.

¹ Mihăileni, sat, com. jud. Sibiu.

² se transportă.

³ Actul este aprobat în ședința Consistoriului mitropolitan din Blaj din 21 decembrie 1872.

CXI

Bădăcin, 25 octombrie 1872.

Locuitorii satului Bădăcin hotărâsc terminarea edificiului școlii lor confesionale, românești și stabilesc modalitățile de realizare a acestei hotăriri.

Protocol.

Care s-a luat în Bădăcin¹, la 25 oct. 1872; de față fiind subscriși.

Considerînd că perețele școlii care e arădicat și nu-i sub acoperiș va deveni în stat ruinător, pentru acoperirea aceluia edificiu s-au decis ca spesele, parte să se repartieze pe popor, parte să se spezeze din banii besericei, parte ușura împrumutului, altcum de fond școlar², parte să se vîndă din vinul eclesiei; adică:

1. Să se repartieze pe popor 200 fl. v.a. care s-au donat în 20 februarie 1871, ce arată protocolul că i-au apromis comuna ca

ajutor la edificarea școlii, care protocol îi subscris prin m.o. Ioan Vecașiu, fost admtr. protopopesc, Simeon Budișan și prin 25 de popreni, parte ca membri a senatului școlar, parte ca aleșii comunei și a bisericeii și întărit prin m. Ordinariat, cu datul 22 april 1871, sub nr. 623/507.

2. Dintr-a bisericeii să se spezeze din banii care se află actu de față 152 fl. v.a.

3. Interusuriul împrumutului, care e cam 65 fl.

4. Să se vîndă cam la 200 ferii de vin.

După care protocolul s-a cetit, subscris și închiat.

[Semnează: Alesandru Lemeni, v. protopop; Dănilă Deleu, notar cercual; Șteran Marinceș, paroch g.c.; Ciubăncan Ioan, m.p. curator prim; Ștefan Man, m.p. jude și cantor; Sofroniu Pop, învățător, cantor și posesor; Popp Illés m. p. și 3 săteni]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—2912.

¹ Sat, comună, jud. Sălaj.

² Dobîndă obligațiunilor satului pentru împrumutul de stat, așa zis „național” din 1854, donate de către săteni școlii lor confesionale.

³ Trimis la Gherla la 31 octombrie 1872 de către viceprotopol Alexandru Lemeni, actul a fost aprobat în ședința din 2 noembrie a Consistoriului episcopesc cu condiția ca banii care se vor cheltui pentru terminarea școlii din casa bisericeii precum și prețul vinului, treptat să fie restituiți.

CXII

Perii Vadului, 2 noiembrie 1872.

Locuitorii satului Perii Vadului angajează un învățător al școlii lor confesionale, românești.

Contract.

Care s-au făcut în adunarea satului Rîu-Curtuius¹, adunați din casă spre mai multe scopuri școlastice, precum după învoiala tuturor s-au întogmit cu d. Timofie Melente, ca să ne fie învățător pe anul școlastic 1872/3, pe lîngă plata următoare:

1. De pe comunitate 130 fl., una sută trizeci flor. v. austr., care se va scoate în 4 rate.

2. De pe comunitate preste tot anul 3, trei, orgi (stîngini) de lemne și aste [mai] vîrtos în timpul de iarnă să se adune (strîngă) la școală.

Care plată învățătorescă noi sătenii într-o unire ne oblegăm a o solva ominește la prima provocare a d. învățător.

Eu, Timofie Melente, iarăși mă oblig din toată virtutea a învăța pruncii în cum se cuvine și precum poftesc legile școlare întru toate a răspunde.

Din ședința și adunarea satului întreg.

Rîu Curtuius, în a 2-a novembr. 1872.

În numele satului întreg din adunare:

[Semnează: Teodor Popp, preot, judele comunal, inspectorul școlar sătesc și alți 11 săteni, prin notarul comunal, Ioan Sima].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—3166.

¹ Azi Perii Vadului, sat, com. Ileanda, jud. Sălaj.

CXIII

Beclean, 2 noiembrie 1872.

Locuitorii români greco-catolici din Beclean își exprimă voința pentru menținerea școlii lor confesionale a cărei limbă de predare era limba română.

Dechiarățiune.

Fiindcă noi locuitorii gr. cat. români din comuna Beclean¹, mulțumită providenței, ne bucurăm de una școală rădăcată înainte cu 20 ani din material solid, cu enorme spese, care corespunde legilor de învățămînt, propunîndu-se în ea obiecte în aceleși legi prescrise și care ne datorim și pre venitor nu numai a o conserva cu mari jertfe ci și a stărui pentru cît mai eclatanta ei înflorire, ba cu tempu a o prevedea, tot în înțelesul legilor, cu un despărțămînt pentru deosebită instruire a fetițelor și, înmulțindu-se numărul pruncilor școlari și cu un subînvățător; din aceste motive purcezînd, subscrișii membrii senatului școlar din loc și reprezentanța tuturor locuitorilor gr. cat. români din Beclean ne dechiarăm sărbătorește pentru totdeauna, precum și în trecut ne-am dechiarat, cu dl. protopop al nostru în frunte, cum că noi, din parte-ne, nice voim, nice putem a avea, sprijin sau a idealisa despre altă școală în comuna noastră, ori sub ce numire, afară de premenționata noastră școală confesională națională, în a cărei posesiune suntem, eschisiv pe aceasta și nu o alta o vom susține și sprijini cu puterile noastre morale și materiale, dimpreună cu toate averile ei.

Această dechiarățiune poftim din cuvînt în cuvînt a se petrece în protocol.

Beclean, în 2 noiembrie 1872.

[Semnează: George Tecariu, protopop, Simion Moldovan, învățător, judele și 10 săteni].

„Gazeta Transilvaniei“, an. XXXV, nr. 4 din 24/12 ianuarie 1873.

¹ Azi oraș, jud. Bistrița-Năsăud.

CXIV

Adalin, 15 noiembrie 1872.

Locuitorii satului Adalin se angajează că vor construi un edificiu școlar propriu și își vor angaja un învățător.

Mărit Ordinariat.

Subscrișii locuitori și poporeni gr. cat. din comuna filială Adalin¹, fiind afiliați și cu școala cătră matra Așchileu-Mic² acuma de vreo 2—3 ani și văzînd că, parte pentru depărtarea, parte și mai ales pentru tempestățile grele de iarnă, nu pot pruncii noștri școlari să frecventeze școala regulat și prin urmare neci spor în învățămînt nu pot să facă, cu fiască umilință ne rugăm să se îndure măritul Ordinariat a dispune ca barem în anul acesta să vină învățătorii o dată ori de două ori pe săptămîină la noi în comună ca să învețe pruncii într-o casa închiriîndă spre acel scop, obligîndu-ne că pe anul venitor ne-om edifica și noi școală în comuna noastră, cu speranță că ne-om dobîndi și noi învățător deschilinit numai în comuna noastră.

Care a noastră umilită și fiască rogare repețindu-ni-o, rămînem ai măritului Ordinariat cei mai umiliți fii.

În Adalin, 15 nov. 1872.

[Semnează 13 săteni, „în numele a toată comuna“]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1872—3012.

¹ Sat, com. Dragu, jud. Sălaj; filie, filială — sat mic, care nu forma o parohie de sine stătătoare ci era administrat de preotul unui sat vecin.

² Sat, com., Așchileu, jud. Cluj.

³ Trimisă la Gherla de către viceprotopopul Olimpiu Barbulovici la 16 noiembrie 1872, cererea a fost dezbătută în ședința din 19 noiembrie a Consistoriului care a decis ca învățătorul din Așchileu în fiecare a doua zi să meargă la Adalin pentru a se ocupa de elevii de aici.

Mediașu Aurit, 2 februarie 1873.

Reprezentanții comunității române din Mediașu Aurit hotărâsc construirea unui edificiu separat al școlii pentru fete.

Protocol.

Adunarea scaunului școlar — besericesc gr. cat., confesional din comuna Aranyos Megyes¹, ținută la 2 febr. a.c., în complet coadunându-se, când:

· Mult onoratul domn Demetriu Cherecheș, presidele scaunului membrilor adunați descopereste cum că on. domn Basile Erdös, fostul capelan și învățător pentru clasa pruncilor, este grațios dispus prin măritul Ordinariat la paochia g. cat. Batiz-Vasvari, prin urmare adunarea scaunului școlar — besericesc este îndatorată despre suplînirea învățămîntului pentru clasa pruncilor de a se îngriji.

Propunerea aceasta luîndu-se la desbatere, s-au luat în considerațiune:

1. După ce învățătorul de secșu pruncilor, cvartel nefiind și că de aici înainta în tot anul comuna cu conducerea cvartelului să nu se îngreuneze, fără întîrziere este a se apucare de zidirea școalei pentru fetițe, deschilinită, ca apoi școala actu esistentă ca fost cvartel învățătoresc și interimaliter numai pentru școala fetițelor lăsat, să se reocupe iarăși de cvartel învățătorului.

2. De zidirea școalei de a se apuca neîncunguraver este și cu primăvara iminentă toate lucrările de a se începe, încît cu finea anului școlastic cu toate ce numai vor fi de lipsă, pentru anul venitor să fie gata „Școala“!, însă la zidire firește speșele ocupă locul cel de frunte, s-au hotărît, consultativ, prin adunare:

3. Ca Ștefan Lazăr, cantorele, una dată și pentru fetițe învățător să se roage ca pînă la finitul acestui an să suplinească și oficiul învățămîntului pruncilor, pe lîngă jumătate leafa competintă — din a învățătorului pruncilor — ca apoi cealaltă jumătate de leafă să se întorcă în zidirea școalei.

Ștefan Lazăr, cantorele și învățătorul fetițelor, pe lîngă jumătatea plată din competința lefei învățătorului de prunci — solvindu-se cu acurateța — pînă la finitul anului școlastic au și primit sarcina învățămîntului și pentru prunci, cu acel adaos cum că el — adecă cantorul și învățătorul interimaliter, ca neci învățămîntul să nu stagneze, neci oficiul cantoral să nu se împedece

pentru zilele săptămânale — ocaasionalminte, prin alt cîntăreț va suplini fără neci ce defect oficiul canotral.

Și cu aceasta adunarea desbaterile și hotărîrile finindu-și-le, interimaliter s-au și primit de cătră ambele părți.

Dat din ședința adunării scaunului școlar — besericesc, ținută în Aur. Medieș, 2 febr. 1873.

[Semnează: Ștefan Chiș m. p., Michael Zima m. p., alți 6 curatori, Teodor Pop m. p. și alți trei săteni, toți „membrii ai scaunului școlar“]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1873—47.

¹ Medieșu Aurit, sat, comună, jud. Satu Mare.

² În ședința Consistoriului Episcopiei Gherlei din 1 martie 1873 se aprobă hotărîrea senatului școlar local cu condiția ca sătenii să înceapă fără întîrzierea construirea edificiului școlii pentru fete, conform prevederilor legii școlare din 1868.

CXVI

Tranișu, 8 mai 1873.

Satul Tranișu stabilește remunerația anuală a învățătorului școlii sale profesionale, și se obligă pentru acurata ei achitare.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa antistie comunală, care totodată e și reprezentanția comunei bisericești g. c., venind la convicțiunea cum că bunăstarea unui popr, liniștea și înaintarea benelui comun, atîrnă foarte mult de la luminarea poporului preste tot, am statorit arădicarea și infiențarea acelei culturi, și fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efept se poate dobîndi și atinge prin o educațiune a tenerimei conformă legilor moralității și preste tot a principiilor legii creștinești, așa pentru instituțiunea și educațiunea tenerimei noastre de ambe secsele, a pruncilor noștri, în chip de dotațiune a învățătorului sau educatoriului tenerimei noastre școlare, statorim și sistemizăm, cu împreună învoire a întregii comunități, a se da din proventele casei alodiale, pentru toate tempurile următoarele emoluminte:

1. Ca salariu anual în bani gata 100 fl., zis una sută florini în valută austriacă, plătinzi în patru rate anuale, adecă ultima ianuarie, ultima aprilie, ultima iulie și ultima octobree.

2. Fondul denlăuntru al școalei în estensiune de 2 jugere 209 orgi pătrate arător; 2 jug. 1062 orgi pătrate finaț; 925 orgi pă-

trate pășiune și 406 orgi pătrate improductiv, în sumă 5 jug. 1012 orgi pătrate.

3. Cinci (5) orgi lemne focali, vecturate de către popor la locuința docentului.

4. Cuartir liber în edificiul școlii.

5. De vreme ce oficiul docental va fi împreună cu cel cantorial, i se mai asigură docentului terțialitatea din stola îndătenată și din așa numitu birul-lectical de bucate.²

Acestea emoluminte în naturale ne deoblegăm pînă în finea lui aprilie în tot anul a le plăti docentului.

De sene se înțelege cum că toate acestea emoluminte vom numai acelor indivizi a se presta, cari se vor dechiara din partea v. Ordinariat metropolitan g. c. a fi apți de a ocupa postul de învățător sau docente și cari vor fi înzestrați cu toate însușirile ce se recer pentru un învățător și educator al tenerimei.

Spre întărirea acestei dotațiuni, cu unanima învoire a întregii comuni, se subscrie de către antistea comunei politice, care e totodată și antistea comunei basericești g. c. și se aplică sigilul comunal.

Dat în Tranișiu¹, la 8 mai 1873.

În numele comunei:

[Semnează: Iosif Savu, paroch și 8 săteni, prin Ioan Petrișor notar tractual]³.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1876—1445.

¹ Sat, comuna Poieni, jud. Cluj.

² Mierța popii.

³ Actul este trimis la Blaj, la 13 mai 1876, de către protopopul Morlacei, Ananie Pop, împreună cu declarația asemănătoare a satului Vișag, din 8 mai 1873, prin care se acordă învățătorului de aici un salariu anual de 120 fl., 25 mierțe de secară și grâu, 6 stîngeni de lemne, locuință în edificiul școlar, precum și folosința grădinii școlare în estensiune de 1 jug. și 1120 stîngeni. Ibidem.

CXVII

Daia, 4 iunie 1873.

Comitetul parohial Daia hotărăște modernizarea edificiului școlii sale confesionale românești și stabilește sursele de venituri necesare pentru acoperirea plății învățătorului.

Extras

Din protocolul ședinței comitetului bis. gr. or. din parohia Daia¹, luat în 4 iunie, fiind de față P. protop. Ioan Tipeiu, președintele, epitropii bisericii și membrii comitetului școlar sătesc.

Presidiul aduce la cunoștință ordinațiunea Consistoriului arhidieceșan școlar din 8 mai nr. 156/1873, apoi, în cuvinte răspicate, pune la inima fiecăruia folosul învățămîntului, îndeamnă pe toți ca cu puteri unite să stăruiască pentru bunăstarea lui, precum și la reperarea și procurarea celor trebuincioase recuisite școlare.

Comitetul se obligă a repera școala și a o pune în stare cores-punzătoare, a-i procura recuisitele de lipsă la învățămînt și astea toate a le îndeplini pînă la începutul anului școlastic 1873/4, sub propria lor răspundere.

Presidiul întreabă despre isvoarele de venit din care să se sus-țină școala și leașa învățătorului, apoi îndeamnă ca cei 5 cr. după florenul de dari, amăsurat articolului de lege școlară 38 din 1868, să-i dae pentru acest scop.

Decis: de tot fumul să se răspundă 5 cr. v.a. și una merță bu-cate; toate acestea să se adune de către comitetul bis. și de aci se va face leașa înv.; se obligă mai departe comit. a lucra și în-dupleca creștinii bis. noastre a concede atît 1/4 de an pentru crîșmăritu ce-i compete, cît și banii de oile străine cari se vor tocni pe moșile lor la pășiunatul de iarnă; la răspunderea celor 5 cr., dechiară comit., deoarece creștinii nu se vor învoi, să în-ceteze.

Nemai fiind altceva de pertractat, protocolul să încheie și subscrie².

Ioan Tipeiu,
prot.
Georgiu Ciucu,
secretar

Arh. Mitrop. Sibiu, Scl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, com. Roșia, jud. Sibiu

² Declarații asemănătoare fac și satele: Răhău, Deal, Sibișel, Cacova, Căpîlna, Drîmbar, Limba, Oarda de Sus, Sibișani, Inuri și Vurpăr.

CXVIII

Virșoț, 9 iulie 1873.

Locuitorii români din Virșoț se Pronunță pentru men-ținerea caracterului confesional românesc al școlii lor și adoptă măsuri pentru buna sa funcționare.

Obligațiune

Noi mai jos subscriși reprezentanți ai comunei gr. cat. române din Varșoțiu¹, prin cuprinsul acestor litere ne deobligăm la urmă-toarele:

a) Cum că confesionalitatea gr. cat. a școalei noastre o vom susține cu toată rezoluțiunea.

b) Cum că școala o vom întreține din fondul școlar, înființat în 29 aprilie 1872 și care îi de 350 fl. v. a.

c) Cum că recuisitele școlare cari ne lipsesc, precum globul pământului și icoane pentru physică etc. le vom procura pînă în 1-a novembre al anului curinte.

d) Cum că soluțiunea învățătorului satorită în 120 fl. v. a., 40 metre de bucate și din beneficiu cantoral, împreunat cu cel docențial: 15 merțe bucate și 15 zile de lucru și pământ de 2 merțe sămănătură, cu 1-a octovre se va face cursivă.

Pentru adevărul acestor litere îndatoritoare pentru noi, întreg poporul gr. cat. român din Varșolțiu, dăm acest contract de obligațiune, întărit cu subscrierea numelor noastre și tragerea crucei după numele noastre.

Dat în Varșolțiu la 9 iuliu 1873

Aciu Gabor, m. p. preceptor școlar.

Ioan Florea, m. p.

Ioan Hendea, m. p. învățător.

Gavrilă Meseșan, preot local.

Înaintea noastră: Alexandru Lemenyi m. p. protopop.

Simion Budișan, m. p. notar tr. [actual].

Iuliu Coroianu, m. p.

[Actul este semnat și de patru săteni]

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—1041, f. 3

¹ Virșolț, sat. com. jud. Sălaj.

CXIX

Șugag, 14 iulie 1873.

Comitetul parohial Șugag hotărăște ridicarea unui nou edificiu școlar, mărirea retribuției învățătorului și angajarea unui al doilea învățător al școlii sale confesionale românești.

Protocolul

Sedinței comitetului parohial și comunal din Șugag, ținute la 14 iulie 1873, sub presidiul pâr. protopr. Ioan Tipeiu, fiind față: Grigorie Ghibu, Ioan Cernat, antiste com. Ioan Cutianu, Georgie Grosu, Constantin Crețiu, Vasilie Ghibu, Nicolae M. Aloman, Pam-

filie Todeșiu, Nicolae Bogdan, Vasilie Cernat, Chiv. Gligor Ciuchen-dea, Pavel Bogdan și Petru Cernat, cantor.

Presidiul, după ce desfășură în cuvente lămurite și chiar scopul și însemnătatea învățămîntului, precum și daunele ce le căsunează trecerea acestuia cu vederea, îndeamnă pre cei de față a stăruii într-acolo ca în locul școlii cei vechi carea nu corespunde legii școlare să ridice alta corespunzătoare, să o înzestreze cu re-cuisitele de învățămînt recerute și să statornicească una plată po-trivită împregiurărilor de față pentru un învățător harnic, a se pre-ingrijii de un fond școlastic.

Comitetul cu cei de față, pătruși de însemnătatea celor des-coperite, primește asupra sa obligămîntul și îndatorirea a pune în mișcare, ca pe primăvara viitoare să dea școala cu cele trebuin-cioase gata, vor adopta pre cea vechie, ca școlarii de la toamnă incolo să aibă unde să se adune, vor lucra la îmbunătățirea lefei învățătoresți și statornicească încă a unei plăți potrivite pentru un al doilea învățător și asta atît din venitul comunal se va efeptui iară ce nu va ajunge se va face repartiție; decisul acesta să se aducă și poporului la cunoștință, spre urmare și plinire.

Nemai fiind alt obiect de pertractat, protocolul se încheie și sub-scrie.

Șiugag, în 14 iulie 1873.

Ioan Tîpei,
protopop și președinte.
Gh. Ghibu,
paroch gr. răs.

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, comună, jud. Alba.

CXX

Rîpa de Jos, 20 iulie 1873.

Satul Rîpa de Jos, pronunțîndu-se pentru menținerea caracterului confesional, românesc al școlii sale, se obligă pentru remedierea tuturor carențelor sale, spre a corespunde prescripțiilor legii școlare din 1868.

Protocol

Luat în parochia gr. or. Rîpa de Jos¹, în biserica locală la 20 iulie 1873, prin comisiunea școlară tractuală, esmisă în urma înaltei ordinațiuni consistoriale nr. cons. școl. 156, prin hîrtia protopresbiterială ad. nr. 115.

Conchemîndu-se comitetul parochial, epitropia și senatul școlar, după invocarea sfîntului duh și după o cuvîntare scurtă, amăsurată scopului comisiunei se trece în grabă la ordinea de zile din cauza epidemiei ce amenință cu moartea².

1. Școala confesională locală, nefiind corespunzătoare legii școlare și provocîndu-se cei prezenți a se dechiara dacă voiesc și se oblega a duce școala în conformitate cu legea, răspund:

Noi, pînă în toamnă, ne oblegăm a da o școală, carea amăsurată numărului pruncilor oblegați a frecuenta școala și amăsurat numărului și stării locuitorilor, cît se poate va fi în consonanție cu legea.

2. Aparatele de învățămînt, lipsind toate, afară de tabla neagră, cei de față se oblegă a le procura pînă la începutul anului școlastic venitor.

3. Învățător este Sulariu Zacharia, cu salariu de 80 fl. v. a.

4. Învățătorul nu are nici decret, nici nu a depus esemenul de calificațiune; se obligă a depune esemenul de calificațiune.

5. Față cu școala normală proiectată a se înființa în Deda, cei de față primesc ca să se înființeze.

S-a încheiat la D. v. s.

[Semnează: Chiril Fulea, comisar delegat, Simeon Popescu, notarul comisiiei, parochul local Vasilie Popovici, învățătorul, 10 membrii ai comitetului școlar sătesc și 16 săteni]³.

Arh. Mitrop. Sibiu, Scl. ad. 174/1874.

¹ Sat, com. Vărgata, județul Mureș.

² Referire la cumplita epidemie de holeră din 1873.

³ Declarații asemănătoare întocmesc în aceste zile și satele: Jabenița, Lueriu, Stînceni, Nădașa, Răstolița, Săcal, Singer, Toplița, Urișiu de Sus, Cuișd, Periș, Deda, Filea, Hodac, Gornești și Ibănești. Ibidem.

CXXI

Cilnic, 22 iulie 1873.

Comitetul parohial Cilnic hotărăște amenajarea casei parohiale pentru școală și se angajează pentru ridicarea, în viitor, a unui nou edificiu al școlii sale confesionale, românești.

Protocolul

Ședinții comitetului parohial, împreună cu a altor poporeni din Cilnic¹, ținută la 22 iulie 1873 sub presiunea P. protopr. Ioan Tipeiu, fiind față: Pavel Boloroagă, Vasilie Gisaiu, George Muntean, Va-

silie Rehovean, Simeon Bunde, Ioan Nedela, George Steria, Teodor Steria, Pantelimon Enciu, Gligor Doboșiu.

Presedintele, după ce desfășoara, în înțelesul părinteștii hîrtii consistoriale din 8 mai, cr. cons. școl. 156/1873, în cuvinte destul de lămurite și chiar, folosul și însemnătatea învățămîntului, îndeamnă pre cei de față a se îngriji pentru ridicarea unei școale corespunzătoare și pînă una alta a se îngriji de altă casă potrivită, a o înzestra cu recuizitele de învățămînt, celelalte aparate școlare, a face plată potrivita învățătorului și aceșie toate să le săvîrșească pînă la toamna, spre a se putea aduna școala la timpul său.

Comitetul parochial cu cei de față, pătrunși de însemnătatea celor descoperite și însemnătatea învățămîntului primește asupra sa îndatorirea și însărcinarea a repara deocamdată casa parochială, a o prevedea cu băncile trebuincioase, a procura recuizitele de învățămînt pînă la începutul lui octombrie 1873 ca să aibă unde să se adune școala, a statori o plată potrivită pentru un învățător harnic, a umbla în rînd ca să capete un loc corespunzător de școală ca în răstimpul cel mai scurt să se apuce de școală; promit că în lipsă de venite, vor face repartiții drepte și contribuiri spre a se putea ajunge acest scop mîntuitor; acestea să se aducă și celorlalți poporeni la cunoștința spre urmare și plinire.

Nemaifiind și alte obiecte, protocolul se încheie și subscie.

Ioan Cărpinișan, paroch, Ioan Tipeiu, protopop.

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, comună, jud. Alba.

CXXII

Ripa de Sus, 27 iulie 1873.

Satul Ripa de Sus se Pronunță pentru menținerea caracterului confesional românesc al școlii sale și protestează împotriva oricărei tentative de schimbare a caracterului instituției.

PROTOCOL

Luat în școala confesională ortodoxă răsăriteană din parohia Ripa de Sus¹, în 27 iulie 1873, prin comisiunea școlară tractuală esmisă prin hîrtia protopresb. din 1 iulie a.c. nr. 115, în urma înaltei ordinațiuni consistoriale nr. 156 și a ministerului de culte din 28 faur a.c. nr. 1.

După avisul premers, sosind comisiunea în fața locului și trăgînd la școală, unde se aflară de față subînsemnații, după învoacarea sfîntului duh și după cuvîntarea amăsurată scopului, comisiunea și pune pe tapet afacerile sale:

1. Vizitîndu-se școala confesională locală și aflîndu-se că, fața cu numărul pruncilor oblegați a frecuența școala, circa 100, este necorespunzătoare, se întrebă cei prezenți că au voie a o aduce în consonanță cu legea, la ce răspund:

Noi ne dechiarăm că școala o vom susține de școala besericească, românească, adică confesională și această declarațiune a noastră o primim ca un jurămint, înaintea sîntului Consistoriu: mai departe protestăm cu toată serioșitatea în contra oricărei apucături răutăcioase de a ne lua școala din mîină; iar pe cea de față, cît ne vor ierta stările împrejur, vom aduce-o în consonanție cu prescisele legii.

2. Aparatele de învățămînt, lipsind în parte, directorele se însărcinează a le procura.

3. Aducîndu-se la cunoștința celor de față planul de a se — rădica școala norm[ală] din Deda, cei prezenți, prin părintele local răspund:

Noi simțim necesitatea unei școli normale confes[ionale] care să fie în apropiere, așa de tare chiar ca hrana de toate zilele, prin urmare sîntem de acord la rădicare școalei normale confes[ionale] în parohia Deda, la care nici noi nu ne vom retrage cu denariul la timpul său.

S-a încheiat la D.c.s.

[Semnează: Chiril Fulea, comisar delegat; Simeon Popescu notarul comisiei, parohul local Grigore Popovici și 30 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, ScI. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, com. Vărgatø, jud. Mureș.

CXXIII

Arada, 29 iulie 1873.

Protocol prin care comunitatea sătească Arada se pronunță pentru menținerea caracterului confesional românesc al școlii sale și se obligă pentru ridicarea unui nou edificiu școlar.

Protocol

Din 29 iulie 1873, luat în ședința comitetului parohial gr.or. din parohia Arada¹, în comuna Albac, convocată în urma înaltei ordinațiuni consistoriale din 8 mai, nr. 156 ex. 1873, pentru sus-

ținerea școalelor confesionale, conform articolului 38 a legii dietale din 1868.

Cetindu-se sus lăudata ordinațiune cu toate acelia provocații, comitetul parochial s-a dechiarat:

Comuna basericească Arada, totdeauna a avut școală confesională și înainte de ani 1848 și după aceea, edificiu însă nu corespunde legii de acum, dară comuna politică Albac unde se află 2 baserici a destinut împrumutul statului pentru școale și pînă acuma s-a clădit edificiu școalelor din Albac iară după ce acelia acuma sunt gata, banii și interesu, pe lîngă contract, sînt menite pentru edificarea școalei la Arada, spre care scop și pămîntu s-a cumpărat și cît mai curînd vom face școala confesională, conform legii dietale din 1868, artichu 38.

[Sămnează: parochul Petru Nicola, președintele comitetului școlar, Oneț Gheorghe m.p. Mateș Dumitru m.p. și alți 11 membrii ai comitetului școlar].

Arh. Mitrop. Sibiu, ScI. ad. nr. 174/1874.

¹ Vechea denumire a satului Horea, com. Horea, Jud. Alba.

CXXIV

Sîngeorzul de Pădure, 6 august 1873.

Locuitorii români din Sîngeorzul de Pădure, angajează un învățător pentru școala lor confesională, românească.

Contract

Care s-a încheiat între comuna basericească gr. or. Erdo Sînt Georgiu¹ și între învățătorul Ștefan Papp, pe cum urmează:

Noi mai jos subscrișii comunei, cunoaștem cum că am tocmît de învățător pe mai sus scrisul pe 43 fl. v.a. și toată gazda care are copii cîte un car de gunoi dintr-a nostru, pe timp de opt luni, din începutul lunei lui septemvre anul acesta pînă la sfîrșitul lunei aprilie 1874; dimpreună dăm și casa școlii.

Eu mai sus scrisul învățător mă oblig că voi fi cu cea mai mare strădanie cu copiii și copilele din ce mi-o fi putînța; carele-l întărim prin jos subscrierea numelor.

Erdo Sînt Georgiu, în 6 august 1873.

[Semnează învățătorul și 25 săteni, prin Zaharie Proasca]

Arh. Metrop. Sibiu, ScI., 1874—734.

¹ Sîngeorziul de Pădure, sat, com. jud. Mureș.

Săndulești, 13 octombrie 1873.

Fruntașii satului Săndulești hotărâsc să mărească retribuirea învățătorului școlii lor confesionale românești; se stabilesc modalitățile creării unui fond material al școlii în vederea asigurării existenței sale precum și condițiile funcționării lui.

Protocol

Luat în 13 octombrie st. n. 1873 la casa parochială din Sînd⁴ în urma prea grațioasei ordinațiuni metropolitane de dto 24 iunie a.c. nr. 30 și mai ales al celei din 10 iuliu, a.c. nr. 35, emis către întreg clerul arhidieceșan, asupra școalei confesionale gr. cat. a Sîndului.

De față fiind toți membri sen[atului] școlastic.

Subscrisa reprezentație a comunei bisericești din Sînd, venind la aceea salutară convicțiune cum că lumina, cultura și învățătura îndestulătoare numai singur docenții apti și bine calificați pot să ni le împărtășească, căroră, ca remunerație pentru multiplele lor fatigii li se compete oarecare soluțiune, conformă și potrivită ostenețelor lor, drept aceea și noi, în ziua de azi, luînd în serioasă considerațiune toate acestea, după o îndelungată desbatere, unanimiter ne-am decis ca soluțiunea docentală carea pînă acuma au fost numai 90 fl. și alte accidenții, cu cari dimpreună urca cam la 170 fl. v.a., pre anul venitor precum și pentru totdeauna să o radicăm la suma de 200 fl. v.a. numai ca pruncii noștri să se bucure pre venitor de propunerea și instruirea unui docente abil și calificat în studiile pedagogice, pre care-l poftesc și pretind și legile vigo-roase la una școală bine organizată; în modul următor:

1. Capitalele în bani, aflătoare în ratiociniul bisericeii din anul 1872, în suma de 300 fl. v.a. și

2. „Magasinul“ școalei, din ratiociniul anului 1872, aproape la 200 metrete cucuruz, le donăm irevocabil de fond școlastic, școalei noastre confesionale; prefăcîndu-se și metretele menționate în bani, minimum a 1 fl.v.a. metreta, rezultă suma de 200 fl. în tot anul, care sumă, dimpreună cu cea aflătoare în ratiociniul bisericeii din anul 1872, date și alocate per 25%, după usul de aici, dau suma de 125 fl.v.a. Mai încolo realitățile școalei cari și pînă acuma au fost date prin licitațiune publică în tot anul aduc 50—60 flv. v.a. Ce va fi însă necesar, sau defectul de la 200 fl., acela prin voința poporului se va suplini, care în continuu lucră în tot anu pămînturi în parte pentru ridicarea menționatului fond, școlastic, pre-miînd însă acea condițiune, adecă: că numai pînă atunci pînă ce

această școală a Sindului va fi școală confesională; iară la cas însă cînd aceea ori și prin ce evenimente străine ar fi amenințată și periclitată în caracterul ei confesional, prefăcîndu-se în comunală, pre care noi nici una dată nu o voim, atunci atît capitalele banali ale bisericeii noastre gr.cat. cît și cele de bucate ale „Magazinului“ donate pentru fondul școlastic, precum și toate realitățile menite spre acest scop vor deveni iarăși în posesiunea bisericeii noastre gr. cath. căreia îi compet și la carea aparțin.

Și cu aceasta protocolul s-a încheiat.

În Sind, 13 octombrie 1873

[Semnează: Ioan Ramonțian, președintele senatului școlar, parochiul locului, Ștefan Gaia, casirul școlăii, Todor Abrudan, inspector de frecvență, judele comunal și alți 10 săteni; actul poartă și semnătura protopopului Iacob Lugoșian].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Mitrop. Blaj, 1874—

¹ Vechea denumire a statului Săndulești, com. suburb. Săndulești, municipiul Turda, jud. Cluj.

CXXVI

Băgău, 26 octombrie 1873.

Contract prin care satul Băgău își angajează un învățător al școlii sale confesionale, stabilindu-i remunerația și îndatoririle.

Contract

Prin carele subscrișii facem cunoscut tuturor căror se cuvine a ști, cum că în 26 october. 1873 avînd trebuință de docente, am togmîtit de atare pe Basiliu Muntean, ca să ne învețe pruncii de ambe secsele, în tot timpul prescris de lege și din toate obieptele aceiași lege recerute.

Iară ca plata pe anul 1873/4 îi asemnăm:

1. Toți părenți care au prunci ordinari de școală de la 6—12 ani, precum și cei de repetițiune de la 12—15 ani, să-i solvească 1 fl., un fl. v.a.

2. Cei ce n-au nice prunci ordinari de școală, nice de repetițiune să-i solvească numai 40 cr. v.a. de casă.

3. Toate locurile comunale stipulate în Instrumentul dotațional din 1867, să vină sub libera folosință a docentelui.

4. Trei-luniul de crîsmărit autumnal ce compete comunei bisericești și folosit și pînă acum de docentele, care în anul acesta, pe

calea licitațiunei esarendat, se urcă la 50 fl. v.a., încă să fie asupra menționatului docente.

5. Patru cară de lemne din pădurea comunală, care din vechime și înainte de 1848 încă i s-au solvit docentelui nostru, i se asemnă și pre anul curent școlastic, iară:

6. Cînd punctul 3,4 și 5 din ver una cauză nevăzută nu s-ar putea duce în îndeplinire, atunci leafa docentelui în acela cuprinsă să se scoată de la membrii comunei basericești prin repartițiune.

7. Leafa de sub punctul 1 să i se scoată prin senatul școlastic în 25 ian., jumătate și restul în 25 mai 1874.

Această leafă, avînd pe supra menționatul docent devinitiv primit, i se va solvi docentelui pînă în 1878, pre cînd este sperare că se va sovi leafa docentului din interesul fundului școlastic acum creat.

Dat Bagău¹, 26 octobr. 1873.

[Semnează: Teodor Fodor, paroch g.c. local, protopopul Ilie Luca și 9 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Mitrop. Blaj, 1876—1449.

¹ Băgău, sat, com. Lopadea Nouă, jud. Alba.

CXXVII

Bunești, 5 noiembrie 1873.

Locuitorii români ai satului Bunești stabilesc retribuția învățătorului școlii lor confesionale, cu limba de predare română; se condiționează acordarea unei părți a retribuției de rezultatele instrucției școlare.

Protocol

Luat în sinodul parochial, în absența goșmanului, în casa lui Nicolau Viscrean, la 5 noiembrie st.v. 1873.

a) S-a hotărît poporul pe viitor o leafă ficsă pentru învățătorul de copii în școala populară gr. or. din Bundorf¹ și adecă: de la fiecare plugar, în fiecare an una ferdelă de bucate de mîncare; de la un țigan de casă; una jumătate de ferdelă; de la un țigan bordeiaș: patru cofe de bucate. Suma preste tot: 80 ferdele de bucate, cu aceea rînduială ca învățătorul să fie obligat duminicele și sărbătorile a ținea și strana la slușba d-zească. Poporul se obligă în tot anul la 9 martie a aduna simbria învățătorului în magasia școalei; reprezentanții poporului să plătească pre învățătorul în rate, precum va fi togmeala; însă rata din urmă în tot anul atunci să și-o primească

învățătoriiu cînd va dovedi cu esamen public că și-a făcut datoria din destul cu pruncii în școală. Aceasta întărește poporul cu subscrierea numelui lor cu aceea rînduială să se aștearnă în copii și regeștei judecătorii politice spre revizie și petrecere la protocoale ca să rămînă pentru totdeauna în putere: reprezentanții poporului să fie obligați în tot anul la timpul său a îngriji pentru recăștigarea unui învățător corespunzător legilor politice și bisericești; însă a mai crește leafa să nu aibă nime putere fără de a înștiința poporul în sinod parochial. Se mai adaugă și aceea că acelea familii unde se află într-o curte părinții numai cu un fiu al lor care e gazdă în locul părinților, de la atari familii încă să plătească numai o ferdelă, precînd oamenii tineri căsătorii, dacă și mai multe familii trăiesc într-o curte, fiecare familie plătește ferdela.

Urmează subscrierile membrilor sinodali, cari, precum arată protocolul observațiunilor sunt mai toți prezenți.

Bundorf în 20 iuliu st.v. 1874.

Vătășianu, paroch gr or.

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. 174/1874.

¹ Bunești, sat, com. jud. Brașov.

CXXVIII

Seini, 23 noiembrie 1873.

Locuitorii satului Seini se angajează să remedieze unele neajunsuri ale școlii lor și să ridice în viitor, un nou edificiu școlar; se garantează achitarea salariilor a doi învățători și se afirmă hotărît caracterul confesional, românesc al instituției.

Obligămînt

În puterea căruia, noi mai jos scrișii locuitori gr. cat. din Seini¹, în comitatu Sătmariului, protopopiatul Seinului, diecesa Gherlei, în legătură cu grațioasa dispusețiune a veneratului Ordinariat din 3 mai a.c. nr. 1160/460, dar și din îndemnul nostru propriu voind a cîștiga creștere cuviincioasă și cultură școlastică pe sama pruncilor noștri, prin aceasta ne obligăm: că vom împlini toate acelea condițiuni pentru învățămîntul școalei noastre carii se prescriu în aticul legii dietale XXXVIII, § 11 și ceilalți, din anul 1868, dintre cari condițiuni, acelea cari referesc la uneltele interne ale școalei, precum: tabla neagră, tablele de parete, mapa Ungariei,

measa, bancele școlarilor, globul pământului, figurele remnului animal din istoria naturală sunt și împlinite iar cele ce mai lipsesc, precum: mașina de calculat o vom câștiga în răstimp de 6 săptămîni; iar, încît edificilele prezente a claselor școlare, pentru vechimea lor, nu corespund deplin tuturor prescrișelor legale, edificiul rezeruat după lege îl vom edifica îndată ce vom termina zidirea întreprinsă a bisericeii. Cu un cuvînt ne vom năsuși școala noastră a o organiza așa ca întru toate să corespundă legii de instrucțiune iar pînă la ziditul școalei nouă planisate, învățămîntul îl vom ținea în edificiul cel vechi școlastic. Iar pentru soluțiunea docenților noștri, acelaia de clasa I-a, care e și cantore bisericesc, care soluțiune stă din 50 cubele de mălai în grăunțe, per 6 fl = 300 fl., din stole cantorești: 110 fl., cari în sumă fac 440 fl., iar a docentelui de clasa a II-a din 315 fl., cari se aruncă pe tot anul pe credincioșii poporeni; garantăm așadar și pentru această soluțiune. În fine, școala noastră o declarăm de confesională și confesionalitatea ei o vom susține și în viitor.

Școală de pomărit este de la anul 1854 încoace.

Dat Seini, 23 nov. 1873.

[Semnează: curatorul prim și alți 13 săteni].

Înaintea noastră: Georgiu Maniu, protop. distictului Seinului.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1876—2286.

¹ Sat, comună, jud. Maramureș.

CXXIX

Hida, 2 martie 1874.

Comitetul de conducere al școlii confesionale, ortodoxe din Hida dezvăluie mitropolitului din Sibiu greutățile pe care le înfruntă școala și cere acordarea unui sprijin material în vederea salvării acestei instituții românești.

Escelenția ta, pra lumnate și prea sfințite domn, domnule arhiepiscop și mitropolit!

Prea îndurate și prea grațios părințe!

Subscrisul comitet al bisericeii greco-răsăritene din Hida¹, protopresviteriatul Ungurașului, ca fii sufletești ai escelenției tale, ne vedem motivați a recurge la grația părinției tale, în următoarele:

1) Comuna noastră bisericească din Hida, constătoare din 527 de suflete români de religione greco-răsăriteană și aceștia din 121

numere de casă, din care 71 sunt curialişti² și dau tributul domnesc pînă în prezent în zile de lucru, ceilalți sunt servitori; abia numai 45 sunt oameni liberi cu pămînturile și casele lor însă și aceștia, din greutățile care îndeobște au ajuns țara în acești ani, sunt în stare compătimitoare.

2) Comunitatea din Hida constă din români, la cifrele de mai sus, din unguri reformati: 21 familii cu 88 suflete, rom. catolici: 5 familii cu 12 suflete, iudei: 35 familii cu 165 suflete și între atîtea naționalități stînd, cari, se poate presupune că fiștecarele este pentru partea sa și ca mai inteliginți în vreme, oponenți ritualelor noastre toți într-una.

3) Locuitorii români din Hida, deși între atîtea mestecături, și totuși și-a ținut și se silesc a-și ținea credința, religia și sistemul lor religionar, după dogma bisericii lor și numai nepotînța desfăcătoare îi va despoia pre ei de la acestea.

Așa pentru cultivarea și creșterea tinerimei noastre școlare, noi, după puterea noastră, ni-am ținut învățator deosebit de zisele națiunii conlocuitoare și ne ținem pînă astăzi chiar în persoana părintelui nostru local, Antonie Chifa, deși sîntem recercați a ne însoți la școala comunală cu acum arătatele nații, care întru aceasta s-au însoțit toți laolaltă.

4) Spre afirmarea separațiunei noastre de dînșii, deși slabi de tot de putere, am cumpărat în toamna anului 1872 o grădină pentru școală, cu casă de școală, cu 420 fl. v.a.; aceștia bani vin de a-i plăti noi în 3 rate; rata dintîi de 140 fl. v.a. o am plătit; rata a 2-a de 140 fl. v.a. vine de a se plăti la 23 aprilie 1874 și a 3-a la 23 aprilie 1875, ca să scăpăm de comunism și să avem noi școala noastră națională confesională.

5) Vîndînd preste noi acum anul acesta de foamete, an. 1873, am scăzut din toate puterile și nu vom fi în stare de a putea acoperi această a 2-a rată, spre dauna și pierderea noastră.

6) Deci mărturisind noi aci dorința noastră întru de a ne putea ținea confesionalismul față cu școala, voia noastră statornică întru aceasta, dară totodeodată documentînd și puterea și starea noastră în care ne aflăm și care așa au adus scumpetea și nerodirea pămîntului la sine încît nu o putem trece, venim la înalt eselența ta, împreună cu întreg măritul consistoriu arhiedecesan să vă milostiviți a ne preordina un ajutor de la careva fund sau prin o colectă prin eparhie, avînd lipsă și de acoperăminte, dar mai cu seamă acum pe 23 aprilie acesta de a rata a 2-a în sumă de 140 fl. v.a., fără de care vom scăpăta cu adevărat, căci nu e poporul în stare de a putea face această sumă în vremea aceasta.

Aci mărturisind adevărul și cerșind cu tot adinsul sprijinul eselenței tale, încredințați părintești îngrijiri am rămas ai prea sîntit eselenței tale sufletești și credincioși supuși, sărutîndu-ți binecuvîntătoarele mîini.

Hida, în 2 martie 1874.

[Semnarea parohului și 12 săteni „comitetul bisericesc gr.or. din Hida, comitatul Dobocei, protopresviteriatul Ungurașului“].

Arh. Mitrop. Sibiu, Școl. 1874—719.

¹ Sat, comună, jud. Sălaj.

² Țărani săraci care foloseau pămînt alodial sau curial în schimbul unor obligații în muncă.

CXXX

Zăbala, 3 martie 1874.

Comitetul școlar al satului Zăbala cere sinodului ortodox din Sibiu un ajutor material pentru salvarea școlii românești din această localitate.

Mărit sinod!

Subscrisul comitet parohial din filia Covasnei, Zăbala¹, în două rînduri fu așa de îndrăsneț a cere un ajutor anual pentru susținerea unui învățător la școala noastră confesională și pînă acum nu am fost așa de fericiți a căpăta un rezultat, sau pozitiv sau negativ.

Așadar subscrisul comitet vine și a 3-a oară, cu cea mai profundă supunere și se roagă de măritul sinod arhiediecesan ca să se milostivească a lua în considerare mai serios cele de noi arătate în suplicele de mai înainte și a ne da ajutoriul cerut, cu deosebire nouă care ne aflăm în mijlocul pericolului. Noi, mărit sinod, pînă acuma cu mare greutate ne-am opus și ne-am ținut ca să nu pierdem dreptul de școală confesională, care am ținut-o ca cel mai scump odor al nostru, însă acum pe departe sărăcia căreia suntem cu toții espuși, ne îndeamnă la o astfel de pretensiune, fiindcă românii din Zăbala sunt atît de săraci, încît mai toți sunt duși în lume ca să se hrănească și pe de altă parte domnii unguri din comuna noastră văzînd astfel de lipsă la noi, au mers, cu deosebire la cei mai lipsiți, și le-au promis cîte 25 fl. v.a. de tot copilul care-l vor trimite la școala comunală, afară de aceasta cărți, îmbrăcăminte și alte ajutoare.

Oamenii lipsiți, văzînd aceste daruri, pe de o parte iar pe de alta parte văzînd că nu ne mai vine nici un ajutor de nicăieri,

după cum și noi credeam că vom căpăta, au desperat și unii se și învoiră cu diregătoria că vor trimite copiii la școala ungurească, numai ca să le dea banii. Înțelegînd însă despre aceasta zelosul nostru preot, Nicolae Comșa din matrea Covasna², îndată și fără preget a venit în mijlocul nostru și adunînd poporul, mai înainte le descopere părerea de rău despre ce au auzit, apoi le esplică tîrgul ce l-au făcut, unde are să-i scoată, și-i capacitează, îmbărbătîndu-i ca să nu despereze, fiindcă măritul sinod și ven[eratul] Consistoriu, ca un bun părinte, nu ne-a părăsit și nu ne-a dat uitării, ci desigur ne va mîngîia. Aceste cuvinte au stricat tîrgul.

Văzînd domnii diregători că nu ne pot prinde nici așa, s-au apucat și ne-au impus de tot fiorinul de dare cîte 5 cr. să dăm la dascălul unguresc, însă noi ne-am împotrivit deodată, dar „musai“, e domn mare, ne-au silit și am dat de tot fiorinul 5 cr.; am întrebat de unde au puterea aceia și zic „că de la Ministeriu“.

Așadar, pe lîngă celelalte lipsuri și necazuri mai veni asupra-ne și altă plagă, care plagă cu celelalte dimpreună, cu lacrămile pe obraz și cu durere de animă, venim a face cunoscut măritului sinod, că vom perde școala confesională de nu se va milostivi a ne da un ajutor anual pentru susținerea învățătorului.

Pe lîngă care, sperînd că fără amînare ni se va da un rezultat favoritor în urma acestei umilite cerere, am rămas prea plecați și umiliți servi.

Zăbala, în 30/3 1874.

[Semnează 6 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Școl., 1874—940.

¹ Sat, comună, jud. Covasna.

² Oraș, jud. Covasna; alcătuia o parochie ortodoxă propriu zisă, matre, de unde era administrată și comunitatea ortodoxă, filie, din Zăbala.

CXXXI

Săliște, 6 martie 1874.

Satele Săliște și Pruniș, hotăresc angajarea unui învățător comun, stabilesc retribuția sa și se obligă să ridice ed'ficii noi ale școlilor lor confesionale, românești.

Protocol.

Luat despre organizarea școalei confesionale gr. cat. Săliște¹ — Silivaș², cu docente ambulant, în sensul decisiunii congresului școlastic archidieceșan din iunie 1873³.

Suscrisele senate școlastice, ca reprezentanțele comunelor gr. cat. Săliște. — Sălivaș, vom a ne organiza una școală cu docente ambulant, corespunzătoare legii din 1868 și în sensul deciziunii congresului școlastic arhidieceșan din iunie 1873, exprimată în circulariul metropolitan nr. 35/1873; spre care scop ne obligăm, în numele ambelor comune pre cari le reprezentăm:

1. Cum că docentului nostru ambulant vom da salariu gata 200 fl. v.a. pre tot anul, din care sumă de 200 fl. v.a., noi comuna Săliște ne obligăm a da 100 fl. v.a. din visteria bisericei noastre și anumit din arenda regalului ei de circiumărit. Iară noi, comuna Silivașul Maghiar ne obligăm a da 100 fl. v.a. din repartițiune pre popor. Decit că pretindem și noi apoi, ambele comune, ca viitorul nostru docente să fie cel puțin absolut preparand în vreo preparandie gr. cat. și docentura noastră astfel organizată în cas de vacanție să se restaureze pre calea concursuală deschisă prin prea veneratul Ordinariat metropolitan.

2. Cum că în termin de un an fiecare comună ni vom radica edificiu de școală corespunzător legii din 1868; acela, interiormente îl vom prevedea cu scaune pentru prunci, cu masă și scaun pentru docente și cu toate recuisitele învățămintuale în termin de doi ani; tot în termin de doi ani, vom prevedea fiecare comună școala noastră cu grădină de pomărit și gimnastică cu recerutele în ea instruminte și recuisite. Pînă ni vom radica edificiu de școală ni vom conduce⁴ casă de școală corespunzătoare scopului și ne vom îngrijii de quartir pentru docente.

3. Ne învoim ca viitorul nostru docente ambulant să învețe, alternativ, în una zi în una comună și în următoarea zi în cealaltă; asemenea alternativ să conducă el pruncii la baserică, într-una duminica sau sărbătoare într-una comună în următoarea în cealaltă comună.

Dat în Săliște, 6 martie 1874.

Senatul școlastic a comunei Silivaș; [Semnează: preotul ca președinte, și 9 săteni].

Membrii senatului școlastic a Săliștei [Semnează preotul și 11 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Mitrop. Blaj, 1874—1743.

¹ Sat. com. Ciurila, jud. Cluj.

² Silivașu Unguresc, veche denumire a satului Pruniș, com. Ciurila, jud. Cluj.

³ Congresul școlar al arhidieceșei greco-catolice din Transilvania ținut la Blaj în 1—4 iunie 1873, în cadrul căruia a fost adoptat un important memoriu adresat împăratului și s-au luat o serie de măsuri de apărare a învățămintului românesc față de pericolul pe care îl reprezenta legislația școlară dualistă.

⁴ Închiria.

Ciurila, 7 martie 1874.

Locuitorii satelor Ciurila și Sălicea hotărâsc angajarea unui învățător comun, să stabilesc renumerația sa și se obligă să ridice edificii noi ale școlilor lor confesionale pentru a corespunde prevederilor legii școlare din 1868.

Protocol.

Luat despre organizarea școlii gr. cath. Ciurila¹ Sălicea², cu un docente ambulant.

Suscritele senate școlastice ca reprezentanțiile comunelor gr. cath. Ciurila și Sălicea, voind a ne organiza o școală confesională gr. cath. cu un docente ambulant, în sensul decisiunii congresului școlastic arhidieceșan din iunie 1873, exprimate în circulatoriul metropolitan 35 același an, spre a face aceasta ne obligăm:

I Cum că ambele comune laolaltă, vom da docentului nostru ambulant salariu anual 200 fr. v.a. în bani gata, din care sumă noi comuna Ciurila ne obligăm a da 100 fr. v.a., din repartitiune pe popor; asemenea și noi comuna Sălicea ne obligăm a da 100 fr. v.a.; fiecare comună în două rate decursive. Decît că pretindem și noi ca fiitorul nostru docente ambulant să fie cel puțin preparand absolut în vreo preparandie gr. cath. și docentura noastră greco-catholică astfel organizată, în cas de vacanție să se restaureze prin concurs publicat de prea veneratul Ordinariat metropolitan.

II Cum că fiecare comună ni vom ridica cîte un edificiu de școală corespunzător legii din 1868, în termen, de un an, și acela interiormente îl vom provide cu scaune pentru prunci, masă și scaun pentru docente, cuptor și toate recuisitele învățimentale în termen de 2 ani și exteriormente, asemenea în termen de 2 ani, cu grădină de pomărit, curte de gimnastică și toate recuisitele de lipsă pentru ea. Pînă la radicarea edificiului școlastic corespunzător legii, ne obligăm fiecare comună a ne conduce casă de școală corespunzătoare scopului și a ne îngriji de quartir pentru docente.

III Ne învoim ambele comune ca docentele nostru ambulant să învețe într-una zi în una comună și în următoarea în ceialaltă;

asemenea ca într-una duminică să conducă pruncii la biserică în una comună, în următoarea duminică sau sărbătoare în cealaltă.

Ciurila, 7 martie 1874.

Senatul școlastic gr. cath din Ciurila.

[Semnează: Vasilie Ciurileanu, paroch local și 8 săteni].

Senatul școlastic gr. cath. din Sălicea.

[Semnează: Ioan Nicola, paroch și 8 săteni].

Arh. St. Alba-Iulia, F.G. Mitrop. Blaj, 1874—1743.

¹ Sat, com. jud. Cluj.

² Sat, com. Ciurila, jud. Cluj.

CXXXIII

Lita, 10 martie 1874.

Satele Vălișoara și Lita hotărăsc să susțină împreună un învățător comun; se stabilește remunerația sa și se adoptă măsuri pentru buna funcționare a procesului de învățământ.

Protocol.

Luat despre organizarea școlii g.c. din Rachișul Român¹ — Lita Română², cu un docente ambulant.

Suscrisele senatelor școlare ca reprezentanțele comunelor g.c. din Lita Română și Rachișul Român, voind a ne organiza una școală cu un docente ambulant, în sensul deciziunii congresului școlastic archidiacesan din iunie 1873, exprimate în circulariul metropolitan 35 același an, spre acest scop ne obligăm:

1. Cum că vom da docentului nostru ambulant salariu anual de 200 fl. v.a. în bani gata și anunit: noi, comuna Lita Română îi vom da 100 fl. v.a. în bani gata, asemenea și noi, Rachișul Român îi dăm în tot anul 100 fl. v.a. în bani gata; ambele comune din repartițiune pre popor în două rate decursive și ambele comune luând la sene toate veniturile docenteale din realitățile docenteale. Decît că pretindem și noi ambele comune că viitorul nostru docente să fie cel puțin absolut preparand în vreuna preparandie g.c. și la cas de vacanță, docentura noastră astfel organizată să se restaureze prin concurs publicat de prea veneratul Ordinariat metropolitan.

2. Cum că fiecare comună în termen de un an ne vom prevedea edificiile noastre de școală interioare cu scaune pentru prunci, masă și scaun pentru doctore, cuptoriu și toate requisițele de învățat iar esteriore cu curte de gimnastică cu toate requisițele și cu grădină de pomărit.

3. Ne învoim ca doctorele nostru ambulante într-una zi să învețe pruncii în una comună, în următoarea zi în cealaltă; asemenea într-una duminică sau sărbătoare să conducă el în persoană pruncii la beserică într-una comună în următoarea duminică sau sărbătoare în cealaltă.

Lita Română 1874, 10/3.

Senatul școlastic g.c. din Lita Română,
[Semnează: parochul, Gavril Olteanu și 9 săteni în fruntele cu judele, prin Simion Iliu, notarul senatului școlăii].

Senatul școlastic g.c. din Rachișul Român,
[Semnează: parochul, Vasiliu Pinteu și 10 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Blaj, 1874—1743.

¹ Azi, Vălișoara, sat com. Săvădisla, jud. Cluj.

² Lita, sat, com. Săvădisla, jud. Cluj.

CXXXIV

Petreștii de Jos, 15 martie 1874.

Locuitorii satelor Petreștii de Jos și de Mijloc, hotărâse să angajeze un învățător comun și se obligă să ridice edificii noi ale școlii lor, confesionale, conforme prevederilor legii școlare din 1868.

Protocol.

Luat despre organizarea școlăii greco-cath. din Petridul Inferior¹ și Mediu² cu un doctore ambulant.

Suscrisele senatelor școlastice, reprezentante ale comunelor greco-cat. din Petridul Inferior și Mediu voim a ne organiza una școală confesională greco-cat. cu un doctore ambulant, conform deciziunii congresului școlastic, archidieceșan din iuniu 1873, exprimată prin circulariul metropolitan 35/1873; spre care scop ne obligăm:

1. Cum că ambele comune, Petridul Inferior și Mediu, laolaltă, vom da docentului nostru ambulante salariul anual în bani gata 200 floreni val. aus. și anumit comuna Petridului Inferior dăm 100 fl. v.a., asemenea și noi comuna Petrindului Mediu dăm iară 100 fl. v.a., computînd fiecare în suta de floreni toate proventele docentuale naturale și de arîndă, pe care le va primi fiecare comună ea însăși și va plăti fiecare docentului bani gata cîte una sută de floreni val. aus.; decît că pretindem și noi, ambe comunele ca viitorul nostru docente ambulant, să fie cel puțin absolut preparand în vreo preparandie română greco-cath. și ca în cas de vacanție, docentura noastră atare organizată totdeauna să se restaureze pre cale concursuală, publicată de prea veneratul nostru Ordinariat metropolitan.

2. Cum că fiecare comună în termin de un an ne vom ridica cîte un edificiu de școală, corespunzător legii din 1868 și apoi în termen de doi ani, acela îl vom provide, interiormente cu scaune pentru prunci, masă și scaun pentru docente, cu cuptoriu și cu toate instrumentele învățămîntuali recerute de lege iar exteriormente cu grădină de pomărit, curte de gimnastică și toate recuisitele la aceasta necesare.

Pînă ne vom rădica fiecare comună edificiu de școală ne vom conduce casă de școală corespunzătoare scopului și ne vom îngriji de quartir pentru docente.

3. Ne învoim ambele comune ca docentele nostru ambulant să învețe pruncii într-una zi într-o comună, în următoarea zi în ceialtă comună; asemenea să conducă el în persoană pruncii la s. baserică, într-o duminică sau sărbătoare într-o comună, în următoarea duminică sau sărbătoare în ceialtă comună.

Petridul Inferior, 15 martiu 1874.

Senatul școlastic gr. cat. din Petridul de Mișcolc: Presiedente: Alecsandru Barițiu, parochul gr. cat. local [Semnează și 6 săteni, membrii ai senatului școlar].

Senatul școlastic gr. cat. din Petridul Inferior: Presiedinte: Iosif Balint, paroch gr. cat. local [Semnează și 6 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F.G. Blaj, 1874—1743.

¹ Petreștii de Jos, sat, com. jud. Cluj.

² Petreștii de Mijloc, sat, com. Petreștii de Jos, jud. Cluj.

Năsăud, 20 aprilie 1874.

Senatul școlar greco-catolic al opidului Năsăud cere Ordinariatului episcopiei Gherlei aprobarea vânzării obligațiilor sale de stat în scopul măririi fondului bănesc al școlii locale, pentru o mai bună asigurare a viitorului acesteia.

Dechiarățune.

Prin care subscrisa Representanță legală a comunității de confesiune greco-cat. din opidul Năsăud, desfășurându-și voința sa și a întregii comunități, cum că din motivu că obligațiunile de stat ce le posedă pre numele fondului său școlar, adevă: d.d. 1 april 1871, nr. 19.602 preste 1.900 fl.; d.d. 1 august 1871 nr. 64.250: 1.500 fl.; d.d. 1 novembre 1871 nr. 154 preste 300 fl. laolaltă 3.700 fl., alăturatē aici sub $\frac{1}{10}$ aduc numai cinci percente pre an, din cari încă se sustrage, ca dare de venite în tōt anul 16 %, să se înșchimbe, transcriindu-se de pre numele fondului său scolatec pre numele aducătorului, ca așa apoi acele să se poată preface în bani și aceia să se poată eloca, pre lîngă hipotecă pupilară, la indivizi siguri cu 12 % în care mod așa o să crească și fondul școlar, roagă cu destinsă stimă pre prea veneratul Ordinariat episcopesc din Gherla ca să se esopereze prin înaltul minister regim maghiar de cult și instrucțiune publică din Budapesta, la Direcțiunea datoriilor de stat din Viena înșchimbarea mai sus arățatelor obligațiuni.

Din ședința senatului comunității de confesiune gr. cat. a opidului Năsăud, ținută luni la 20 april 1874.

Presiedictoriul:

Secretar:

Ioan Lazar, cooperador
și vicepresedinte

Iacob Tradam

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1875—4664.

Iclănzul, 12 mai 1874

Locuitorii satului Iclănzul hotărăsc să cultive o suprafață de pământ pe seama școlii lor confesionale românești, în vederea constituirii unui fond bănesc al acesteia; se stabilesc modalitățile de funcționare a acestei fundații școlare.

Protocol.

Care s-a luat în 12 mai 1874 în adunarea comunei besericești greco-catolice din Iclănzul¹.

Fiind comuna besericească adunată la casa parochială, s-au pus la dezbatere că se află 86 de ferdele mici de cucuruz cu grăunțul, care în anul trecut i-au lucrat comuna besericească, că cu acest cucuruz ce e de făcut?

Toți membrii de față s-au învoit într-aceia că, precum în anul trecut și așa și pe viitor să se lucreze locul cunoscut prin credincioșii besericei g. catolice din Iclănzul și atât acelea 86 de ferdele de cucuruz care acum se află de față, sub grigia credinciosului Iclandian Andron, cât și aceia cucuruzi care pe viitor vor eși din locul care-l vom lucra, să fie exclusiv proprietatea numai a școlii g. catolice din Iclănzul.

În întâmplarea când școala s-ar despărți cândva de biserică noastră g. catolică, atunci tot capitalul care se va spori din bucatele destinate pentru scopul școlii noastre g. catolice să treacă în liberă dispozițiune a besericei noastre g. catolice din Iclănzul.

Manipularea atât a cucuruzilor cât și a banilor care se vor spori, o încredem senatului școlastic g. catolice din Iclănzul și-i dăm dreptul aceluia senat ca cucuruzii sau să-i vîndă sau să-i deie împrumut, pre lingă chezășie² sigură acelor locuitori din Iclănzul la care senatul școlaristic îi va judeca de mai demni spre a se folosi cu mișloacele și averea școlii g. catolice.

Îi dăm dreptu senatului școlastic ca după banii dați împrumut din acest fond să poată lua pre un an întreg 12 procente.

Cu învoiala comună hotărîm ca atât banii veniți din bucate cât și banii care se vor încasa din procentele banilor împrumutați să se capitalizeze pînă atunci pînă cînd capitalul va sui la suma însemnată de 4000, ad. patru mii floreni valută austr. și numai atunci va avea dreptu comuna besericească să dispună ca interuzurile³ aceluia capital să se întoarcă și în ce măsură pentru

plătirea recuizitelor școlastice și ajutorarea copiilor umblători la școală, învățători buni și săraci.

Despre manipularea banilor sub auspiciunea senatului școlastic, casirul senatului școlastic va duce ratiociniul⁴ cel mai strict, banii nu se vor putea da împrumut numai pre lângă contracte și percepțiunile totdeauna vor trebui să fie documentate prin contra quitanții.

Parochul respectiv va fi dator a găti rațiile⁵ însă atât percepțiunile cât și împrumuturile numai casirul le va efectua. Casirul, în tot anul din 1, prima pînă în 15 ianuarie, stilo veteri, va fi dator rațiile a le subșterne comunei besericești g. catolice, spre revizuire.

Comuna besericească va fi datoare a provide rațiile cu o clausulă care să dovedească că aceea s-au scrutinat cu cea mai strictă acurațiune.

Rațiile în tot anul prevăzute cu o clausulă scrisă au de a se așterne, prin protopopul respectiv, veneratului Consistoriu metropolitan g. catolic din Blaș. Casirul, despre fondul acesta, va purta rații deosebite de celelalte rații a venitelor și erogațiunilor școalei g. catolice din Iclânzel.

Dacă casirul pînă în 15 ianuarie, stilo veteri, nu ar subșterne rațiile anului trecut despre fundul acesta, prin primirea postului de casir, primește asupra sa și plătirea unei pedepse cîte de 50 fl. ad. cicizeci florini valu. austr. pentru tot casul cu carele a întîrzia cu subșternerea rațiilor spre revisiune.

După cetire protocolul acesta s-au închiat și prin credincioșii g. catolici din Iclânzel s-au subscris, exprimîndu-și aceea vie dorință ca atotputernicul D-zeu să deie ca scopul prefipt să se poată ajunge spre fericirea și înflorirea binelui școalei noastre g. catolice cît de în scurt temp.

[Semnează: preotul, Filon Orbeanu, judele cercual, Vasile Moga și 26 săteni, în frunte cu judele satului]

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop, Blaj, 1874—1783.

¹ Sat, com. jud. Mureș

² Garanție.

³ Dobînzile.

⁴ Evidență.

⁵ Bilanțuri.

Berchieșu, 24 mai 1874.

Locuitorii satului Berchieșu cer mitropolitului de la Blaj acordarea de lemne din pădurea bisericii în vederea ridicării unui edificiu nou al școlii lor confesionale, pentru a evita astfel pericolul transformării sale în școală comunală.

Escelența voastră, prea luminate și prea osințite doamne arhiepiscoape, al nostru prea îndurate părinte și doamne și prea venerabile Consistoriu metropolitan!

Domnul subinspector comitatens I Repcsik¹, în 14/5 a.c., fiind la examen, ne sili a ne obliga că pe l-a oct. să gătim una școală de 6 orgi lungă, 3¹/₂, lată și 1¹/₂ înaltă cu 4 ferești cătră răsărit și încă așa ca pe terminul numit să se poată începe învățămîntul într-însa, la din contra școala devine comunală. Lipsa cei mare a bucatelor din anii trecuți și alte nenumărate greutateți ce apasă omenimia în timpul de acum, ne aduseră la nesocotită miserie, de unde siliți, ne mai avînd altă putere, ne rugăm umilit ertați-ne a tăia din pădurea besericei atîția stegeri, pari și unele din care să putem radica păreții numitei școale și case docentali; celialante, cu destulă, greutate, de la noi. Tot aseminia ne rugăm și de aceia ca acei 128 fl. v.a. cari, după estimațiunea făcută în urma prevaricării în taetura besericei, ce cad pe toată comuna, să vă îndurați, la întiia greșială, a ni-i ierta, avînd spesă cu școala multă, promițînd totodată, precum în present așa și în venitor, taieturile besericei cu toată scumpătarea a le cruța. La ambele greutateți cerîndu-vă părințiasca ajutorință, rămînem ai escelenției voastre și prea veneratului Consistoriu prea umiliți fii.

Berchișiu², 24/5, 1874

[Semnează „în numele întregei comune“, parochul, Ioan Deac și 6 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874

¹ În 1869 au fost numiți pe baza legii școlare din 1868, inspectorii școlari de stat care controlau și învățămîntul confesional și erau ajutați de cite un subaltern.

² Bercheșu, sat com. Frata, jud. Cluj.

Saschiz, 14 iunie 1874.

Sinodul parohiei ortodoxe din Saschiz isi declară hotărîrea sa de a susține caracterul confesional românesc al școlii sale, conform prevederilor legii din 1868.

Protocol

Luat în 14 iulie 1874 în Saschiz¹, în ședința sinodului parochial gr. or.

Sinodul parochial estraordinar, convocat urgente, în urma cerculariului scaunului protoponesc, de dato 10 iulie 1874, să înfăcișează, după celebrarea sintei liturghii, sub presidiul preotului G. Șioneriu.

După ce deschide presedintele sinodul și să chiamă de actuar inv. N. Munteanu, să dă cetire cerculariului scaunului protopopesc din 10 iuliu a.c. nr. 28 școlar, protopopesc, privitor la afacerile școlare urgente, ca singur obect pentru care s.a conchemat sinodul.

După discutarea de ajuns a obectului de sub ordinea zilei, aduce sinodul următoarea decisiune: parochia se deschiară a ținea școala confesională din mijloacele sale proprii; conform legii, după cum și pînă acum au făcut și dacă nu ar fi cu atîta destul, atuncea rugăm pre prea onorabilul Consistoriu arhidicesan a ne da de undeva un mijloc.

După cetire și aprobare să încheie și subscrie protocolul, în două parii asemenea.

[Semnează: Goergiu Șioneriu, paroh și presedinte sinodal, Nicolae Munteanu, învățător actuar].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl., ad. 174/1874.

¹ Sat, comună, jud. Mureș.

Gîrbova de Jos, 5 iulie 1874.

Locuitorii satului Gîrbova de Jos cer mitropolitului din Blaj să aprobe tăierea unei părți a pădurii bisericii lor în vederea ridicării unui edificiu nou al școlii lor confesionale românești; se angajează că vor constitui în viitor, din contribuțiile satului, o magazie de cereale pentru a despăgubi biserica.

Excelența ta, prea luminată, sîntite doamne arhiepiscoape, metropolite și venerabil consistoriu metropolitan.

Pătrunși de părințeasca portare de grijă a eselenței sale și venerabilului Consistoriu metropolitan, umiliți subscrișii locuitori din comuna beserească Gîrbova Inferioară¹, suntem siliți a așterne una umilită rogare și aceasta mai virtos din următoarea cauză: în cerculariul metropolitan emanat la 26 iunie 1873 nr. 1798, apriat îi zis cum că comuna Gîrbova Inferioară e în stare a-și susține școala în caracterul ei confesional; așa este, dacă eselenția sa și venerabilul Consistoriu metropolitan ne vor concede ca să ne împrumutăm din venitul besericeii, căci beserica noastră are una pădure siătătoare din 122 juguri din a căruia venit se poate ajutara și radicarea școalei și tocna aci ne-am răzimat și noi și ne-am obligat, căci de altminterea comuna noastră neavînd neci chiar un venit, cît de puțin, nu suntem în stare a ne rădica școala din propriile noastre averi, deoarece în anii trecuți nu s-au făcut bucatele și am sărăcit tare, fiind siliți a ne vinde ce am avut și a ne cumpăra bucate pentru susținerea vieții noastre. Văzîndu-ne în acestea cercustări nefavoritoare, ne luăm îndrăzneala a ne ruga de eselenția sa și venerabilul Consistoriu metropolitan a ne concede să tundem un dărăb de pădure de 22 juguri ca să avem cu ce ne apuca de lucru, pentru care pădure părinții noștri, în timpul iobăgii, de una parte cu proprietariul locului Teleki Adam, grofu, vrînd să o răpească de la noi cu puterea, de altă parte cu una comună învecinată iară pentru pădurea besereceii portînd procese îndelungate și-au jertfit propriile sale averi, ținînd și păstrînd bunul besereceii. Văzînd cum că timpul se apropie, ne-am adunat întreg corpul beserecesc și alții din popor într-una conferință unde, după înțelegerea făcută, am silit pre curatoru să cumpere două pătrate de plute, care s-au și cumpărat din banii besericeii, cu acel înțeles că dacă Dumnezeu va da un an fructifer, atunci la toamna viitoare vom contrebui fiecare cîte una ferdelă de bucate și vom aduna un magazin, din care cu tempu vom despăgubi și răsplăti banii împrumutați de la beserică; acesta e înțelesul întregului popor din

comuna Gîrbova Inferioară și tot de una dată rugîndu-ne de eselenția sa ca de un părinte al nostru și purtător de grijă în toate năcazurile și lipsele noastre să binevoiați a ne împlini rogămîntea că altmîntre nu vom fi în stare din propriile noastre averi a o face neci una dată.

Cu acestea finindu-ne umilita noastră rugămînt, prelingă sărutarea sîntei drepte, așteptînd mîngăioasă rezoluțiune, rămînem al eselenței sale și venerabilului Consistoriu metropolitan plecați și supuși fii.

Gîrbova Inferioară, 5 iuliu 1874.

[Semnează parochul Simeon Pascu, 10 „titori“ ai bisericii în frunte cu curatorul prim și alți 4 săteni].

Arh. St. Alba-Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2541.

¹ Gîrbova de Jos, sat, aparținînd orașului Aiud, jud. Alba.

CXL

Bodogaia, 17 iulie 1874

Locuitorii satului Bodogaia se obligă să continue edificarea școlii lor confesionale românești.

Protocol.

Luat în ședința comitetului bisericesc gr. or. din Bodogaia de Jos¹, în 17 iulie 1874, în casa epitropului prim Ioan Gabor.

De față subscriși.

În urma ordinaciunei mult onoratului scaun protopopesc gr. oriental al tractului Sigișoarei, cu detto 10 iulie 1874, nr. protopopesc 28, pe demindatele 6 puncte, răspundem în următorul tip:

1. Precum știut este cum că la noi pentru învățatură părinții nimic nu plătesc, din cauza pentru că noi ni-am promis a-i învăța pruncii gratis numai ca să înaintăm; așadară pruncii obligați la școală așa de regulat au frecventat în timp de 6 luni școala încît fără de lipsă au fost a-i arăta pe părinți la cei mai mari spre a-i pedepsi; așadară nepedepsindu-se nici suma nu putem arăta.

2. Neavînd școală corespunzătoare legilor date, în primăvara trecută ni-am apucat a edifica. Școala e ridicată însă fiind poporul foarte sărac de bucate, stăm pe loc și nici că vom pute-o fini fără de mină de ajutor; vom duce-o noi barem la atîta cu popo-

renii noștri cei mai în putere cât o vom lua-o sub acoperiș, însă mai mare parte numai după culesul cucuruzului s-au promis cu puținel ajutor și cînd e așa, atunci sîntem întîrziați ca să o putem găta pe iarna viitoare.

Nemai avînd alte obiecțe de pertraptare, după aprobare, se încheie și subscrie protocolul.

[Semnează: Moise Tolan, paroh, Mihail Gabor, notar și 6 săteni în frunte cu epitropul prim].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, com. Secuieni jud. Harghita.

CXLI

Daia, 20 iulie 1874.

Senatul școlar ortodox din Daia declară hotărîrea sa de a menține caracterul confesional românesc al școlii pe care o conduce.

Protocolul

Sinodului parochial gr. oriental, luat în 20 iulie 1874 în Sas Daia¹.

La provocarea prea onorat sca[unului] protopopesc de sub nr. 28 prot. scol. 1874, adunîndu-se subscrișul comitet gr. orient, vine, prin aceasta, pre scurt a răspunde:

Că listele de lenevire pro anul școlastic 1873/4 nu s-au dat deloc în toată săptămîna oficiului comunal spre pedepsirea părinților pruncilor acuzați pentru lenevire și prin aceasta avem numai un răspuns negativ; în privința punctului II că cîți s-au pedepsit, cîți bani a încasat și cum să administrează prin comitetul parochial? avem numai răspunsuri negative și în privința punctelor celorlalte cari să ating de lenevirea copiilor.

Causa că am rămas pasivi și neîndeplinitori la punctele pentru lenevire e paupertatea cea mare a țiganilor noștri a căror copii fac partea cea mai mare între copiii îndatorați a frecuenta școala. Copii de români a frecventat regulat școala, cei de țigani însă nu, fiind, cum au fost și iarna trecută îndeobște ca foarte grea cunoscută, au fost într-o stare de tot miseră, încît noi nu am putut lucra într-alt mod.

Încîtu-i însă în privința celor trei puncte despre starea școalei, sinodul parochial gr. ort. din comuna Sas Daia, aduce onorat se[natului] protopopesc următoarele înainte:

I Că românii gr. ort. din Daia Săsească au școala lor proprie corespunzătoare legii.

II Deoarece noi, avînd școala corespunzătoare legii, voim și dorim a susține școala noastră și de aci înainte cu toate trebuințele ei, după starea noastră.

Președintele auzind și fiind convins la tratatele sinodului parochial ținut în ședința din 20 iulie 1874, încheie protocolul și-l întărește cu subscrierea numelui.

Sas-Daia, anu, luna și zioa ca supra.

[Semnează parochul, Ioan Bobeș și 8 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl., ad. nr. 174/1874.

¹ Veche denumire a satului Daia, com. Apold, jud. Mureș.

CXLII

Apold, 20 iuliu 1874.

Locuitorii români ai satului Apold arată starea școlii lor confesionale și se obligă că vor ridica în viitor un nou edificiu.

Protocol.

Luat în biserica gr. or. a Trapoldului¹, în 20 iulie 1874. Sinodul parochial coadunat pe ziua de astăzi, cu 8 zile mai înainte publicat, după prescrierea St[atutului] or[ganic]², după ce astăzi mai înainte s-au celebrat s. liturghie, sinodul s-au adunat la ședință.

Obiectele de pertractare sunt cerculariul scaunului protopopesesc de școale cu nr. 28, 1874, redus la următoarele întrebări:

1. Că în comuna respectivă este școala confesională gr. or. într-o stare de a putea corespunde legii?

2. Dacă școala confesională de acolo nu ar corespunde legii, comuna, respectiva parochie să dechiară că este în stare și voiește din mediloacele sale proprii a ridica (a susține) școala confesională conform preseriselor legii și, în fine, dacă aceasta, pe lângă cele mai mari stăruințe a onorat d-sale, nu va succede?

Punîndu-să deci acestea înaintea respectivului sinod de pertractare și după ce mai înainte presidiul, ținînd una cuvîntare la momentosa ordinațiune cum și la lipsa de învățămînt și că este necesariu de a pune comuna bisericească mai multă ponderositate și interesare pe învățămînt, după ce în înțelesul legii st[atutului]

or[ganic] s-au ales mai înainte lângă un presidiu un notariu, acesta în persoana d. Ilie Urdia, învățătorul, se lasă sinodul la desbatere.

La întrebarea că are comuna bisericească una școală confesională gr. or. după prescrierea legii, să realizează răspunsul sinodului într-acolo:

Comuna noastră bisericească din loc posedă una școală confesională care este clădită la anul 1850, care, după cum arată inventariul bisericii noastre, are înafară în lungime 8 stîngini și în lățime 3 stîng., cu două încăperi (clase) și una tindă. Zidirea de peatră, coperită cu țigle, togma după prescrierea legii nu va fi.

Iară la a 2-a întrebare că dacă aceasta n-ar corespunde legii, atunci comuna bisericească cugetă a face una școală confesională din ale sale mediuloace care ar putea corespunde prescrierii legii? La aceasta răspunde sinodul într-acolo:

Deocamdată să va ținia învățămîntul în școala care o avem, resolvîndu-ne că nu vom pregăti, dară pe rînd, și de alta mai corespunzătoare a clădi.

Cu acestia sinodul să ridică dîndu-să protocolului subscrierea cuvenită și să sigilează.

Locul, anul, luna, ziua mai sus.

Sofroniu Brînduș
paroch și presiedinte.
Ilie Urdea, notariu.

Arl. Mitrop. Sibiu, Scl. ad. nr. 174/1874.

¹ Apold, sat, com. jud. Mureș.

² Actul fundamental privind organizarea și funcționarea bisericii ortodoxe din Transilvania elaborat în 1868 sub președenția mitropolitului Șaguna și aprobat în același an și de către parlamentul statului dualist maghiar.

CXLIII

Țelna, 20 iulie 1874.

Românii din satul Țelna își declară hotărîrea de a menține caracterul confesional al școlii lor și se angajează pentru ridicarea unui nou edificiu școlar.

Protocol.

Luat în 20 iuliu 1874, asupra afacerilor școlare.

I. Fiind întrebați din partea on. scaun protopopesesc despre starea școlii că în ce stare se află și corespunde legii, este în stare comuna a repara acestea sau ba.

II. Poate a-și susține învățătorul său de sine și a-l îndestuli cu cele necesare.

La toate acestea răspundem noi subscrișii cum că școală în comuna noastră Țelna¹, pînă în acest moment nu există ci avem materialul pentru una astfel de școală, precum se recere, pregătit și ne promitem că în anul acesta ne vom zidi școala din puterea noastră, amăsurat legii.

Incîtu-i pentru învățător vom deschide concurs așa încît să căpătăm învățător calificat duprecum prescrie legia.

Aceasta să întărește și subscrie de comitetul bisericesc și comunal.

[Semnează, prin Zosim Șiandru, curator prim și învățător, judele, subjudele și 3 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl., ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, com. Ighiu, jud. Alba.

CXLIV

Albești, 20 iuliu 1874.

Locuitorii satului Albești își declară hotărîrea pentru menținerea caracterului confesional al școlii lor cu limba de predare română; se desolidarizează de judele sătesc care stăruia pentru înființarea unei școli comunale.

Protocol.

Luat în adunarea sinodului gr. or. din Ferihaz¹, ținută în 20 iuliu 1874 în cauza de școală gr. or. confesională, în urma ordinațiunei sc[faunii] protopopesc, de detto Sighișoara, 10 iulie nr. 28, școl. a. 1874, sub președinția parochului Ioan Ianoviciu.

După ce presedintele, prin o vorbire scurtă dară potrivită, face cunoscut sinodului scopul adunării dechiară ședința de deschisă.

Se dă cetire circulariului sc. protopopesc, de detto Sighișoara 10 iuliu nr. 28 școlar a. 1874 cum că: este școala a potea coresponde legeri? și că voește poporul și se simte în stare a o susține din mediloacele sale?

Sinodul, după o desbatere serioasă și după ce, din partea presiedintelui și a notariatului i s-au desfășurat că ce e școala confesională și cea comunală, îndeobște se dechiară pentru susținerea școalei confesionale, afară de judele comunal Zaharie Ioanovici care, deși se dechiarase că nu va vorbi nimic la obiectul acesta,

totuși în urmă, cerându-și cuvîntu a început a cita §§ din legia școlară, ba a spune că, ca membru a senatului școlar comitatens, a avut norocirea a auzi templarea școalei române din Hăgig, din care punct de vedere, dînsul e pentru școala comunală, fiindcă comuna e pur română și nu poate periclita limba, ba atunci didactrul se repartiază pe toți contribuienții din comună — unde contele ar contribui cît comuna întregă —; cu aceia au ieșit din ședință cu scriptele-i subsuoară, nemaîntorcîndu-sa la subscrierea protocolului; iară ceilalți membri toți fiind pentru susținerea, după potință a școalei confesionale, fiindcă școala este destul de spațioasă, s-au scris la protocol și întărit cu subscrierea mai multora.

Ferihaz în 20 iuliu 1874 st.v.

[Semnează parohul, 8 membrii ai comitetului parohial și 14 membri ai sinodului parohial].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl., ad. nr. 174/1874.

¹ Albești, com. suburbană, municip. Sighișoara.

CXLV

Saeș, 20 iulie 1874.

Locuitorii români din Saeș hotărâsc menținerea caracterului confesional al școlii lor și se angajează să îmbunătățească situația ei.

Protocol.

Luat în comuna Șiaieșu¹, în 20 iulie 1874, în ședința sinodului parohial, conchiemat pe ziua de azi.

Obiectul: susținerea și îngrijirea școalei confesionale.

Cetindu-se cerculariul pe oraș scaun protopopesc de sub nr. școlar 28, cu datul 10 iuliu a.c., în urma acestuia s-au încins în sinod o desbatere serioasă pentru școală, că cum în viitor s-ar putea împlini mai cu ușurință și cu succes bun datorințele sale prescise în legea ministerială. Mai pe urmă se hotărâște din partea acestuia că sinodul își susține dreptul de școală confesională și se promit în viitor că, încît îi va ierta poterile materiale, își va da silința la împlinirea celor prescise în legea ministerială eșită în privința școalelor.

Tot prin sus amintitul circulariu suntem provocați a arăta cîți părinți s-au pedepsit pentru lenevirea pruncilor lor și cum se

administrează cu banii aceia? La aceasta răspunde eforia școlară următoarele:

Fiindcă în semestrul I a.c. a domnit peste comuna noastră boala epidemică (Bubatul) și din cauza aciașta din partea dregătoriei politice s-au demîndat a se închide școala, iară după încetarea boalei s-au mai ținut prelegerile întrerupt, din care cauză nu s-au putut da regulat listele de lenevire și bani incurși pentru pedepse nu sunt.

În privința edificiului școlai, în comuna noastră este zidire cu 2 încăperi; eforia școlară și chiar și sinodul parochial cunoaște că nu ar corespunde legeri ministeriale cu spațiul, față cu numărul elevilor îndatorăți a umbla la școală; la care sinodul precum și mai sus, așa și la aceasta, promite că va contribui și-și va da siliința a mări încăperile școlare.

Cu acestea s-au încheiat ședința sinodului parochial și eforia școlară convine și așterne acest protocol prea onoratului scaun protopopesesc tractului Sighișoarei.

Șiaesiu în ziua, luna mai sus.

[Semnează: parochul Nicolae Brînduș, gocimanul, un jurat și 6 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Șăeș, sat, com. Apold, jud. Mureș.

CXLVI

Netuș, 20 iulie 1874.

Locuitorii români ai satului Netuș hotărâsc menținerea caracterului confesional al școlii lor, cu limba de predare română și îmbunătățirea situației sale.

Protocol.

Din 20 iulie 1874 conceput în comuna Nitușiu¹, cu sinodul parochial în privința clădirii a unei școale confesionale gr. or. române.

Deoarece în comuna aceasta pînă în momentul de față nu există școală română gr. or. și simțindu-se lipsa imperativă de un astfel de edificiu, cu atît mai vîrtos că și legile patriei inițiază această afacere importantă și neîncungiuraveră, scrisul presiidiu al sinodului parochial a convocat pre zioa de astăzi sinodul, unde s-a desbătut această afacere, precum urmează:

Ad 1. Punându-se deci prin presidiu la ordinea zilei întrebarea că cunoaște sinodul lipsa neaparată de o școală română și că, dacă cunoaște, are de cuget a pune în lucrare clădirea aceleia?

Decis ad. 1: sinodul în permanență e pătruns de lipsa de o școală corespunzătoare cerințelor timpului și a legilor și spre ajungerea scopului dorit și salutar încă în ast an s-a hotărît a pune în lucrare edificarea unei școale române gr. or. confesionale, conform îmrejiurărilor legilor patriei.

Ad 2. Are de cuget sinodul parochial a-și susține școala sa confesională cu toate recerințele necesare?

Decis ad 2: sinodul să declare sărbătorește că va să-și susțină școala cu caracter confesional pre lângă orice preț, concurînd cu toate cele de lipsă, nicicum închinînd-o oarecărei alte influințe.

Aducîndu-se deci aceste concluse, protocolul să întărește și subscrie.

Din ședința sinodului parochial gr. or. din Nitușiu.

D.c.s.

[Semnează: parochul Ioan Grecu și 17 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Netuș, sat, com. Iacobeni, jud. Sibiu.

CXLVII

Aurel Vlaicu, 21 iulie 1874.

Locuitorii români din Bințiți se angajează să reamenajeze școala lor confesională.

Protocol.

Luat în comuna Bințiți¹ în 21 iuliu 1874, fiind sinodul parochial adunat în urma înaltei ordinațiuni consistoriale în privința școalei gr. ort. din loco și prevederea ei cu învățător dotat cu leafa cuviincioasă.

Sinodul parochial s-au dechiarat că din cauza anilor nefavoritori și din alte lipse, fiind acuma oamenii în o stare miseră, neavînd alte mișloace sau casă comunală, nu sunt în stare a ridica altă școală, precum sună articolul de lege ci să dechiară că vor aduce școala ce se află acuma de present în o stare mai corespunzătoare și cu încetul se vor îngriji și pentru învățămînt, numai

acuma nu au nici o putere, fiindcă e o comună mică și au ars în anu nefericit 1848.

[Semnează: parochul, Ioan Botean; învățătorul, Ioan Borza și 39 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl., 1874—2538.

¹ Azi Aurel Vlaicu, sat, com. Geoagiu, jud. Hunedoara.

CXLVIII

Poncea, 24 iulie 1874.

Satul Poncea, pronunțându-se pentru menținerea caracterului confesional al școlii sale, se obligă să ridice un nou edificiu școlar.

Protocol.

Care s-au luat în 24 iulie 1874 în sinodul parochial din comuna bisericească gr. ort. din Poncea, pentru edificarea școlii confesionale în comuna bisericească gr. or. de aci; de față fiind mai toți membri ai sinodului.

Președintele deschide ședința și deslușește sinodului însemnătatea adunării sinodale, apoi sinodul au purces la o cointelegere și sfātuință între sine în privința edificării școlii gr. or. de aici (fiindcă pînă în presente nu avem școală edificată) și apoi s-au hotărît unanim și s-au decherat întreg sinodul cum că să facem una școală de lemn, bine întărită, coperită cu țigle, cu două odăi și ferrești mari, corespunzătoare legii și în mijloc cu tindă; și acum mai curînd vom procura moterialul trebuincios și apoi la primăvara viitoare a anului 1875 om ridica școala și om aduci-o la desăvîrsire, cu toate cele ce se cuvin după prescisele legii, cu spesa și mijloacele comunei bisericești; după care cetîndu-se protocolul s-au încheiat și subscris.

D.a.s.

[Semnează parochul și 5 curatori]¹.

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ În același dosar, se păstrează și declarațiile școlare ale satelor: Vi-drasău, Cergăul Mare, Chinciș, Custelnic, Sălcud, Cornești, Crăciunel, Chesler, Cetatea de Baltă, Boian, Blăjel, Bobohalma trimise la Sibiu, la 30 VIII 1874, de către protopopul supleant din Deag.

Petreni, 27 iulie 1874.

Sinodul parohiei Petreni hotărăște construirea și întreținerea unei școli confesionale, românești.

Protocol.

Luat în s. biserică gr. or. a comunii Petreni¹, într-a 27 iuliu 1874, în privința școlii; de vreme ce noi pînă în timpul de față n-am avut școală din pricina sărăciei, că n-am avut nici un venit sau fond spre acest scop.

Așadară, noi mai jos subscrișii, ca sinod parochial, ne-am înțeles laolaltă, că pe viitor și noi din toate puterile ne vom sili a zidi una școală confesională și o vom ține cu toate mijloacele noastre proprii, cari să fie corespunzătoare legii și adică în anu 1875 vom începe a o rădica și pînă o vom gata vom ține una casă de școală în chirie; la care fiecare ne subscriem cu numele, apăsînd cu degetul pe cruce.

Sinodul bisericesc gr. or.

Petreni în 27 iulie 1874.

[Semnează 40 săteni, prin parochul Simion Bobei]².

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat, com. Băcia, jud. Hunedoara.

² În același dosar se păstrează și declarațiile școlare asemănătoare ale satelor: Balomir, Beriu, Turdaș, Vaidei, Bințiș, Dincul Mic, Gelmar, Mărtinești, Măgura, Orăștioara de Sus, Pișchinț, Tămășasa, Toltia Mare, Vinelea și Simeria, trimise la Sibiu de către protopoul Orăștiei, N. Popescu, la 15 sep. 1874.

CL

Stoiceni, 28 iulie 1874.

Sinodul parohiei ortodoxe Stoiceni hotărăște terminarea edificiului școlii sale confesionale, românești.

Arătare!

Subscrișii parochieni din comuna Stoiceni¹, facem arătare prea onoatului scaun potopopesc cum că, după înțelegerea și după hotărîrea făcută din sinodul parochial, ne vom întregi școala, care pe deplin nu se află încă gata, fără în scurt timp ne vom sili și ne

vom întregi-o; și mai departe ne obligăm că o vom subținea, întrucât ne vor ajuta puterile și stările împrejur.

Mai departe, încîtu-i pentru listele de lenevirea școalei a elevilor, pre anul 1874, acelea s-au făcut și pedepse banale nu s-au făcut.

Din ședința sinodului paroch. ținută Stoiceni în 28 iulie 1874.
[Semnează: Simion Griguța paroch, cantorul și 7 săteni].

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat aparținînd orașului Tirgu Lăpuș, Jud. Maramureș.

CLI

Sibiu, 28 iulie 1874.

Fruntașii comunității gr. cat. române din Sibiu stabilesc remunerația învățătorului școlii lor confesionale și modalitățile achitării ei.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentatie a comunei bisericești gr. cath. din Sibiu în interesul înaintării învățămîntului poporal, cu considerarea înregiurărilor locale și ale midiloacelor disponibile, se află îndemnată pentru dotarea învățătorului confesional de aici, carele totodată este îndatorat să poarte și oficiul de cantor, a statori și sistemiza următoarele emolumente anuale:

1. 80 fl.v.a. din casa școalei gr.cat., solvinzi în rate semestrale și, eventualmente un adaus de 10 fl.v.a., cu totul 90 fl.v.a.

2. 23 fl. v.a. din casa bisericeii pentru oficiul cantonale, solvîndu-se în rate semestrale.

3. 70 fl.v.a. ca competențe stolare și alte emolumente împreunate cu oficiul cantoral.

4. 2 orgi cubice de lemne, prețuite cu 12 fl.v.a.

5. Una grădină cu venit anual de 5 fl.v.a.

6. Cartel liber cu 2 odăi în edificiu destinat pentru școală.

Toate aceste emolumente se vor da și presta numai unui atare învățător carele se va recunoaște de veneratul ordinariat metropolitan a fi înzestrat cu calitățile ce se recer pentru un învățător și educator al tenerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea respectivei comune bisericești gr. cath., subscriem, aplicînd și sigiliul oficiului parochial.

Sibiu, în 28 iuliu 1874.

În numele comunei bisericești gr. cath.

[Semnează: Ioan V. Rusu, parochul, gr. cath. al Sibiului, Ioan Rotariu, și alți 5 enoriași].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

CLII

Rohia, 1 august 1874.

Sinodul Parohiei ortodoxe din Rohia hotărăște menținerea caracterului confesional românesc, al școlii sale și terminarea edificiului școlar.

Extras

Din protocolul ședinței extraordinare a sinodului parohial gr. or. ținute la Rohia¹, în 28 iuliu a.c., convocat pre basa hîrtiei scaunului pr-pesc nr. 168/1874, sub presiunea ordinar a părintelui Arone Cosma, fiind prezenți majoritatea absolută a membrilor sinodali.

După ce din partea prezidiului s-au cetit și explicat în fața sinodului parohial atît hîrtia scaunului pr-pesc, de sub nr. 168, cît și alte ordinațiuni consistoriale atingătoare de școală, precum și legea școlară din 1868 și după ce s-au arătat starea cea decăzută a școlii noastre confes. din loc și prin urmare ce suferă poporul din acest motiv și, în fine, după ce s-au arătat fructele binefăcătoare ce o școală confes. bine organizată revarsă asupra tinerei generațiuni nemijlocit și mijlocit asupra poporului preste tot, îndreptă către sinodul parohial următoarea întrebare că: are de cuget comuna, ca atare, a găta din puterile sale proprii casa de școală ce ar corespunde legii, deja clădită de la anul 1871 și încă negată și după aceea a o susține tot din proprietatea și cu caracter confesional, dinpreună cu prea învățătorul ei?

La ce sinodul parohial, în unanimitate, își dă delcarațiunea sa că voește a găta și susține școala confes. din puterile sale proprii, spre care sfîrșit însărcinează pre comitetul parohial a întreprinde pașii cuviincioși pentru gătarea cît mai curînd a școlii cestionate.

Rohia, la 1 august 1874.

Extrădat prin Ilie Gherman, notarul comitetului.

Arh. Mitrop. Sibiu, Șcl. ad. nr. 174/1874.

¹ Sat aparținînd orașului Tîrgu Lăpuș, jud. Maramureș.

Săcădate, 10 august 1874.

Locuitorii români gr. cat. din Săcădate stabilesc renumerația învățătorului școlii lor confesionale, românești precum și modalitățile achitării sale.

Instrument de dotațiune.

Pentru școala română, ținătoare de confesiune g.cat. în Săcădate¹.

Subscrisa reprezentanție a comunei bisericesti, după ce cu ajutorul lui D-zeu, ne-am procurat edificiu propriu de școală, cu toate cele debuincioase, precum și quartir pentru locuința învățătorului iar pentru dotarea aceluia, nefiind în stare nece casa bisericească, nece cea școlară de a putea sucura, pînă la formarea unui fond școl., pre care încă la începutul anului următor 1875 voim a-l sistematiza, ca dotarea învățătorului totuși să fie asigurată, hotărîm și sistematizăm următoarele emolumente anuale și adecă:

1. Douăzeci și unu floreni v. austr., pre cari întogma ca și ceilalți învățători din astă comună are a-i primi din casa alodială² în două rate și anumit: în 1-a ianuarie și 1-a iunie s.n. a fiecărui an, avînd în vedere ca cuita de primire să fie vidimată³ din partea direcțiunei și suscrisă de casirul comitetului școl.

2. Patruzeci floreni 80 cr. v. austr. pre cari, după proporțiunea poporului, are a-i primi cu 1-a decembrie a fiecărui an din venitul crîșmăritului ce cade pe al IV-lea cuartel din an; aceștia însă, se înțelege, că în urma licitațiunei, din an în an, poate să crească sau descrească, și su înțelesul acela mai departe ca cvita de primire, iarăși să fie suscrisă de casirul școl. și din partea direcțiunei școl. vidimată.

3. Usufructul ce-l aduce grădina școalei în poame și fin care ad minimum aduce un venit anual de zece pînă la douăzeci fl. v. austr.

4. Pre basa protocolului încheiat și sistematizat în 10 august s.n. a.c. de fiecare familie care poartă plug și car, cite una mierță cucuruz în grăunță sau trei ferdele cu tuleul, iar în lipsa acestora un floren v. austr., pre cari are a le primi în ziuă S. P. Nicolae, ce cade în 6/18 decembrie a fiecărui an iar de la zileri, de la fiecare familie pre jumătate aceștia, cari în bani computeate peste tot aduc un venit anual, în timpul cel mai eftin, 65 fl. v.a., zi șaizeci și cinci floreni v. austr.

5. Cuartir liber în odaia școlii și cuină.

Toate acestea emolumente ne învoim a le da și presta, numai unui atare învățător care din partea v[eneratului] Ordinariat metropolitan se va recunoaște a fi înzestrat cu toate însușirile recerute pentru un învățător și educator al tinerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comune bisericești g. catolice, suscriem, aplecînd totodată și sigiliul parochial.

Săcădate, în 10 august 1874.

În numele comunei bisericești:

[Semnează parochul gr. cat. Demetriu Cuteanu, v. protopop onorar și 4 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—1930.

¹ Sat, com. Avrig, jud. Sibiu.

² Casa comună, lada satului.

³ Contrasemnată.

CLIV

Gîrbova de Jos, 11 august 1874.

Locuitorii satului Gîrbova de Jos dezbat modalitățile pentru îmbunătățirea remunerației învățătorului școlii lor confesionale.

Protocolul.

Sedinței senatului școl. parochial din Gîrbova Inferioară¹, luat în 11 august 1874 în obiectul instrumentului de dotațiune docentală.

Protopopul eparhial cetește senatului cerculariul metropolitan din 2 mai a.c. nr. 1335 și esplicîndu-l, după capătul tuturor, provoacă pre senat în urma demandațiunii sîntului Consistoriu metropolitan și în sensul declarațiunii congresului scolastic parochial din Gîrbova Inferioară, ținut în 27 aprilie 1873, precum și a decisiunii congresului scolastic archidieceșan, publicată prin circulariul metropolitan din 24 iunie 1873, nrul 1798, să radice și reguleze leafa docentului de la școala locală confesională, carea nu poate fi mai mică de 200 fl. v. a. pre an.

Spre mai mare ușurare întru facerea instrumentului de dotațiune docentală, protopopul arată senatului și modalitățile posibile pentru îmbunătățirea salariului docental, amăsurat cerculariului metropolitan 19 iuliu 1873, numărul 2084 p. 5.

Senatul școlastic, după una înțelegere avută cu poporul adunat în curtea casei parohiale, unde s-au ținut ședința, dechieră că poporul greco-cath. din Gîrbova Inferioară nu e în stare a face docentului leafă mai mare de una 100 fl. v. a. pre an, din cauză că-i lipsesc cu totul mișloacele recerute spre aceia; venitul creșmăritului de 3 luni abia aduce 40 fl. v. a. pre an, cari se întorc în speșele comunei; comuna alt venit nu are; oamenii sunt atît de săraci încît cu mare greutate pot să scoată, cu arunc, și suta aceea de florini; ca să ieie locuri în parte și să le lucre în folosul școalei și întru bunătațirea salariului docental nu se deobligă, pentru că ei au scăpat o dată de iobăgie, nu voesc să fie iarăși iobagi.

Protopopul întreabă că are comuna locul său din care s-ar putea tăia cîteva jugere pentru susținerea școalei și dotarea docentului, ce e iertat prin lege, pentru că în acest mod ar fi asigurat [viitorul] școalei și oamenii, dacă sunt așa de săraci, ar fi scutiți de aruncuri, de cari altmentrile legea nu-i poate scuti.

Senatul răspunde că comuna alt loc comunal nu are decît numai imășiu (pășune).

În cazul imășiuului, între otar și comună și vii este un dărab de loc care s-ar putea face arător; de acolo ar fi aplecată una parte a poporului, a dona cam 4 jugere pre seama școalei și a docentului, însă mai mult nu, pentru că în timpuri ploiașe și tinoase nu au unde-și scoate oile și rîmătorii; altă parte însă e cu totul în contra și acestei donațiuni, temîndu-se că atunci nu vor avea unde-și ține oile.

După ce toate argumentele protopopului aduse în interesul școalei în temp mai de o zi, au rămas fără de efectul dorit, protocolul s-au închiat și subscris.

[Semnează protopopul Aron Boeriu, preotul Simeon Pascu, notarul Militon Marian și 5 săteni între care inspectorul școlar de frecvență și al edificiului școlar].

Arh. St. Alba-Iulia, F. G. Mitrop. Blaș, 1874—2541.

¹ Gîrbova de Jos, sat aparținînd orașului Aiud, jud Alba.

CLV

Mighindoala, 15 august 1874.

Locuitorii români gr. cat. din satul Mighindoala stabilesc renumerația învățătorului școlii lor confesionale.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentație a comunei besericești, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu ne-am rădicat una casă de școală cu toate cele trebuincioase, precum și casa de locuința învățătorului, iar

pentru dotarea aceleuia, nefiind în stare nece casa alodială, nece cea besericească de a potea sucura, așa am otărit, cu învoirea întregii comuni besericești ca dotarea învățătorului să se asigureze prin repartițiuni de la poporul de astă comună besericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului statorim și sistemisăm următoarele emoluminte anuale, prin aruncături efeptuinde și adecă:

1. 50 fl. v. austr., adecă cincizeci florini val. austriacă, plătinzi în două rate: 25 fl. v. austr. în 1 mai, ceialați în 15 august.

2. Lemne focale cîte vor fi de lipsă, vecturate¹ de către popor.

3. Terțialitatea cantorală, dacă va fi și cantor, la besereca resp.

Toate aceste emolumente le dăm și prestăm numai unui atare învățător care se va recunoaște de onorabilul Ordinariat a fi înzestrat cu toate însușirile ce se recer de la un învățător și educator a tenerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comune beserecești gr. catolice, subscriem.

Mighindoala², 15 august 1874.

În numele comunei besericești: [Semnează: parochul, Nicolae Stoian și 10 săteni, „representanții besericești și a comunei bes. gr. cat.].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

¹ Transportate.

² Mighindoala, sat, com. Șeica Mare, jud. Sibiu.

CLVI

Călvasăr, 28 august 1874.

Fruntașii românilor gr. cat. din Călvasăr stabilesc retribuția învățătorului școlii lor confesionale.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentație basericească și comunală, după ce, cu ajutorul lui Dumnezeu ne-am ridicat una casă de școală, cu toate cele trebuincioase, precum și casă de locuință pentru învățătoriu iar dotarea aceleuia o asigurăm și o asignăm atît din casa alodială cît și din repartițiune preste popor de această comună besericească ținutor.

Așa, pentru dotarea învățătorului statorim și sistemisăm următoarele emolumente anuale:

1. Din casa alodială 40 fl. v. a., adecă patruzeci de florini val. austr. Terminul plățirei: 31 octobrie.

2. Din repartitiune preste popor 160 fl. v. a., adecă una sută saizeci florini val. austr. Plătirea: 1 mai.

3. Una orgie de lemne focale vecturate și plătite de cătră popor. Cuartir în casa școalei.

Toate aceștea emolumente le dăm și prestăm numai unui atare învățător care se va recunoaște de veneratul Ordinariat a fi înzestrat cu toate însușirile ce se recer de la un învățător și educator al tinerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, subscriem întreaga representație comunală și besericească.

Caltwaser¹, 28 august 1874.

[Semnează: parochul, judele comunal și 9 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2945.

¹ Călvasăr, sat desființat, înglobat în satul Șeica Mare, com. Șeica Mare, jud. Sibiu.

CLVII

Meșcreac, 30 august 1874.

Fruntașii satului Meșcreac stabilesc remunerația învățătorului școlii lor confesionale, românești și modalitățile constituirii sale.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa antistie comunală, care e totodată și representația comunei basericești gr. catolice, venind la aceea convingere cum că bunăstarea unui popor, liniștea și înaintarea binelui comun, atîrnă foarte mult de la luminarea și cultura poporului preste tot, am hotărît a îndebuița toate cîte ne stau în potință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturii și, fiindcă suntem pătrunși de aceea convicțiune cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge prin o educațiune a tinerimei conformă legilor moralității și preste tot a principiilor legei creștinești, așa, pentru instituțiunea și educațiunea tinerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe sesele, în tip de dotațiune învățătorului și educatoriului tinerimei școlare, statorim și sistemizăm, cu învoirea comunității, a-i da următoarele emolumente:

1. De la 43 prunci obligați de a umbla la școală, cîte 1 fl. 50 cr. v.a., de la fiecare, în sumă de 64 fl. 50 cr.

2. De la 20 de prunci de repetițiune¹, cîte 1 fl. v. a., de la fiecare, în sumă de 20 fl. v.a.

3. Din casa bisericeii noastre 20 fl. v.a.
4. Din venitul cantoral se capătă, după calculul mediu 60 fl. v.a.
5. De la partea aceea a poporului ce nu are prunci de școală, repartițiune în sumă de 21 fl. v.a.
6. De la biserica filială din Liorințiu², 5 fl. v.a.
7. De la poporul gr. cat. din filia Liorințiu, repartițiune de 9 fl. 50 cr. v.a.
8. Cuartir liber în edificiul școlii celei nouă, împreună cu două grădini de legume.

Aceste emolumente vom a le presta numai acelor indivizi cari se vor declara din partea prea veneratului Ordinariat metropolitan gr. cat. a fi apți de a ocupa postul de învățător și cari vor fi înzestrați cu toate însușirile ce se poftesc pentru un învățător și educator al tinerimei. Vom, mai încolo, ca învățătorul să fie apt de a putea ocupa și postul de cantore, fiind acesta împreună cu cel docental.

Spre întărirea acestei dotațiuni se subscrie antistia comunei politice care e totodată și antistia comunei bisericești gr. catolice și se aplică sigiliul comunal.

Mescreac³, la 30 august 1874.

[Semnează: Georgiu Domsia, parochul local, judele satului, juratul, Ferenczy Sándor, notar comunal, 5 săteni, German Mihăilă, curatorele filiei Liorințului, ca reprezentant, alți 10 săteni]⁴.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3066.

¹ Potrivit legii școlare din 1868 dar și dispozițiilor oficiale anterioare copii între 12—15 ani erau obligați să frecventeze în dumineci și sărbători cursuri de repetiție.

² Leorinț, sat, com. Rădești, jud. Alba.

³ Meșcreac, sat, com. Rădești, jud. Alba.

⁴ Actul este aprobat de Consistoriul din Blaj în ședința sa din 17 octombrie 1874.

CLVIII

Slimnic, 30 august 1874.

Fruntașii comunității gr. cat. din Slimnic stabilesc retribuția învățătorului școlii lor confesionale, românești.

Instrument de dotațiune

Subscrisa reprezentație a comunei bisericești, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu ne-am ridicat casă de școală cu toate cele trebuincioase, precum și casă pentru locuința învățătorului, iară pentru dotarea aceluia, nefiind în stare nice casa alodială, nice cei be-

sericească de a putea sucura, așa am hotărît cu învoirea a întregii comuni besericești, ca dotarea învățătorului să se asigure prin colepte sau aruncături de la poporul de această comună besericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului nostru, statorim și sistemizăm următoarele emolumente anuale, prin aruncături efectuinde, și adecă:

1. Două orgie de lemne focale din pădurea comunală, care se aduc de popor.

2. De la 77 familii de rumâni, de la fiecare familie 1 fl. v.a. și de la 33 familii de țigani câte 50 cr. v.a., aceștia bani îi va primi învățătorul în 2 rate, adecă în 6 ianuarie și 1 mai a fiecărui an = 93 fl. 50 cr.

Toate aceste emolumente ne învoim a le da și presta numai unui atare învățătoriu care se va recunoaște de v[eneratul] Ordinariat metropolitan a fi înzestat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator a tinerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea a întregii comuni besericești gr. cath., subscriem aplicînd și sigiliul parochial.

Slimnic¹, 30 august 1874.

În numele comunei basericești.

!Semnează: parochiul gr. cat. Simeon Mihălțian și 7 săteni/.

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

¹ Sat, com. jud. Sibiu.

CLIX

Buia, 5 septembrie 1874.

Comunitatea română din satul Buia, stabilește remunerația învățătorului școlii sale confesionale, românești.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentanție a comunei basericești gr. cath., venind la convicțiunea cum că bunăstarea unui popor, liniștea și înaintarea binelui comun, atîrnă foarte mult de la luminarea și cultura popoului preste tot, am hotărît a întrebuița toate cîte ne stau în putință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge prin o educațiune a tenerimei conform legilor moralității și preste tot a principiilor legeri creștinești, așa pentru instituirea și educațiunea tenerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe secsele, în chip de dotațiune a învățătorului tenerimei școlare, nefiind în stare a succura

neci casa. besericească, nece cea alodială, am hotărît, cu învoirea întregii comuni besericești, ca dotarea învățătorului să se asigure prin coplete sau aruncături pre poporul de astă comună besericească ținător.

Așa, pentru dotarea învățătorului nostru, statorim și sistemism următoarele emoluminte anuale, prin aruncături efectuind și adecă:

1. Ca salariu anual 110 metrete de bucate, în grăunțe, cucuruz și, după împrejurări, și grâu, care se vor presta din partea membrilor comunei besericești, cari, computate după calcul mediu = 140 fl. v.a.

2. 22 fl. (douăzeci și doi) fl. v.a., plătiți în două rate.

3. Cuartir liber în odaia școlii.

4. 2 orgi lemne de foc, din pădurea besericești = 10 fl. v.a.

5. Grădină puțină de legumi, în jurul școlii.

6. Din terțialitatea cantorală:¹ jumătate, computată după calculul de meșloc = 5 fl. v.a.

Acestia emolumente, de sene se înțelege, că voim acelor indivizi a se presta, cari se vor declara din partea veneratului Ordinariat metropolitan a fi înzestrați cu toate însușirile ce se cer de la un învățător și educator al tenerimei și cu deosebire să știe cîntul, să ocupe una strană.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comuni basericești gr. cath., subscriem.

În numele comunei besericești:

[Semnează: parochul gr. cat. și 9 săteni în frunte cu inspectorul școlar sătesc].

Buia², 5 septembrie 1874.

Arh. St. Alba-Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

¹ În cele mai multe comunități bisericesti românești transilvănene din plățile pentru serviciile religioase o treime revenea cantoralului.

² Sat, com. Șeica Mare, jud. Sibiu.

CLX

Șalcău, 9 septembrie 1874.

Locuitorii satului Șalcău stabilesc retribuția, în bani, produse, pămînturi a învățătorului școlii lor confesionale românești.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa antistie comunală, care e totodată și reprezentanța comunei basericești gr. cath., venind la convicțiunea cum că starea unui popor, liniștea și înaintarea binelui comun, atîrnă de la lumi-

narea și cultura poporului preste tot, am hotărît a întrebuița toate cîte ne stau în potință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi și ajunge prin o educațiune a tinerimei conformă legilor moralității și preste tot a pîncipalelor legi creștinești, așa, pentru instituțiunea și educațiunea tinerimei noastre, a pruncilor noștri de ambe secsele, în formă de dotațiune învățătorului sau educatorului tinerimei școlare, satorim și sistemisăm, cu împreuna învoire și înțelegere a întregii comunități, a se da din venitul casei besericești și a celei comunale, preste toate tempurile, emolumentele următoare:

1. Ca salariu anual în bani 100 fl. v.a., din cari 50 fl. v.a. se vor solvi din lada bisericeii și 50 fl. v.a. din lada comunală, plătinzi de fiecare parte în 2 rate.

2. De la 60 familii, 30 metrete în naturale, care sînt computeate în bani la 30 fl. v.a.

3. 4 orgi de lemn din pădurea bisericeii, 2 orgi din cea comunală, iarăși 4 orgi estimate în bani: 20 fl. v.a.

4. Un loc arător de 2 jugere, în hotarul numit Hartia, estimați în venitul curat cu 16 fl. v.a.

5. Un loc arător de 2 jugere în hotarul numit Din Jos, estimați în venitul curat de 16 fl. v.a.

6. În hotarul numit Braniște, un loc arător de 10 metrete cu venit curat de 10 fl. v.a.

7. În Hartia o bună [?] de 2 care de fin, care tot la al treilea an nu se cosește, cu venit curat de 10 fl. v.a.

8. În hotarul din jos, pre Coasta Repede să se cosească de un car de fin, cît se va putea încărcă, fiind și aproape de comună, estimat cu 5 fl. v.a.

Aceste emolumente mai sus specificate dau suma banală de 207 fl. v.a., două sute șapte fl. val. austr.

Spre întărirea acestor dotațiuni, cu unanimă învoire a întregii comuni besericești, se subscie de antistia comunală, politică care totodată e și antistia comunei bisericești gr. cath. și se aplică și sigiliul comună.

Șielcău¹, 9 septembrie 1874.

[Semnează: parochul Artemon Blășian, judele satului, și inspectorul școlar sătesc].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

¹ Șalcău, sat, com. Mîhăileni, jud. Sibiu.

Gimbaș, 13 septembrie 1874.

Fruntașii comunității românești din Gimbaș stabilesc folosința unor pământuri: arabile, finețe, vii și grădini, drept remunerație a învățătorului școlii lor confesionale românești.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentațiune a comunei bisericești, după ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am ridicat o casă de școală cu toate celea trebuincioase pr[ecum] și casa de locuință învățătorului, iară pentru dotarea aceluia, nefiind în stare, nece casa alodială, nece cea bisericească de a potea sucura, așa, am hotărît, cu învoirea întregii comune bisericești, ca dotarea învățătorului să se asigureze prin colecte sau aruncături de la sau pre poporul de această comună bisericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului nostru, statorim și sistemizăm următoarele emolumente anuale, prin aruncături efeptuinde și adecă:

1. Săliariu anuale de 184 fl. v.a. și anumit:

I Arător

a. Un arător loc, în mărime de 1 jug. 515 st., clasa I, cu venit curat, după foile catastrale, de 6 fl. 11 cr. v.a., cu nr. parc[elei] 734.

b. Preste apă, arător în mărime de 2 jug., clasa III, cu venit curat, după foile catastrale, de 3 fl. 22 cr. v.a., cu nr. parc. 899.

c. Altul, Preste apă, în mărime de 1 jug. 940 st., de cl. III, cu venit curat, după foile catastrale, de 4 fl. 13 cr. v.a., cu nr. parc. 894.

d. Alt loc arător, Sub vii, Gura Fludurului, în mărime 884 st., clasa I, cu venit curat 2 fl. 30 cr. v.a., după foile catastrale, cu nr. parc. 230.

II Finațuri.

e. Un rit de coasă, cu nr. topogr. 648, în mărime de 1007 st., cu venit curat, după foile catastrale de 4 fl. 18 cr. v.a. clasa I.

III Vie.

f. Una vinie, cu nr. parc. 436, în mărime de 123 st. de clasa II, cu venit curat, după foile catastrale, 45 cr.

g. Cuartir liber în edificiul școlii, cu una grădină în mărime de 112 st., cu venit curat, din foile catastrale, de 19 cr.

h. Altă grădină de legume și pomi, cu nr. parc. 735, în mărime de 114 st., cu venit curat, după foile catastrale, 29 cr. v.a.

i. Capeție, ca cantor și docente: 12 fl. v.a.

j. Ca cantor, stola e 6 fl. v.a.

Toate acestea emolumente ne învoim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de v[e]neratul] Ordinariat metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se recer pentru un învățător și educator a tenerimei, voind totodată a ști și tipicul s. noastre biserici, fiind împreunate întru una acestea două oficii, fiind comuna mică, numai 30 familii, potînd a împlini cu acuratețe ambe.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comune bisericești gr. cath., subscriem, aplicînd și sigilul parochial.

Gombașiu¹, 13 sept. 1874.

În numele întregii comune bisericești:

[Semnează: Isidor Barbu, paroch g. c. a Apahidei și administrator a filiei Gombașiu, judele comunei, un jurat mare, 2 jurați mici, curatorul primar, 4 curatori și 8 săteni; actul este semnat și de solgăbirăul Toth Ferenc]².

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3066.

¹ Gimbaș, localitate componentă a orașului Aiud, jud. Alba.

² Actul este aprobat de către Consistoriul din Blaj în ședința sa din 17 octombrie 1874.

CLXII

Asinip, 14 septembrie 1874.

Frunțașii satului Asinip stabilesc retribuiția în bani și produse a învățătorului școlii lor confesionale românești și modul constituirii ei.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentanție a comunei bisericești, după ce cu ajutoriul lui Dumnezeu, ne-am rădicat una casă de școală cu toate cele trebuincioase, precum și casă de locuința învățătorului, iară pentru dotarea aceluia, nefiind în stare neci casa alodială neci bisericească de a putea sucura, așa, am decis cu învoirea întregii comuni bisericești, ca dotarea învățătorului să se asigureze prin colecte sau repartițiuni de la sau pre poporul de această comună bisericească ținător.

Așa, pentru dotarea învățătorului nostru, statorim și sistemizăm următoarele emolumente, prin repartițiune și din casa bisericeii efeptuinde și adecă:

1. 80 fl. v.a., zi optzeci floreni în valută austriacă, prin repartițiune de la 80 familii, în 2 rate semestrale solvinzi.
2. 40 metrete cucuruz în grăunțe, tot de la 80 familii.
3. 36 fl. v.a. și 30 cr. din casa bisericeii noastre gr. cat.
4. 50 fl. v.a. cari-i va subtrage ca cantor.
5. 1/2 org. lemne focale, procurate prin părinții pruncilor cari sunt datori a frecventa școala.
6. Grădină de legumi în estensiune de 15, cincisprezece org. pătrate.

Toate acestea emolumente ne învoim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de ven. Ordinariat metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator a tinerimei și tot una dată a fi apt de a porta și oficiul cantoral.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comune bisericești gr. cath. subscriem, aplicînd și sigilul parochial.

Asinip¹, 14 septembr. 1874.

În numele comunei bisericești².

[Semnează: Alecsandru Gruită, paroch; notarul, 2 jurați și 29 săteni, prin preotul local].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3066.

¹ Sat, com. Lopadea Nouă, jud. Alba.

² Actul este aprobat de către Consistoriul mitropolitan din Blaj, în ședința sa din 17 octombrie 1874.

CLXIII

Ciuguzel, 14 septembrie 1874.

Fruntașii satului Ciuguzel stabilesc remunerația în bani și produse a învățătorului școlii lor confesionale, românești.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa reprezentație a comunei bisericești Ciuguzel¹, după ce casa de școală, precum și casa de locuință a docentului e în lucrare și suntem cu mare sperare că, cu ajutorul lui Dumnezeu, în scurt temp o vom fini, iară pentru dotarea învățătorului nefiind în stare nici casa alodială², nici cea bisericească de a potea sucura³ așa, am

notărit, cu învoirea întregii comuni bisericești ca dotarea învățătorului să se asigure prin coplețe sau aruncături pre poporul de această comună bisericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului nostru statorim și sistematizăm următoarele emolumente⁴ anuale, prin aruncături și anumit după dare efeptuinde, adecă: 200 fl. v.a., în care sumă incură:

a. 160 fl. v.a. din aruncătura pre popor și anumit după fiorinul de dare.

b. 40 metrete cucuruz în grăunțe, solvinde de către pruncii îndatorăți a frecventa școala, aci înțelegînd și cei de repetițiune⁵.

Toate aceste emolumente ne învoim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de v[eneratul] Ord[inariat] metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator a tinerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregii comune gr. c. Ciuguzel, subscriem, aplicînd și sigiliul parochial.

Ciuguzel, 14 septembrie 1874.

În numele comunei bisericești: [Semnează: 6 curatori, alți 30 săteni, Alimpie Călin m.p., Ștefan Pop, preotul gr. c.; separat semnează Varga Candin, falusi biró [judele sătesc] și notarul maghiar al satului]⁶.

Arch. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3066.

¹ Sat, com. Lopadea Nouă, jud. Alba.

² Casa satului, lada comunală.

³ Contribui.

⁴ Venituri, plăți.

⁵ Potrivit legii școlare din 1868 ca și dispozițiilor mai vechi, tinerii între 12—15 ani trebuiau să urmeze în dumineci și sărbători, așa numitele cursuri de repetiție.

⁶ Actul este aprobat de către consistoriul metropolitan din Blaj în ședința sa din 17 octombrie 1874.

CLXIV

Păgida, 15 septembrie 1874.

Fruntașii satului Păgida stabilesc remunerația în bani și folosința unor pămînturi, a învățătorului școlii lor profesionale, românești precum și modalitățile achitării ei.

Instrument de dotațiune.

Subscrisa representațiune a comunei bisericești, după ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am ridicat o casă de școală cu toate celea trebuincioase pr[ecum] și casa de locuința învățătorului, iară pentru

dotarea aceleuia, nefiind în stare nece casa alodială, nece cea basericească de a potea sucura, așa, am hotărît cu învoirea întregii comune basericești, ca dotarea învățătorului să se asigureze prin colecte sau aruncături, de la sau pre poporul de această comună basericească ținător. Așa, pentru dotarea învățătorului nostru, statorim și sistemizăm următoarele emolumente anuale, prin aruncături efeptuinde și adegă:

1. Salariu anual de 200 fl. 60 cr. v.a. și anumit în proprietăți.
- a. Un loc arător, cu nr. parc. 461, în estensiune de 1560 st., clasa III, cu venit curat, după foaia catastrală de 1 fl. 3 cr. v.a.
- b. Alt loc arător cu nr. parc. 487, în estensiune de 380 st., clasa III, cu venit curat, după foaia catastrală de 15 cr.
- c. O cînepiște cu nr. parc. 513, în estensiune de 131 st. clasa I, cu venit curat, după foaia catastrală de 23 cr.
- d. Un loc arător cu nr. 818, în estensiune de 1 000 st., clasa III, cu venit curat, după foaia catastrală de 40 cr.
- e. Alt loc arător cu nr. parc. 877, în estensiune de 1202 st. clasa II, cu venit curat, după foaia catastrală de 2 fl. 23 cr. v.a.
- f. Preste apă, loc arător cu nr. parc. 1121, în estensiune de 1110 st., clasa I, cu venit curat, după foaia catastrală de 3 fl. 50 cr.

Fînaț

- g. Un rit de coasă, nr. parc. 1175, în estensiune de 897 st., clasa I, cu venit curat, după foaia catastrală de 3 fl. 50 cr. v.a.
 - h. Un jugăr de pădure, care nefiind înscrisă în cadastru pînă acum nu se poate ști venitul curat etc.
 - i. Cuartir liber în edificiul școalei, cu o grădină în estensiune de 25 st., cu venit curat, după foaia catastrală 1 fl. 6 cr. v.a.
- Toate acestea parc[ele], după judecata întregii comuni basericești, s-au judecat că pr[ecum] s-au vîndut și pînă acum la alți, licitîndu-se pre 1 an pre tonsură [?!] aduc 59 fl. v.a.

Din repartițiune, și anumit

- 1 O repartițiune pre fiecare familie, 1 fl. v.a. și fiind 70 familii fac 70 fl. v.a.
2. Altă repartițiune, după copii, și adegă cari au copii să dea, după copil, 1 fl 8 cr. v.a. iar cari n-au să dea 54 cr., deci fiind 40 copii, cu cei de repetițiune, fac 40 fl. 40 cr. v.a. De la cei fără copii, fiind 30 de familii, vin 16 fl. 20 cr. v.a.
3. Fiind împreunat laolaltă oficiul cel cantoral cu cel docental din stolă, e a patra 12 fl. v.a.

Suma: 200 fl. 60 cr. v.a.

Toate acestea emolumente voim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de cătră veneratul Ordinariat

metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se recer unui învățător și educator a tinerimei, dorind și voind, ca fiind împreunate laolaltă ambele oficii, cel cantoral cu cel docental, a ști și tipicul s. noastre biserici gr. cath..

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea întregei comune bisericești gr. cath., subscriem, aplicînd și sigilul parochial și comunal.

Pagida (Apahida)¹, 15 sept. 1874.

[Semnează: Isidor Barbu, paroch g. c. local, Ioan Ranca, jude comunal, un jurat, curatorul prim, 5 curatori și 15 săteni; actul poartă și semnătura judeului cercual, Toth Ferenc]².

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3066.

¹ Păgida, localitate componentă a orașului Aiud, jud. Alba.

² Actul este întărit de Consistoriul din Blaj, în ședința sa din 17 octombrie 1874.

CLXV

Gura Rîului, 24 septembrie 1874.

Comunitatea română, greco-catolică, din satul Gura Rîului stabilește remunerația învățătorului școlii sale profesionale.

Instrument de dotațiune.

Subscriși membrii ai senatului școlastic parochial gr. cath. din Gura Rîului¹, după ce cu ajutoriul lui D-zeu, degia suntem provăzuți cu o casă de școală cu toate cele trebuincioase, precum și cu casa de locuință pentru învățător.

Așa, pentru dotarea învățătorului din comună, respectiv cu învoirea comunității pol[itice] resp[ective], satorim și sistemisăm următoarele emoluminte² anuale și adecă:

a. 155 fl. v.a., adecă una sută cincizeci și cinci fl. v.a., din casa alodiaiă comunală, solviți în 3 rate, anticipative, în fiecare an.

b. Cortel liber în edificiul școalei.

c. Lemne, 5 orgi, din care să se încălzească și școala.

Toate aceste emoluminte ne învoim a le da și presta numai unui atare învățător care se va recunoaște de v. Ordinariat metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se cer pentru un învățător și educator al tinerimei.

Spre întărirea acestui Instrument de dotațiune, cu învoirea comunității respective subscriem, aplicînd și sigilul parochial.

Gura Rîului, în 24 septembrie 1874.¹

În numele comunei bisericești:

[Semnează: parochul Ioan Stoița și 6 săteni, membrii ai senatului școlar sâtesc gr. cat.]

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—2930.

¹ Sat, com. jud. Sibiu.

² Venituri, plăți.

CLXVI

Dumitra, 8 octombrie 1874.

Fruntașii satului Dumitra stabilesc remunerația învățătorului școlii lor confesionale.

Instrument de dotațiune.

Suscrisa antistie comunală care e tot una dată și reprezentația comunei bisericești gr. cat., venind la convicțiunea cum că bonastarea unui popor, liniștea și înaintarea bunului comun atîrnă foarte mult de la luminarea și cultura poporului preste tot, am hotărît a întrebuița toate cîte ne stau în potință pentru rădicarea și înaintarea acelei culturi și, fiindcă suntem convinși cum că atare cultură mai cu efect se poate dobîndi prin o educațiune a tinerimei conformă legilor moralității, așa pentru educațiunea tinerimii noastre de ambe secsele, în tip de dotațiune a învățătorului statorim și sistemizăm, cu împreuna învoirea întregii comunități, a i se da din venitul casei alodiale, pentru toate tempurile, una leafă de 200 fl. v.a., două sute floreni valută austr., plătinzi în două rate semestrale.

Această leafă ne învoim a o da numai unui atare învățător care se va recunoaște de v[e]neratul] Ordinariat metropolitan a fi înzestrat cu toate însușirile ce se recer pentru un învățător și educator a tinerimii.

Spre întărirea acestei dotațiuni, cu unanima învoire a întregii comune, se subscie de antistia comunei politice care e tot una dată și antistia comunei bisericești gr. cath. și se aplică sigilul comunal.

Dumitra¹, 8 octob. 1874.

În numele comunei: [Semnează: Simion Marcu, parochul local, judele satului, și 7 săteni prin August Sasu, notar cercual]².

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Mitrop. Blaj, 1874—3350.

¹ Sat, com. Sîntimbru, jud. Alba.

² Actul este aprobat de către Consistoriul mitropolitan din Blaj, în ședința sa din 14 noiembrie 1874.

Valea Groșilor, 26 februarie 1875.

Reprezentanții comunității greco-catolice românești din Valea Groșilor cer aprobarea Ordinariatului episcopiei Gherlei pentru vinderea unor obligațiuni urbariale care le aparțineau, în scopul unei mai bune asigurări materiale a școlii lor.

Ilustrisime doamne episcoape!
Prea venerat și sînt Consistoriu!

Subscrisa reprezentanță și Curație a bisericii gr. cat. din Valea Groșilor¹, cu fiască umilintă, venim a ne declara înaintea iluștrității voastre și prea ven[eratului] sîntului Consistoriu, cum că obligațiunea rurală dăruită de Iosif, cîndva Nemeș, bisericii gr. cat. a Valei Groșilor, dorim și voim a o preface în bani gata, vînzînd-o, din următoarele motive:

1. Obligațiunea de 1000 fl. m.c. per 5%, încă și din acea mai sutragîndu-se, aduce foarte puțin usuriu, abea 45—46 fl. v.a., pînă cînd după împrejurările lumii de acum, s-ar putea eloca banii în gata, aici în comună, pe lingă ipotecă, cel puțin cu 10—15%.

2. Al doilea și cel mai ponderos motiv ce ne îndeamnă să prefacem sus amintita obligațiune în bani gata e acea împrejurare că comuna noastră bisericească gr. cat, neavînd nici casă școlară, nici cantorală, nici ceva porțiune canonică pentru cantore și acum dîndu-ni-se ocasiune bună de a putea cumpăra una casă cu grădină bună și cu o țîră de pămînt și înafară, ni-am propus a o cumpăra aceea de școală, care, reparîndu-o și mai adăugîndu-o va servi destul de școală și de locuință cantoro-docențială, iar grădina și pămîntul dinafară va fi un adaos bunișor la leafa cantore-docentului și noi în astă privință am făcut toți pașii de lipsă, rămîniindu-ne îndărăpt să o plătim cu 400 fl. v.a.

Drept aceea iluștrisime doamne și prea venerat sînt Consistoriu, basați pe motivele susaduse, ne rogăm cu fiască umilintă ca să binevoiiți a aproba și concede vînzarea obligațiunei rurale de una mie fl., dăruită de Iosif Nemeș bisericii noastre gr. cat. de Valea Groșilor, ca împrumutînd de la biserica suma de 400 fl. v.a. cu ușuriu de 10% să putem plăti realitatea cumpărată și atîta de lipsă pentru comuna noastră bisericească gr. cat. iară pentru suma împrumutată în solidium vom chesezășui reprezentanții comunali.

După carea declarațiune și umilită rogare săruntîndu-vă sînta dreaptă, așteptînd grațioasa aprobare, rămînem ai iluștrității voastre și ven[eratului] s[înt] Consistoriu cei mai umiliți și credincioși fii.

Valea Groșilor, în 26 faur 1875.

[Semnează „ca reprezentanți“ prin Ioan Rusu, 11 săteni între care judele și subjudele sătesc]².

[Adresa]: Cătră ilustrissimul domn Michail Pavel, din îndurarea lui D-zeu, eppul gr. cat. a diecezei Gherlei, umilita rogare a reprezentanției și curăției basericești din Valea Groșilor, pentru a li se concede și aproba vînzarea unei obligațiune rurale de una mie fl. m.c., dăruită basericei gr. cat. de acolo prin Iosif Nemeș.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—1374.

¹ Sat, com. Vad, jud. Cluj.

² Cererea a fost înaintată episcopiei la 28 februarie 1875 de către protopopul supleant Alexandru Ghelner, cu recomandarea de a fi aprobată. În ședința sa din 27 martie 1875 Consistoriul din Gherla acordă aprobarea sa pentru vînzarea obligației urbariale din prețul căreia să se împrumute 400 fl. pe baza unui contract legal, cu o dobîndă de 10% reprezentanței poporului, pentru cumpărarea casei și fondului școlar iar restul banilor să poată fi dați împrumut sătenilor, cu contract, pe lîngă o ipotecă corespunzătoare, spre a nu fi periclitat avutul bisericii.

CLXVIII

Șelimbăr, 14 aprilie 1875.

Sinodul parohiei ortodoxe din Șelimbăr cere comitetului comunal, salarizarea de către comună a celor doi învățători români, după exemplul învățătorilor sași.

Onorabil Oficiu comunal!

Luînd sinodul nostru parochial, ținut astăzi, la cercetare și în discușiune actuala stare a bisericei, a parohiei și a școalei noastre gr. orientale, a aflat că aceea cere imperativ și prea urgent meliorare, îndreptare iar aceasta pretinde spese, care trec peste puterile credincioșilor de religiunea gr. orientală din Șelimbăr¹.

A aflat adecă sinodul nostru parochial specialminte că nouă ne stau la dispozițiune pentru învățator numai acei 50 fl. m.c. carii se dau spre scopul acesta din casa alodială și nicidecum nu sunt de ajuns spre acoperirea speselor recerute de învățămîntul popular; că dacă e ca să ajungem scopul așteptat de la școală, trebuie să avem doi învățători apți, pentru cari se cer spese nesuportabile prin singurii noi, membrii parohiei, că pentru școala noastră gr. orientală se recer și sunt de a se angaja doi învățători apți pentru școală și biserică dintre cari unul și anume cel mai apt sub nume de învățator primar să capete în rate lunare decursive leafă anuală de 300 fl. m.c. iar celălalt, sub nume de adjunct și cantor bisericesc, să

tragă tot în modalitatea sus atinsă un salariu anual de 150 fl., că, după ce din cauza alodială de aici se plătește în tot anul învățătorului sășesc primar cu 360 fl., cel secundar cu 180 fl. și cantorul sășesc cu 150 fl. în m.a. și mai are, afară de aceea, fiecare dintre ei, pe lângă cuartir liber și câte o grădină din terenul comun în folosire, e just și echitabil ca și învățătorii noștri să-și primească salariile lor din cassa noastră alodială.

Producînd drept aceia la însărcinarea des amintitului nostru sinod estrasul respectiv al protocolului comitetului nostru parochial nr. 30 martiu 1875, sub 1/., precum și copia vidimată a protocolului sinodal din 14 aprilii 1875, sub 2/., spre luarea în cunoștință a cuprinsului lor; ne permitem rugarea: să binevoiască onoratul Oficiu communal a mișloci adunarea reprezentanței noastre comunale și recomandînd acesteia luarea în considerațiune a concluserilor comitetului și sinodului nostru parochial, să-i propună învățătorului gr. oriental primar un salariu anual de 300 fl. iar pentru adjunctul acestuia și cantorul bisericii greco-orientale din Șielimbăr un salariu anual de 150 f. în m.a. și afară de aceea să se escindă din terenul comun și să se dea în folosința ambilor acestor învățători câte o grădină, în mărimea acelor grădini pe care le folosesc învățătorii sășești.

Dat în ședința sinodului parochial gr. oriental, ținută în 14 aprilie 1875, în Șielimbăr².

Constantin Prie m.p.,
presedintele sinodului

Ioan Roska m.p.,
notariu sinodului

BAR., Mss. rom. 976, f. 273—274.

¹ Sat, comună suburbană, municipiul Sibiu.

² Se anexează protocolul comitetului parochial din 30 martie 1875 (Idem f. 277—278).

CLXIX

Corbu, 3 mai 1875.

Locuitorii satului Corbu cer mitropoliei de la Blaj acordarea unui împrumut bănesc în scopul terminării edificii școlii lor confesionale românești, spre a evita astfel pericolul transformării ei forțate în școală cu caracter comunal.

Escelența voastră prea luminată, prea sînțite doamne
archiepiscoape și metropolit!

Înainte de aceasta cu vreo 120—130 de ani locul unde se află astăzi situată comuna noastră Corbu, (Holló)¹ era încă un codru mai nepătruns de fiența omenească, care servea numai de asil cerbilor

și altor animale sălbatece, însă iobăgia din vecinatele comitate ale Transilvaniei și boierescul din vecina Moldavia, care deopotrivă amara soarta țieranului român prin midloacele silnice și nesuportabile cu care se aplica, forță mai multe familii din lontru Transilvaniei și a Moldovei a-și părăsi una cite una vatra strămoșească și a-și căuta asil pe acestea locuri, unde prin multă osteneală, de o parte a prefăcut codrul cu a lui sălbătăciuni în agrii roditori, iară de altă parte s-au ocupat cu prășitul vitelor, prin care viața acești emigranți, deși însoțită cu continuă laborare, totuși se simția mai fericiți, fiindcă erau stăpini pe propria lor agoniseală și era scutiți de tirania domnilor îngîmfați, că aicea nu se pretindea pe atunci alta de la dînșii decît să prefacă pădurile în locuri roditoare și apoi, pentru o taxă abia simțită, să le folosească.

În acest mod, adecă, parte prin emigrare din alte locuri, parte prin sporire, se înmulțiră locuitorii în acestea locuri vaste, încît cu timpul s-a format o comună de sine stătătoare, cu preot și primărie separată care astăzi numără 210 familii române și 70 maghiare venite.

Locuitorii români a acestei comune de la așezarea lor pe aceste locuri s-au ținut de confesiunea gr. catolică căreia i-a fost și-i sunt pînă în prezent devotați cu trup cu suflet, cu totul și în ce măsură s-a năsuit a-și păstra legea tot în acea măsură și-a păstrat limba și naționalitatea, cu toate că de toate părțile această comună este imediat lîngă prea ponderantul element magyar care nu puține probe a făcut și face spre nimicirea acestui scump tesaur și a ne impune limba și moravurile lor; ma în anul 1869, prin grația maiestăției sale, prea bunul monarh, acestea locuri cari pînă atuncea, sub numirea de munți revendicați erau proprietate erarială, dăruindu-se scaunului Ciuc, acest nou stăpîn nu numai se năsuște a tot scumpi și sui taxa locurilor noastre ci chiar probează toate a ne desposesiona cu totul și a ne sili prin aceasta la o nouă emigrare.

Din care punct de vedere, prevezînd poporimea gr. catol. necesitatea că numai școala și învățătura ne poate asigura pe venitorime de perire totală religia, limba și naționalitatea și a ne aduce în poziție de apărare contra acestor încercări, la finea anului 1873 am început edificarea unei școale confesionale gr. catol., conform planului formulariu II din instrucția ministerială dată în această privință și edificarea acestei școli, care după cum dovedește aici sub ./, alăturatul conspect este pusă sub acoperiș și provăzută cu padiment și podeală, ne-a costat pînă acuma o sumă de 900 fl. v.a., în care respect dau dovadă socotelele școlastice, făcute în această privință.

Această sumă de 900 fl. v.a. s-a încasat de la parochienii gr. catol. a acestei comune sub titlul „Repartiție școlastică“ care la un număr

de familie nu puțin a fost simțit, mai cu seamă când trebuie să mai plătească:

1 Repartiția comunală, în sumă de 1085 fl. 35 cr. v.a., pentru a se putea susține angajarea comunală, docentul și a se putea acoperi alte cerințe obștești.

2 Ocîrmuirei o dare de 804 fl., 69 1/2 cr. v.a.

3 Taxa pămîntului, în sumă cam de 600—700 fl. v.a.

4 Capetea preoțiască, cam de 400 fl. v.a.

5 Afară de aceea domnia pămîntului prin toate mijloacele se năsuesc a ne scoate din locurile curățite și făcute roditoare de moși de strămoșii noștri, prin care procederi suntem forțați a ne deslipi de tot ce avem numai, ca și pe calea procesului împreună cu spese enorme, să ne putem ținea locurile care ni s-a lăsat încă în folosință. Apoi comuna noastră ca comună taxalistă, fiind lipsită de verce sci de venit comunal, locuitorii la suportarea acestor greutăți sînt avisați numai la puțină lor proprie agoniseală, care din criza banală prezentă este foarte mărginită.

Din cauza acestor împrejurări dară, complectarea edificării localității de șcl. la care se mai recere cel puțin una sumă de 560 fl. v.a., însă la dispoziție nu ne stă nici un filer, pre lîngă cea mai bună voință, nici într-un mod nu o putem efectui, pentru că locuitorii sunt lipsiți și storși de toate mijloacele banale și căsuți în cea mai mare miserie, încît totalminte sunt necapace la noua contribuiri, alt edificiu de șcl. corespunzător scopului nu avem; din partea ocîrmuirii însă suntem amelintați că de nu ne vom edifica localitate de șcl. corespunzătoare legii, școala noastră se va declara de comună.

Escelenția voastră! umilit subscrisul senat școlaristic în asemenea jurstări critice nu știe și nu are alt refugiu decît, în numele tuturor parochienilor gr. catol. al acesteia parochii, a [re]curge la grația escelenției voastre și în genunchi a se roga ca să nu ne lăsați a cădea pradă acestor fatalități neașteptate ci să vă milostiviți din careva fond dispozițional, după cum vă veți îndura, a ne întinde cevași ajutorință, ca cu aceea pînă la începutul anului școlaristic 1875/6 să ne putem complecta edificiul școlii, la care lipsește încă materialul de tîncuit și vărut, o parte a lucrului de stolarie, total lucrul de fierărie, precum și toate mobilele și requisitele recerute la învățămînt și altele.

Despre această sumă, escelenția voastră, ne vom ținea de santă datorie la timpul său a așterne escelenței voastre socoteala exactă că aceea spre scopul sus atins, cum și în ce mod s-a întrebuintat, luîndu-ne îndrăsneala tot odată a vă înfiera pre escelenția voastră în fruntea la toți aceia care și pînă acuma au binevoit a ne întinde mîna de ajutorință cu concursul lor material la edificarea acestia școale.

După care, înnoindu-ne umilita rogară și așteptînd rezultat mîngîietor, rămînem ai eselenței voastre umiliți servi².

Corbu, în 3 mai 1875.

[Semnează: Teodor Coșocariu, preot, Roman Dănilă, I. Minianu, Gabriel Coșocariu, Blondu Mihail, Ștefan Coșocariu și 3 alți săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. Gen. Mitrop. Blaj, 1875—1765.

¹ Sat, com., jud. Harghita.

² Din primul „conspect” care se anexează rezultă că cele 280 de familii (210 române și 70 maghiare) plăteau laolaltă ca dare de stat, tabela B: 330 fl. 90 cr.; o repartitie comunală: 822 fl. 50 cr.; o „capeție preotească”: 400 fl.; o taxă de pămînt: 500 fl. Se arată că se cheltuieră pentru școală: 96 fl. prețul lemnului; 63 fl. piatra și cărămida; 25 fl. ridicarea fundamentului; ridicarea edificiului: 716 fl. 59 cr. Cel de al doilea „conspect” înșiruie cheltuielile care mai erau de făcut pînă la terminarea clădirii, cheltuieli care totalizau 558 fl. 50 cr. (lețuitul, tencuitul, văruiatul: 298 fl. 50 cr.; 7 uși: 42 fl.; 9 ferestre: 54 fl.; O „vatră de păstrare”: 15 fl.; 2 sobe: 40 fl.; 30 ochiuri de sticlă: 12 fl.; 15 bănci de clasă: 45 fl.; masă și scaun pentru învățător: 6 fl.; vopsirea ferestrelor și ușilor: 46 fl.).

CLXX

Corni, 6 iunie 1875.

Reprezentanții satului Corni cer episcopiei greco-catolice a Gherlei să aprobe contopirea posturilor de cantor și învățător în vederea unei mai bune asigurări a viitorului școlii confesionale sătești.

Ilustrisime doamne episcop, al nostru prea îndurat părinte!

Subscrișii locuitori ai comunei Corni (Somfalu), umilit ne rugăm că deoarece noi fiind foarte sărmăni și comuna mică la număr, căci numărul total face chiar numai una sută de fumuri, dintre cari cea mai mare parte trăesc numai ca zileri, să binevoiiți a încorpora oficiul învățătoresc cu cel cantoral, deoarece învățătoru nostru, dl. Ioan Hudin și-a dat demisiune și prin aceasta e cei mai bine venită ocașie prin care aceste două oficiuri, sau mai bine zicînd două străiți goale să se prefacă în una plină, căci foarte bine se poate vedea cum că de-ar fi ceva speranță de a potea trăi din oficiul învățătoresc de bună samă fostul învățător nu ș-ar fi dat mulțămita; dar noi totuși cugetăm că unul, ca învățător și cantor, totuși ar putea subsista și deoarece cantorul Ioan Popovici, care încă nici dară nu e decretat pe comuna noastră, nu e în stare să ducă ambe oficiurile, dar fiindcă dînsul e tînăr își poate cîștiga piinea sa, iară pre partea noastră a ne de-

numi pre un alt individ, respective a ne da drept ca să ne putem alege un învățător care să fie ca cantor, cum ne vom putea.

Știm ilustrissime doamne episcoape cum că rogară noastră ar fi trebuită prin oficiul protopopesc trimeasă sau prin poștă, însă noi pentru aceea trimitem acești doi oameni cu rogarea noastră pentru că răspunsul adecă rezultatul să li se deie în mîna lor, că orice rezultate ce vin la protopopu se trimit la preotu și preotul apoi nu le vădește cu noi, cu atît mai tare acest rezultat fiind interesat și dînsul ca părintele cantoriului.

De cumva însă rogară noastră nu s-ar primi ci rezultatul favoritor ni s-ar nega vom fi siliți pașii începuți, adecă aceste două oficie ori și pre ce cale a le împreuna și un individ apt a ne alege de învățător și cantor, însă noi, ca fii supuși nu voim a rătăci pe alte căi.

După care a noastră umilită rogară așteptînd rezultatul favoritor, am rămas a ilustrității voastre umiliți supuși fii.

In Corni, 6/6 1875.

[Semnează 42 săteni în frunte cu judele comunal și curatorul prim].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—4198.

CLXXI

Tîrnăveni, 15 iunie 1875.

Locuitorii români din Tîrnăveni cer protopopului lor să le mijlocească obținerea unui împrumut bănesc la Blaj, în vederea salvării existenței școlii lor confesionale românești.

Mult onorate domnule protopop!

Umiliți subscrișii poporeni g. c. din D. Szt. Martin¹ ne luăm îndrăsneala a aduce la cunoștința mult onorat domniile voastre scopul dorirei noastre și tot de una dată a vă ruga ca să benevoiți a descoperi escelenței sale și prea veneratului Consistoriu starea noastră cea miseră din cauza mai multor ani nefruptiferi și a altor greutăți de a ne putea radica școală, noi de noi, fără de a căpăta vreun împrumut, precum și periclu amenințator de a ne pierde pentru totdeauna esistența școlii noastre confesionale și a mișloci la grația escelenței sale și prea veneratului Consistoriu metropolitan ca pentru atare scop filantropic și în așa împrejurări crtice fiind, să se îndure prea grațios a ne da un împrumut de 500 fl. v. a. din fondurile ce se află sub dispusețiunea escelensiei

sale și a prea veneratului Consistoriu, deoarece numai așa ne putem salva existența școlii noastre conf[esionale], dacă vom fi în aceea norocoasă pusețiune de a dobîndi împrumutul cerut; la care cas ne și obligăm, irevocabiliter, că pe toamna a. 1875 școala va fi gata, cu toate recuisitele pofcite, însă sub condițiunea aceasta dacă procentele 5 cr. după 1 fl. v. a., cari acum pe doi ani, 1874 și 1875, oficiul comunal din D. Szt. Martin, în urma legii școlastice din a. 1868, § 35, le-au scos cu esecuțiunea de la poporul nostru român pe seama școlii comunale sau a statului se vor reîntoarce pe seama școlii noastre și a nu fi siliți în venitor, pentru toate tempurile. După care, recomandîndu-ne bunăvoinței, suntem ai mult onorați domniilor voastre plecați servi.

D. Szt. Martin¹, 15 iuniu a. 1875.

[Semnează: Ioan Almășan paroch g. c. al locului și 23 săteni].

Arh. St. Alba Iulia, F. G. Blaj, 1875

¹ Tirnăveni, oraș, jud. Mureș.

CLXXII

Firiza, 10 iulie 1875.

Locuitorii români din Firiza își declară consimțămîntul pentru îmbunătățirea remunerației învățătorului școlii lor.

Noi mai gios subscrișii gr. cat. români locuitori de Ferneziu¹, din dragostea noastră și din bunăvoință, nefiind de nime siliți, dăm învățătorului și cantorelui nostru, toată gasda care are casă și biruește binișor, 1 fl. v. a., iară ceilalți dau 50 cr. v. a.; pînă acuma gasdele o dat 60 cr. v. a., ceilalți 50 cr. v. a. și așa noi ne îndatorăm la cantorele — învățătorul nostru a-l plăti regulat și la timpul său, ca scădere să nu rabde pentru neplătire. Drept care dăm această a noastră învoire cu subscrierea numelui și tral- scrucei și cu sigilul comunii întărită.

Dat în Ferneziu, în 10 iuliu 1875.

[Semnează învățătorul și 27 săteni „în numele tuturor parochienilor“]².

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—2892.

¹ Firiza, localitate componentă a municipiului Baia Mare, jud. Mara- mureș.

² Actul, trimis la Gherla de către viceprotopopul Băii Mari, Ștefan Bil- liu, a fost aprobat și de către Consistoriul episcopesc în ședința sa din 27 iulie 1875. Învățătorul — cantor din Ferneziu avea astfel asigurată o retri- buție anuală de 250 fl. v.a.

Așchileu, 5 septembrie 1875.

Satul Așchileu Mic se obligă să mărească retribuția învățătorului școlii sale confesionale.

Obligațiune.

Subscrișii locuitori din comuna parohială g[reco] c[atolică] din Așchileu Mic¹, recunoscînd că soluțiunea docențială stipulată în Instrumentul fundațional școlar de data 15 nov. 1866 e prea puțină pentru un docent abile, ne obligăm a o înmulții cu cîteva metrete austriece de bucate și anume ne obligăm a da de la tot omul care a avea prunci de școală una jiumătate metretă de bucate în grăunțe.

Această obligațiune, făcînd-o cu voia noastră liberă, o întărim cu subscrierea numelor și tragerea crucei cu mîinile proprie.

Așchileu Mic, 5 septembrie 1875.

[Semnează: „ca martori“ Ioan Moldovan, Gherasim Moldovan și 32 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—3635.

¹ Azi, Așchileu, sat, com. jud. Cluj.

Cristorel, 12 septembrie 1875.

Locuitorii satului Cristorel se obligă să îmbunătățească retribuția învățătorului școlii lor confesionale.

Obligațiune.

Subscrișii locuitori din comuna filială g[reco] c[atolică] Ord. Cristur¹, cari suntem afiliați cu învățămîntul la Așchileu Mic, recunoscînd că soluțiunea docențială nu e destulă pentru învățător, pentru aceea ne mai obligăm a da de la tot omul care va avea prunci de școală una 1/2 metretă de bucate.

Această obligațiune, făcînd-o cu voia noastră liberă, o întărim cu subscrierea numelor și tragerea crucei cu mîinile noastre proprie.

Dat în Ord. Cristur, 12/9 1875.

[Semnează: Ioan Colceriu, administrator protopopial, Alexandru Lemeni, viceprotopop și 11 săteni].

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla, 1875—3635.

¹ Ördög Cristur, azi Cristorel, sat, com. Așchileu, jud. Cluj.

CLXXXV

Nicula, 10 octombrie 1875.

**Protocol al comunității greco-catolice din satul Nicula
Prin care se hotărăște îmbunătățirea remunerației învățătorului școlii românești.**

Protocol.

Luat în comuna besericească Nicula¹, la 10 octombrie 1875, pentru rădicarea soluțiunei învățătoarești, fiind de față subscrișii:

Poporul adunat în ființa de față a protopopului tracual se dăchiară în privința instrucțiunei, avînd dorința ca pruncii lor în viitor să fie instruiți după metoda modernă care o poate conduce numai un preparand absolut, precum se află Alesandru Cupcea, cunoscut atît în privința moravurilor cît și a desterității învățătoarești; pre acesta îl îmbrățioșază de învățător, ficsîndu-i o plată banală de 100 fl. val. austr., plătinzi în două rate egale din lada comunei, în 15 faur și 15 iuniu. Lemne de focărit, atît pentru școală cît și pentru învățător, se vor da și de acum înainte din pădurea comunei, cuantitate îndestulătoare care se vor vectura² la casa școlară prin poporenii.

Dorim ca acest protocol, pentru realizare, să se aștearnă, prin oficiul protopopesc, la ven[eratul] Consistoriu.

[Semnează, prin A. Cupcea, 30 de săteni, alături de care apar și autografele lui Belindean Georgie și Gavriș, cunoscuți zugravi din Nicula]³.

Arh. St. Cluj-Napoca, F. Ep. Gherla 1875—4019.

¹ Sat, com. Fizeșu Gherlii, jud. Cluj.

² Transparta.

³ Actul, trimis la Gherla în 11 octombrie prin v. protopopul Ioan Filipan, care, avînd în vedere dublarea plății învățătorului de la 50 la 100 fl. îl recomandă călduros, a fost aprobat de Consistoriul episcopal în ședința sa din 11 decembrie 1875.

LISTA DOCUMENTELOR

1. Berința, 21 ianuarie 1867.
2. Cluj-Mănăstur, 15 septembrie 1867.
3. Cluj-Mănăstur, 15 septembrie 1867.
4. Plaiuri, 13 octombrie 1867.
5. Valea Porcului, 26 octombrie 1867.
6. Bogata de Mureș, 28 octombrie 1867.
7. Măcicasa, 29 noiembrie 1867.
8. Deușu, 29 noiembrie 1867.
9. Sînpaul, 10 decembrie 1867.
10. Breb, 16 iulie 1868.
11. Grosii Țibleșului, 14 octombrie 1868.
12. Lăpuș, 19 octombrie 1868.
13. Dretea, 10 decembrie 1868.
14. Borșa, 10 ianuarie 1869.
15. Vultureni, 9 aprilie 1869.
16. Vultureni, 1 august 1869.
17. Silivaș, 21 septembrie 1869.
18. Buciumi, 29 septembrie 1869.
19. Sat Șugatag, 3 octombrie 1869.
20. Ciomăfaia, 9 octombrie 1869.
21. Giula, 9 octombrie 1869.
22. Adalin, 10 octombrie 1869.
23. Giulești, 10 octombrie 1869.
24. Drag, 16 octombrie 1869.
25. Vad, 17 octombrie 1869.
26. Cig, 17 octombrie 1869.
27. Urmeniș, 17 octombrie 1869.
28. Băița, 19 octombrie 1869.
29. Firiza, 21 octombrie 1869.
30. Cămărzana, 24 octombrie 1869.
31. Breb, 24 octombrie 1869.
32. Ghirolt, 24 octombrie 1869.
33. Gîrdani, 24 octombrie 1869.
34. Bîrsăul de Jos, 24 octombrie 1869.
35. Răscruci, 28 octombrie 1869.
36. Livada, 31 octombrie 1869.
37. Dobrin, 1 noiembrie 1869.
38. Cuzdrioara, 3 noiembrie 1869.
39. Deleni, 3 noiembrie 1869.
40. Tămășești, 7 noiembrie 1869.
41. Racșa, 7 noiembrie 1869.
42. Sîncraii Silvanei, 7 noiembrie 1869.
43. Șoimuș, 7 noiembrie 1869.
44. Motiș, 8 noiembrie 1869.
45. Ady Endre, 10 noiembrie 1869.
46. Bunești, 14 noiembrie 1869.
47. Satu Mic, 14 noiembrie 1869.
48. Târciu, 14 noiembrie 1869.
49. Jichișu de Sus, 17 noiembrie 1869.
50. Trip, 19 noiembrie 1869.
51. Bădăcin, 20 noiembrie 1869.
52. Odești, 26 noiembrie 1869.
53. Giurtelecu Simleului, 29 noiembrie 1869.
54. Badon, 30 noiembrie 1869.
55. Coșeiu, 4 decembrie 1869.
56. Oarta de Sus, 5 decembrie 1869.
57. Băsești, 6 decembrie 1869.
58. Bocșa-Română, 7 decembrie 1869.
59. Sălsig, 7 decembrie 1869.
60. Aciș, 8 decembrie 1869.
61. Pericei, 10 decembrie 1869.
62. Măgura, 14 decembrie 1869.
63. Mineu, 14 decembrie 1869.
64. Bulgari, 18 decembrie 1869.
65. Măgura, 20 decembrie 1869.
66. Tohat, 22 decembrie 1869.
67. Apoldul de Jos, 27 februarie 1870.
68. Ocna-Dejului, 22 mai 1870.
69. Pintic, 23 iunie 1870.
70. Valcăul de Jos, 25 iulie 1870.
71. Bădeni, 20 august 1870.
72. Dorolt, 21 august 1870.
73. Almașu, 25 ianuarie 1871.
74. Ip, 28 ianuarie 1871.
75. Cerișa, 30 ianuarie 1871.
76. Cosnicu de Sus, 30 ianuarie 1871.
77. Cosnicu de Jos, 1 februarie 1871.
78. Criștelec, 2 februarie 1871.

79. Măeriște, 12 februarie 1871.
80. Lompirt, 15 februarie 1871.
81. Maladia, 17 februarie 1871.
82. Bădăcin, 20 februarie 1871.
83. Bocșa-Română, 22 februarie 1871.
84. Varșolt, 23 februarie 1871.
85. Badon, 23 februarie 1871.
86. Pericei, 25 februarie 1871.
87. Boița, 25 februarie 1871.
88. Râscruci, 5 martie 1871.
89. Râscruci, 5 martie 1871.
90. Baia Mare, 6 august 1871.
91. Negriștești, 27 august 1871.
92. Turbuța, 1 octombrie 1871.
93. Piglișa, 5 octombrie 1871.
94. Biczul Ardelean, 18 octombrie 1871.
95. Valea Jidanului, 20 octombrie 1871.
96. Corbu, 22 octombrie 1871.
97. Tulgheș, 22 octombrie 1871.
98. Sărmaș, 29 octombrie 1871.
99. Voșlobeni, 31 octombrie 1871.
100. Joseni, 1 noiembrie 1871.
101. Subcetate, 10 noiembrie 1871.
102. Doh, 9 decembrie 1871.
103. Sibiu, 10 februarie 1872.
104. Poeni, 17 martie 1872.
105. Fundătura, 31 martie 1872.
106. Dăbica, 17 aprilie 1872.
107. Piglișa, 17 aprilie 1872.
108. Virșolt, 29 aprilie 1872.
109. Stupini, 19 august 1872.
110. Mihăileni, 7 octombrie 1872.
111. Bădăcin, 25 octombrie 1872.
112. Perii Vadului, 2 noiembrie 1872.
113. Beclean, 2 noiembrie 1872.
114. Adalin, 15 noiembrie 1872.
115. Medieșu Aurit, 2 februarie 1873.
116. Tranișu, 8 mai 1873.
117. Daia, 4 iunie 1873.
118. Virșolt, 9 iulie 1873.
119. Șugag, 14 iulie 1873.
120. Ripa de Jos, 20 iulie 1873.
121. Cilnic, 22 iulie 1873.
122. Ripa de Sus, 27 iulie 1873.
123. Arada, 29 iulie 1873.
124. Singeorzul de Pădure, 6 august 1873.
125. Săndulești, 13 octombrie 1873.
126. Băgău, 26 octombrie 1873.
127. Bunești, 5 noiembrie 1873.
128. Seini, 23 noiembrie 1873.
129. Hida, 2 martie 1874.
130. Zăbala, 3 martie 1874.
131. Săliște, 6 martie 1874.
132. Ciurila, 7 martie 1874.
133. Lita, 10 martie 1874.
134. Petreștii de Jos, 15 martie 1874.
135. Năsăud, 20 aprilie 1874.
136. Iclânzel, 12 mai 1874.
137. Berchieșu, 24 mai 1874.
138. Saschiz, 14 iunie 1874.
139. Gîrbova de Jos, 5 iulie 1874.
140. Bodogaia, 17 iulie 1874.
141. Daia, 20 iulie 1874.
142. Apold, 20 iulie 1874.
143. Țelna, 20 iulie 1874.
144. Albești, 20 iulie 1874.
145. Saeș, 20 iulie 1874.
146. Nețuș, 20 iulie 1874.
147. Aurel Vlaicu, 21 iulie 1874.
148. Poncea, 24 iulie 1874.
149. Petreni, 27 iulie 1874.
150. Stoiceni, 28 iulie 1874.
151. Sibiu, 28 iulie 1874.
152. Rohia, 1 august 1874.
153. Săcădate, 10 august 1874.
154. Gîrbova de Jos, 11 august 1874.
155. Mîghindoala, 15 august 1874.
156. Călvasăr, 28 august 1874.
157. Meșcreac, 30 august 1874.
158. Slimnic, 30 august 1874.
159. Buia, 5 septembrie 1874.
160. Șalcău, 9 septembrie 1874.
161. Gîmbaș, 13 septembrie 1874.
162. Asinip, 14 septembrie 1874.
163. Ciuguzel, 14 septembrie 1874.
164. Păgida, 15 septembrie 1874.
165. Gura Rîului, 24 septembrie 1874.
166. Dumitra, 8 octombrie 1874.
167. Valea Groșilor, 26 februarie 1875.
168. Șelimbăr, 14 aprilie 1875.
169. Corbu, 3 mai 1875.
170. Corni, 6 iunie 1875.
171. Tîrnăveni, 15 iunie 1875.
172. Firiza, 10 iulie 1875.
173. Așchileu, 5 septembrie 1875.
174. Cristorel, 12 septembrie 1875.
175. Nicula, 10 octombrie 1875.

INDICE DE LOCALITĂȚI

A

Aciaș, 110
Adalin, 80, 179
Acy Endre, 83, 98
Albești, 213
Almașu, 122
Apold, 211
Apoldul de Jos, 35, 115
Apșa de Jos, 48
Arad, 25
Arada, 188
Arduzel, 92
Arpatac, 33
Asinip, 231
Asuagiu de Jos, 109
Asuagiu de Sus, 109
Așchileu, 245, 246
Așchileul Mic, 245
Avrig, 222
Aurel Vlaicu, 216

B

Badon, 104, 106, 141
Balomir, 218
Baia Mare, 29, 85, 147, 244
Barcău, 48
Bădăcin, 35, 103, 136, 170
Bădeni, 121
Băgău, 191
Băița, 48, 84, 85, 109
Băsești, 108
Beclean pe Someș, 33, 178
Benesat, 92
Berchieșu, 206

Beriu, 218
Bicazul Ardelean, 36, 152
Bicsad, 48
Bintinți, 218
Biușa, 92
Bîrsa, 92
Bîrsăul de Jos, 88, 109
Bîrsăul de Sus, 33, 48, 109
Blaj, 12, 16, 20, 21, 22, 25, 27, 30,
36, 37, 38, 40, 41, 43, 46
Blăjel, 217
Blidariu, 85
Bobohalma, 217
Bobota, 48
Bocșa Română, 23, 104, 109, 138
Bodogaia, 209
Bogata, 48
Bogata de Mureș, 61
Boian, 217
Boița, 35, 144
Bontăieni, 48
Borșa, 72
Bran, 49
Breb, 67, 86
Buciumi, 76
București, 21, 35
Buia, 227
Bulgari, 113
Bunești, 48, 84, 92, 99, 192

C

Caransebeș, 25
Călinești, 48
Călvasăr, 224
Cămărzana, 85, 103

Căuaș, 83
Cean, 48
Cehu Silvaniei, 97
Cerișa, 125
Cergăul Mare, 217
Cetatea de Baltă, 217
Cosnicju de Sus, 126
Chechis, 48
Chelnița, 48
Chesler, 217
Chinciș, 217
Chinteni, 66
Chireu, 48
Cicău, 92
Ciocirlău, 48
Cig, 82
Cioara, 48
Ciuguzel, 232
Ciumăfaia, 79
Ciurila, 198, 199
Ciuta, 48
Cîlnic, 186
Cluj, 12, 20, 56, 57
Craidorolț, 101
Crăciunel, 217
Crăești, 50
Cristorel, 245
Criștelec, 130
Codor, 48, 84
Corbu, 36, 156, 239
Cornești, 217
Corni, 242
Cosnicju de Jos, 128
Coșeu, 106
Cubleșu Someșan, 48
Cuceu, 92
Cucu, 48
Cușir, 35
Curtuiuș, 48
Cuștelnic, 217
Cuzdrioara, 92

D

Daia, 182, 210
Dăbica, 151, 171, 173

Dănești, 48
Dămuc, 36
Deleni, 41, 93
Deușu, 64
Dincul Mic, 218
Dobrin, 91
Dolrocina, 48
Doh, 165
Dorolț, 122
Drag, 81
Dretea, 71
Dumbrăvița, 48
Dumitra, 236

F

Făgăraș, 6, 29, 30, 49
Fernezui, 48, 85
Firiza, 85, 244
Fizeșu Gherlei, 246
Fodora, 48
Fundătura, 168

G

Gelmar, 218
Gherla, 6, 19, 20, 23, 25, 26, 27, 28
30, 31, 32, 33, 43, 46
Ghirolt, 48, 84, 87
Giula, 29, 79
Giulești, 81
Giurtelecul Șimleului, 104, 105
Gimbaș, 230
Gîrbova de Jos, 208, 222
Gîrdani, 88, 109
Goruslău, 104
Groși, 85
Groșii Țibleșului, 69
Gura Riului, 235

H

Halmășd, 126
Hășdate, 84
Hereclean, 106, 143
Hida, 194
Horea, 189
Horoat, 92

I

Iacobeni, 216
 Iclânzul, 204
 Iclod, 170
 Ighiu, 213
 Ileanda, 178
 Ineu, 92
 Ip, 35, 124, 128

J

Jichișu de Jos, 48, 84, 101, 102
 Jichișu de Sus, 48, 84, 102
 Joseni, 162

L

Lăpușel, 48
 Lechința, 48
 Lelei, 48
 Lepriș, 226
 Leordina, 48
 Lita, 200
 Livada, 48, 84, 90
 Lompirt, 104, 133
 Lopadea Nouă, 192, 232, 233
 Lugoș, 6, 25, 46

M

Maladia, 135
 Măcișu, 63
 Măcriște, 131, 132, 136, 166
 Măgura, 112, 218
 Mănăsturel, 93
 Mărgău, 41
 Mărtinești, 218
 Medieșu Aurit, 180
 Meseșenii de Jos, 104, 140
 Meseșenii de Sus, 104
 Meșcreac, 225
 Mighindoala, 223
 Mihăileni, 175
 Mineu, 48, 113
 Mintiu Gherlei, 100
 Mocira, 85

Moiseni, 48
 Monor, 48
 Monou, 109
 Motiș, 97

N

Nadiș, 92
 Năsăud, 6, 22, 203
 Negrești, 48, 149
 Netuș, 215
 Nicula, 246
 Nima, 48
 Noșig, 92

O

Oarța de Sus, 107
 Ocoliș, 85
 Ocna-Dejului, 118
 Ocna-Mureș, 33
 Ocna-Șugatag, 69
 Odești, 109
 Ohaba, 49
 Oradea, 12, 19, 25
 Orăștie, 39
 Orăștioara de Sus, 218
 Orman, 48, 84

P

Păgida, 233
 Pericei, 33, 104, 111, 143
 Perii Vadului, 177
 Petreni, 218
 Petreștii de Jos, 60, 201
 Petreștii de Mijloc, 202
 Petrova, 32, 48
 Pîntic, 48, 84, 119
 Pișchint, 218
 Pîglișu, 151, 172
 Plaiuri, 59
 Poiana Blenchiei, 112
 Poieni, 167, 182
 Poncea, 217
 Poșaga, 37
 Prundu Birgăului, 35, 48

R

Racșa, 48, 95, 103
Râdești, 226
Râscurci, 32, 90, 145, 146
Râșinari, 21
Recea, 48, 49, 85, 104
Remetea, 48
Ripa de Jos, 185
Ripa de Sus, 187
Rohia, 230
Românești, 48
Rus, 48
Roșia, 183

S

Sat-Șugatag, 78
Satu Mic, 100
Satul Nou de Jos, 85
Satul Nou de Sus, 48
Saschiz, 207
Sașa, 48
Săcădate, 221
Sălățiș, 48, 109, 110, 114
Sălcud, 217
Săliște, 21, 109, 197
Săndulești, 190
Sărmaș, 159
Sărmășag, 134
Săvădisla, 201
Secuieni, 210
Seini, 193
Sibiu, 25, 27, 28, 30, 34, 37, 38, 40,
43, 46, 166, 219
Sighetul Marmației, 6, 20
Silivaș, 75, 84
Simeria, 218
Sincraiul Silvaniei, 86, 96
Sîngeorzul de Pădure, 189
Sînmihailu de Cîmpie, 175
Sînpaul, 66
Sintimbru, 236
Slimnic, 226
Slătioara, 48

Socaciu, 83
Someș-Odorhei, 92
Stoiceni, 218
Stremț, 109
Stupin, 174
Subcetate, 163
Suciu de Sus, 70
Surduc, 150

Ș

Șaeș, 214
Șalcău, 228
Șeica Mare, 224, 228
Șelimbăr, 238
Șigău, 48, 84
Șieu-Odorhei, 97
Șimișna, 48
Șintereag, 48, 84
Șoimuș, 92, 96
Șugag, 184

T

Tămășașa, 218
Tămășești, 94, 109
Târpiu, 48, 84, 101
Tăuții de Jos, 48, 85
Tăuții-Măgheruș, 85
Telec, 36, 154
Tîrgu Lăpuș, 20, 24, 28, 29, 70
Tîrnăveni, 243
Toltia Mare, 218
Tohat, 109, 115
Tranișu, 181
Trip, 102
Tulghieș, 36, 157
Turbuța, 150
Turdaș, 218
Turulung, 48
Tușin, 42

Ț

Țelna, 212

U

Uileac, 48
Uileacul Someșan, 109
Ulcium, 48
Ulmeni, 92, 115
Urmeniș, 83, 109

V

Vad, 48, 82
Vaidei, 218
Valcăul de Jos, 120
Valea Grașilor, 48, 237
Valea Jidanului, 154
Valea Neagră, 85
Valea Porcului, 60
Vama, 48

Vălișoara, 200
Vărgata, 186, 188
Veneția de Jos, 49
Vicea, 48
Vinerea, 218
Vișeu de Jos, 60
Vișeu de Sus, 48
Viștea de Jos, 49
Vîrșoț, 33, 104, 140, 173, 183
Voșlobeni, 36, 160
Vultureni, 73, 75

Z

Zăbala, 196
Zărnești, 35, 49
Zetea, 164

CUPRINS

Studiu introductiv	.	5
Notă asupra ediției	.	52
Abrevieri	. . .	54
Documente	. . .	55
Lista documentelor	.	247
Indice de localități	.	249

Redactor: ȘERBAN POLVEREJAN
Tehnoredactor: GHEORGHE SANDU
Corector: VIRGINIA SUCIU POP

Apărut: 1994. Bun de tipar: 02.02.1994 Comanda nr. 3142
Coli de tipar: 16. Hirtie: velină 70 g/mp. Format: 61×86/16

Tiparul executat sub comanda nr. 430 la
Imprimeria „ARDEALUL” Cluj
B-dul 22 Decembrie nr. 146
R O M A N I A

1. Mitropolitul Andrei Saguna, conducătorul pînă în 1872 a rețelei școlilor confesionale ortodoxe din Transilvania

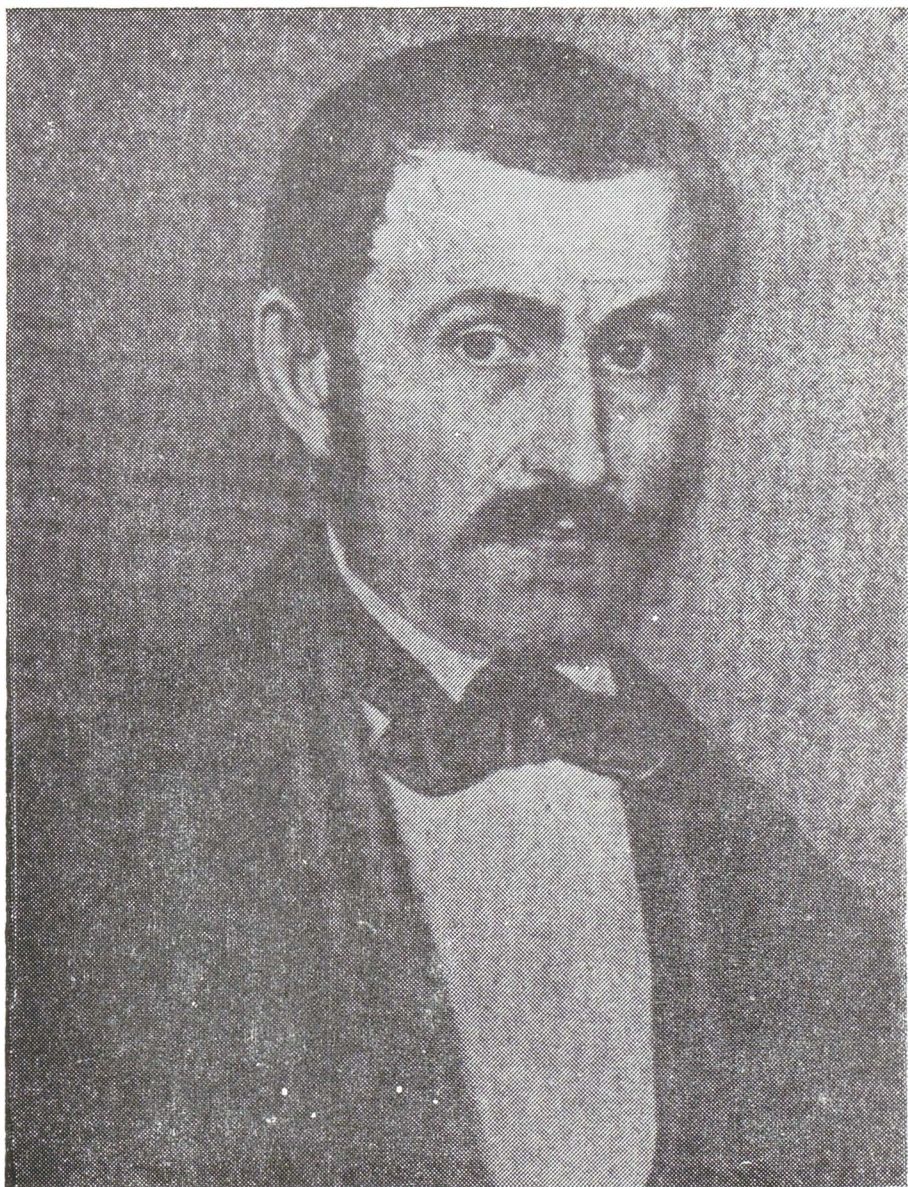
2. Mitropolitul Alexandru Sterca Suluțiu, conducătorul pînă în 1867 al rețelei școlilor greco-catolice din Transilvania
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

3. George Barițiu, promotor al școlii românești din Transilvania, președintele
Congresului școlar de la Blaj din 1873

4. Timotei Ciperiu, director al Gimnaziului Sfintul Vasile din Blaj

5. Iacob Mureșan, redactorul „Gazetei Transilvaniei”.

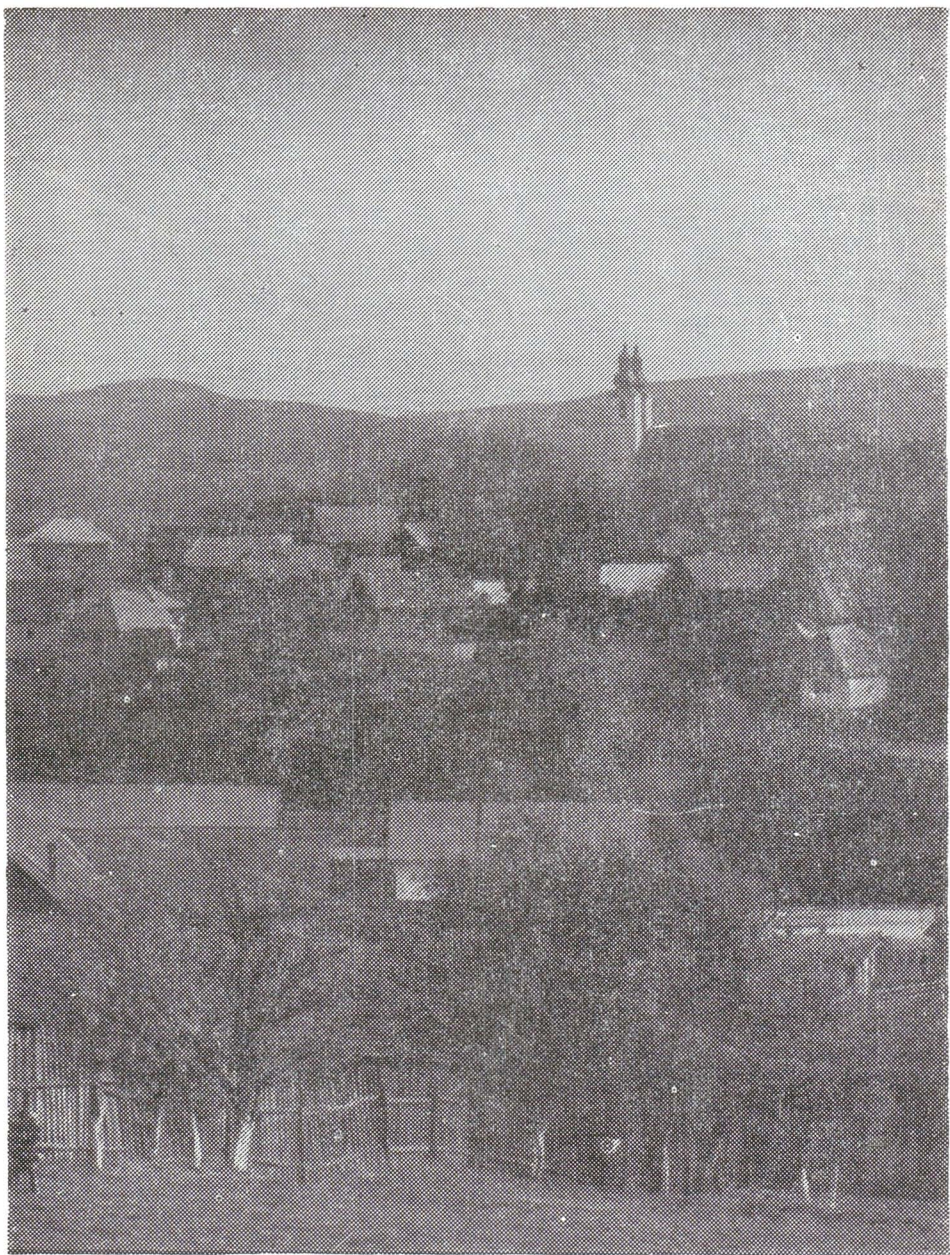

6. Ioan Rațiu, viitorul președinte al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria.

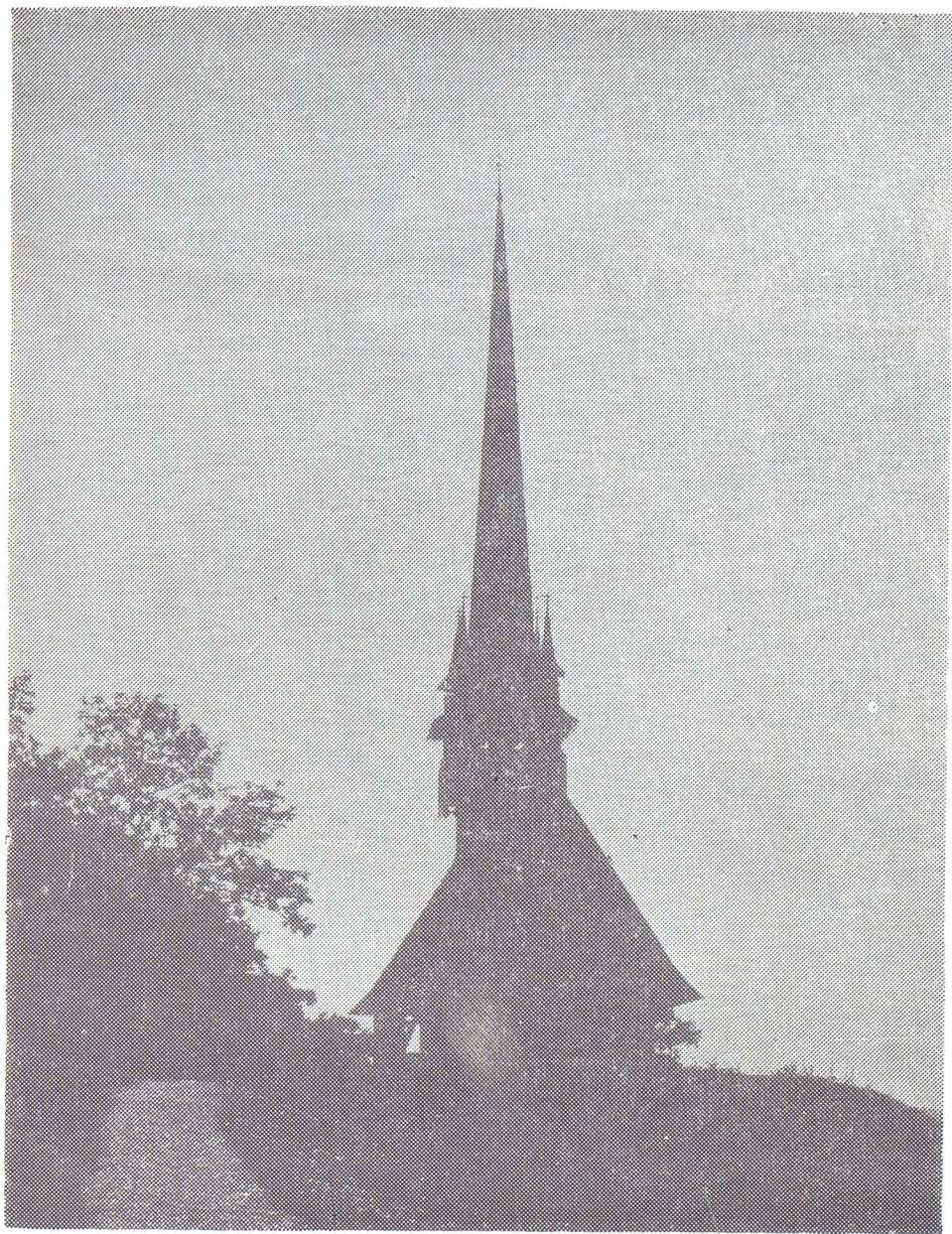

7. Piața centrală a orașului Sibiu spre sfârșitul veacului trecut

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

8. Mocodul, un sat din granița năsăudeană

9. Biserica greco-catolică din Petrind, patroană a școlii locale

10. Biserică lui Horea din Cizer patroana școlii confesionale românești din localitate

La biserica reprezentantii a Comunei basei vicinilor
 de cu ajutorul lui St. din neamul ridicata casa
 de scoala cu toate cele necesare, precum si
 casa de la munte, la Dobotari, care pentru dobor
 a bisericii, nefiind in stare nici casa stobila uni
 cu baza biserica deapune scusa asa cum biserica
 in munte, intr-o vreme, Comuna basei vicinilor, Dobotari
 la munte, se se asigurata prin legea com
 unarului de la un prepozit de aceasta Comuna
 basei vicinilor. Asa pentru biserica, in vete
 de vremea noastra, biserica si fundamentata in munte
 la munte, anuit prin comunitati, egale, si
 adica de c.

1) 100 fl. r. a adica suma floreni in valute scuturata
 care sunt a se plati in doi rate adica la 1ra Janu
 arie si la 1^a martie urmatoare.

Asa, acestor comunitati ne in volumul a la se
 si pentru neamul a la se fundatia care se
 ad munte de V. biserica Med. polit. Com. afe
 unificata adica unificata casa cum pentru un
 biserica si biserica biserica.

Pe baza acestor comunitati instrumente de Dobotari, care
 unificata adica unificata Comuna basei vicinilor, g. Calt. fundatia
 aplicandu si sigilele parohiale, biserica sau comuna
 Dobotari.

Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor
 Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor
 Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor
 Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor
 Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor
 Comuna basei vicinilor Comuna basei vicinilor

13. Act de fundatiune a școlii confesionale greco-catolice din satul Rachis

Instrumente de Dotatie

Subscrierea Autoritatii comunale politice, ca reprezentanta intregii comunitati, adica a tuturor si in numele tuturor lui Cristofor, care domeniul a fost pe de o parte pentru un nou prezbiteriu si de alta parte a gloriei, pentru a se realiza a chelie si a altor servicii necesare, care vor fi calitatea si tinuta la fel ca pe vremuri, subiectul este de a se indica a ingrepi dupa putinta si de a se face, educatiunea si instructiunea si in generala si de a se alina corpurile si a numi de raspundere la Cate. din comuna de

Prece se sepa statornicu si inaltarea in satul de Polabane pentru Doctorele Dr. Cate. din comuna noastra a se da din Casa scolara si de catre comunitate, urmatoarele Emulsiune d. 1.

1. Una Salarii anuale de 20 fl. r. r. adica sasezeci si opt lei valabile autoritati din luna iulie, si de 10 r. r. de la poporul pe cate. platindu-se in doua rate cu maritimi, pe carei elemente.
2. Cate. Cate. de Statuta
3. Tranzit de leuuri din partea comunitate.

Prece inaintea acestui Dotatiune si subscris de catre, in Instrumente de Autoritate comunale politica cu aplicarea Sigelului Comunal.

Coloni in 18ta Noiembrie 1866

de Cate. Preotul Jude.
de Cate. Preotul Jude.
de Cate. Preotul Jude.
de Cate. Preotul Jude.
de Cate. Preotul Jude.

Instrumentul de Dotatione

Subintovnatul reprezentantilor a Sfantului Bisericesc
 Greco-Catolic din Comuna Tirimia Mare dupa ce
 in actiunile lui Dumitru, avand in vedere una
 Casa de Schola cu toate cele necesare pt. un
 Casa de la intrare a Jucchetriului, iar pe
 de taceu actiunea ne putina in stare de
 actiune cu Biserica de a pune Sultana. Alia
 Actiunea cu invocarea in sepa Comuna Bisericesc
 la Totalea Jucchetriului. Sata atezinat pt. un
 Te partitunele generale date in sepa propoz
 de a se pta Comuna Bisericesc. Alia pentru
 Totalea Jucchetriului nostri. Satoriu de
 pentru cel de amna. servatorile emolumente
 prin acordarea spt. hincindata adala.

- a) 75. pt. de. resp. Bep. l. de. 3. c. de. spt. in. valde
 austriata in 3 rate soldatit
- b) Linga (Casa de Schola cu 3 despartimanturi se afla
 in una spidina de R. Clasa pentru legume de 20/20
- c) Ne obligam a lta Schola lta (Casa Jucchetriului
 cu necesaria calafaturile zona dupa de punctia
 Dumitru si primavara spt. de
 Sate de la emolumente ne in vorimale de
 si parte unora abam Jucchetriului case 3000
 dupa de de spt. de. Actiunea. Satoriu
 Satoriu a si in spt. de. cu toate in spt. de. de
 cum spt. de. Jucchetriului si spt. de. a
 Jucchetriului nostri.

16. Document de fundație a școlii confesionale greco-catolice din Tirimia Mare

